בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי
ירושלים

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

מאַטעל פייסי דעם חזנ׳ס

ערשטער טייל: פון דער חיים קיין אַמעריקע

כּפּעציעלע „מאַרגן־פריי־חיים" אויסגאַבע, ניו יאָרק, 1937

Copyright, 1920, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

72

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

מאַטעל פּייסי דעם חזנ׳ס

כתבים פון א יונגעל א יתום

ערשטער טייל: פון דער היים קיין אמעריקע

נעשריבען אין יאָהר 1907

אינהאלט

היינט איז יום־טוב — מע טאר נישט ווייגען! 9
מיר איז גוט — איך בין א יתום! 31
וואס וועט זיין פון מיר? 41
מיין ברודער אליהו האט התונה 59
איך האב ז׳ רייכע שטעלע 71
א שמאלץ־גרוב 83
מיין ברודער אליהו׳ס נעטראנק 93
מיר פארפליצען די וועלט מיט טינט 105
נאכווערנישען פון דער טינט־פארפלייצונג 119
א נאס ניסט 127
אונזער חבר פיני 139
שאט, מיר פאהרען קיין אמעריקע! 151
מיר גנב׳ענען די נרעניץ 165
מיר זענען שוין אין בראד! 181
קראקע מיט לעמבערג 195
מיט די עמיגראנטען 207
וויען איז א שטאדט און נאט איז א פאטער 217
וואונדער פון אנטווערפען 231
די חאליאסטרע 245
די חאליאסטרע ווערד צעקראכען 259
זיי נעזונט, אנטווערפען! 271
לאנדאן, פאר וואס ברענסט דו נישט? 281

I

היינט איז יום־טוב — מע טאָר נישט ווינען!

I

היינט איז יום־טוב — מע טאָר נישט וויינען!

א.

איך געה מיט אייך אין געוועט אויף וויפיעל איהר ווילט, אז קיינער אין דער וועלט איז נישט געווען אזוי צופריעדען מיט'ן ווארעמען ליכטיגען נאָך־פּסח, ווי איך, פּייסי דעם חזנ'ס יונגעל, מאָטעל, און דעם שכנ'ס קעלבעל, וואָס מע רופט דאָס „מעני" (דאָס האָב איך, מאָטעל, דעם א נאָמען געגעבען „מעני").

ביידע גלייך האָבען מיר דערפיהלט די ערשטע שטראהלען פון דער ווארעמער זון אינ'ם ערשטען ווארעמען נאָך־פּסח'דיגען מאָג, ביידע גלייך האָבען מיר דערשמעקט דעם ריח פונ'ם ערשטען גרינעם גרעזעלע, וואָס קריכט, שפּראָצט־ארויס פון דער נאָר־וואָס אָפּגעדעקטער ערד, און ביידע גלייך זענען מיר ארויסגעקראָכען פונ'ם פינסטערען ענגשאפט צו מקבל־פּנים זיין דעם ערשטען זיסען ליכטיגען ווארעמען פריהלינגס־מאָרגען. איך, פּייסי דעם חזנ'ס יונגעל, מאָטעל, בין ארויס פון א טוואן, פון א קאלטען נאסליכען קעלער, וואָס שמעקט מיט זויערטייג און מיט רפואות פון דער אפּטייק; און מעני, דעם שכנ'ס קעלבעל, האָט מען ארויסגעלאָזט נאָך פון איין ערגערען עפּוש: פון א קליין, פינ־

סטער, בלאָטיג, פֿאַרפֿאַסקודיגט שטעלעכעל מיט אויסגעקרימטע צעפּליקטע וועגט, וואָס ווינטער בלאָזט־אַריין אַהין דער שניי און זומער שמייסט אַריין דער רעגן.

ארויסגעהאפט זיך אויף נאָט'ס פּרייע ליכטיגע וועלט, האָבען מיר ביידע, איך און מעני, אויס דאנקבארקייט צו דער נאטור, זיך געזומען אויסדריקען אונזער צופּריעדענהייט. איך, פּייסי דעם חזנ'ס יונגעל, האָב אויפּגעהויבען ביידע הענט ארויף, אויפּגעפּענט דאָס מויל און אריינגעצויגען אין זיך די פּרישע וואַרעמע לופט אזוי פּיעל, ווייפּיעל איך האָב געקאָנט, — און עס האָט זיך מיר אויסגעדאכט, אז איך וואָכם אין דער הויך, און עס ציהט מיך ארויף־ארויף, אין דער טיעפּער־טיעפּער בלויער יארמעלקע אריין, דאָרט וואו די שיטערע רויכיגע וואָלקענס שוועבען, דאָרט וואו די ווייסע פּויגלען טוקען זיך, באווייזען זיך און ווערען פּארשוואונדען מיט א קוויטש אוו מיט א צוויטשער, אָהן מיין ווייסן, א מין געזאנג, נאָך שענער ווי יום־טוב מיט'ן טאטען ביי'ם עמוד, א געזאנג אָהן ווערטער, אָהן נאָטען, אָהן א שום מאָטיוו, א מין נאטורגעזאנג פון א וואסער־פאל, פון יאָגענדיגע חוואליעס, א מין שירהשירים, א געטליכע התפּעלות, א הימלישע באגייסטערונג: אוי־וועה, טאטע! אוי־וועה, פאָטער! אוי־וועה, לעבעדיגער גאָאָאָאָט!!!

אָט אזוי האָט ארויסבאוויזען זיין צופּריעדענהייט מיט'ן ערשטען פּריהלינגס־טאָג פּייסי דעם חזנ'ס יונגעל. גאנץ אנדערש האָט דאָס אויסגעדריקט מעני, דעם שכנ'ס קעלבעל.

מעני, דעם שכנ'ס קעלבעל, האָט קודם אריינגעשטעקט די שווארצע נאסע מאָרדע אין מיסט אריין, א שאר געטהאָן מיט'ן פאָדערשטען פיסעל די ערד אונטער זיך אמאָל דריי, פּאַרריסען דעם עק, אויפּגעשפּרונגען נאָכדעם אויף אלע פיער, און ארויסגעלאָזט א טומפּיגען „מע!" דער „מע" האָט מיר אויסגעוויזען

אזוי קאָמיש, אז איך האָב מיך נעמוזט צעלאכן און נאָכמאכן פונקט דעם איינעגעם „מע" מיט'ן זעלבינען גוסח, וואָס מעני. מעני'ן איז דאָס, ווייזט אויס, נעפעלען, וואָרום עס האָט לאַנג נישט נעגעטמען, האָט דאָס קעלבעל איבערגע'חזר'ט דאָס איינעגע נאָך א מאָל, מיט'ן זעלבינען נוסח און מיט'ן זעלבינען שפרונג. זעלבסטפארשטענדליך, אז איך האָב דאָס באלד נאָכגעטהאָן מיט אלע פישטשעווקעס, מיט'ן קול און מיט'ן שפרונג. אזוי עטליכע מאָל: איך א שפרונג, דאָס קעלבעל א שפרונג; דאָס קעלבעל א „מע", איך א „מע". ווער ווייסט, ביז וואנען דאָס שפיעל וואָלט זיך אזוי געצויגען, וען ניט א שנייד פון הינטען אין האלז אריין פון מיין עלטערען ברודער אליהו מיט אלע זיינע פינף פינגער:

— איינגעזונקען זאָלסט דו ווערען! א בחור'ע פון כמעט נייון יאָהר שטעלט זיך אוועק טאנצען מיט א קעלבעל!... אין שטוב אריין געה, דו הולטיי איינער!... דער טאטע וועט דיר שוין געבען!...

ב.

בלאָטע! דער טאטע וועט מיר ניט „געבען" גארניט. דער טאטע איז קראנק. ער דאוועט שוין ניט פאר'ן עמוד פון שמחת־תורה אן. גאנצע נעכט הוסט ער. עס גיהט צו אונז דער שווער־צער דאקטאר, א גראבער מיט שווארצע וואנסעם און מיט לאַ־כענדיגע אויגען — א פריילעכער דאקטאר. מיך רופט ער „פופיק" און שנעלט מיר מיט די פינגער אין בייכעל אריין. ער זאגט אן אלע מאל דער מאמען, מע זאל מיך ניט שטאפען מיט קיין קארטאפליעס, און דעם קראנקען זאל מען געבען נאר בוליאן און מילך, מילך און בוליאן. די מאמע הערט איהם אויס, און אז ער גיהט אוועק, באהאלט זי דאָס פנים אין פארטוך און די אכסלען

טריים־לען זיך ביי איהר... נאָכדעם ווישט זי אויס די אויגען, רופט־אָפּ מיין ברודער אליהו אויף א זייט, און מע סוד'עט זיך שטיל־ערהייד. וואָס זיי רעדען — וויים איך ניט. נאָר מיר דאַכט, זיי קריעגען זיך. די מאַמע שיקט איהם ערגיץ, ער וויל ניט געהן. ער זאָגט צו איהר:

— איידער אָנקומען צו זיי, וועל איך דיר בעסער געהן אין דער ערד אַריין!... איך וועל בעסער שטאַרבען היינטיגען טאָג!...

— ביים דיר אָפּ די צונג, משומד איינער, וואָס רעדסט דו?

אזוי ענטפערט איהם די מאַמע שטיל, ציפּעט צונויף די צייהן, מאַכט צו איהם מיט די הענט, איז גרייט איהם דורס זיין. זי ווערד אָבער באַלד ווייך און מאַכט צו איהם:

— וואָס זאָל איך טהון, מיין זוהן, א רחמנות אויפ'ן טאַטען... מע מוז דאָך איהם ראַטעווען!...

— פּארקויפט מען עפּים. — זאָגט מיין ברודער אליהו און חאַפּט א קוק אויף דער גלעזערנער שאַפע. און די מאַמע קוקט אויך אויף דער זעלבער שאַפע, ווישט די אויגען און זאָגט שטיל:

— וואָס זאָל איך פּארקויפען? די נשמה? שוין נישטא וואָס צו פּארקויפען. סיידען די לעדיגע שאַפע?

— פּאר וואָס ניט? — זאָגט איהר מיין ברודער אליהו.

— רוצח! — ענטפערט איהם די מאַמע מיט רויטע אויגען. — פון וואַנען האָבען זיך צו מיר געקומען אזעלכע רוצחים קינדער?!

די מאַמע פּייערט און קאָכט, ווייניט זיך אויס, ווישט־אויס די אויגען און בעט זיך באַלד איבער. אזוי איז געווען אויך מיט די ספּרים, מיט דער זילבערנער עטרה פּונ'ם טלית, מיט די צוויי נעגילטע בעכערלעך, מיט איהר זיידען מלבוש, און מיט אלע איבעריגע זאכען, וואָס זענען פּארקויפט געוואָרען בייַ אונז אייניציווייז, און אלע מאָל איין אנדער קונה.

די ספרים האָט אוועקגעקויפט מיכל דער פּאַקענטרעגער, א איד מיט א שיטער בערדעל, וואָס ער האַלט דאָס אין איין קראַצען. מיין ברודער אליהו איז נעבאַך געגאַנגען צו איהם דריי מאָל, איידער ער האָט איהם אראָפּגעבראַכט. די מאַמע האָט זיך מחיה געווען, אַז זי האָט איהם דערזעהן, און באַוויזען איהם מיט'ן פינגער, ער זאָל רעדען שטיל, בכדי דער טאַטע זאָל נישט הערען. מיכל האָט פאַרשטאַנען, פאַרריסען דעם קאָפּ אַרויף אויף דער פּאָליצע, זיך געקראַצט אונטער'ן בערדעל און א זאָג געטהאָן:

— אַנו ווייזט, וואָס האָט איהר דאָרטען?

מיט א וואונק האָט מיר די מאַמע באַוויזען, איך זאָל אַרויף אויפ'ן טיש און דערלאַנגען די ספרים. צוויי מאָל איבער'חזר'ען איז נישט געווען נויטיג. איך בין מיט איין שפּרונג אַרויף מיט אַזאַ גדולה, אַז איך האָב מיך אויסגעצויגען איבער'ן טיש און נאָך געחאַפּט א צוגאָב פון מיין ברודער אליהו, איך זאָל ניט שפּרינגען, ווי א משוגענער. מיין ברודער אליהו האָט זיך אַליין מטריח געווען אויפ'ן טיש און האָט דערלאַנגט מיכל'ען אַלע ספרים. מיכל האָט מיט איין האַנט געבלעטערט די ספרים, מיט דער אַנדערער זיך געקראַצט דאָס בערדעל און געזאָגט חסרונות. יעדער ספר האָט זיין חסרון: דאָרט איז דער בונד געווען נישט גוט. ביי דעם איז דער רוקען שטאַרק צעגעסען. דאָ איז דער ספר אַליין קיין ספר ניט. און אַז ער האָט שוין גאַנץ גוט איבער־געקוקט אַלע ספרים, מיט אַלע בונדען, מיט אַלע רוקענס, האָט ער זיך א קראַץ געטהאָן אין בערדעל:

— ס'זאָל זיין משניות'ען, א גאַנצער גאַנג, וואָלט איך זיי אפשר אַוועקגעקויפט.

די מאַמע איז געוואָרען טוידט ווי די וואַנט, און מיין ברודער אליהו איז, פאַרקעהרט, געוואָרען רויט ווי פייער; ער איז אָנ־געפאַלען אויפ'ן פּאַקענטרעגער:

— האָט איהר דאָך לכתחילה געקאָנט זאָגען, אז איהר קויפט נור משניות'ען! וואָס זענט איהר געקומען דולען א ספּאָדיק און דרעהען א מוח?

— לאָז זיין שטיל! — בעט זיך ביי איהם די מאַמע, און עם הערט זיך א הייזעריגע שטים פון'ם צווייטען אלקיר, וואו דער טאַטע ליגט:

— ווער איז דאָרטען?

— קיינער ניט! — ענטפערט איהם די מאַמע און שיקט־אָפּ מיין ברודער אליהו'ן צום קראַנקען, און אליין האַנדעלט זי מיט מיכל דעם פּאַקענטרעגער, פּאַרהאַנדעלט איהם די ספּרים, אפּנים, פּאַר זעהר ווינציג געלט, ווארום אז מיין ברודער אליהו קומט־ארויס פון'ם טאַטען'ס אלקיר און פרעגט זי: „וויפיעל?" — שטופּט זי איהם אָפּ און זאָגט איהם: „ס'איז ניט דיין עסק!"... און מיכל האַפּט די ספּרים גיך־גיך, פּאַקט זיי איין א זאַק אריין און מאַכט פּליטה.

ג.

פון די אלע זאָכען, וואָס מיר האָבען אויספּארקויפט פון שטוב, האָט מיר קיינע פון זיי ניט צוגעשטעלט אזוי פיעל פּאַר־געניגען, ווי די גלעזערנע שאָפּע.

אמת, די זילבערנע עטרה פון'ם טאַטען'ס טלית אז מע האָט באַדארפט אָפּטרענען, איז אויך געווען פּאַר מיר א שטיקעל יום־טוב. קודם — דאָס דינגען זיך מיט יאָסעל דעם גאָלדשמיעד, א בלייבער איד מיט א רויטער פּליאַמע אויפ'ן פּנים. דרויי מאָל איז ער אוועקגענאַנגען צוריק — און אויסגעפיהרט האָט ער. נאָכדעם האָט ער זיך אוועקגעזעצט א פּוס איבער א פּוס צום פּענסטער מיט'ן טאַטען'ס טלית, ארויסגענומען א קליין מעסערעל מיט א גרל קלעצעל פון הירשענבייז, אויסגעבויגען דעם מיטעל־

סטען פינגער און נענומען טרענען די עטרה אזוי קונציג, אז וועו איך קאָן אזוי טרענען עטרות, וואָלט איך, דאכט זיך, געווען אייגער א גליקליכער! און פון דעסטוועגען, האָט איהר באדארפט אָנקוקען דעמאָלט די מאמע מיינע, ווי אזוי זי האָט זיך עס א ביסעל צעווייגט! אפילו מיין ברודער אליהו, וואָס ער איז שוין א בחור און א חתן, האָט זיך עפּים אויך מאָדנע אויסגעבויגען מיט'ן פּנים צו דער טיר, כלומרשט געשנייצט די נאָז מיט איין פינגער, פּארקרימט דאָס פּנים און ארויסגעלאָזט א מאָדנעם קוויטש פונ'ם האלז און געווישט מיט דער פּאָלע די אויגען.

— וואָס איז דאָרטען? — פרעגט דער טאטע פון זיין קראנקען אלקיר.

— נאָרניט! — ענטפערט איהם די מאמע און ווישט די רויטע אויגען, און די אונטערשטע ליפּ מיט איהר נאָנצען האלבען פּנים טרייסעלט זיך אזוי, אז מע דארף זיין שטארקער פון אייזען, מע זאָל ניט פּלאצען פּאר געלעכטער.

נאָר ווי קומט דאָס צו דער גלעזערנער שאפע?

ערשטענס, וואָס הייסט מע וועט זי צונעמען? מיר האָט זיך תמיד געדאכט, אז אונזער גלעזערנע שאפע איז צונויפּגעוואכסען מיט דער וואנט, — ווי אזוי וועט מען זי נעמען? צווייטענס, וואו וועט די מאמע פּארשליסען דאָס ברויט, מיט דער חלה, מיט די טעלער, מיט די בלייענע לעפּעל און גאָפּלען (צווויי זילבערנע לעפּעל און איין גאָפּעל א זילבערנעם האבען מיר געהאט, האָט זיי די מאמע שוין לאנג פּארקויפט!), און וואו וועלען מיר האלטען פּסח די מצה? די געדאנקען זענען מיר נעקומען אויפ'ן קאָפּ, בשעת נחמן דער סטאָליער איז געשטאנען און געמאסטען די שאפע מיט זיין גרויסען רויטען נאָגעל פונ'ם גראבען פינגער פון דער אויסגעשמירטער האנט. ער האָט אלץ געדרונגען, אז די שאפע וועט ניט ארויס פון דער טהיר. א סימן: אָט האָט

איהר אייך די בריים פון דער שאפע און אט האט איהר די טהיר — אסור אויב זי וועט ארויס!

— ווי אזוי זשע איז זי אריין? — פרענט איהם מיין ברוּדער אליהו.

— געה פרעג זי! — ענטפערט איהם נחמן מיט כעס. — איך וויים, ווי אזוי זי איז אריין? מע האט זי אריינגעטראגען, איז זי אריין!...

איין מינוט איז געווען אזעלכע, וואס איך האב מורא געהאט פאר דער שאפע. דאס הייסט, איך האב געמיינט, זי בלייבט ביי אונז. עס האט אבער לאנג נישט געדויערט, און נחמן דער סטאליער איז געקומען מיט זיינע צוויי בנים, אויך סטאליארעס, און מע האט געגעבען א נעם אונזער גלעזערנע שאפע, טאקי נאר ווי דער רוח דעם מלמד; פריהער איז געגאנגען נחמן, נאכדעם ביידע בנים, הינטען — איך. דער פאטער האט געקאמאנדירט וועט: „קאפע, אן א זויט! מענדעל, רעכטס! קאפע, ניט לויף! מענדעל, האלט!"... איך האב זיי געהאלפען נאכטאנצען. די מאמע און מיין ברודער אליהו האבען ניט געוואלט העלפען. זיי זענען געשטאנען, געקוקט אויף דער לעדינער וואגע, וואס איז געווען באדעקט מיט שפינוועבס, און האבען געווויינט... איין אקציע מיט די צוויי — נאר זיי ווייגען!... פלוצים — טרראך! סאמע ביי דער טהיר האט געפלאצט דאס גלאז, און דער סטאליער מיט די בנים האבען געמומען זידלען זיך, ארויפלעגען איינס אויף דאס אנדערע די באד: „א ריהר פון א בלייענעם פויגעל!" „בערישע פים!" „דער רוח חאפט איהם אווען!" „ברעך דעם קאפ, צו־נ־אלדי שווארצע יאהר!"...

— וואס איז דארטען? — הערט זיך א הייזעריג קול פונ'ם קראנקען אלקיר.

— גארנישט! — ענטפערט די מאמע און ווישט די אויגען.

ד.

די בעסטע שמחה פון אַלע שמחות איז געווען ביי מיר, אַז ס'איז געקומען צו מיין ברודער אליהו'ס קאַנאַפּקע און צו מיין בעטעל. מיין ברודער אליהו'ס קאַנאַפּקע איז פריהער געווען אַ קאַנאַפּע, וואָס מע פלעגט אויף איהר זיצען. נאָר זינט מיין ברודער אליהו איז געוואָרען אַ חתן און האָט אָנגעהויבען צו שלאָפען אויף דער קאַנאַפּע און איך אויף זיין בעטעל, איז די קאַנאַפּע געוואָרען אַ „קאַנאַפּקע". אַמאָל, אין די גוטע יאָהרען, אַז דער טאַטע איז געווען געזונט און געדאַווענט מוספים אין דער קצב'ישער קלויז מיט פיער משוררים, האָט די קאַנאַפּע גע־האַט אין זיך „שפּרינזינעס". איצט זענען שוין די „שפּרינזינעס" געווען מיינע. איך האָב פון זיי געמאַכט כל המינים פאָקוסען שבעולם: צעקאַליטשעט די הענט, שיער ניט אַרויסגענומען זיך איין אויג, אָנגעטהאָן זיי איינמאָל אויפ'ן האַלז און געשטאַנען אַ מינוט אויף צו דערוואָרגען ווערען. ביז מיין ברודער אליהו האָט מיך גוט אָנגעבוכעט און פאַרוואָרפען די „שפּרינזינעס" אויפ'ן בוידעם און צוגענומען דעם לייטער.

אָפּגעהאַנדעלט די קאַנאַפּע מיט'ן בעטעל האָט חנה די אידינע. איידער חנה האָט דאָס מעבעל אָפּגעקויפט, האָט זי די מאַמע נישט צוגעלאָזט אַריינקוקען אינוועניג אין תוך אַריין: „אָט דאָס, וואָס איהר זעהט, דאָס קאָנט איהר האַנדלען; קוקען איז נישטאָ וואָס!" נאָר אַז חנה האָט זיך אויסגעדונגען און געגעבען איין אויפגאָב, איז זי צוגעגאַנגען צו דער קאַנאַפּע און צום בעטעל, אויפגעהויבען דאָס בעטגעוואַנט, פּאַוואָלינקע אַריינגעקוקט אין אַלע פאַרבאָר־גענע ערטער און האָט שטאַרק געשפּיגען... די מאַמע איז געווען ברוגז פאַר'ן שפּייען, געוואָלט אומקעהרען דעם אויפגאָב, האָט זיך אַריינגעמישט מיין ברודער אליהו:

— נעקויפט, איז פארפאלען!

אויסגעבעט אויף דער ערד, האבען מיר זיך אויסגעצוינען בוידע, איך און מיין ברודער אליהו, ווי די גראפען, צוגערעקט זיך ביידע מיט איין קאלדרע (זיינע האט מען פארקויפט), און ס'איז מיר געווען זעהר איינגענעהם צו הערען פון מיין עלטערען ברודער, אז אויף דער ערד צו שלאפען איז נאר ניט אזוי שלעכט.

איך ווארט־אפ ביז ער לייענט־אפ קריאת־שמע און ווערד אנשלאפען, דעמאלט נעם איך מיך קאטשען איבער דער גאנצער ערד. פלאץ איז היינט דא, ברוך השם, נענוג. א פעלד, א פארגעניגען, א גן־עדן!...

ה.

— וואס טהוט מען ווייטער?

אזוי זאגט די מאמע צו מיין ברודער אליהו איינמאל אין א פריהמארגען און באטראכט מיט א געקנייטשטען שטערן די לעדינע פיער ווענט. איך און מיין ברודער אליהו העלפען איהר באקוקען די פיער ווענט. מיין ברודער אליהו קוקט אויף מיר פארזארגט און מיט רחמנות.

— נעה אין דרויסען! — מאכט ער צו מיר שטרענג. — מיר דארפען דא עפים רעדען...

אויף איין פוס שפרינג איך ארויס אין דרויסען ארויס — און, פארשטעהט זיך, גלייך צום שכנ'ס קעלבעל.

די לעצטע צייט האט זיך „מעני" נעגעבען א הויב אויף די פיסלעך, קיין עין־הרע אויסגעוואכסען, געווארען שען, דאס שווארצע מארדעלע חנ'עודיג, די קיילעכינע אויגען קלוג, מיט פארשטאנד, ווי להבדיל א מענטש, א בר־דעת, קוקט־ארויס, מע זאל דעם עפים נעבען אין מויל אריין, האט ליעב, אז מע קראצט דעם מיט צוויי פינגער אונטער'ן העלזעל.

— שוין? דו האָסט זיך שוין וויעדער צונויפגעסקאָמפּאַניעט מיט'ן קעלבעל? קאָנסט זיך גאָר ניט צעשיידען מיט דיין טייערען חבר?

אַזוי זאָגט צו מיר מיין ברודער אליהו שוין אָהן קללות און נעמט מיך פאַר אַ האַנט און זאָגט, אַז ער געהט מיט מיר צו הערש־בער דעם חזן. ביי הערש־בער דעם חזן, זאָגט ער, וועט מיר זיין גוט. ערשטענס, זאָגט ער, וועל איך האָבען וואָס צו עסען. אין דער היים איז ניט גוט, זאָגט ער; דער טאַטע, זאָגט ער, איז קראַנק, מע האַרף איהם, זאָגט ער, ראַטעווען. מיר ראַ־טעווען איהם, זאָגט ער, ווי ווייט מיר קאָנען. און מיין ברודער אליהו צעשפּיליעט די קאַפּאָטע און ווייזט מיר אויף זיין זשילעט:

— אָט האָב איך געהאַט אַ זייגער, אַ מתנה פון מיין מחותן, האָב איך איהם פאַרקויפט. דער מחותן זאָל וויסען, וואָלט זיך געטהאָן חושך! די וועלט וואָלט זיך איבערגעקעהרט!...

איך דאַנק און לויב גאָט, וואָס זיין מחותן ווייסט ניט פונ'ם זייגער און וואָס די וועלט קעהרט זיך נאָך ניט איבער. וועה! וועה! ווען חלילה, די שעה זאָל גאָר ניט זיין, עס קעהרט זיך איבער די וועלט, וואָס וואָלט דעמאָלט זיין מיט מעני'ן, מיט'ן שכנ'ס קעלבעל? אַ שטומע צונג!...

— אָט זענען מיר געקומען! — מאַכט צו מיר מיין ברודער אליהו, וואָס ווערד צו מיר אַלע מינוט מעהר צוגעלאָזט און פריינדליך.

הערש־בער דער חזן איז אַ איד אַ „מנגן". דאָס הייסט, ער אַליין קאָן ניט זינגען; ער האָט נעבאַך קיין קול נישט. אַזוי האָב איך געהערט פון טאַטען. נאָר ער פאַרשטעהט נגינה. און זינגערלעך האָט ער אַ שטיקלעך פופצעהן, און איז אַ בייזער מענטש — סכנות! ער פאַרהערט מיך זינגען. איך זאָג איהם אַ „מגן־אבות" מיט אַ „דריידעל". ער גלעט מיך און זאָגט צו מיין

ברודער, אז איך האָב א „סאָפראַנאָ". מיין ברודער זאָגט, אז ניט נאָר א סאָפראַנאָ, נאָר א סאָפראַנאָ שבסאָפראַנאָ!... מיין ברודער אליהו דינגט זיך מיט איהם, נעמט איין אויפגאָב און זאָגט מיר, אז איך בלייב שוין דאָ, ביי רב הערש־בער דעם חזן. איך זאָל איהם פאָלגען, זאָגט ער, און איך זאָל ניט בענקען!...

איהם איז גרינג צו זאָגן, איך זאָל נישט בענקען! ווי אזוי זאָל איך ניט בענקען זומער־לעבען? די זון באָקט, דער הימעל איז ווי א קרישטאָל, די בלאָטע האָט שוין לאַנג אויסגעטריקענט. אין דרויסען ביי אונז נעבען שטוב לינען קלעצער. נישט אונזערע, דאָס איז יאָסי דעם נגיד'ס קלעצער. ער קלויבט זיך בויען א שטוב, האָט ער צוגעגרייט קלעצער, האָט ער ניט וואו זיי אָפצוּ־לעגען, האָט ער זיי אָפגעווארפען נעבען אונז. לאַנג לעבען זאָל ער, יאָסי דער נגיד! וואַרום פון די קלעצער קאָן איך מיר מאַכען א „קרעפאָסט", און צווישען די קלעצער וואַכסען שטעכעלקעס מיט קרינעלעך. די שטעכעלקעס זענען גוט אויף צו שטעכען, און די קרינעלעך בלאָזט מען אָן און מע טהוט זיי א קנאַק אָן שטערן — פלאַצען זיי.

מיר איז גוט. מעני'ן, אונזער שכנ'ס קעלבעל, איז אויך גוט. איך און מעני זענען די איינציגע בעלי־בתים אָט דאָ, „אינ־וועניג אין דרויסען", און ווי אזוי זאָל איך ניט בענקען נאָך מעני'ן, אוזער שכנ'ס קעלבעל?...

ו.

עס איז שוין באַלד דריי וואָכען, ווי איך בין ביי הערש־בער דעם חזן, און זינגען זינג איך כמעט נאָר ניט. איך האָב איין אַנדער ארבייט. איך טראָג מיך ארום מיט זיין דאָבצי'ן. דאָבצי איז א קינד א הויקער. קיין צוויי יאָהר אַלט, און פון דעסט־ווענען איז זי, קיין עין־הרע, א שווערינקע, שווערער פון מיר.

איך רייס מיר אײן דאָס געוונט, זי טראָגענדיג. דאָבצי האָט מיך ליעב. זי חאפט מיך ארום מיט איהרע דארע הענטלעך און טשעפעט זיך אָן מיט די דינע פינגערלעך. זי רופט מיך „קיקאָ". וואָס עפּעס קיקאָ, וויים איך ניט. דאָבצי האָט מיך ליעב. לאָזט מיך ניט שלאָפען גאנצע נעכט: „קיקאָ, קי!" — דאָס הייסט, איך זאָל זי וויעגען. דאָבצי האָט מיך ליעב. אז איך עס, רייסט זי ביי מיר פונ'ם מויל: „קיקאָ, פי!" — דאָס הייסט: געב עס מיר!... עס ציהט מיך אהיים. דאָס עסען איז דאָ אויך ניט אי־אי־אי... יום־טוב. שבועות אויף דער נאכט. עס ווילט זיך נעהן אין דרויסען זעהן, ווי דער הימעל שפאלט זיך. דאָבצי לאָזט ניט. דאָבצי האָט מיך ליעב: „קיקאָ, קי!" — איך זאָל זי וויעגען. איך וויעג זי און וויעג זי און ווער אנשלאָפען. און עס קומט צו מיר א גאַסט — מעני דעם שכנ'ס קעלבעל, קוקט אויף מיר מיט אויגען, ווי א בר־דעת, און זאָגט מיר: קום! און מיר לאָזען זיך נעהן בארג־אראָפּ, צום טייך. נישט לאַנג גע־מראכט, פּארקאטשע איך די הויזלעך: האָפּ! איך בין שוין אין טייך. איך שווים, און מעני שווימט מיר נאָך. אויף יענער זייט איז נוט. ניטאָ קיין חזן, ניטאָ קיין דאָבצי, ניטאָ קיין קראנקער טאָטע... איך חאפּ זיך אויף — ס'איז נאָר א חלום. אנטלויפען! אנטלויפען! אנטלויפען! ווי אזוי אנטלויפט מען? וואוהין? אהיים, געוועהנטליך. הערש־בער דער חזן איז שוין אבער אויפגעשטאנען פריהער פון מיר. ער האָט א גרויסען קאַ־מערטאָן, פּרובט איהם מיט די צייהן, טראָגט־צו צום אויהער. ער הייסט מיר אנטהון זיך אויף גיך און נעהן מיט איהם אין שוהל. מע וועט היינט צו מוסף זאָגען „איין אויסגעשטעלטע זאך". אין שוהל זעה איך מיין ברודער אליהו. ווי קומט ער אהער? ער דאוונט דאָך נאָר ביי די קצבים, דאָרט וואו דער מאטע איז חזן! וואָס באדייט עס?... מיין ברודער אליהו רעדט עפּעס מיט הערש־בער דעם חזן. הערש־בער דער חזן איז ניט צופריעדען. ער זאָגט:

— נעדענק זשע, למען השם, תיכף נאָכ'ן עסען!...

— קום! וועסט זיך זעהן מיט'ן טאטען! — אזוי זאָגט צו מיר מיין ברודער אליהו, און מיר געהען אהיים אין צווייען. ער נעהט, און איך שפּרינג. איך לויף, איך פליה.

— האָב צייט! וואָס פליהסט דו אזוי? — זאָגט צו מיר מיין ברודער אליהו און האלט מיך צו. איהם וויל זיך, אפּנים, מיט מיר א ביסעל רעדען.

— דו וווייסט? דער טאטע איז קראנק, זעהר־זעהר קראנק!... נאָט וווייסט, וואָס ס'וועט זיין מיט איהם... מע דאַרף איהם רא־טעווען, ניטאָ מיט וואָס... קיינער וויל ניט העלפען... אין „הקדש" וויל די מאמע איהם נישט לאָזען בשום אופן! זי וועט פריהער שטאַרבען, זאָגט זי, אַיידער לאָזען איהם אין הקדש!... שא, אָט נעהט די מאמע.

7.

מיט אויסגעשטרעקטע הענט נעהט אונז די מאמע אקעגען, פאלט מיר אויפ'ן האלז, און איך פיהל אויף מיינע באקען א פרעמדע טרער. מיין ברודער אליהו נעהט צום קראנקען טאטען, און איך מיט דער מאמען בלייבען שטעהן אין דרויסען. מע האָט זיך אונז ארומגעשטעלט פון אלע זייטען: אונזער שכנ'ס וויב פּעסי די נראָבע, און איהר טאָכטער מינדעל, און איהר שנור פּערעל, און נאָך א צווי וויבלעך.

— איהר האָט א גאסט אויף שבועות? נאָט ליעב אייך מיט אייער גאסט!

די מאמע לאָזט־אראָפּ די אָנגעשוואָלענע אויגען.

— א גאסט. משטויינס נעזאָגט, א קינד. נעקומען נעוואָהר ווערען דעם קראנקען טאטען. פּאָרט א קינד...

אזוי זאָגט די מאַמע צו דער גאַנצער כנופיה ווייבער, און צום שכנ'ס ווייב, צו פּעסין, זאָגט זי עקסטרא, שטילערהייד, בשעת פּעסי שאָקעלט מיט'ן קאָפּ:

— א שטאָדט! עמיצער זאָל זיך אפילו ארומקוקען... דריי און צוואַנציג יאָהר אָפּגעקלאָפּט ביי'ם עמוד... דאָס געזונט אַוועק־געלעגט... איך וואָלט איהם אפשר ראַטעווען — נישטאָ מיט וואָס... אַלץ, ברוך השם, פאַרקויפט... דאָס לעצטע קישעלע... דאָס קינד באַשטעלט ביי א חזן... אַלץ צוליעב איהם... אַלץ צו־ליעב'ן קראַנקען...

אזוי באַקלאָגט זיך די מאַמע פאַר איהר שכנה פּעסי, שטע־הענדיג אין דרויסען. איך דרעה דעם קאָפּ אויף אַלע זייטען.

— וועמען זוכסט דו? — מאַכט צו מיר די מאַמע.

— וועמען זוכט א קונדס? דאָס קעלבעל מן הסתם...

אזוי זאָגט פּעסי אונזער שכנה און מאַכט צו מיר מיט א מאָדנע פריינדשאַפט:

— ע, יונגעלע! נישטאָ קיין קעלבעל! געמוזט פאַרקויפען דאָס דעם קצב. א ברירה האָט מען? נענוג אַז מע דאַרף האָ־דעווען איין סקאַטינע — נאָך צוויי סקאַטינעס טראָגען אויפ'ן קאָפּ!...

איז שוין ביי איהר דאָס קעלבעל, דאַנקען גאָט, אויך גע־וואָרען א סקאַטינע?...

א מאָדנע אידינע אָט די פּעסי. אומעטום שטופּט זי אַריין איהר נאָז. זי דאַרף וויסען, צי האָבען מיר א מילכיגע סעודה?

— אַקעגען וואָס פרעגט איהר דאָס? — פרעגט ביי איהר די מאַמע.

— גלאַט אַזוי! — זאָגט פּעסי, הויבט אויף די שאַל און שטופּט דער מאַמען א טעפּעל מיט סמעטענע. די מאַמע שטופּט־אָפּ דאָס טעפּעל מיט ביידע הענט.

— גאָט איז מיט אייך, פּעסי! וואָס טהוט איהר דאָס? וואָס זענען מיר? חלילה עפּיס ווייס איך ווער? איהר קענט מיך נישט?

— אדרבה, — פאַרענטפערט זיך פּעסי — טאַקי ווייל איך קען אייך. דאָס בהמה'לע, קיין עין־הרע ניט, האָט זיך די לעצטע צייט פאַרריכט. פאַרהאַן, קיין עין־הרע, קעז און פּוטער. איך לייה אייך אויס... איהר וועט מיר, אם ירצה השם, אָפּגעבען...

און פּעסי די שכנה רעדט נאָך לאַנג מיט דער מאַמען, און מיר ציהט דאָס הארץ צו די קלעצער, צום קעלבעל, צום קעלבעל, צום קעלבעל!... איך זאָל מיך ניט שעמען, וואָלט איך מיך צעוויינט...

— אַז דער טאַטע וועט דיך פרעגען, זאָלסט דו זאָגען: א דאַנק גאָט!

אַזוי זאָגט מיר אָן די מאַמע, און מיין ברודער אליהו גיט דאָס מיר צו פאַרשטעהן א ביסעל ברייטער:

— זאָלסט זיך ניט באַקלאָגען, ניט דערצעהלען קיין פּזמונות, נעכטיגע טעג. זאָלסט נאָר זאָגען: א דאַנק גאָט. דו הערסט, וואָס מע רעדט צו דיר?

און מיין ברודער אליהו פיהרט מיך אריין אין קראַנקען חדר. דער טיש איז אָנגעשטעלט מיט פלעשעלעך, פּידעלעך, באַנקעלעך. סע שמעקט אַפּטייק. דאָס פענסטער איז צוגעמאַכט. לכבוד שבועות האָט מען איהם צוגעקליבען דעם חדר מיט גרינס, צו־קאָפּענס איבער'ן בעטעל האָט מען איהם אויפגעהאַנגען א מגן־דוד פון „ליוביסטיק". דאָס איז מיין ברודער אליהו'ס אַרבייט. אויף דער ערד איז אויסגעשפּרייט שמעקענדיג גראָז. דער טאַטע דערזעהט מיך, רופט מיך צו צו זיך מיט א לאַנגען דאַרען פינגער. מיין ברודער אליהו שטופּט מיך אונטער. איך געה־צו צום טאַ־טען. איך האָב איהם קוים דערקענט. דאָס פּנים ווי לעהם. די גרויע האָר גלאַנצען, שטאַרצען איינציגווייז, ווי אריינגע־

שטרייכטע, פרעמדע האר. די שווארצע אויגען זיצען טיעף, ווי ארייגגעפאסטע, פרעמדע אויגען. די צייהן זעהען־אויס, ווי אריינ־געזעצטע, פרעמדע צייהן. דער האלז איז אזוי דין, אז קוים ווען דער קאפ האלט זיך איין אויף איהם. א גליק, ווען ער קאן ניט זיצען... מיט די ליפען מאכט ער עפים מאדנע, ווי א מענטש בשעת ער שווימט: מפפו!... ער לענט־ארויף אויף מיין פנים א הייסע האנט מיט ביינעריגע פינגער, דאס פנים מאכט א קרומען שמייכעל, ווי א מת.

אין דעם קומט־אן די מאמע. נאך איהר דער דאקטאר, דער פרייליכער שווארצער דאקטאר מיט די גרויסע ווענסעם. ער בא־נעגענט מיך, ווי איין אלטען גוטען ברודער. ער איז מיך מכבד מיט א שנעל אין בייכעל און מאכט צום טאטען פרייליך:

— איהר האט א גאסט אויף שבועות? גאט ליעב אייך מיט אייער גאסט!

— א דאנק! — זאגט די מאמע און ווינקט צום דאקטאר, ער זאל באטראכטען דעם חולה און זאל איהם עפים פארשרייבען. דער שווארצער דאקטאר עפענט דאס פענסטער מיט א רעש און בייזערט זיך אויף מיין ברודער אליהו, פאר ווען מע האלט דאס פענסטער צו.

— איך האב אייך טויזענד מאל נעזאגט, אז א פענסטער האט ליעב, אז מע האלט איהם אפען!

מיין ברודער אליהו ווינקט אויף דער מאמען, אז דאס איז די מאמע שולדיג: זי לאזט נישט עפענען קיין פענסטער, האט מורא פאר'ן מאטען, ער זאל זיך חלילה נישט פארקיהלען. די מאמע ווינקט צום דאקטאר, ער זאל שוין באטראכטען גיכער דעם חולה און זאל איהם עפים פארשרייבען... דער שווארצער דאק־טאר נעמט־ארוים דעם זיינער, א גרויסען נאלדענעם זיינער. מיין ברודער אליהו קוקט זיך איין מיט ביידע אויגען אינ'ס דאקטאר'ס זיינער. דער דאקטאר באמערקט דאס.

— איהר ווילט ווייסען, וואו האלט דער זייגער? אהן פיער האלב עלף. וויפיעל איז ביי אייך?

— מיין זייגער שטעהט. — ענטפערט איהם מיין ברודער אליהו און וועדר מאדנע רויט פון דעם שפיץ נאז ביז אויף יענער זייט אויהערען.

די מאמע רוהט ניט. זי וואלט געהרען, מע זאל שוין באמטאכטען דעם חולה און איהם עפים פארשרייבען... דער דאקטאר האט אבער צייט. ער פרעגט זיך אוים ביי דער מאמען זייטינע ענינים: וועז איז מיין ברודער'ס חתונה? און וואס זאגט הערש־בער דער חזן אויף מיין שטים? ביי מיר דארף זיין, זאגט ער, א גוטע שטים. א שטים, זאגט ער, געהט בירושה. די מאמע עקט זיך! מיט א מאל טהוט זיך דער דאקטאר א דרעה־אוים מיט'ן בענקעל צום קראנקען טאטען, נעמט איהם אן ביי דער טרוקענער הייסער האנט:

— נו, חזן, ווי אזוי דאוועגט מען עפים ביי אונז היינטיגען שבועות?

— א דאנק גאט! — ענטפערט איהם דער טאטע מיט א שמייכעל פון א מת.

— דהיינו? ווינציגער נעהוסט? גוט געשלאפען? — פרעגט איהם דער דאקטאר און בויגט זיך איין צו איהם גאנץ נאהענט.

— ניין! — ענטפערט איהם דער טאטע, קוים וואס ער חאפט דעם אטהעם. — אדרבה... הוסטען הוסט מען... און שלאפען שלאפט מען דוקא ניט... נאר דאנקען גאט... ס'איז שבועות... אזא טאג... מקבל געווען די תורה... היינט א נאסט... א גאסט אויף שבועות...

אלעמען'ס אויגען קוקען אויפ'ן „גאסט", און דער „גאסט" קוקט אראפ אויף דער ערד, און דער קאפ איז איהם אין דרויסען, ערגיץ ביי די קלעצער, ביי די שטעכעלקעס, וואס שטעכען, ביי די קריגעלעך, וואס קנאקען, ביי'ם שכנ'ס קעלבעל דעם בר־דעת,

וואָס איז שוין געווארען א „סקאטינע", ביי'ם טייבעל, וואָס רוישט דאָרט באַרג־אַראָפּ, אָדער גאָר אין דער הויבער, בריייטער, טיעפער, בלויער יארמעלקע, וואָס מע רופט דאָס הימעל...

ח.

דאָס ביסעל „מילכיגס", וואָס אונזער שכנה, פעסי די גראָבע, האָט אונז „אויסגעליהען", איז אונז, נישקשה, צונוץ געקומען. איך און מיין ברודער אליהו האָבען דאָס געמאַכט א מילכיגע סעודה, געטונקען ביידע פון איין שאָל פרישע חלה אין דער קאָלטער סמעטענע, און ס'איז טאַקי געווען גאָר ניט שלעכט.

„איין חסרון, וואָס אזוי ווינציג". — האָט באמערקט מיין ברודער אליהו, וואָס איז דעם טאָג געווען זעהר האָפערדיג, אזוי האָפערדיג, אז ער האָט מיר צולייב געטהאָן, איך זאָל ניט געהן אזוי גיך צוריק צו הערש־בער דעם חזן און איך זאָל זיך נאָך אביסעל שפיעלען אין דער היים.

— דו ביזט דאָך ביי אונז איין אורח אויף שבועות, — האָט ער מיר געזאָגט און ערלויבט צו שפיעלען זיך אין הרויסען אויף די קלעצער, נאָר מיט א תנאי, איך זאָל ניט קלעטערען צו פיעל און חלילה ניט צעריייסען די איינציגע פאָר הויזלעך.

חא־חא־חא ! נישט צעריייסען די איינציגע פאָר הויזלעך ? נישטא ווער ס'זאָל לאָכען, ווי איך בין א איד ! איהר זאָלט זעהען א פאָר הויזלעך — נו־נו ! לאָמיר בעסער ניט רעדען פון קיין הויזען !... לאָמיר בעסער רעדען פון יאָסי דעם נגיד'ס קלעצער. אי, קלעצער, קלעצער ! יאָסי דער נגיד מיינט, אז די קלעצער זענען זיינע קלעצער. א נעכטיגער טאָג ! די קלעצער זענען מ י י נ ע קלעצער ! איך האָב מיר געמאַכט פון זיי א פאַלאַץ מיט א ווייננאָרטען. איך בין דער פרינץ. דער פרינץ שפאַציערט ארום פראַנק און פרעי ביי זיך אין ווייננאָרטען, ריייסט־אָפּ א

קרינעלע — א קנאק אן שטערן, נאך א קרינעלע — א קנאק אן שטערן... אלע זענען מיר מקנא. אפילו יאסי דעם נגיד'ס יונגעל, העניך מיט'ן אויגעל, פארגינט מיר ניט מיין גוטס. ער געהט פארביי אין זיינע נייע ליוסטרינענע מלבושים'לעך און ווייזט מיר אויף מיינע הויזען און לאכט און קרימט דאס אויגעל און זאגט צו מיר:

— זעה נאר, זאלסט עפים ניט פארלירען...

— געה בעסער אוועק מיט גוטען, — זאג איך איהם — אניט, רוף איך ארויס מיין ברודער אליהו!...

פאר מיין ברודער אליהו האבען אלע יונגלעך דרך־ארץ, און העניך מיט'ן אויגעל טראגט זיך אפ, און איך בליב וויעדער אליין, וויעדער דער זעלבער פרינץ ביי זיך אין ווינגארטען... איין עבירה נאר, וואס „מעני" איז דא ניטא! אונזער שכנ'ס קעלבעל איז שוין מעהר קיין קעלבעל, ס'איז שוין א „סקאטינא" (אזוי זאגט אונזער שכנה פעסי). וואס הייסט דאס א סקאטינא? און צוליעב וואס האט מען דאס פארקויפט צום קצב? שוין זשע אויף אוועקצוקוילען? צוליעב דעם איז דאס געבוירען געווארען, מע זאל דאס נאכדעם קוילען?... צו וואס וועדר געבוירען א קעלבעל און צו וואס וועדר געבוירען א מענטש?...

פלוצים דערהער איך פון שטוב ארויס א מאדנע אויסגעשריי מיט א געוויין... איך דערקען דער מאמע'ס קול... איך הויב אויף די אויגען — איין איינגעלויף ביי אונז אין שטוב... אידען און וויבער... דער ארוים, דער אריין... איך ליג אויף א קלאץ מיט'ן בויך אראפ. מיר איז גוט!... שאט־שאט! אט נעהט יאסי דער נגיד! יאסי דער נגיד איז גבאי אין דער קצב'ישער קלויז, דארט וואו מיין טאטע איז חזן שוין דריי און צוואנציג יאהר. יאסי איז אליין געווען אמאל א קצב. היינט האנדעלט ער מיט אכסען און מיט פעל און איז א נגיד, א גרויסער נגיד!

יאָסי מאכט מיט די הענד, בייזערט זיך אויף דער מאמע און טענה'ט:

— סטייטץ, סטייטץ! וואָס האָט מען מיר ניט געזאָגט, אז פייסי דער חזן איז אזוי סלאָף? (ער קאָן ניט אויסרעדן קיין שין). וואָס האָט איהר געסווינגן?

— וואָס זאָל איך שרייען? — פארענטפערט זיך פאר איהם די מאמע און גיסט מיט טרערן. — די גאַנצע שטאָדט האָט געזעהן, ווי איך מוטשע מיך, געוואָלט איהם ראַטעווען... און ער אליין האָט אויך געבעטן זיך, מע זאָל איהם ראַטעווען...

און די מאמע קאָן נישט רעדען ווייטער, פארברעכט מיט די הענט, פארווארפט מיט'ן קאָפּ. מיין ברודער אליהו האָפט זי אונטער:

— מאמע! וואָס דארפסט דו זיך פארענטפערן? מאמע! פארגעס ניט, מאמע, ס'איז יום־טוב, ס'איז שבועות, מע טאָר ניט ווײנען, מאמע!...

און יאָסי דער נגיד הערט ניט אויף צו פייערען אויף מיין מאמע:

— וואָס דערצעהלט איהר מיר — די גאַנצע סטאָרט! וועד איז די סטאָרט? זאָגען זאָלט איהר מיר! למען הסם, צו מיר! אַלסדינג אויף מיין חסבון! חברה קדישא, סאמאָסים, תכריכים — אַלץ אויף מיר, אַלסדינג אויף מיין חסבון!... און טאָמער דארף מען עפּעס טהון פאר די יתומים, זאָלט איהר געהן צו מיר, איהר זאָלט זיך נאָר ניט סעמען!

יאָסי דעם נגיד'ס וועדטער באַרוהיגען אָבער ווינציג־וואָס מיין מאמע. זי האָלט אין איין יאָמערען און אין איין חלש'ען ביי מיין ברודער אליהו אויף די הענט. און מיין ברודער אליהו, וואָס האָלט אליין אין ווײנען, הערט נישט אויף צו דערמאָנען איהר, אז „הײנט איז יום־טוב, מאמע, הײנט איז שבועות, מאמע! מאמע, מע טאר ניט ווײנען, מאמע!"...

און מיט א מאל וועדט מיר אלץ קלאר. און עס טהוט מיר א קלעהם דאם הארץ, א ציה ביי דער נשמה, און עס גלוסט זיך מיר ווייגען, און איך וויים ניט אויף וועמען... און רחמנות האב איך אויף דער מאמע, און איך קאן ניט זעהען ווי זי ווייגט, און ווי זי חלש'ט, און ווי זי צאפעלט ביי מיין ברודער אויף די הענט. און איך פארלאז מיין פאלאץ, מיט מיין ווייגאַרטען, און איך געה־צו איהר פון הינטען, און איך זאג איהר מיט'ן זעלבען לשון, וואם מיין ברודער אליהו, און טרערען קאפען פון מיינע אויגען:

— מאמע! היינט איז יום־טוב, מאמע, היינט איז שבועות, מאמע! מאמע, מע טאר ניט ווייגען, מאמע!...

II

מיר איז גוט — איך בין א יתום!

II

מיר איז גוט — איך בין אַ יתום!

א.

פון זינט איך בין צו מיין שכל געקומען, נעראנק איך ניט, איך זאל זיין אזא מיוחס, ווי אציינר. וואס איז מיט מיר דער יחום? — מיין טאטע, פייסי דער חזן, ווייסט איהר דאך, איז געשטאַרבען דעם ערשטען טאג שבועות, און איך בין נעבליבען א יתום.

פון דעם ערשטען טאג נאך שבועות האבען מיר אנגעהויבען זאגען קריש — איך און מיין ברודער אליהו. ער טאקי האט מיך אויסגעלעהרענט זאגען קריש.

מיין ברודער אליהו איז א נעטרייער ברודער, אבער נישט קיין גוטער רבי. ער איז א כעסן, ער שלאגט זיך! ער האט אויפגעעפענט א סדור און האט זיך אוועקגעזעצט מיט מיר און האט אנגעהויבען מיט מיר שטודירען:

— יתגדל ויתקדש שמיה רבה... ער ווייל, אז איך זאל שוין קאנען אויסענוועניג. ער חזר'ט־איבער מיט מיר נאך א מאל און נאך א מאל, פון אנהויב ביז'ן סוף, און הייסט מיר, אז איצט זאל איך שוין זאגען אליין. איך זאג אליין, אבער עס נעהט ניט.

ביז „ויצמח פורקניה" איז נאָך ווי עס איז, און קומט צו „ויצמח פורקניה", פּאַרטשעפּע איך מיך. דערלאַנגט ער מיר מיט'ן עלענבויגען און זאָגט מיר, אז דער קאָפּ איז מיר, אפּנים, ערגיץ אין דרויסען (גלייך ווי געטראָפּען), אָדער ערגיץ ביי'ם קעלבעל (גלייך ווי ער איז געווען דערביי)... ער פּוילט זיך ניט און חזר'ט איין מיט מיר נאָך א מאָל. איך האָב מיך קוים דערלאַנגען ביז „לעילא ולעילא מן כל ברכתא ושירתא תושבחתא" — און וויטער נישט א טראָפּ! ער נעמט מיך אָן פּאר'ן אויהער און זאָגט, אז דער טאַטע זאָל אויפשטעהן און זעהען, וואָס פּאַר א זוהן ער האָט!...

— וואָלט איך פּאַרשפּאַרט זאָגען קדיש...

אזוי זאָג איך צו מיין ברודער אליהו און חאָפּ פון איהם א געשמאַקען פּאַטש מיט דער לינקער האַנט אין דער רעכטער באַק אַריין. דערהערט די מאַמע און גיט איהם א פּסק, ער זאָל מיך ניט שלאָגען, - וואָרום איך בין א יתום.

— נאָט איז מיט דיר! וואָס טהוסט דו? וועמען שלאָגסט דו? האָסט פּאַרגעסען, אפּנים, אז דאָס קינד איז א יתום?!

שלאָפּען שלאָף איך מיט דער מאַמען אינ'ם טאַטעג'ס בעט — דאָס אייניציגע שטיקעל מעבעל אין שטוב. די קאָלדרע גיט זי אפּ כמעט אינגאַנצען מיר.

— דעק דיך איין, זאָגט זי צו מיר, און ווער אנשלאָפּען, מיין טייערער יתום. עסען איז ניטא וואָס...

דעקען דעק איך מיך איין, אָבער שלאָפּען שלאָף איך ניט. איך חזר מיר דעם קדיש, אויף אויסענוועניג. אין חדר גאַה איך ניט, לערנען לערען איך ניט, דאַוונען האַוען איך ניט, זינגען זינג איך ניט. פּטור פון אלסדינג.

מיר איז גוט — איך בין א יתום.

ב.

מזל טוב! איך קאָן שוין גאַנץ קדיש אויף אויסענוועניג. רבנן־קדיש אויך. אין שוהל שטעה איך אויף א באַנק און קלאָפּ דעם קדיש, ווי א מזיק. א קול־נגינה האָב איך אויך, בירושה פון מיין טאַטען, איין אמת'ע סאָפּראַנאָ. אַלע יונגלעך שטעלען זיך אויס אַרום מיר און זענען מיר מקנא. ווייבער וויינען. בעלי־בתים שענקען מיר א קאָפּיקע. יאָסי דעם נגיד'ס יונגעל, העניך מיט'ן אויגעל (ער איז א מורא'דיגער ניט־פאַרגינער!), אַז עס קומט צו רבנן־קדיש, שטעלט ער מיר אַרויס א צונג, — ער וויל, ער געהט־אויס, ער חלש'ט, איך זאָל מיך צעלאַכען. איהם אויף צו־להכעיס וועל איך ניט לאַכען! האָט דעזעהען אהרן דער שמש, האָט ער איהם גענומען פאַר איין אויהער און האָט איהם צוגע־פיהרט צו דער טיר. א מצוה אויף איהם! מחמת איך זאָג קדיש אין דער פריה און אויף דער נאַכט, געה איך שוין מעהר ניט צו הערש־בער דעם חזן און טראָגט מיך ניט אום מיט זיין דאָבצי'ן. איך בין פריי. א גאַנצען טאָג געפין איך מיך ביי'ם טייך — אָדער איך חאַפּ פיש, אָדער איך באָד מיך. חאַפּען פיש האָב איך מיך אויסגעלערענט פון זיך אַליין. אַז איהר ווילט, קאָן איך אַייך אויך אויסלעהרנען. מע טהוט־אויס דאָס העמד און מע פאַרקניפּט דעם אַרבעל און מע געהט פּאַוואָלי ביז'ן האַלז אין וואַסער. מע דאַרף געהן לאַנג — לאַנג. אַז איהר פיהלט, אַז דאָס העמד איז שווער, איז א סימן, אַז ס'איז פול, געהט איהר אַרויס וואָס גיכער און טרייסעלט־אויס דאָס גאַנצע גראָז מיט דער בלאָטע און קוקט זיך גוט צו. אין גראָז ליגען פאַר־פּלאָנטעט אָפּטמאָל קליינע זשאַבקעלעך — וואַרפט זיי אַריין צוריק אין וואַסער אַריין, ס'א צער בעלי־חיים. אין דער גע־דיכטער בלאָטע קאָנט איהר אַמאָל געפינען א פּיאַווקע. פּיאַוו־קעס איז געלט — פאַר א צעהנדליג פּיאַווקעלעך קאָנט איהר באַ־

קומען דריי גראָשען, אָנדערהאַלבען קאָפּיקעס. עס געהט נישט צו־פוס... קיין פּיש זאָלט איהר ניט זוכען. אמאָל איז געווען פּיש אויך, היינט איז נישטאָ. איך יאָג זיך ניט נאָך קיין פּיש. איך בין צופריעדען, עס זאָל חאָטש זיין פּיאַווקעס. ניט אַלע מאָל איז דאָ פּיאַווקעס. היינטיגען זומער איז ניט געווען איין פּיאַווקע! פון וואַנען האָט זיך דערוואוסט מיין ברודער אליהו, אז איך חאַפּ פּיש — ווייס איך ניט. ער האָט מיר שיער ניט אָפּגעריסען איין אויהער פּאַר די פּיש. א גליק, וואָס פּעסי די גראָבע, אונזער שכנה, האָט דערזעהען. איין אייגענע מאמע דאַרף זיך אזוי ניט איינשטעלען פּאַר איהר קינד.

— אָט אזוי שלאָנט מען א יתום?...

מיין ברודער אליהו האָט זיך פּארשעמט און האָט מיר אָפּ־געלאָזט דעם אויהער. אַלע שטעלען זיך איין פּאַר מיר. מיר איז גוט — איך בין א יתום.

ג.

אונזער שכנה פּעסי די גראָבע האָט זיך אין מיר פּאַר־ליעבט. זי האָט זיך צוגעטשעפּעט צו דער מאמען, ווי א קלעשטש, איך זאָל דערווייַלע זיין ביי איהר, ביי פּעסי'ן הייסט עס.

— וואָס וועט אייך אהרען? — האָט זי געטענה'ט. — עס געהען ביי מיר צום טיש צוועלף, וועט ער זיין א דרייצעהנ־טער. ביי דער מאמען האָט זי קוים גע'פּועל'ט. האָט זיך אָבער ארויסגעשטעלט מיין ברודער אליהו.

— ווער וועט אויף איהם אכטונג געבען, ער זאָל געהן זאָ־גען קדיש?

— איך וועל אכטונג געבען, ער זאָל געהן זאָגען קדיש. גו, שוין? האָט איהר צו מיר גארנים?

פעסי איז נישט קיין גביר'טע. איהר מאן איז איין איינ־בינדער און הייסט משה. ער האָט א שם פאר'ן בעסטען בעל־מלאָכה. דאָס אליין איז אָבער קארג. מע דארף נאָך האָבען מזל אויך. אזוי זאָגט פעסי צו מיין מאמען. מיין מאמע גיט איהר נאָך. זי זאָגט, אז צום שלים־מזל דארף מען אויך האָבען מזל. פאר א סימן נעמט זי מיך. אָט בין איך א יתום, און אלע ווילען מיך. פארהאן בעלנים, וואָס ווילען מיך צו זיך אויף שטענדיג, נאָר ווי לאנג קרענקען איהרע שונאים, ווי לאנג זי וועט מיך אוועקגעבען אויף שטענדיג! אזוי זאָגט די מאמע און וויינט. זי האלט זיך איין עצה מיט מיין ברודער אליהו.

— ווי מיינסט דו? זאָל ער זיין דערווייל ביי פעסי'ן?

מיין ברודער אליהו איז שוין א גרויסער. אניט, וואָלט מען זיך מיט איהם ניט געהאלטען קיין עצה. ער גלעט זיך מיט דער האנט דאָס ריינע נאָך ניט באוואכסענע פנים, גלייך ווי ער וואָלט שוין געהאט א באָרד, און רעדט ווי א גרויסער:

— מהיכי תיתי, אבי ער זאָל נאָר ניט זיין קיין שייגעץ.

און עס בלייבט, אז איך וועל זיין דערווייל ביי אונזער שכנה פעסי, נאָר בתנאי, איך זאָל ניט זיין קיין שייגעץ. אלסדינג הייסט ביי זיי א שייגעץ! אָנהענגען דער קאץ א פאפיער אויפ'ן עק, זי זאָל זיך דרעהען — הייסט ביי זיי א שייגעץ. קלאָפען מיט א שטעקעל איבער די גראטעס פונ'ם גלח'ס הויף, אלע הינט זאָלען זיך צונויפלויפען — הייסט ביי זיי א שייגעץ. אָפשטע־קען ביי לייבקע דעם וואסער־פיהרער דעם צאפען פון דעם פאס, ס'זאָל אויסלויפען העכער האלב וואסער — הייסט ביי זיי א שייגעץ.

— דיין גליק, וואָס דו ביזט א יתום! — זאָגט צו מיר לייבקע דער וואסער־פיהרער. — אניט, וואָלט איך דיר איבער־

געבראָכען א האַנט מיט א פוס! מענסט מיר גלויבען אויף נאַמנות.

איך גלויב אייהם אויף נאַמנות. איך ווייס, אז איצט וועט ער מיך ניט אָנריהרען, ווייל איך בין א יתום.

מיר איז גוט — איך בין א יתום.

ד.

אונזער שכנה פעסי, זאָל מיר מוחל זיין, האָט געזאָגט א גרויסען לינען. צוועלף, האָט זי געזאָגט, געהען ביי איהר צום טיש. לויט מיין רעכענונג, בין איך דער פערצעהנטער. אפּנים, זי האָט פאַרגעסען אַריינרעכענען דעם בלינדען פעטער ברוך. און אפשר האָט זי איהם ניט אַריינגעשטעלט צווישען די עסערס דער־פאַר, ווייל ער איז שוין זעהר אַלט און האָט קיין צייהן ניט אויף צו קייען. איך וועל מיך ניט שפּאַרען. קייען קאָן ער נישט, דערפאַר אָבער שלינגט ער, ווי א גאַנז, און חאַפּט. אַלע חאַפּען זיי. זייער חאַפּען איז חוץ לדרך הטבע. איך חאַפּ אויך. שאַ־גען זיי מיך. מיט די פּיס אונטער'ן טיש שלאָגען זיי מיך. מעהר פון אַלע שלאָגט זיך ושתי. ושתי איז א רוצה. הייסען הייסט ער הערשעל, נאָר מחמת ער האָט א גאַלי אויפ'ן שטערן, האָט מען איהם א נאָמען געגעבען „ושתי". אַלע האָבען זיי דאָ נעמען און צונעמען: „קלעצעל", „קאָטער", „טשערנאָהוז", „בופלאָקס", „פּעטעלעלע", „נעב־מיר־נאָך", „שמיר־מיט־פּוטער"...

האָט קיין יסורים ניט — יעדער נאָמען האָט זיך זיין שורש. פּיני הייסט „קלעצעל" דערפאַר, ווייל ער איז גראָב און קיילעכיג, ווי א קלעצעל. וועלווועל איז א שווארצער, רופט מען איהם „קא־טער". חיים איז א בופלאָקס, הייסט ער „בופלאָקס". מענדעל האָט א שפּיצעכיגע נאָז, איז ער א „טשערנאָהוז". „פּעטעלעלע"

האָט מען אַ נאָמען געגעבען פייטלען דערפאַר, ווייל ער קאָן ניט רעדען. בערעל איז אַ גרויסער נאַשער: אַז מע גיט איהם אַ שטיקעל ברויט מיט שמאַלץ, זאָגט ער: „גענב מיר נאָך". זרח'ען האָט מען געגעבען אַ מיאוסען נאָמען „שמיר־מיט־פוטער" איבער אַ מיאוסען חסרון, וואָס ניט ער איז שולדיג. שולדיג קאָן זיין איז די מוטער, וואָס זי האָט דאָס פאַרלאָזט און קינדווייז ווינציג געצוואָגען. און אפשר איז זי אויך ניט שולדיג? איך וועל זיך ניט געהן שפּאַרען. שלאָגען זיך אודאי ניט! קורץ, ס'איז אַ שטוב, וואָס יעדער האָט אַ צונעמעניש. וואָס דאַרפט איהר מעהר — די קאַץ, שוין גאָר אַ שטומע צונג, שוין געווים גאָט די נשמה שולדיג, הייסט זי ביי זיי: „פייגע־לאה די גבאי'טע". איהר ווייסט, פארוואָס? דערפאַר, וואָס זי איז אַ גראָבע, און פייגע־לאה נחמן דעם גבאי'ס ווייב איז אויך אַ גראָבע. וויפיעל, מיינט איהר, האָבען זיי שוין געהאַפט פעטש דערפאַר, זיי זאָלען ניט רופען קיין קאַץ מיט אַ מענטשליכען נאָמען? ווי איין ארבעם אין וואַנט! האָבען זיי געגעבען עמיצען אַ צונעמעניש, איז פאַרפאַלען!

ה.

מיר האָבען זיי אַ נאָמען געגעבען — טרעפט ווי אזוי? „מאַטעל מיט די לעפצען"... לעפצען איז אַ דייטשעם וואָרט. אויף אונזער לשון הייסט דאָס „ליפען". אפנים, זיי איז ניט געפעלען מיינע ליפען. זיי זאָגען, אז איך עס, מאַך איך מיט די ליפען. איך וואָלט וועלען זעהען יענעם מענטשען, וואָס זאָל עסען און ניט מאַכען מיט די ליפען! איך בין ניט פון די האָנאָריסטע, וואָס מע טאָר זיי ניט אָנריהרען זייער כבוד. נאָר איך וויים ניט פאַרוואָס — מיר איז דאָס צונעמעניש שטאַרק נישט געפעלען! און וויל ס'איז מיר ניט געפעלען, רייצען זיי זיך מיט מיר און רופען

מיך דוקא אזוי. איינגענעסענע ברואים — איהר האָט נאָך אזעלכע ניט געזעהען! פריהער האָב איך ביי זיי געהייסען: „מאָטעל מיט די לעפצען". נאָכדעם: גלאָט „מיט די לעפצען". שפּעטער: „די לעפצען". נאָר שפּעטער: „לעפצען".

— לעפצען! וואו זענט איהר געווען?

— לעפצען! ווישט אָפּ די נאָז!

עס פּאַרדריסט מיך און עס ברענט מיך, און איך ווייס. דערזעהט דער פּאָטער זייערער, פּעסי׳ס מאַן, משה דער אייגבינדער, איינמאָל, אז איך ווייס, פּרעגט ער מיך: וואָס ווייס איך? זאָג איך איהם: ווי אזוי זאָל איך ניט ווייסען, אז איך היים מאָטעל און מע רופט מיך „לעפצען"! פּרעגט ער: ווער? זאָג איך: „ושתי". ווי׳ל ער שלאָגען „ושתי׳ן", זאָגט „ושתי": ס׳איז ניט איך, ס׳איז „קלעצעל". ווי׳ל ער שלאָגען „קלעצלען", זאָגט „קלעצעל": ס׳איז ניט איך, ס׳איז „קאָטער".

אייגער אויפ׳ן אַנדערען, דער אַנדערער אויפ׳ן דריטען — א מעשה אָהן איין עק! איז זיך מיישב דער פּאָטער, משה דער אייגבינדער, און לענט זיי אוועק אלע אייגציגווייז און שמייסט זיי אָפּ מיט א טאָוועל פון א „קרבן־מנחה" און זאָגט זיי:

— ממזרים! איך וועל אייך ווייזען, ווי אזוי צו לצ׳עווען פון א יתום! עס וועט א רוח אין אייער טאָטענ׳ס ערד אריין!...

אָט אזוי. יעדער נעמט זיך אָן מיין קריוודע. אלע, אלע שטעלען זיך איין פּאר מיר.

מיר איז גוט — איך בין א יתום...

III

וואָס וועט זיין פון מיר?

III

וואָס וועט זיין פון מיר ?

א.

אנו, טרעפט, וואו איז דער גן־עדן ? איהר וועט ניט טרעפען. וווייסט איהר, פּאַר וואָס ? ווייל ביי איטלעכען איז ער אויף איין אַנדער אָרט. למשל, די מאַמע זאָגט, אז דער גן־עדן איז דאָרטען, וואו מיין טאַטע, פּייסי דער חזן, געפינט זיך. דאָרטען, זאָגט זי, געפינען זיך אַלע עהרליכע נשמות, וואָס זענען נעבאַך אָפּגעקומען אויף דער וועלט ; דערפאַר וואָס זיי האָבען ניט די וועלט, קומט זיי יענע וועלט. דאָס איז דאָך קלאָר, ווי דער טאָג. דער בעס־טער באַווייז איז טאַקי דער טאַטע מיינער. וואָרום וואו רען זאָל ער זיין, אז ניט אין גן־עדן ? קאַרג האָט ער זיך אָנגעמוטשעט אויף דער וועלט ?... אזוי זאָגט די מאַמע מיינע און וווישט זיך בשעת מעשה די אויגען, ווי איהר שטייגער איז, אז זי רעדט פונ'ם טאַטען. פּרענט־זשע אָבער ביי מיינע חברים, וועלען זיי אייך דערצעהלען מעשיות, וואָס דער גן־עדן געפינט זיך ערגיץ אויף א בארג פון סאַמע קרישטאַל, הויך ביז'ן הימעל. יונגלעך לויפען דאָרט ארום פּראַנק און פּריי, לערנען לערענט מען ניט, נאָר מע באַדט זיך גאַנצע טעג אין מילך און מע עסט האָניג מיט פּולע

הויפענס. זענט איהר שוין פֿאַרטיג? קומט צו גענהן א איד איין אַיינבינדער און טהוט זיך א זאַך, אז דער אמת'ער גן־עדן איז גאָר פֿרייטאָג אין באָד. איך האָב עס אליין געהערט פון אונזער שכנה'ס מאַן, משה דעם איינבינדער, איך זאל אזוי הערען אלדאָס גוטס! היינט נעהט דערגעהט איין עק! מע זאל, אשטייגער, פֿרענען מיך, וואָלט איך געזאָגט, אז דער גן־עדן — דאָס איז מנשה דעם רופא'ס נאָרטען. זינט איהר לעבט, האָט איהר נאָך אזא נאָרטען ניט גע־זעהען. דאָס איז דער אינציגער נאָרטען ניט נאָר אויף אונזער נאָס, ניט נאָר ביי אונז אין שטאָדט, — איך האָב מורא, אז אויף דער גאנצער וועלט איז ניטא נאָך אזא נאָרטען. נישט געווען און סע וועט ניט זיין! דאָס וועלען אייך אלע זאָגען. וואָס וויל איהר, זאל איך אייך באשרייבען פריהער: מנשה דעם רופא מיט זיין ווייב מנשה'כע די רופא'טע? צי איך זאל אייך מאהלען פריהער דעם גן־עדן, מיין איך דעם נאָרטען זייערען? איך רעכען, אז פריהער פון אלץ זאל איך אייך דערצאהלען פון מנשה'ן מיט מנשה'כען. זיי זענען דאָך די בעלי־בתים, קומט זיי פריהער דער כבוד.

ב.

מנשה דער רופא טראָגט סאי ווינטער סאי זומער א הענג־קאָלנער. ער טהוט נאָך דעם שווארצען דאָקטאָר. איין אויג האָט ער א קליינס, און דאָס מויל איז איהם, ניט אין מיין מאָס, א ביסעל אויף א זייט. דאָס הייסט, ניט א ביסעל, נאָר א סך, טאקי גאָר א סך. פון א ווינטעל איז דאָס איהם געקומען. אזוי זאָגט מנשה דער רופא אליין. איך פארשטעה ניט, ווי אזוי וועדר דאָס פון א ווינטעל דאָס גאנצע מויל אויף א זייט? וויפיעל ווינ־טען, גרויסע און קליינע, בין איך, אשטייגער, אויסגעשטאנען אין מיין לעבען! דער גאנצער קאָפּ וואָלט שוין אצינד באדארפט זיין

ביי מיר פון יענער זייט פּלייצעס. איך רעכען, אז ס'איז נאָר א רגילות, ווי אזוי מע געווען זיך איין. אָט, למשל, פּאַרהאַן ביי מיר א חבר בערעל, פּינטעלט ער מיט די אויגען. נאָך א חבר האָב איך, וועלוועל, זופט ער לאָקשען מיט יויך ווען ער רעדט. אלסדינג אויף דער וועלט איז א רגילות. און חאָטש דאָס מויל איז איהם אויף א זייט, פון דעסטוועגען מאכט מנשה בעסער פון אלע דאָקטוירים. ערשטענס, איז ער ביי זיך ניט אזא פּריץ, ווי אנדערע דאָקטוירים. אז מע רופט איהם, קומט ער באלד צו לויפען א פּאַרשוויצטער. און צווייטענס, איז ביי איהם נישט קיין מאָדע שרייבען רעצעפּטען. רפואות מאכט ער אליין. אנו־מעלטען האָט מיך א חאַפּ געטהאָן א מין שטעכעניש מיט א קעלט מיט א ציטערניש (אפּנים, פון צופיעל ליגען אין טייך?), איז די מאמע באלד אוועקגעלאָפען און האָט אראָפּגעבראכט מנשה דעם רופא. האָט ער מיך באטראכט און א זאָג געטהאָן מיט'ן קרומען מויל צו דער מאמען:

— איהר האָט זיך ניט וואָס צו שרעקען. ס'איז א נעלעב־טער. דער שייגעץ האָט זיך צוגעקיהלט די לונג.

און מיט די וועדטער נעמט ער ארויס פון קעשענע א בלוי פּלעשעלע און שיט אוים אין זעקס שטיקלעך פּאַפּיער עפּים א ווייסע זאַך. דאָס וועדד אָנגערופען „פּראָשקעס". איין פּראָשקע הייסט ער מיר, איך זאָל איינעמען באלד. דרעה איך מיך און קנייטש מיך אויף אלע זייטען. דאָס הארץ זאָגט מיר, אז עס דארף זיין ביטער, ווי דער טוידט. כך הוה. איך האָב דאָך טאקי געטראָפען! ביטער צו ביטער איז ניט גלייך. פּרישע קאָרע פון קליינע בוימעלעך האָט איהר אמאל פּארזוכט? אָט אזא טעם הא־בען זיינע פּראָשקעס. איהר זאָלט האָבען א כלל: וויבאלד פּראָש־קעס, מוזען זיי זיין ביטער. עס האָט מיר ניט געהאלפען קיין שום רבונו־של־עולם. איך האָב דעם פּראָשקע איינגענומען און

געזעהען זיך מיט'ן טוידט... די איבעריגע פינף פּראָשקעס, האָט ער אָנגעזאָגט דער מאַמען, זאָל איך איינעמען אַלע צוויי שעה א פּראָשעק. געפונען א בעלן אויף איינעמען גאָל! די מאַמע האָט זיך נאָר אָפּגעקערעוועט אויף א מינוט, געגאַנגען אָנזאָגען מיין ברודער אליהו, אז איך בין קראַנק, האָב איך אַלע פינף פּראָשקעס אויסגעשאָטען אין פּאַמעניצע און אָנגעשאָטען אין די פּאַפּיערלעך א ביסעל מעהל. א גוט שטיקעל ארבייט האָט אויף זיך געהאַט די מאַמע: אַלע צוויי שעה האָט זי געמוזט לויפען צו אונזער שכנה פּעסי קוקען אויפ'ן זייגער. נאָך יעדען פּראָשעק, וואָס איך האָב איינגענומען, האָט זי באַמערקט, אז עס ווערד מיר בעסער. נאָך דעם זעכסטען פּראָשעק בין איך אויפגעשטאַנען א געזונטער מענטש.

— אָט דאָס הייסט א דאָקטאָר! — האָט זי געזאָגט און נישט געלאָזט מיך גיהן אין חדר, געהאַלטען א גאַנצען טאָג אין שטוב און געגעבען מיר זיסען טיי מיט ווייסער בולקע.

— מנשה איז מעהר דאָקטאָר פון אַלע דאָקטוירים, נעבען זאָל איהם נאָט געזונט און א סך יאָהרען! ער האָט אַזעלכע פּראָשקעס, וואָס זענען מחיה מתים, מאכען פון טוידט לעבעדיג...

אזוי האָט זיך די מאַמע נאָכדעם באריהמט פאר דער גאַנצער וועלט, בשעת־מעשה זיך געווישט די אויגען, ווי איהר שטייגער איז.

ג.

מנשה דעם רופא'ס ווייב רופט מען אויף איהר מאַנ'ס נאָמען: „מנשה'כע די רופא'טע". זי איז א טרפה אידינע. אזוי זאָגען אַלע. ווייסט איהר, פאר וואָס? ווייל זי איז א רשע'טע. א פּנים האָט זי, ווי אויף צו־להכעיס, א מאַנסביל־שען, א קול פון

א מאנסביל, טראָגט מאנסביל'שע שטיוול און אז זי רעדט, דאכט זיך אייך אויס, אז זי בייזערט זיך. זי האָט א שענעם שם אויף דער וועלט. זינט זי לעבט, האָט נאָך קיין אָרעמאן ביי איהר קיין שטיקל ברויט ניט אויפגענעסען. און א שטוב איז ביי איהר פון כל טוב. ביי איהר קאָנט איהר געפינען איינגעמאכטסען פון פאר־אייהרען, פון פאר דריי יאָהרען און פון פאר צעהן יאָהרען. וואָס דאַרף זי, למשל, אזוי פיעל איינגעמאכטס? פרעגט זי, אשטייגער, ווייסט זי אליין ניט. אט אזא טבע איז ביי איהר. א פאר־פאלענע זאָך, איהר וועט זי שוין ניט איבערמאכען. זי ווייסט, אז עס קומט דער זומער, האלט זי אין איין פרענדלען איינגעמאכטס. איהר מיינט, זי פרענדלט אויף קויהלען? וועהר־וואָס? זי קאָן באשטעהן אויף שטעכלקעס, שישקעס, אָפּגעפאלענע בלעטלעך. זי מאכט אָן אזא רויך אויף דער גאנצער גאס, אז מע קאָן דערשטיקט ווערען. טאָמער וועט זיך אייך מאכען אמאל קומען צו אונז זומער־צייט און איהר וועט דערפיהלען א רויך פון „סמאלינע", זאלט איהר זיך ניט שרעקען, ס'איז ניט קיין שרפה. דאָס פרענעלט מנשה'כע די רופא'טע איינגעמאכטס, אליין, מיט איהרע אייגענע הענט, פון איהרע אייגענע פירות, אין איהר אייגענעם גאָרטען. און אט אזוי קומען מיר צו צום גאָרטען, וואָס כ'האָב אייך צוגעזאָגט.

ד.

וואָס פאר א פירות געפינט איהר ניט אינ'ם דאָזיגען גאָרטען? עפעל, און בארען, און ווייגשעל, און פלוימען, און קארשען, און אגרעסען, און ווייספערלעך, און פערשקעס, און שפּאנקעס, און מארעלען, און מאלינעס, און אָזשעניצעס, און שאָלקאָוויצעס, און וואָס ניט? וואָס דאַרפט איהר מעהר — אפילו ווינטרויבען ערב ראש־חשנה אויף שהחיינו וואו קריגט מען? — ביי איהר,

ביי מנשה'כע דער רופא'טע! אמת, די ווי נטרויבען אז מע פאר־זוכט, דערזעהט מען קראָקע מיט לעמבערג. אזוי שטארק זויער זענען זיי! פון דעסטוועגען, נעמט זי אָפּ פאר זיי גוט געלט! פון אלסדינג מאכט זי געלט. אפילו פון די סאָנישניקעס. גאָט זאָל אייך היטען, איהר זאָלט ביי איהר בעטען אויסרייסען א סאָ־נישניק! זי וועט אייך ניט געבען! א צאָהן זיך אויסרייסען פונ'ם מויל איז ביי איהר גרינגער, ווי אויסרייסען א סאָנישניק ביי איהר פונ'ם גאָרטען. היינט ווער רעדט פון איין עפּעל, א באר, א וויינשעל, א פלוים? חיות ניט זיכער! איך בין באקאנט מיט'ן דאָזיגען גאָרטען, ווי א איד אין אשרי. איך ווייס אפילו, וואו איטליכס בוימעלע געפינט זיך, און וואָס עס וואכסט אויף דעם, און צי ס'איז היינטיגס יאָהר געראָטען אָדער ניט אזוי גע־ראָטען. פון וואנען ווייס איך דאָס? שרעקט אייך ניט, איך בין דאָרטען נאָך קיינמאָל ניט געווען. ווי אזוי האָב איך געקאָנט זיין, אז דער גאָרטען איז ארומגעצוימט מיט א הויכען פּארקאָן, איבערגעדעקט מיט מורא'דיגע שטעכעלקעס? זענט איהר שוין פארטיג? איז אינוועניג דאָ א הונט. נישט קיין הונט, נאָר א וואָלף! אויף א לאנגען שטריק שטעהט ער צוגעבונדען — אָט דער דאָזיגער כלב שבכלבים, און אנו, לאָז נאָר עמיצער דורכגעהן פארביי, אָדער לאָז זיך איהם דאכטען, אז עמיצער געהט פארביי, הויבט ער אָן צו רייסען זיך, שפּרינגען און בילען מיט אזא כעס, גלייך ווי דער רוח חאפּט איהם אוועק! פרעגט זיך א קשיא: וויבאלד אזוי, ווי קום איך אין גאָרטען אריין? הערט־זשע, וועל איך אייך דערצעהלען.

ה.

מענדעל דעם שוחט'ס קענט איהר, צי ניין? קענט איהר דאָך מענדעל דעם שוחט'ס דירה אודאי נישט. זי איז די אַנדערע פון מנשה דעם רופא'ס און קוקט גלייך צו איהם אין נאָרטען אריין. ביי מענדעל דעם שוחט'ס אז מע זיצט אויפ'ן דאָך, קאָן מען זעהען אלסדינג, וואָס ביי מנשה דעם רופא אין גאָרטען טהוט זיך. די נאַנצע קונץ איז, ווי אזוי קלעטערט מען ארויף צו מענדעל דעם שוחט'ס אויפ'ן דאָך? מיר איז דאָס נאָרנישט. ווייסט איהר, פאר וואָס? ווייל מענדעל דעם שוחט'ס דירה איז די אַנדערע פון אונז און איז א סך נידעריגער פון אונזער דירה. אז מע דראַפּעט זיך ארויף צו אונז אויפ'ן בוידעם (איך טהו דאָס אָהן א לייטער; איך וועל אייך אפשר אמאל זאָגען, ווי אזוי), און שטעלט איהר ארויס א פוס פונ'ם קלייגעם פענסטערל, אזוי זענט איהר שוין ביי מענדעל דעם שוחט'ס אויפ'ן דאָך. דאָרטען לענט איהר זיך אוועק ווי אזוי איהר ווילט: אָדער מיט'ן פנים ארויף, אָדער מיט'ן פנים ארָאָפּ. יעדענפאלס, לעגען זיך מוזט איהר, אניט — קאָן מען אייך חלילה דערזעהען: וואָס טהוט איהר ביי מענדעל דעם שוחט'ס אויפ'ן דאָך? איך האָב אויסגעקליבען תמיד א צייט פארנאכטלייך, צווישען מנחה און מעריב, וועו איך בין געגאַנגען אין שוהל אריין קריש זאָגען. דעמאלט איז ניט טאָג און ניט נאכט, די בעסטע צייט. פון דאָרטען אראָפּגעקוקט אין גאָרטען אריין, שווער איך אייך, אז ס'איז א גן־ערן שבגן־ערן!...

אז דער זומער הויבט זיך אָן און די בוימער הויבען אָן צו בליהען, זיך באדעקען מיט ווייסע פערערלעך, קאָנט איהר האָפּען, אז ניט היינט איז מאָרגען — וועלען זיך באוויזען אין די קורצע שטעכעלדיגע בוימלעך גרינע אנרעסען. דאָס איז די ערשטע פרי, וואָס עס גלוסט זיך אייך פארזוכען. פארהאן מענטשען, וואָס וואַרטען ביז די אנרעסען וועלען רויט. נאראָנים! איך זאָל האָ־

בען די ברכות, וואָס גרינערהייד זענען זיי א סך מעהר באַ'טעמ'ט און געשמאַק. איהר וועט זאָגען, זיי זענען זויער? עס ווערד פון זיי הייליג די צייהן? נו, וואָס־זשע איז? א זויערס קוויקט דאָס האַרץ, און צו הייליגע צייהן איז דאָ א סגולה: זאָלץ. מע שיט ארויף זאָלץ אויף די צייהן און מע האַלט אָפען דאָס מויל אַקעגען א האַלבע שעה, קאָן מען נאָכדעם עסען וויעדער א מאָל דיזעלבע אַגרעסען. נאָך די אַגרעסען קומען־אויף די ווינפערלעך. רויטינקע, מיט שווארצע פיסקעלעך, מיט געלע קערעלעך, און צעהנדליגער־צעהנדליגער אויף איין צווייגעלע. איין צווייגעלע אז איהר פיהרט דורך צווישען די ליפען, באקומט איהר א פולע מויל מיט ווינפערלעך, וויניגע, שמעקענדיגע, מחיה נפשות! אז זיי קומען־אויף, קויפט מיר די מאמע פאר א נראָשען א קווערטעלע ווינ־פערלעך אויף שהחיינו — עס איך זיי מיט ברויט. ביי מנשה'כע דער רופא'טע אין גאַרטען זענען דאָ צווויי רייהען קליינע בוימ־לעך, האַרט ביי דער ערד, אָנגעזעצט מיט ווינפערלעך. אויף דער זון ברענען זיי און פינקלען אָפּ, און עס גלוסט זיך חאָטש איין צווייגעלע, חאָטש איין ווינפערעל מיט צווויי פינגער געבען א ריס־אָפּ און גלייך אין מויל אריין! איהר וועט מיר גלויבען? אז איך רער פון גרינע אַגרעסען מיט רויטע ווינפערלעך, וועדר מיר שוין הייליג די צייהן. לאָמיר בעסער רעדען פון ווינשעל. ווינשעל האַלטען זיך ניט לאַנג גרין. ווינשעל ווערען גיך פארטיג. איך קאָן אייך שווערען ביי וואָס איהר ווילט, אז איך אליין האָב באַ־מערקט, ליגענדיג ביי מענדעל דעם שוחט'ס אויפ'ן דאַך, עטליכע ווינשעלעך זענען אין דער פריה געווען גרין אזוי ווי גראָז. איך האָב זיי גוט באמערקט, געמאַכט אויף זיי א סימן. בייטאָג האָבען זיי פון דער זון באקומען רויטע בעקעלעך. דעם זעלבען טאָג פאר־נאַכט זענען זיי שוין געווען רויט ווי פייער! ווינשעל פלעגט מיר אויך די מאמע ברענגען אויף שהחיינו. אָבער ווי־פיעל ווינשעל? פינף שטיק אויף א פאָדעם. וואָס טהוט מען מיט פינף ווינשעל?

מע שפּיעלט זיך מיט זיי אַזוי לאַנג, ביז מע ווייסט ניט, וואו זיי זענען אַהינגעקומען...

ו.

וויפיעל שטערען אין הימעל — אַזוי פיעל וויינשעל ביי מנשה דעם רופא אין גאָרטען. איהר קאָנט פאַרשטעהן, אַז איך בין אַ בעלן געווען אויף איין צווייגעלע איבערצעהלען די וויינשעל. האָב איך געצעהלט, און נישט געקאָנט איבערצעהלען!... וויינשעל האָבען אַ טבע, זיי האַלטען זיך שטאַרק אויף די ריטלעך. זעל־טען־זעלטען ווען עס פאַלט אַראָפּ אַ וויינשעל אויף דער ערד — ער מוז שוין זיין איבערצייטיג, שוואַרץ אַזוי ווי אַ פלוים. זעהט איהר, פערשקעס — די פאַלען אָפּ, וויבאַלד נאָר זיי ווערען רעכט געל. אַך, פערשקעס! פערשקעס! איך האָב זיי ליעב מעהר פון אַלע פּירות. איך האָב אויף מיין לעבען געגעסען נישט מעהר ווי איין פערשקע, ליגט זי מיר נאָך אין טעם. דאָס איז געווען מיט עטליכע יאָהר פריהער, איך בין דעמאָלט נאָך נישט אַלט געווען קיין פינף יאָהר. מיין מאַטע האָט נאָך געלעבט, און אין שטוב איז נאָך געווען ביי אונז אַלסדינג: די גלעזערנע שאַפע, מיט דער קאַנאַפּקע, מיט די ספרים, מיט'ן גאַנצען בעטגעוואַנט. קומט צו געהן איינמאָל דער טאַטע פון שוהל אַהיים און מאַכט צו מיר און צו מיין ברודער אליהו, און לעגט אַריין די האַנט אין דער הינטער־שטער קעשענע, דאָרט וואו מע האַלט די נאָזפאַטשיילע:

— קינדער! פערשקעס וועט איהר עסען? איך האָב אַייך געבראַכט פערשקעס. אַ פּאָר פערשקעס.

און ער נעמט אַרויס די האַנט פון דער הינטערשטער קע־שענע, דאָרט וואו מע האַלט די נאָזפאַטשיילע, און טראָגט אונז אונטער, מיר און מיין ברודער אליהו, צוויי גרויסע געלע קיילע־

כיגע שמעקענדינע פירות. מיין ברודער אליהו האָט קיין צייט ניט. ער מאכט א ברכה, הויך אויף א קול, „בורא פרי העץ", און חאפט־אריין די גאנצע פרי אין מויל ארײן. איך קאָן באַשטעהן פריהער זיך צו־שפיעלען, זיך אָנשמעקען, אָנשפיעגלען, און נאָכדעם שוין וועל איך זי עסען. אי דאָס — נישט אויף איין מאָל, נאָר שטיקלעכווייז, און מיט ברויט. פערשקעס זענען גוט מיט ברויט. פון דעמאָלט אָן האָב איך מעהר קיין פערשקעס נישט פֿארזוכט, נאָר דעם טעם פון יענער ערשטער פערשקע קאָן איך ניט פֿארגעסען! איצטער שטעהט פֿאר מיר א גאנצער בוים מיט פערשקעס, און איך ליג ביי מענדעל דעם שוחט'ס אויפ'ן דאַך און קוק און קוק און זעה, ווי עס פאלט א פערשקע נאָך א פערשקע. איינע א גלעטע, אזש א רויטליכע, האָט זיך פֿארשפאלטען און געעפענט. עס זעהט זיך ארויס פון איהר דאָס בייכיגע קערעל. וואָס וועט זי טהון, די רופא'טע, מיט אזוי פיעל פערשקעס? זי וועט זיי אָפּטרייסלען מן הסתם און וועט פרעגלען פון זיי איינגעמאכטס. דעם איינגעמאכטס וועט זי פֿארקוקען ווייט אין דער הרובע. ווינטער וועט זי איהם אַוועקשטעלען אין קעלער אריין, און דאָרטען וועט ער שטעהן אזוי לאַנג, ביז ער וועט ווערען גע־צוקערט און תאפען א שימעל.

נאָך די פערשקעס קומען־אויף פלוימען. נישט אלע פלוימען מיט א מאָל. איך האָב צוויי סאָרטען פלוימען ביי מנשה דעם רופא אין גאָרטען. איין בוים האָב איך מיט „טשערקינעס". דאָס איז א מין קיילעכיגע, זיסע, האָרטע, שוואָרצע פלוים. דער אנדערער בוים איז א בוים פון פראָסטע פלוימען. דאָס איז א מין פלוימען, וואָס מע רופט זיי „עמערפלוימען". מע פֿארקויפט זיי אויפ'ן עמער. זיי האָבען א דין הייטעל, זענען גליטשיג און קלעפעריג און וואַסעריג אויפ'ן טעם. פון דעסטוועגען זענען זיי ניט אזוי שלעכט, ווי איהר מיינט. הלואי וואָלט מען זיי נאָר וועלען גע־בען. מנשה'כע די רופא'טע איז אָבער ניט פון די איבעריגע גע־

בערקעס. זי מאַכט בעסער פון די פלוימען פּאָווידלע אויפ'ן ווינ־טער. ווען וועט זי אויפעסען אַזוי פיעל פּאָווידלע?

ז.

אַראָפּגע'פּטר'ט די וויינשעל מיט די פערשקעס מיט די פלוי־מען, הויבט זיך אָן פאַר מיר אַ סדרה עפּעל. עפּעל, דאַרפט איהר וויסען, איז ניט קיין באַרען. באַרען, זיי מעגען זיין די בעסטע באַרען אין דער וועלט („בערגאַמאָטען"), וויבאַלד זיי זענען ניט רעכט פאַרטיג, קאָנט איהר מיט זיי גאָרניט מאַכען. געהט קייט האָלץ! עפּעל מעגען זיין ווי גרין, די קערעלעך מעגען זיין ווי ווייס, האָבען זיי שוין אַ טעם פון עפּעל. איהר שטעקט אַריין די צייהן אין אַ גרינעם עפּעל, ווערד אייך זויער אין מויל. ווייסט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? איך וועל אייך ניט אַוועקגעבען קיין האַלבען גרינעם עפּעל פאַר צוויי צייטיגע. אויף צייטיגע דאַרף מען וואַרטען ביז העט־העט, און גרינע עפּעל קאָנט איהר האָבען תיכף, נאָכדעם ווי דאָס בוימעלע האָט אָפּגעבליהט. עס ווענדט זיך נאָר אין דער גרויס. וואָס ווייטער איין עפּעל וואַכסט, ווערד ער גרעסער, ווי, להבדיל, אַ מענטש... עס איז ניט קיין ראיה, אַז אַ גרויסער עפּעל דאַרף זיין גוט. אַמאָל מאַכט זיך, אַ קליין עפּעלע זאָל זיין בעסער פונ'ם גרעסטען עפּעל. למשל, נעמט „ארץ־ישראל־עפּעלעך". זיי זענען ווייניג, אָבער געשמאַק. צי, אַשטייגער, קיסליצעס, אָדער קוואַסעפּעלעך, וואָס געהט זיי אָפּ? היינטיגען זומער איז אויף זיי אַ מורא'דיג גערעטעניש. עס וועט זיין אַזוי פיעל, אַז מע וועט זיי פיהרען מיט וועגען. אַזוי האָב איך גע־הערט פון מנשה'כע דער רופא'טע'ס מויל. זי האָט דאָס געזאָגט צו „ראובן דעם עפּעל־איד", בשעת די עפּעל זענען נאָך געווען אין רעכטען בליהען. ראובן דער עפּעל־איד איז געקומען צו געהן אָנ־קוקען דעם גאָרטען. ער האָט געוואָלט אָפּהאַנדלען ביי איהר די עפּעל מיט די באַרען אויפ'ן בוים. אויף עפּעל און אויף באַרען

איז ראובן שוין איין מאל א מבין. ער, אז ער טהוט א קוק מיט איין אויג אויף א בוים, וועט ער אייך באלד זאגען, וויפיעל פרנסה דער בוים קאן געבען. ער וועט אייך קיינמאל נישט האבען קיין טעות אויף אט אזוי פיעל. סיידען עם וועלען זיין גרויסע ווינטען, און די עפעל וועלען אפפאלען פאר דער צייט, אדער א וואָרעם וועט זיך אריינחאפען, א „האסעניצע" וועט זיך זעצען. דאס איז אלץ אזעלכע זאכען, וואס א מענטש קאן ניט וויסען. א ווינט איז דאך פון גאט, און „האסעניצעס" אויך. חאטש אפילו איך וויים ניט, אויף וואס דארף גאט וועדעם מיט „האסעניצעס"? סיידען צוליעב דעם, זיי זאלען צונעמען ביי ראובן דעם עפעל־איד דאס שטיקעל ברויט?... ראובן זאגט, אז ער פארלאנגט נישט מעהר פון א בוים, ווי א שטיקעל ברויט. ער האט, זאגט ער, א ווייב און קינדער און זוכט פאר זיי א שטיקעל ברויט. מנשה'כע זאגט איהם צו נישט נאר א שטיקעל ברויט, נאר ברויט מיט פלייש. זי ווינשט זיך אזא מזל, וואס פאר בוימער זי גיט איהם. ס'איז דען בוימער? ס'איז גאלד, ניט קיין בוימער.

— איהר ווייסט, אז איך בין אייך, חלילה, נישט קיין שונא־טע. — זאגט איהם מנשה'כע. — וואס איך ווינטש אייך, מעג עס מיר אנקומען.

— אמן! — מאכט צו איהר ראובן מיט א שמייכעל אויף זיין גוט רויט פנים, וואס סע שיילט זיך פון דער זון. — איהר גיט מיר ארויס א כתב פאר ווינטען, ווערעם און האסעניצעס, נעב איך נאך מעהר וויפיעל איהר ווילט.

מנשה'כע טהוט אויף איהם א מאדנעם קוק פון אונטען ארויף און מאכט צו איהם מיט איהר מאנסביל־שער שטים:

— גיט מיר ארויס א כתב, אז איהר געהט אוועק פון דאנען און גליטשט זיך ניט אויס אויפ'ן גלייכען וועג און ברעכט זיך ניט אויס א פוס.

— פון אויסגליטשען זיך און אויסברעכען זיך א פוס איז קיינער ניט באוואהרענט! — זאגט ראובן און קוקט אויף איהר

מיט זיינע גוטע שמייכלענדיגע אויגען. — דאָס קאָן זיך טרעפען מיט א נגיד נאָך גיכער ווי מיט איין אָרעמאַן, ווייל א נגיד האָט מיט וואָס צו קרענקען.

— איהר זענט א איד א חכם! — ענטפערט איהם מנשה'כע מלא גזלן. — נאָר א מענטש, וואָס ווינטשט דעם אַנדערען זיך אויסברעכען א פוס, קאָן איהם אָפּדאַרען די צונג אַזוי, אַז ער זאָל גאָרניט וויסען, פון וואַנען ס'איז צו איהם געקומען.

— פאַר וואָס ניט? — זאָגט זיך ראובן אַלץ מיט'ן זעלבען שמייכעלע. — פאַר נויט איז א צונג אויך נישקשה, אַבי נישט חלילה ביי'ם קבצן...

ח.

איין עבירה, וואָס דער גאָרטען איז ניט אַריבער צו ראובן דעם עפּעל־איד אין רשות אַריין. מיר וואָלט דאָס געווען א סך מעהר ניחא, ווי ביי דער מכשפה'טע. איהר האָט נאָך אַזא צרה ניט געזעהען. לאָז אַראָפּפאַלען איין עפּעלע א ווערעמדיגס, איין איינ־געדאַרטס, איין איינגעקנייטשטס, ווי ביי איין אַלטער באַבעצי דאָס פּנים, וועט זי זיך ניט פוילען זיך אָנבויגען, אויפהויבען, אַריינ־לעגען אין פאַרטוך אַריין און אַוועקטראָגען. וואוהין טראָגט זי זיי? אַפּנים, אויפ'ן בוידעם, און אַפשר אין קעלער? עס ווייזט אויס, אַז אין קעלער. מחמת איך האָב געהערט דערצעהלען, אַז פאַראַיאָהרען איז ביי איהר פאַרפוילט געוואָרען א קעלער מיט עפּעל. איז נישט א מצוה, מע זאָל ביי איהר רייסען עפּעל? יאָ, אָבער ווי אַזוי רייסט מען זיי? אַריינחאַפּען זיך אין גאָרטען ביי־דערנאַכט, ווען אַלע שלאָפען, און אָנשטופּען פולע קעשענעס, וואָלט אַודאי געווען א שכל. וואָס־זשע וועט אָבער זאָגען דער כלב? און ווי אויף צו־להכעיס וואַכסען היינטיגען זומער עפּעל איינס אין איינס. זיי בעטען זיך, זיי חלש'ען, מע זאָל זיי אָפּרייסען! וואָס טהוט מען? ס'זאָל זיין אַזא שפּרוך, א מין כישוף, די עפּעל

זאָלען געהן צו מיר!... איך קלער אַזוי לאַנג, ביז איך דערקלער. נישט קיין שפּרוך און נישט קיין כישוף, נאָר איין אַנדער זאַך. א שטעקען, א לאַנגען שטעקען מיט א צוויאָק ביי׳ם שפּיץ. מיט דעם שטעקען אַבי איהר טרעפט נאָר מיט׳ן צוויאָק ביי׳ם ענגערעל פון׳ם עפּעל און טהוט א ציה צו זיך — איז דער עפּעל אייערער. איהר דאַרפט נאָר זעהען האַלטען דעם שטעקען אַזוי, אַז דער עפּעל זאָל חלילה ניט אַראָפּפאַלען אויף דער ערד. און טאָמער פאַלט דער עפּעל אַראָפּ, איז אויך אַהן איין אומגליק. זי וועט מיינען, אַז דאָס האָט איהם דער ווינט אַראָפּגעשלייִדערט. פּאַר־שטעהט זיך, איהר דאַרפט דעם עפּעל ניט אַנריהרען מיט׳ן צוויאָק, זי זאָל זיך ניט שטויסען... איך שוועור אייך בנאמנות, אַז איך האָב איין עפּעל נישט צעשלאָגען. און אַראָפּגעפאַלען איז ביי מיר אויך ניט. ביי מיר פאַלען נישט קיין עפּעל. איך וויים, ווי אַזוי מע דאַרף האַלטען א שטעקען, אַז מע רייסט עפּעל. דער עיקר איז, מע זאָל זיך ניט חאָפּען. וואָס האָט איהר קיין צייט ניט? איהר האָט דערטאַפּט איין עפּעל? עסט איהם אויף שטילערהייד, רוהט זיך אָפּ א ביסעל און רייסט ווייטער. איך בין אייך ערב, אַז קיין פויגעל וועט נישט ווייסען!

נעהט זייט א נביא, אַז די מכשפה וועט נאָר ווייסען דעם חשבון פון די עפּעל נאָך אויפ׳ן בוים! אָפּנים, זי האָט זיי איבער־נעצעהלט בייטאָג און האָט זיך געחאַפּט אויף מאָרגען, אַז עס פעהלען איהר עטליכע שטיק. האָט זי זיך באַהאַלטען ביי זיך אויפ׳ן בוידעם און געזומען אונטערקוקען זיך, טאָמער וועט איהר געראָטען חאָפּען דעם גנב. אַזוי דענק איך. מחמת פון וואָנען דען האָט זי געקאָנט דערוויסען זיך, אַז איך ליג ביי מענדעל דעם שוחט׳ס אויפ׳ן דאַך און ארבייט מיט׳ן שטעקען? נעחיי וואָלט זי מיך חאָטש געחאַפּט אַליין אַהן עדות, וואָלט איך מיך געקאָנט אָפּבעטען ביי איהר. פּאַרט א יתום — טאָמער וועט זי האָבען אויף מיר רחמנות? איז זי זיך אָבער מיישב און נעהט־אַוועק צו מיין מאַמען און צו אונזער שכנה פּעסי און צו דער שוחט׳קע און

נעמט זיי אַלע דריי מיט זיך און קלעטערט מיט זיי אַרויף צו אונז אויפ'ן בוידעם (א מכשפה קאָן!). פונ'ם בוידעם איז זיי שוין נעוואָן ניט שוואָר צו זעהען דורכ'ן פענסטערעל, ווי אזוי איך אר־בייט מיט'ן שטעקעז.

— נו? וואָס זאָגט איהר אויף אייער תכשיט? אַצינד גלויבט איהר שוין?

די ווערטער האָבען נעהערט צו דער רופא'ט'ן. איך האָב דערקענט איהר מאַנסביל'שע שטים. איך האָב אויסגערעהט דעם קאָפּ צום בוידעם און האָב דערזעהען אַלע פיער ווייבער. איך האָב דעם שטעקעז מיט'ן עפּעל ניט אוועקגעוואָרפען. זיי זענען אַליין אַרויסגעפאַלען. א גליק, וואָס איך אַליין האָב מיך נע־האַלטען אויף די פיס. איך האָב נישט געקאָנט קוקען קיינעם אין די אויגען אַריין. דער הונט זאָל ניט ליגען אין גאָרטען, וואָלט איך זיך דער'הרג'עט פּאָר בזיון. ערגער פון אַלץ איז מיר געוואָרן דער מאַמע'ס טרערען. זי האָט ניט אויפגעהערט צו קלא־גען און צו יאַמערען און צו באַווייגען מיך:

— וועה איז מיר! ווינד איז מיר! צו וואָס איך האָב מיך דערלעבט! איך האָב נעמיינט, אז מיין יתום נעהט אין שוהל אַריין זאָגען קדיש נאָכ'ן טאָטען, צום סוף ליגט ער נאָר אויף א בוידעם, א דונער איז מיר, און רייסט עפּעל פון א פּרעמדען גאָרטען!...

און די מכשפה שטעהט איבער איהר און לענט־צו מיט איהר מאַנסביל'שער שטים:

— שמייסען דאַרף מען איהם, אָט אזא משומד! קאַטעוואָן! גנאַטעוואָן, בלוט זאָל נעהן! א יוננעל זאָל וויסען דאָס אַנדערע מאָל, ווי אזוי צו זיין א נ...

די מאַמע דערלאַזט נישט אַרויסזאָגען דאָס וואָרט „גנב".

— ער איז א יתום! נעבאַך א יתום! — טענה'ט די מאַמע צו דער רופא'טע און קושט איהר אין די הענט אַריין און בעט ביי איהר, אז זי זאָל מיר מוחל זיין, אז מעהר וועט דאָס שוין ניט

זיין! זי שווערט איהר מיט כל השבועות שבעולם, אז דאָס איז דאָס לעצטע מאָל, אניט — זאָל זי אָדער אליין שטארבען, אָדער זי זאָל חלילה מיך ביזגראָבען!...

— לאָז ער שווערען, אז ער וועט שוין מעהר אפילו ניט אריינקוקען צו מיר אין גאָרטען אריין! — פאָדערט די רופא'טע מיט איהר מאנסבילשער שטים אָהן א קאפּ רחמנות צו א יתום.

— לאָז מיר אָפּדארען די הענט! לאָז מיר ארויס די אויגען! — זאָג איך, און געה מיט דער מאמען אהיים און הער־אויס איהר מוסר מיט איהר וויינען, און צעוויין מיך אליין אויך גאנץ געשמאק.

— איך פרעג דיך נאָר, וואָס וועט פון דיר זיין? — פרעגט מיך די מאמע מיט טרערען, און שטעלט מיר צו א בענקעלע פאר מיין ברודער אליהו. מיין ברודער אליהו הערט־אויס די מעשה מיט די עפּעל און ווערד בלאס. אפּנים, פאר כעס. די מאמע דערזעהט, אז ער איז אויסער זיך. זי האָט מורא, ער זאָל מיך ניט שלאָגען. זי רוימט איהם איין א סוד, ער זאָל מיך ניט שלאָגען, וואָרום איך בין א יתום.

— ווער טשעפּעט איהם? — זאָגט מיין ברודער אליהו. — איך בין נאָר א בעלן צו וויסען, וואָס וועט זיין פון איהם? וואָס וועט זיין פון איהם?!!

אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און קריצט מיט די צייהן און קוקט אויף מיר, איך זאָל איהם זאָגען, וואָס וועט זיין פון מיר? איך ווייס, וואָס וועט זיין פון מיר? אפשר ווייסט איהר, וואָס וועט זיין פון מיר?

IV

מיין ברודער אליהו האָט חתונה

IV

מיין ברודער אליהו האָט חתונה

א.

מזל טוב! איהר ווייסט? מיין ברודער אליהו האָט חתונה!

וועה־וועה, וואָס סע טהוט זיך! עס קאָכט די שטאָדט. די וועלט וויענט זיך! אזוי זאָגט אונזער שכנה, פעסי די גראָבע. זי זאָגט, אז עס וועט זיין א געהויבענע חתונה. אזא חתונה, זאָגט זי, איז שוין לאַנג ניט געווען ביי אונז אין שטאָדט!

וואָס איז די מעשה? נאָר מצר רחמנות. מחמת די מאָמע איז איין אלמנה און דער חתן איז א יתום. און א ביסעל איז מאָקי צוליעב זכות אָבות. דעם טאטענ׳ס נאָמען! דער טאטע, עליו השלום, האָט איבערגעלאָזט א שענעם נאָמען! פאר׳ן לעבען האָט מען עפּים ניט געהערט, עמיצער זאָל פון איהם אזוי שטאַרק רעדען. איצט, נאָכ׳ן טויט, איז פּייסי דער חזן געהויבט און גע־קרוינט. סכנת נפשות! איך הער, וואָס מענטשען זאָגען דער מאָמע מיינער. זיי זאָגען איהר, אז דער מחותן איז ניט קראַנק צו נעמען אויף זיך אלע הוצאות און נאָך עפּים צוצאָהלען אויך. ער טאָר ניט פארגעסען, זאָגען זיי, אז ער נעמט פּייסי דעם חזנ׳ס זוהן פאר א חתן! מיין ברודער אליהו הערט דאָס. ער פאר־

שעמט זיך, גלעט זיך דאָס בערדעל, ווי א גרויסער, ווי א מאנסביל. ער איז שוין א מאנסביל. ערשט אָט דאָ ניט לאַנג האָט זיך איהם אָנגעהויבען שיטען א בערדעל. געווים איז דאָס איהם געקומען פון רויכערען. פון זינט דער טאטע איז געשטאָרבען, האָט ער אָנגעהויבען רויכערען. די ערשטע צייט האָט ער זיך געמוטשעט, פלענט זיך פארהוסטען. איצט פארציהט ער זיך שוין און קאָן אַרויסלאָזען דעם רויך דורך דער נאָז. א טייערע מציאה! איהר מיינט, אז איך קאָן דאָס ניט? די גאנצע צרה, וואָס איך האָב ניט קיין טיטון! רויכער איך פאפיער, רויכער איך שטרוי, רויכער איך דער רוח וויסט וואָס. איז געוואָהר געוואָרען דערפון מיין ברודער אליהו. האָט ער מיר נענעבען! ער מעג, און איך טאָר ניט! באשר איך בין נאָך ניט אַלט קיין גאנצע נייען יאָהר, אם כן וואָס בין איך שולדיג? איך האָב איהם געגעבען דאָס וואָרט, איך האָב איהם געשוואָרען ביי א חומש, אז איין עק, מעהר רויכער איך ניט. ווי מיינט איהר, לאַנג האָב איך געהאַלטען וואָרט? איך בעט אייך, וועד רויכערט ניט היינטיגע צייטען?

ב.

באַלד וועט זיך איבערקעהרען די וועלט. אזוי זאָגט פעסי, אונזער שכנה. זי איז נעקומען צו געהן פונ'ם מחותן א נעקאָכטע. ס'איז א מיאוסע מעשה. דער מחותן איז געוואָהרען, אז דער חתן (מיין ברודער אליהו) האָט ניט דעם זייגער. דער זייגער איז געווען א גוטער זיינער, איין אמת'ער א זילבערנער זיינער. דאָס האָט איהם דער מחותן נעקויפט א מתנה. וואו איז אהינ־נעקומען דער זייגער? ער האָט איהם, חלילה, ניט פארשפיעלט אין קאַרטען. ער האָט איהם פארקויפט און דאָס געלט אויס־גענעבען אויף דאקטוירים און רפואות. ער האָט נעוואָלט רעטע־וועז דעם טאטען — וואָס קומט איהם דערפאר? אזוי האָט נע־טענה'ט פעסי. דער מחותן איז אָבער א פראָסטער איד. ער

פרעגט, וואָס געהר זיך אָן א פרעמדער טאָטע צו זיין זייגער? ער איז ניט מחויב, זאָגט ער, מיט זיינע זייגערס אויסצוהאַלטען פרעמדע טאָטעס. פונ'ס זייגער איז שוין ביי איהם געווארען „זייגערס" און פונ'ס טאָטען — „טאָטעס"! פעסי זאָגט, אז פון א חזיר'שען עק קאָן מען קיין שטריימעל ניט מאַכען!... דאָס מיינט זי אונזער מחותן. ער איז א פראָסטער נפש. א בעקער איז ער און הייסט יונה דער בייגעלבעקער. ער באָקט בייגעל. „איהר מעגט שוין לייגען אין דער ערד און באָקען בייגעל". אזוי זאָגט איהם פעסי, מסתמא אויף קאָטאָוועס. און אפשר מיינט זי מאָקי אויף דער אמת'ען? איך פארשטעה ניט, ווי אזוי קאָן מען לייגען אין דער ערד און באָקען בייגעל: ווער וועט זיי דאָרמעז קויפען?... ער איז א איד א נגיד, אונזער מחותן. פעסי דרינגט, אז ער איז איין אדיר! זי זאָגט איהם אין די אויגען, אז ווען זי פארמאָגט האַלב פון איהם, טהוט זי מיט איהם קיין שידוך ניט. זי האָט פיינט א חזיר. ער מוז אָפשווייגען, וואָרום צו איהר אז מע פאַלט אריין, איז דאָס בעסטע — שווייגען. ער איז שוין מוחל דעם חתן דעם זייגער, אבי לאָז דאָס האָבען א סוף. זאָגט אָבער פעסי, אז זי איז ניט מוחל. זי וויל, ער זאָל קויפען דעם חתן א נייעם זייגער. עס פאַסט ניט, זאָגט זי, א חתן זאָל געהן צו דער חופה אָהן א זייגער. טענה'ט ער: וואָס פאר א שייכות האָט זי מיט זיין חתן? זאָגט זי: עס האָט א שייכות. דערפאר, וואָס דער חתן איז פייסי דעם חזן'ס א זוהן, און ער, יונה דער בייגעלבעקער, איז בוידע זאכען: אי א נגיד, אי א חזיר. פארדריסט דאָס איהם, טהוט ער א קלאָפ מיט דער טיר און זאָגט: „לאָז דאָס געהן אין דער ערד אריין!" זאָגט איהם פעסי: „אויף געהן אין דער ערד אריין זענט איהר בילכער — איהר זייט א בעקער!"...

די מאַמע האָט שטאַרק מורא, טאָמער חלילה שיקט ער אָפ די תנאים. זאָגט איהר פעסי, זי זאָל שלאָפען רוהיג: א יתום שיקט מען נישט אָפ קיין תנאים. איהר מיינט, ווער האָט אויס-

געפיהרט? מיר! דער מחותן האָט נעקויפט דעם חתן (מיין ברודער אליהו) א נייעם זייגער, אויך א זילבערנעם. נאָך א בעסערען פון יענעם. דער מחותן האָט איהם אליין געבראכט צו טראָגען. אוי, וועו איך האָב אזא זייגער! וואָס מיינט איהר, וואָלט נעווען? קודם וואָלט איך ארויסגענומען די געדערים און דערנאָנגען דעם שכל, פאר וואָס א זייגער נעהט. און נאָכדעם? נאָכדעם וויים איך שוין וואָס ס'וואָלט נעווען. די מאמע וויינשעווועט איהם, דעם מחותן, ער זאָל דערלעבען איהם קויפען א גאָלדענעם זייגער. דער מחותן וויינשעווועט איהר אָפּ צוריק, זי זאָל דערלעבען חתונה מאכען דעם מיזיניק. דאָס מיינט מען מיך. איך בין צופריעדען אפילו הויינטיגען טאָג, אבי א זייגער. די מאמע גלעט מיך און זאָגט, אז עס וועט נאָך געגוג וואָסער איבערלויפען, און בשעת מעשה זענען איהר די אויגען נאָס. איך פארשטעה ניט, וואָס דאָרף לויפען אזוי פיעל וואָסער אויידער איך געה חתונה האָבען, און וואָס דאָרף מען דערביי וויינען? וויינען איז ביי איהר א וואָכעריגער גאַנג, און דאָס מוז זי אלע טאָג. וויינען איז ביי איהר, וויי, למשל, ביי אייך דאָונען, אדער עסען. דער שניידער האָט אָפּגעבראכט דעם חתן די מלבושים, וואָס דער מחותן האָט באשטעלט — דאָרף זי וויינען. פעסי האָט איהר אָפּגעבאָקען לעקאך צו דער חתונה — דאָרף מען וויינען. מאָרגען אין דער צייט איז די חופה — וויעדער נעווויינט! איך פארשטעה ניט, פון וואָנען נעמען זיך ביי מענטשען אזוי פיעל טרערען?...

ג.

עס גיט זיך אויס א מאָל א טאָג — א גן־ערן! אין דרויסען איז חציאלול, און טאקי חציאלול'דיג. די זון ברענט ניט אויף צו שוויצען, אויף צו וועלען באָדען זיך. זי וואַרעמט און גלעט און קושט אזוי ווי א מאמע. דער הימעל איז אויסגעצוואָגען שבת'דיג. דער גאַנצער אינדרויסען פרעהט זיך, וואָס מיין ברודער

אליהו האָט חתונה. נאָנץ פריה האָט זיך אויסגעשטעלט א יריד אין שטעדטל. וויבאלד א יריד, מוז איך דאָרטען זיין. איך האָב ליעב א יריד דאָם חיות. אידען לויפען־ארום, ווי פאר'סמ'טע מייז. שוויצען, שרייען, פילדערען זיך, רייסען די גויים פאר די פאָלעס, געהען אויס לייזען נעלט — א טהעאטער מיט זיי! און די גויים האָבען צייט; זיי געהען דוקא פאוואלי, די היטלען ארויף, קוקען, טאפען, קראצען זיך, דינגען זיך, ווילען האנדלען מציאות. גויעס מיט משונה מאָרנע שלייערס, מיט ברייטע אָפענע פאזובעס, מע זעהט ארויס די בריסט. אין די פאזובעס חאפען זיי אריין אמאל, אז מע זעהט ניט, א שטיקעל סחורה. אידען ווייסען שוין, קוקען מיט אויגען. אז מע דערזעהט, טרייסלט מען אויס, און עס ווערד א חתונה. אמאל מאכט זיך, אז איין ערלית קויפט א ליכטעל אין קלויסטער אריין און פארשטעקט דאָס אין שלייער. יונגע לייט האָבען ניט וואָס צו טהון, ווילען זיך מאכען א שטיקעל יום־טוב, צינדען זיי איהר אָן שטילערהייד דאָס ליכטעל. אלע קוקען אויף דער ערלית און לאכען. די ערלית ווייסט ניט וואָס די אידען לאכען. הויבט זי אָן צו שעלטען אלע אידען מיט טוידטע קללות. לאכט מען נאָך מעהר. אמאל ווערד דערפון א געשלענג צווישען גויים און אידען. איך זאג אייך — מע דארף נישט קיין טהעאטער!... שענער פון אלץ איז די „קאָנצע". ווייסט איהר, וואָס דאָס הייסט? דאָס איז דער פערד־מארק. דאָרט קויפט מען און מע פארקויפט פערד. דאָרט זעהט איהר פערד, ציגיינער, בייטשען, אידען, גויים און פריצים. דער טומל איז דא חוץ לדרך הטבע, מע קאָן טויב ווערען. די ציגיינער שווערען זיך, אידען פאטשען איבער די הענט, פריצים קנאקען מיט די בייטשען און פערדלעך לויפען אהין און אהער פייל אויס'ן בויגען. איך האָב ליעב צו קוקען, ווי פערדלעך לויפען, און ווער שמועסט לאשעקלעך! איך נעה־אויס, איך שטארב נאָך א לאשעקל! און נישט נאָר קליינע לאשעקלעך האָב איך ליעב — אלסדינג וואָס איז קליין: קליינע הינטלעך, קליינע קעצלעך. איהר ווייסט?

אפילו אוגערקעלעך קליינינקע, קאַרטאָפעל יונגעטשקע, ציבעלקע־לעך, קנעבעלעך — אַלץ וואָס קליין איז ליעב. אַ חוץ חזירימ'לעך. חזירים האָב איך פיינט אַפילו קליינערהייד... איך קעהר מיך אום צו די פערדלעך. די פערד לויפען. די לאָשעקלעך לויפען נאָך די פערד. איך לויף נאָך די לאָשעקלעך. אַלע לויפען מיר. אויף לויפען בין איך אַ פייער. איך האָב זעהר גרינגע פיס. דערצו געה איך באָרוויס און זעהר לייכט אָנגעטהאָן: אַ העמדעל, איין הויז, און פון אויבען אַ סיצען אַרבע־כנפות'על. אַז איך לויף אַראָפּ אַ באַרג און ס'איז אַ ווינטעל און די ציצית צעלאָזען זיך, מאָהלט זיך מיר אויס, אַז איך האָב פליגעל און איך פליה.

— מאָטעל! גאָט איז מיט דיר! שטעה אַ וויילע!

אַזוי שרייט צו מיר פּעסי'ס מאַן, משה דער אַיינבינדער. ער לויפט פונ'ם יאַריד אַהיים מיט אַ פּאַק באַבולע פּאַפּיער. איך האָב מורא, ער זאָל מיר ניט צושטעלען אַ בענקעלע פאַר דער מאַמען, און איך זאָל ניט חאַפּען קיין פּסק פון מיין ברודער אליהו. איך הער־אויף צו לויפען, געה־צו פּאַמעליך, מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגען, צו אונזער שכנה'ס מאַן. ער לעגט־אָפּ דאָס פּעקעל פּאַפּיער, ווישט זיך מיט דער פּאָלע דעם שווייס און זאָגט מיר מוסר:

— ווי שעמט זיך דאָס ניט אַ יונגעלע אַ יתום דרעהען זיך ציוייען ציגיינערס און לויפען משוגענערהייד מיט אַלע פערד? און נאָך אין אַזאַ טאָג! שוין באַלד די חופּה ביי דיין ברודער — דאָס ווייסט דו? קום אַהיים!

ד.

— וואו ביזט דו געווען? אַ דונער איז מיר!

אַזוי זאָגט צו מיר די מאַמע מיט אַ פּליעסק מיט די הענט און באַטראַכט מיין צעריסען הויזעל, מיינע צעבלוטיגטע פיס און מיין פאַרפלאַמט, פאַרשוויצט פּנים. לאַנג לעבען זאָל משה דער אַיינבינדער. קיין וואָרט האָט ער ניט דערצעהלט פאַר קיינעם.

די מאַמע וואַשט מיך אַרום, טהוט מיר אָן אַ פּאָר נייע הויזלעך מיט אַ קאַשקעטעל צו דער חתונה. די הויזלעך זענען געמאַכט געוואָרען איך ווייס ניט פון וואָסער אַ מאַטעריע: אַז מע שטעלט זיי אַוועק, שטעהען זיי, און אַז מע געהט, שרייען זיי. מאָדנע הויזלעך!

— אַז דו וועסט צערייסען אָטאָ די הויזלעך, איז שוין עק וועלט!

אַזוי זאָגט די מאַמע, און איך מיין אויך אַזוי. אַזעלכע הויזען קאָנען זיך שוין ניט צערייסען. סיידען מע זאָל זיי צע־ברעכען. דאָס קאַשקעטעל איז גאָר פון די אַנטיקען, און אַ דאַ־שעקעל האָט דאָס אַ שווארצס, אַ גלאַנצענדיגס. אַז עס הערט אויף צו גלאַנצען, באַשפּייט מען דאָס, הויבט עס אָן אויפס־ניי צו גלאַנצען. די מאַמע קוקט אויף מיר און קוועלט, און טרערען קייקלען זיך אויף איהרע געקנייטשטע באַקען. איהר ווילט זיך זעהר, אַז איך זאָל אויף דער חתונה אויסנעמען. זי זאָגט צום חתן:

— אליהו! ווי מיינסט דו? איך וועל מיט איהם ניט פאַר־שעמט ווערען? ער געהט אָנגעטהאָן, קיין עין־הרע, ווי אַ מאָ־נאַרכ'ס אַ קינד.

מיין ברודער אליהו באַטראַכט מיך, גלעט זיך דאָס בערדעל און קוקט אויף מיינע פיס. איך ווייס, וואָס באַדייט זיין קוקען. ער קוקט, וואָס דעם „מאָנאַרכ'ס קינד" געהט באָרוויס... די מאַמע פאַרשטעהט אויך זיין קוק, נאָר זי מאַכט זיך ניט וויסענדיג... אַליין געהט זי אָנגעטהאָן אין אַ מאָדנע געל מלבוש, וואָס איך האָב עס אויף איהר קיינמאָל נישט געזעהען. דאָס מלבוש איז אויף איהר מגושם ברייט. איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז איך האָב עס אַמאָל געזעהען אויף אונזער שכנה פּעסי... דערפאַר טראָגט זי אויפ'ן קאָפּ אַ זיידענע פאַטשיילע, אַ שפּאָגעל־נייע, נאָך מיט אַלע קנייטשען. דעם קאָליר פון דער פאַטשיילע איז שווער צו באַשרייבען. מע קאָן זאָגען ווייס, מע קאָן זאָגען געל, מע

קאן זאגען רויז — עס ווענדט זיך אן דער צייט. בייטאג איז דאס העל־רויז, פארנאכט קוקט דאס אויס גלבלזיך, און ביינאכט — ווייס. גאנץ פריה מאהלט זיך עס אויס גרינלזיך, און אמאל, אז מע קוקט זיך שטארק איין, פאלט דאס גאר אריין אין „אנטיק־מארע", דאס הייסט: העל־רויטלזיך־בלוי־טונקעל־גרין־פאפעלאטע. זאגען אויף דער פאטשוילע א חסרון קאן מען ניט, ווארום ס'איז א זעלטענע פאטשוילע. נישט מעהר, אויף דער מאמע זעהט זי אויס פרעמד, שטארק פרעמד. עפים קלעפט זיך ניט די פאטשוילע צום פנים. די פאטשוילע איז פאר זיך, און דאס פנים איז פאר זיך. א ווייבערשע פאטשוילע איז ווי, להבדיל, א מאנסבילש היטעל. דאס היטעל מיט'ן פנים באדארפען זיך פארען, זיין ווי צונויפגענאסען. אט, למשל, מיין ברודער אליהו. ער געהט אנ־געטהאן א קארטוזעל, איז דאס ווי אויסגעוואכסען ביי איהם אויפ'ן קאפ. די פאות האט מען איהם אינגאנצען אפגעשארען. און ניט נאר אפגעשארען, נאר אפגענאלט. א מאנישקע האט ער אנגע־טהאן א ווייסע מיט א הארטען קאלנער, מיט אפגעלענטע שפיצען. און א שניפסעל האט ער געקויפט א ווייס מיט רויטע, גרינע און בלויע פינטעלעך. א רייבער שניפס! שטיוועל מיט'ן גלאנץ און מיט'ן סקריפ און אויף שטארק הויבע אבצאסען — ער זאל אויס־זעהען א ביסעל העכער. עס וועט איהם אבער העלפען, ווי א מוידטען באנקעס: ער איז זעהר קליין געוואכסען. ער איז ניט אזוי קליין, ווי זי איז גרויס און הויך און מאנסבילדיג, און רויט און האבעטיני, און א שטימע האט זי א מאנסבילשע. איך רעד פון דער כלה, פון יונה דעם בעקער'ס טאכטער. ברכה הייסט זי. א פארנעניגען געווען צו זעהען דאס פארעל אונטער דער חופה. איך האב קיין צייט ניט צו קוקען אויף חתן־כלה. איך בין פאר־נומען. איך דארף זעהען די כלי־זמר. און ניט אזוי די כלי־זמר, ווי זייערע כלים. מעהר ווי אלץ — דעם קאנטערבאס מיט'ן קעסעל־פויק. שענע צוויי כלים! דער חסרון, וואס מע קאן ניט צוגעהן נאהענט א פרוב טהון די כלים. באלד עפים געבען זיי

איבער די הענט, אַדער דרעהען אייך אָן אויף אויהער. דער רוח חאָפּט זיי אַוועק, טאָמער ריהרט איהר זיך צו מיט א פינגער! איהר וועט זיי אָפּבייסען! אך, וועז די מאָמע זאָל זיין א גוטע מאָמע, וואָלט זי מיך נעמאָכט פּאר א כלי־זמר. איך וויים אָבער, אז זי וועט דאָס ניט וועלען. ניט מחמת זי איז א שלעכטע, נאָר מחמת די וועלט וועט ניט דערלאָזען, אז פּייסי דעם חזנ׳ס יונגעל זאָל זיין א כלי־זמר. ניט קיין כלי־זמר אוז ניט קיין בעל־מלאָכה. מע האָט שוין נערעדט דערפון ניט איין מאָל, וואָס וועט זיין פון מיר דער תכלית. די מאָמע, מיין ברודער אליהו, אונזער שכנה פּעסי אוז איהר מאָן, משה דער אייגבינדער. ער האָט חשק מיך נעמען צו דער אַרבייט. דערלאָזט נישט פּעסי. זי זאָגט, אז פּייסי דער חזן, עליו השלום, האָט ניט פּאַרדיענט, אז זיין זוהן זאָל זיין א בעל־מלאָכה... איך האָב מיך פּאַררעדט אוז נאָר פּאַרגעסען פּון דער חתונה. ס׳איז שוין לאַנג נאָך דער חופּה. מע גרייט שוין צום טיש. ווייבער אוז מיידלעך טאַנצען א קאַדריל. איך האָב מיך אַריינגעפּלאַנטעט מיט מיינע הילצערנע הויזען אין מיטען. די וואָס קוקען ווי מע טאַנצט האָבען מיך געזומען וואַרפּען אייגער צום אַנדערען, ווי א מיאַטש. „וואָס איז דאָס פּאר א פּריטשעפּע?" זאָגט אייגער. „עפּים א שלים־מזל!" זאָגט דער אַנדערער. „א רעשטעל צו די צרות!" זאָגט א דריטער. דער־זעהט אונזער שכנה אוז צעשרייט זיך (זי איז שוין הייזעריג ווי די וואַנט):

— צי איהר זענט משוגע, צי חסר־דעה, צו מוטייר, צי נע־ריהרט, צי פּונ׳ם זינען, צי ניט ביי אלע געראַנקען? דאָס איז דאָך דעם חתנ׳ס ברודערל!!!...

אהא! עס האָט זיי געזומען! אודאי האָט מען מיך אַוועק־געזעצט ביי׳ם טיש גלייך מיט כלה׳ס צד. אוז וויסט איהר, מיט וועמען מע האָט מיך באַזעצט? אז איהר וועט זיין מיט אכצעהן קעפּ, וועט איהר אויך ניט טרעפּען! מיט דער כלה׳ס שוועסטערל. יונה דעם בעקער׳ס קליין טעכטערל. אלטע הייסט

זי. זי איז עלטער פון מיר סך־הכל מיט איין יאָהר און טראָגט צוויי צעפּלעך, צונויפגעבונדען פון אונטען מיט א סטענגעלע און זעהען־אויס, ווי א געפּלאָכטענער בייגעל. איך און אלטע עסען פון איין טעלער ניט ווייט פון חתן־כלה. דער חתן, מיין ברודער אליהו, קוקט אויף מיר, איך זאָל זיצען ווי א מענטש, איך זאָל עסען מיט א נאָפּעל און זאָל ניט חאָפּען, און זאָל אכטונג געבען אויף דער נאָז. איהר ווייסט, וואָס איך וועל אייך זאָגען? איך האָב קיין הנאה ניט פון דער וועטשערע. איך האָב פיינט, אז מע קוקט אויף מיר. צו די אלע זאָכען טראָגט אָן דער גוטער יאָהר אונזער שכנה פּעסי.

— זאָלט איהר זיין געזונט! — שרייט זי מיט אלע כחות צו דער מאָמע. — טהוט נאָר א קוק אהער. פּאָר וואָס זאָל ניט זיין קיין שידוך?... א זיווג מן השמים!

אויף איהר הייזעריגען געשריי קומט אָן דער מחותן, יונה דער בעקער, אָננעטהאָן שבת'דיג, און עס ווערד א שמועס, אז איך און אלטע זענען חתן־כלה. יונה דער בעקער לאכט מיט א האלבען מויל. דאָס הייסט: די אויבערשטע ליפּ ביי איהם לאכט, די אונטערשטע ווייניט. דער גאנצער עולם קוקט אויף אונז. מיר ביידע, איך און אלטע, לאָזען אראָפּ די אויגען אונטער'ן טיש און שטיקען זיך פּאר געלעכטער. בכדי איך זאָל ניט אויסשיסען, האלט איך מיך צו ביי דער נאָז און בלאָז מיך אָן ווי א פּאָחיר. נאָך א מינוט וועט דער פּאָחיר פּלאָצען, און ס'וועט זיין א סקאנדאל. א גליק, וואָס די כלי־זמר טהוען א זעץ א שענעם ניגון, א וואלאָך. דער גאנצער עולם ווערד פּארטראכט. איך הויב־אויף דעם קאָפּ און דערזעה די מאָמע מיט'ן געלען פּרעמדען מלבוש און מיט דער זיידענער פּאטשייליע. זי טהוט דאָס, וואָס אלע מאָל: זי ווייניט! איהר ווייסט ניט, זי וועט אמאָל אויפהערען צו ווייגען?...

V

איך האָב אַ רייכע שטעלע

V

איך האָב א רייכע שטעלע

א.

די מאַמע האָט מיר אָנגעזאָגט א בשורה, אז איך האָב שוין א שטעלע. נישט חלילה ביי א בעל־מלאָכה — איהרע שונאים, זאָגט זי, וועלען דאָס ניט דערלעבען, אז פּייסי דעם חזנ׳ס זוהן זאָל זיין א בעל־מלאָכה. מיין שטעלע, זאָגט זי, איז א רייכע שטעלע, א גרינגע שטעלע. א נאָנצען טאָג וועל איך געהן אין חדר, אין תלמוד־תורה הייסט עס, און ביינאַכט וועל איך געהן שלאָפען צום אלטען לוריא. דער אלטער לוריא איז א גרויסער גביר, זאָגט זי. ער איז נאָר א קראָנקער, דאָס הייסט, אזוי איז ער געזונט, עסט און טרינקט און שלאָפט, נאָר ניט ביינאַכט. ביינאַכט קאָן ער ניט שלאָפען. קיין איין אויג מאַכט זיך איהם ניט צו. האָבען די קינדער מורא איהם לאָזען אייגעם אליין ביינאַכט. דאַרף מען האָבען א מענטש זאָל זיין מיט איהם. עס מעג זיין א קינד, אבי א מענטש. אוועקזעצען צו איהם אייז אלטען אידען פאַסט נישט. א קינד — נאָרנישט, עלעהיי א קעצעל. פינף רובעל א וואָך האָבען זיי צוגעזאָגט, און וועטשערע פאר דיר אלע פארנאַכט, וועז דו קומסט פון תלמוד־תורה (אזוי

זאָגט מיר די מאַמע מיינע). א גוטע וועטשערע, א נגיד'ישע. וואָס ביי זיי פאַלט אַראָפּ קאָן עס זיין גענוג פאַר אונז אַלע. גענה, מיין קינד, אין חדר, פארנאכט וועסט דו קומען, וועל איך דיך אָפּפיהרען אהין. וועסט נישט האָבען קיין שום ארבייט. א נגיד'ישע וועטשערע און א געלענער אויך א גוטען. און פינף רובל א וואָך. איך וועל דיר מאכען א פאָר מלבושים'לעך, שטיוועלעך דיר קויפען.

דאָכט זיך, גוט — איאָ? וואָס זשע דארף מען ווייניען? קאָן זי אָבער אנדערש ניט, די מאַמע מיינע. וויינען מוז זי!

ב.

אין תלמוד־תורה גענה איך דערווייל אזוי. לערנען לערען איך ניט. נישטאָ פאַר מיר קיין כתה. העלף איך דער רביצין אין שטוב און שפּיעל מיך מיט דער קאַץ. דער רביצינ'ס ארבייט איז ניט קיין שווערע ארבייט. אויסקעהרען די שטוב, העלפען אריינטראָגען האָלץ, גענה א נאנג — ס'איז בלאָטע, ס'איז ניט קיין ארבייט. אבי ניט לערנען. לערנען איז ערגער. דערפאר אָבער די קאַץ — א סך מעהר איינגענעהם. א קאַץ, זאָגט מען, איז א טמא. איך זאָג: ס'א ליגען. א קאַץ איז א ריינע חיה. א קאַץ, זאָגט מען, איז א מזיק. איך זאָג: ס'א ליגען. א קאַץ איז א צוגעלאָזטע זאך. א הונט האָט אין זיך חניפה, א הונט דרעהט מיט'ן עק. א קאַץ לאָשצעט זיך, און אז מע נלעט זי איבער'ן קעפּעל, מאכט זי צו די אויגלעך און הויבט־אָן מורקען. איך האָב ליעב א קאַץ, — וואָס קומט מיר דערפאר? רעדט־וושע אָבער מיט זיי, מיט מיינע חברים, וועלען זיי אייך דערצעהלען טויזענד מעשיות. אז מע האלט א קאַץ, דארף מען וואשען די ענט. אז מע האלט א קאַץ, שאדט צום זכרון. זיי וויסען שוין ניט וואָס אויסצוטראכטען. זיי האָבען א טבע — לאָז צוגעהן צו זיי די קאַץ, דערלאָנגען זיי איהר א שנייד מיט'ן פוס

אין זייט אַריין. איך קאָן ניט זעהען, ווי מע שלאָגט א קאַץ. לאָכען זיי פון מיר. ביי זיי איז ניטאָ קיין צער בעלי־חיים. איך רעד פון די קינדער, וואָס מיט מיר אין דער תלמוד־תורה. זיי זענען רוצחים. פון מיר לאָכען זיי. זיי רופען מיך: „די הילצערנע הויזען", און מיין מאַמע — „די קלאָגעדינע", ווייל זי ווייגט שטענדיג.

— אָן געהט דיין קלאָגעדינע מאַמע! — זאָגען זיי צו מיר.

דאָס איז זי געקומען מיך אָפנעמען פון חדר און אָפפיהרען אויף מיין רייכע שטעלע.

ג.

אויפ'ן וועג באקלאָגט זיך די מאַמע, אז איהר איז ביטער און פינסטער (ביטער אליין איז קארג). גאָט האָט איהר נעגעבען צוויי קינדער, און זי דארף זיין אליין. מיין ברודער אליהו האָט, זאָגט זי, חתונה געהאַט, קיין עין־הרע, זעהר גוט, אַריין אין א שמאלץ־גרוב. איז אָבער דער חסרון, וואָס דער שוועהר איז א גראָבער יונג. א בעקער, משטיינם געזאָגט. וואָס קאָן מען פארלאַנגען פון א בעקער? אזוי טענה'ט מיט מיר די מאַמע, און מיר קומען אויף מיין רייכער שטעלע, צום אלטען לוריא. דער אלטער לוריא זיצט אין א קייזערליכען פאלאַץ. אזוי זאָגט די מאַמע. אין א קייזערליכען פאלאַץ בין איך א בעלן זיין. דער־ווייל זענען מיר אין קיך. איך און די מאַמע. אין קיך איז אויך ניט מיאוס. דער אויוון איז ווייס און גלאַנצט, און די כלים גלאַנצען, און אלסדינג גלאַנצט. מע בעט אונז זיצען. עס קומט ארויס א ווייבעל, אַנגעטהאָן ווי א פריצה. זי רעדט מיט דער מאַמע און ווייזט אויף מיר. די מאַמע שאָקעלט צו מיט'ן קאָפּ, ווישט אלע מאל די ליפּען און ווייל ניט זיצען. איך זיץ דוקא יא. די מאַמע נעהט אוועק, זאָגט מיר אָן, איך זאל זיך האלטען ווי א מענטש. דערביי חאפט זי דערווייל א ווייץ און

א וויש די אויגען. מאָרגען וועט זי קומען נאָך מיר און וועט מיך אָפּפיהרען, זאָגט זי, אין חדר אריין. מע גיט מיר עסען. יויך מיט קוילעטש (אין דער וואָכען קוילעטש!) און פלייש — א גוזמא פלייש! אָפּגענעסען, הייסט מען מיר געהן ארויף. ווייס איך ניט, וואָס הייסט „ארויף"? פיהרט מיך אָפּ די קעכין. חנה הייסט זי. זי איז א שווארצע מיט א לאַנגער נאָז. מע פיהרט מיך ארויף אויף טרעפ. די טרעפ זענען אויסגעבעט מיט ווייכען. מיט באַרוויסע פים איז א מחיה צו געהן. ס'איז נאָך ניט רעכט נאַכט, און ביי זיי ברענען שוין לאָמפּען. אָהן א שיעור לאָמפּען. די וועגט זענען אויסגעקלעפּט מיט צאַצקעס און מיט מענטשעלעך. די שטוהלען זענען באַדעקט מיט לעדער. די סטעלי איז צע־מאַהלט, ווי להבדיל אין בית־המדרש. נאָך שענער ווי אין בית־המדרש. מע האָט מיך אַריינגעפיהרט אין א גרויסען אלקיר. דער אלקיר איז אזוי גרוים, אז וועז איך זאָל זיין אויבער אליין, וואָלט איך געלאָפען פון איין וואַנט ביז דער אַנדערער, אָדער איך וואָלט מיך נאָר אַנידערגעלעגט און געקאַטשעט זיך אויף דער סאַמעטענער קאַלדרע, וואָס איז אויסגעשפרייט איבער דער גאַנ־צער ערד. אויף אזא קאַלדרע דאַרף זיין ניט שלעכט צו קאַטשען זיך. שלאָפען דאַרף זיין אויך נישקשה'דיג.

ד.

א שענער איד, א הויכער, מיט א גרויען באָרד, מיט א בריטען שטערן, א זיידענער חאלאַט, א יארמעלקע פון גאלע סאַמעט, שטעקשיך אויף די פים, אויך פון סאַמעט מיט בליטשקע אויסגע־נייהט, — אָט דאָס איז דער אלטער לוריא. ער זיצט איבער א גרויסען גראָבען ספר. זאָגען זאָגט ער גאָרנים, נאָר ער קייט די שפּיצען פונ'ם באָרד, קוקט־אַריין אין ספר, שאָקעלט מיט א פוס און ברומט שטילערהייד צו זיך אליין. א מאַרנער איד אָט דער אלטער לוריא. איך קוק אויף איהם און טראַכט: ער זעהט מיך,

צי ער זעהט מיך ניט? ווייזען ווייזט אויס, אז ניין. וואָרום קוקען קוקט ער ניט, און געזאָגט האָט מען איהם גאָרניט. מע האָט מיך נאָר אריינגעלאָזט אהער און מע האָט פּאַרשלאָסען די טהיר פון יענער זייט. פּלוצים רופט זיך אָן דער אלטער לוריא, און קוקען קוקט ער אלץ נאָך ניט אויף מיר:

— קומט אהער, וועל איך אייך ווייזען א שטיקעל רמב"ם.

צו וועמען רעדט ער דאָס? צו מיר? מיר זאָגט ער „איהר"? איך קוק מיך אום אויף אלע זייטען. אחוץ מיר איז נישטאָ דאָ קיינער. דער אלטער לוריא ברומט אויס נאָך א מאָל אויף זיין נרָאבער שטים:

— קומט אהער, וועט איהר זעהען, וואָס דער רמב"ם זאָגט! איך בין א בעלן צוצוגעהן צו איהם נאָהענט.

— מיך רופט איהר?

— אייך, אייך, וועמען דען?

אזוי מאכט צו מיר דער אלטער לוריא און קוקט אין גרויסען בוך אריין און נעמט מיך פּאר א האָבט און טייטעלט מיט אייז פינגער און גיט מיר צו פּאַרשטעהן וואָס דער רמב"ם זאָגט. און וואָס ווייטער, רעדט ער העכער און מיט אלץ מעהר היטץ. ער צעקאָכט זיך אזוי שטאַרק, אז ער ווערד אוש רויט. ער דרעהט מיט'ן גרָאבען פינגער, און מיט'ן עלענבויגען דערלאָננט ער מיר אלע מינוט אין זייט אריין און מאכט צו מיר:

— נו, וואָס זאָגט איהר? איא, עס איז גוט?

ס'זאָל זיין שטאַרק גוט — זעה איך ניט. דעריבער שווייג איך. איך שווייג, און ער קאָכט זיך. ער קאָכט זיך, און איך שווייג. עס הערט זיך א קלונג פון א שליסעל פון יענער זייט. עס עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין די זעלבע וואָס נעהט פּריוויש אָנגעטהאָן. זי געהט־צו צום אלטען לוריא און רעדט איהם גלייך אין אויהער אריין. אפּנים, ער איז א טויבער. אניט — וואָס דאַרף זי שרייען? זי זאָגט איהם, ער זאָל מיך

אפלאזון, וואָרום איך דארף שוין שלאפען. זי נעמט מיך צו פון זיינע הענט און באלענט מיך אויף א סאפע מיט „שפרינזינעם". דאָס בעטנעוואנט איז וויים אזוי ווי שניי. א קאלדרע א זיידענע, א וויבע — טעם גן־עדן! די וואָס נעהט פריציש אנגעטהאן דעקט מיך איין, נעהט אוועק און פארשלויסט די טהיר פון יענער זייט. דער אלטער לוריא נעהט־ארום איבער דער שטוב, די הענט פארלענט אהינטער, קוקט־אראָפּ צו זיך אויף די שענע שטעק־שיך, און ברומט, און באָמקעט, און מאכט עפּים מאדנע מיט די ברעמען. מיר קלעפּען זיך די אויגען. איך ווייל שלאפען. פלוצים נעהט־צו מיר דער אלטער לוריא און זאגט מיר:

— דו ווייסט? איך וועל דיך אויפעסען.

איך קוק אויף איהם און פארשטעה ניט וואָס ער זאגט.

— שטעה אויף, איך וועל דיך אויפעסען.

— וועמען? מיך?

— דיך! דיך! איך מוז דיך אויפעסען! אנדערש קאָן דאָס ניט זיין!

אזוי זאגט דער אלטער לוריא. ער נעהט ארום איבער דער שטוב, האלט דעם קאָפּ אראָפּ, די הענט ארונטער, דעם שטערן פארקנייטשט. ער רעדט אבער אלע מאל שטילער, צו זיך אליין. איך הער זיך צו איטליכם וואָרט. קוים וואָס איך חאָפּ דעם אטהעם. ער אליין פרעגט ביי זיך און ענטפערט זיך אליין. אט וואָס דער אלטער לוריא זאגט:

— דער רמב"ם זאגט, אז די וועלט איז ניט קיין קדמון. פון וואנען איז געדרונגען? וויל א סבה מוז האבען א מסבב! מיט וואָס קאָן איך דאָס באוויזען? מיט מיין רצון. ווי אזוי? אט ווייל איך איהם אויפעסען, עס איך איהם אויף. אי וואָס? רחמנות? עס קעהר זיך נאָר ניט אן. איך טהו מיין רצון. דער רצון איז ניט דער תכלית. איך עס איהם אויף. איך ווייל איהם אויפעסען. איך מוז איהם אויפעסען!...

ה.

אַ גוטע בשורה האָט ער מיר אָנגעזאָגט, אָט דער אַלטער לוריא. ער מוז מיך אויפעסען! וואָס וועט די מאַמע זאָגען? עס פאַלט־אָן אויף מיר אַ פּחד. עס ציטערט אויף מיר דאָס לייב. די סאָפע, וואָס איך ליג אויף איהר, איז אָפּגערוקט פון דער וואַנט. ביסלעכווייז רוק איך מיך צו דער וואַנט און גליטש מיך אַראָפּ אויף דער ערד, צווישען סאָפע און צווישען וואַנט. עס קלאָפּט מיר אַ צאָהן אָן אַ צאָהן. איך הער מיך איין און וואַרט, ווען וועט ער מיך עסען. און ווי אַזוי? שטילערהייד רוף איך די מאַמע און פיהל, ווי נאַסע טראָפּענס קאַטשען זיך מיר איבער די באַקען, פון די באַקען אין מויל אַריין. די טראָפּענס זענען גע־זאַלצען. איך האָב קיינמאָל אַזוי ניט געבענקט נאָך דער מאַמע, ווי אַצינד. נאָך מיין ברודער אליהו בענק איך אויך, נאָר ניט אַזוי. און אָן דעם טאַטען דערמאַן איך מיך, וואָס איך זאָג נאָך איהם קדיש. ווער וועט נאָך מיר זאָגען קדיש, אַז דער אַלטער לוריא וועט מיך אויפעסען?...

. . . . . .

אַפּנים, איך בין גוט געשלאָפען? וואָרום אַז איך האַפּ מיך אויף, קוק איך מיך אַרום, וואו בין איך אין דער וועלט? איך טאַפּ די וואַנט. איך טאַפּ די סאָפע. איך שטעק אַרויס מיין קאָפּ — אַ גרויסער, אַ ליכטיגער אַלקיר. סאַמעטענע קאָלדרעס אויף דער ערד. די ווענט אויסגעקלעפּט מיט מענטשעלעך. די סטעלי — ווי להבדיל אין בית־המדרש. דער אַלטער לוריא זיצט נאָך אַלץ איבער יענעם גרויסען ספר, וואָס ער רופט איהם רמב"ם. מיר געפעלט דער נאָמען „רמב"ם". עס קומט אויס ביי מיר ווי „בימבאָם". פּלוצים דערמאַן איך מיך, אַז דער אַלטער לוריא האָט מיך ערשט נעכטען געוואָלט אויפעסען. איך האָב מורא,

ער זאָל מיך ניט דערזעהען און וויעדער וועלען עסען. באהאלט איך מיך צוריק צווישען וואנט און צווישען סאָפע און שוויינ. עס עפענט זיך די טהיר מיט א קלונג פון יענער זייט. עס קומט־ארײן אלץ יענע, וואָס געהט אָנגעטהאָן ווי א פריצה. נאָך איהר געהט נאָך די קעכין, וואָס מע רופט זי חנה, מיט א גרויסען בעקען. אויפ'ן בעקען שטעהען קריגעלעך מיט קאווע, הייסע מילך און פוטערבולקעס פרישע.

— וואו איז דאָס בחור'ל? — פרעגט חנה און קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען. זי דערזעהט מיך צווישען וואנט און צווישען סאָפע.

— ביזט א רעכטער שיגעץ, ווי איך זעה! וואָס טהוסט דו דא? קום ארײַס מיט מיר אין קיך. דאָרט וואַרט אויף דיר די מאַמע.

איך טהו א שפרונג־ארויס פון מיין באהעלטעניש און לויף־ארײַס איבער די אויסגעבעטע טרעפ מיט די באַרוויסע פים און זינג מיר אונטער צום טאקט: ראַמבאָם, בים־באָם! בים־באָם, ראַם־באָם! — ביזט איך קום אין קיך ארײן.

— חאפט זיך נישט! — זאָגט חנה די קעכין צו דער מאַמע. — לאָז ער אויסטרינקען חאָטש א גלעזעל קאווע מיט א פוטער־געבעקסל! און איהר אלײן, נישקשה, מעגט אויכעט נעמען א גלעזעל קאווע. דער נוטער יאָהר וועט זיי ניט נעמען. זיי האָבען גענוג.

אזוי זאָגט חנה די שווארצע, און די מאַמע דאנקט איהר און זעצט זיך אוועק, און מע דערלאָנגט אונז הייסע שמעקעדיגע קאווע מיט פרישע פוטער־געבעקס.

איהר האָט אמאָל געגעסען אייער־קיכלעך מיט צוקער? — אָט דאָס זענען די נגיד'ישע פוטער־געבעקסלעך. און אפשר נאָך בעסער. דעם טעם פון דער קאווע קאָן איך אייך ניט באשרייבען. טעם גן־עדן! די מאַמע האלט דאָס גלאָז און זופט און קוויקט

זיך און גיט מיר פון איהר פוטערגעבעקסעל העכער האַלב. דערזעהט חנה די קעכין און מאכט א גוואַלד, גלייך ווי מע האָט זי געקוילעט:

— וואָס טהוט איהר דאָס? עסט, עסט, ס'איז דאָ גענוג!

און חנה די קעכין גיט מיר נאָך א פוטערגעבעקסעל. האָב איך שוין צוויי מיט א האַלבען. איך הער מיך צו צו זייער שמועס. דער שמועס איז מיר באקאַנט. די מאַמע קלאָגט זיך אויף איהר מזל. איין אַלמנה, צוויי קינדער, אייגער אין א שמאַלץ־גרוב, דער אַנדערער נעבאַך אַזוי. איך וואַלט וועלען וויסען, ווי אַזוי איז דאָס מיין ברודער אליהו אין א שמאַלץ־גרוב? א גרוב מיט שמאַלץ? תמיד פליישיג? חנה הערט־אויס די מאַמע, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ. נאָכדעם הויבט אָן חנה רערען, קלאָגען זיך אויף איהר מזל, וואָס זי דאַרף זיין ביי יענעם. זי איז א טאַטנס'ס א קינד. איהר טאַטע איז געווען א איד א בעל־הבית, איז ער אָפּגעברענט געוואָרען. נאָכדעם האָט ער אָנגעהויבען קרענקען. נאָכדעם איז ער געשטאָרבען. איהר טאַטע, זאָגט זי, זאָל אַצינר אויפשטעהן אין געבען א קוק אויף זיין חנה, ווי זי שטעהט ביי א פרעמדען אויוועז! זי קאָן זיך גיט באַלאָגען. דאנקען גאָט דערפאר. זי האָט א גוטע שוועלע. איין חסרון — דער אַלטער בעל־הבית איז א ביסעל...

וואָס „א ביסעל" — ווייס איך גיט. חנה ווייזט עפּים מיט'ן פינגער אויפ'ן שטערן. די מאַמע הערט־אויס חנה'ן, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ. נאָכדעם הויבט־אָן וויעדער די מאַמע רערען. חנה הערט־אויס די מאַמע, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ. אויפ'ן וועג גיט זי מיר מיט נאָך א פוטערגעבעקסעל, און איך ווייז די יונגלעך אין תלמוד־תורה. זיי רינגלען מיך ארום און קוקען אין די אויגען, ווי איך עס. אפּנים, ביי זיי איז דאָס א גאַנצער אַנטיק? איך גיב זיי אַלעמען צו קלייגע שטיקעלעך. זיי לעקען די פינגער.

— וואו האָסט דו געזומען אזא מאכל?

איך שטופ אָן ביידע באקאן, שטעל זיך אוועק אקענען זיי מיט די הענט אין די טיעפע קעשענים פון מיינע היל־צערנע הויזען און קיי און שלינג און מאנץ־אונטער אויף מיינע באַרוויסע פיס אָהן ווערטער, ווי איינער רעדט:

— עך, קבצנ'ישע טאַרבעס וואָס איהר זייט! א טייערע מציאה פוטערגעבעקס, חא־חא־חא! איהר זאָלט נאָך פרובירען מיט קאווע, וואָלט איהר ערשט דעמאָלט געוואוסט וואָס הייסט טעם גן־ערן אויף דער וועלט!...

VI

א שמאלץ־גרוב

VI

אַ שמאַלץ־גרוב

א.

דאָס אייגציגע שטיקעל גליק, וואָס האָלט מיין מאַמען אויף די פיס, איז דאָס, וואָס מיין ברודער אליהו איז, דאַנקען גאָט, גוט. ער האָט זיך אַרייגגעאַפּט אין אַ שמאַלץ־גרוב. אַזוי זאָגט די מאַמע מיינע, און פֿאַר גרויס נחת חאָפּט זי אַ וויש די אויגען, ווי איהר שטייגער איז. זי האָט איהם שוין פֿאַרזאָרגט, זאָגט זי, אויף אייביג. איהר שנור, זאָגט זי, איז אפילו ניט קיין אי־אי־אי (איך מיין אויך אזוי!). האָט איהם אָבער גאָט צוגעשיקט דער־פֿאַר אַ רייכען שוועהר. ער איז אַ בעקער. יונה רופט מען איהם, יונה דער בעקער. דאָס הייסט, ער אליין באַקט ניט. באַקען באַקען אַנדערע. ער קויפט נאָר מעהל און פֿאַרקויפט ברויט. פּסח באַקט ער מצות פֿאַר דער גאַנצער שטאָדט. ער איז צו בעקעריי אַ ברען, און דערצו איז ער אַ בייזער איד — סכנות. איך מעג זאָגען, אז ער איז אַ רוצח. ער האָט מיך איינמאָל גע־חאָפּט, בשעת איך בין געווען צוגאַסט ביי מיין ברודער אליהו און האָב מיך מכבד געווען מיט איין אייער־בייגעל. דער בייגעל איז געווען אַ פּרישער, אַ וואַרעמער, נאָר־וואָס פּונ׳ם אויוועז. האָט דער רוח באַדאַרפט אָנטראָגען יונה רעם בעקער. איהר

זאָלט נעווען זעהען זיין רציחה'דיג פּנים מיט זיינע גזל'עוואָיע אויגען! פון דעמאָלט אָן נעה איך ניט מעהר אהין. מיין פּוס ווען שוין דאָרט ניט זיין מעהר, איך זאָל וויסען נאָלד! א איד זאָל האָבען א טבע אָננעמען פאר'ן קאָלנער און ארויסווארפען אויף יענער זייט טהיר, און נאָך נעבען גוטע דריי סטופאָקעס פון הינטען! איך האָב עס דערצעהלט דער מאמען, איז זי באָלד אוועקגעלאָפען אהין — זי האָט איהם נעוואָלט אָפּשפּיעלען א חתונה, ווי איהם קומט. האָט אָבער מיין ברודער אליהו ניט דערלאָזט. ער האָט איהם אָפּגענעבען דעם נערעכט. ער האָט נעדרונגען דער מאמען, אז ער האָט דורך מיר בזיונות. אלע מאָל, וועו איך קום צו איהם, עס איך, זאָגט ער, בייגעל. ער וועט מיר בעסער נעבען, זאָגט ער, א קאָפּיקע און לאָם איך נעהן ערגיץ אַנדערש זיך קויפען א בייגעל. זאָגט איהם די מאמע, אז ער האָט אויף מיר קיין קאָפּ רחמנות ניט, אז עס אהרט איהם ניט, וואָס דאָם קינד איז א יתום. זאָגט איהר מיין ברודער אליהו, אז מע קאָן זיין א יתום און מע טאָר ניט חאָפּען קיין בויגעל פון א פרעמדען אויוועו. זאָגט איהם די מאמע, ער זאָל רעדען א ביסעל שטיללער. זאָגט איהר מיין ברודער אליהו, אז ער וועט דוקא שרייען הויך, בכדי אלע זאָלען וויסען. אז איך בין א גנב. דאָם וואָרט „גנב" קאָן די מאמע נישט הערען. זי ווערד אלערלייי פארבען און זאָגט צו מיין ברודער אליהו, ער זאָל ניט פארגעסען, אז ס'איז דאָ א גאָט אויף דער וועלט. מיט גאָט שפּיעלט מען זיך ניט. גאָט וועט ניט שווייגען. ער איז איין אבי־יתומים. ער וועט זיך אָננעמען פאר'ן יתום. נישקשה, ער איז א גרויסער גאָט. ער קאָן. אז גאָט וויל, קאָן יונה דער בעקער ניט פאר־מאָגען וואָס א בייגעל איז וועדטה!... אזוי זאָגט־אָפּ די מאמע צו מיין ברודער אליהו. זי נעמט מיך פאר א האנט, טהוט א קלאָפּ מיט דער טהיר, און מיר נעהען אהיים.

ב.

הערט איהר, אפנים, אז מיט גאט טאר מען זיך טאקי ניט שפיעלען! איהר וואלט וויסען וואסער א סוף יונה דער בעקער האט געהאט! איך האב דאך אייך געזאגט, אז ער אליין באקט ניט. באקען באקען אנדערע. עפים צוויי אידען שווארצע מיט דריי ווייבער פרעמדע, אפגעריסענע, אפגעשלייסענע, מיט רויטע ווארעמע פאטשויליקעס אויפ'ן קאפ (חאטש אין דרויסען איז א היץ — סכנת נפשות!). האט זיך געטראפען א מעשה. ניט איין מעשה, נאר עטליכע מעשיות. דער עולם האט זיך געקלאגט, אז מע געפינט אין די בולקעלעך פארעם, און טאשמעס, און טארא־קאנעס, און שטיקלעך גלאז. איינער א כריסט האט געבראכט צו טראגען צו דעם בעקער א גאנצען זשמוט מיט האר, שווארצע האר. פאר א כריסט האט זיך יונה דער בעקער איבערגעשראקען. ובפרט דער כריסט האט געסטראשעט מיט פאליציע. מע האט זיך געזומען צו די בעקערס, פארגלייכען וועמענס האר. די מאנסבילען האבען געזאגט אויף די ווייבער. די ווייבער האבען געזאגט אויף די מאנסבילען. די ווייבער האבען געטענה'ט, אז זיי האבען אלע געלע האר. די מאנסבילען האבען געטענה'ט: וואו האט איהר געזעהען ביי מאנסבילען אזעלכע לאנגע האר? ביז די ווייבער האבען זיך צעקריעגט. און אז די ווייבער האבען זיך צעקריעגט, איז מען געוואהר געווארען שענע זאכען: איינע האט פארלוירען א זאקענבענדל אין דער חלה. איינע האט פארקנאטען אין טייג א זאניטעצע פון א קראנקען פינגער. נאך איינע פלעגט זיך לעגען אלע ביינאכט צוקאפענס די אויפגעוירענע חלה. זי האט געשווארען מיט כל השבועות שבעולם, אז ס'איז שקר וכזב. סך הכל האט זיך דאס געטראפען איין מאל, אדער, העכסטענס, צוויי מאל. זי האט ניט געהאט קיין קישען...

די נאנצע שטאדט האט זיך געוויעגט. יונה דער בעקער האט נעבאך געהאט דאס לויפעניש. עס האט נישט געהאלפען

קיין שום רבונו־של־עולם. מע האָט נישט געוואָלט נעמען זיין געבעקס אין די הענט אריין! חאטש וואַרף עס ארויס פאַר די הינט! א מצוה אויף איהם!

ג.

יונה דער בעקער איז אָבער א יונג מיט ביינער. ער האָט צעטריבען די בעקערס, די אידען מיט די ווייבער, און האָט צו־געמומען אַנדערע בעקערס. שבת האָט ער געלאָזט אויסרופען אין אַלע שוהלען, אז ער האָט צוגענומען נייע בעקערס, און אז פון היינט אָן און ווייטער גיט ער אכטונג אַליין, ס'זאָל זיין ריין און ציכטיג. ער איז ערב מיט צעהן רובעל שטראָף, טאָמער געפינט מען ביי איהם אין דער חלה איין האָר אפילו. פון דעמאָלט אָן האָט ער אָנגעהויבען לייזען געלט. דער עולם האָט געזוכט האָר ביי איהם אין די געבעקס און מע האָט דוקא נישט געפונען. אפילו אז מע האָט יא עפּיס געפונען און מע האָט איהם געבראכט, האָט ער ארויסגעטריבען. ער האָט געזאָגט, אז דאָס האָט מען אומיסטנע אריינגעלעגט, בכדי צו באַקומען די צעהן רובעל שטראָף. מע ווייסט די מעשות!... א רעכטער חברה־מאַן אָט דער יונה דער בעקער! נאָט האָט אָבער געוואָלט זיך אָפּרעכענען מיט איהם, האָט ער איהם צוגעשיקט א נייעם אומגליק. איינמאָל אין א שענעם פריהמאָרגען זענען אַלע זיינע בעקערס אויפגעשטאַנען, צונויפגענומען די קלומקעס און זענען אוועק. זיי וועלען מעהר ניט באַקען ביי איהם פאַר קיין געלט. סיידען ער וועט זיי העכערען דעם פרייז אויף א קערבעל א וואָך, און וועט זיי לאָזען אויף ביינאכט אהיים שלאָפען, און וועט זיי ניט שלאָגען מיט די הענט גליך אין די צייהן אריין. ביי יונה דעם בעקער איז אזא טבע: באַלד עפּיס — גיט ער מיט די הענט אין די צייהן אריין. יונה איז געוואָרען אָנגעצונדען. ער איז שוין א בעל־הבית פון היבשע עטליכע יאָהר, האָט זיך איהם

נאָך ניט נעטראָפען, אז א בעל־מלאָכה זאָל נאָר זאָגען א דעה, ווי אזוי צו שלאָגען זיך! פון העכערען דעם פּרייז איז נאָר ניטאָ וואָס צו רעדען. ער קאָן קריגען צעהן אַנדערע אויף זייער אָרט. א טייערע מציאה ארבייטער! קאַרג מענטשען שטאַרבען פון הונגער? ער איז אַוועק זוכען בעקערס. ניטאָ קיין בעקערס. קיינער ווי־ל ניט נעהן. וואָס איז די מעשה? אַלע בעקערס האָבען זיך נעמאַכט יד־אחת. זיי וועלען צו איהם ניט נעהן, ביז ער וועט ניט צונעמען אַלע פּריהעריגע בעקערס, און ביז ער וועט ניט מקיים זיין אַלע דריי זאכען: 1) א קערבעל א וואָך. 2) בייַ־נאכט אהיים שלאָפען. 3) ניט שלאָגען זיך מיט די הענט אין די צייהן... שען נעווען אָנצוקוקען, ווי יונה האָט זיך נעקאָכט, נעפּינעט, נעקלאָפּט מיט די הענט אין טיש און נעשאָלטען זיך. אי, האָב איך נעהאט א נקמה! נאָר דאָס איז נאָך נאָרניט אקעגען דעם, וואָס ס'איז נעווען ווייטער.

ד.

א הייסער זומערטאָג. נאָר וואָס זענען אויפגעקומען דינים מיט קאָוונעס (ארבוזעס). דאָס איז די בעסטע צייט אין יאָהר. שפּעטער א ביסעל הויבען זיך אָן די ווייַנענדיגע טעג. נאָט זאָל מיך ניט שטראָפען פאר די רעד — איך האָב פּיינט די ווייַנענ־דיגע טעג. איך האָב בעסער ליעב, אז ס'איז פרייליך. און וואָס קאָן זיין פרייליכער פון א פולען מאַרק מיט דינים און מיט קא־וונעס? אומעטום, וואו איהר טהוט זיך א קעהר, איז אָדער דינים, אָדער קאָוונעס. די דינים זענען בעל און שמעקען ווי אתרוגים. די קאָוונעס זענען רויט (אינוועניג), ווי פּייער, און קערלעך האָבען זיי שווארצע, און די זיסקייט זייערע איז ווי א גוטער האָניג. מיין מאַמע האַלט ניט פון קאָוונעס. זי זאָגט, אז דינים זענען שפּאָרעוודיגער. אז זי קויפט, זאָגט זי, א דיני, האָט זי אויף צוויי טעג פאר אונז ביידען — אויף אָנבייסען.

אויף וואַרעמעם און אויף וועטשערע. און א קאַוועניע, זאָגט זי, איז א נאַשערייַ: פּויזשעט נאָר אָן א פּולען בויך מיט וואַסער. איך מיין, אז זי האָט א טעות. איך זאָל זיין א קייסער, וואָלט איך א גאַנץ יאָהר געגעסען קאַוועניע מיט ברויט. עס מאַכט ניט אויס, וואָס ס'איז דאָ אין זיי א סך קערלעך. א גוטע קאַוועניע אז מע טהוט א רעכטען טרייסעל, טהוען די קערלעך א פּאַל־ערוים — און דעמאָלט עסט וויפיעל איהר ווילט אליין! אָהאָ! זעהט נאָר, איך האָב מיך אזוי פֿאַררעדט פון די קאַוועניעם, אז איך האָב פֿאַרגעסען פון וואָס איך האָב אָנגעהויבען. איך האָלט ביי מיין ברודער אליהו'ס שוועהר, יונה דעם בייגעלבעקער. ס'איז געקומען אויף איהם א רעכטע מפּלה. קיינער האָט זיך אויף אזעלכעם ניט גערייכט. שטעלט אייך פֿאָר, מיר זיצען מיט מיין מאַמען בי'ם טיש און עסען וואַרעמעם: דיני מיט ברויט. עפּעניט זיך די טהיר און עם קומט אַריין מיין ברודער אליהו מיט א חומש אין האַנט, דעם טאַטע'ס חומש. נאָך איהם שלעפּט זיך נאָך זיין ווייב ברכה. אין איין האַנט האָלט זי א פּוטערנעם קאָלנער מיט ווייַדעלעך, אין דער אַנדערער האַנט — א פֿאַרעוועז „דורכשלאָג". איהר ווייסט ניט, וואָס הייסט א דורכשלאָג? אזא כלי, וואָס מע זייעט־אָפּ אויף דעם די לאָקשען. מיין ברודער אליהו איז טויבט, ווי די וואַנט. מיין שוועגערין ברכה איז רויט, ווי א העליש פּייער.

— שוויגער, מיר זענען געקומען צו אייך. — זאָגט מיין שוועגערין ברכה.

— מאַמע, מיר זענען קוים ארוים מיט'ן לעבען. — זאָגט מיין ברודער אליהו.

און ביידע זעצען זיך אוועק ווייַנען, און די מאַמע העלפּט זיי אונטער. וואָס האָט זיך געטראָפען? אָפּגעברענט געווארען? ארויסגעטריבען? עס הויבט זיך נאָר ניט אָן! מיין ברודער אליהו'ס שוועהר, יונה דער בעקער, האָט זיך געשטעלט. אָנגע־

זעצט הייסט דאָס ביי אונז. זענען געקומען די בעלי־חובות און האָבען איהם אָפּגעשריבען פון קאָפּ ביז פיס. זיי האָבען צוגענומען ביי איהם ביז א פּאָדעם. אלץ וואָס אין שטוב, און אפילו די שטוב אליין אויך, נאָך מיט וואָסערע בזיונות! מע האָט איהם געבעטען מחילה, ער זאָל אָפּרייניגען די שטוב. דאָס הייסט, מע האָט איהם אַרויסגעוואָרפען, זאָגט ער, אויף דריי שפּענדלעך.

— וועה איז מיר! — זאָגט די מאַמע און ברעכט די הענט.— וואו איז אהיננעקומען זיין געלט? ער איז דאָך געווען אזא נגיד!

ענטפערט איהר מיין ברודער אליהו, אז, ערשטענס, איז ער נאָר ניט געווען אזא נגיד. און צווייטענס... דאָ מישט זיך אריין מיין שוועגערין ברכה, אז איהר טאַטע איז דוקא יאָ געווען א נגיד. חוץ זיין שאָדען אויף איהר געזאָגט געוואָרען חאָטש האַלב. נאָר וואָס דען? איהר חתונה האָט איהם אָפּגעקאָסט איין אוצר! זי האָט ליעב רעדען פון איהר חתונה. אלעמאל, וועז זי קומט צו אונז, הערט איהר נאָר פון איהר חתונה. אזא חתונה, ווי איהר חתונה, איז ניט געווען, זאָגט זי, אויף דער גאַנצער וועלט. דאָס געבעקס וואָס אויף איהר חתונה, די געבראָטענס וואָס אויף איהר חתונה, די טאָרטען מיט די לעקאָכער, מיט די שטרודלען, מיט די מלכות־ברויטלעך, מיט די איינגעמאַכטסען וואָס אויף איהר חתונה!... דערווייל איז זי געבליבען ווי זי שטעהט און גענהט, מיט א פוטערען קעלנערל און מיט א פּארעווען דורכשלאָג. דאָס נדן, וואָס איהר פּאָטער האָט צוגעזאָגט, שמועסט מען ניט, אז ס'איז פּארפאַלען. מיין ברודער אליהו האָט נאָך גענהאט רווחים: מע האָט איהם אָפּגעשריבען זיינע שבת'דיגע מלבושים, מיט'ן טלית, מיט'ן בעטגעוואַנט. דעם זייגער אויך. ער איז געבליבען ווי אויפ'ן וואָסער. מיין מאַמע האָט איינגעלעגט די וועלט. סטייטש, אזא־נ־אומגליק! וואר האָט זיך געקאָנט ריכטען? איהר האָבען דאָך אלע מקנא געווען אויפ'ן שידוך! אפּנים, לייט האָבען איהר א גוט אויג געגעבען, אדער זי אליין האָט איהם דעמאָלט מיט איהר מויל פּארשאָלטען?... ווי אזוי די מעשה איז, איהר

האָט דאָס געטראָפען, זאָגט זי, מעהר פון אַלעמען. א שמאַלץ־גרוב האָט זיך איהר פּאַרגלוסט!

— די שמאַלץ־רינט־אויס, די גרוב בלייבט איבער. זיי דערווייל ביי מיר, מיין קינד, ביז גאָט וועט רחמנות האָבען...

אזוי זאָגט די מאַמע און טרעט־אַפּ דער שנור איהר בעט, דאָס איינציגע שטיקעל מעבעל, וואָס ביי אונז אין שטוב.

VII

מיין ברודער אליהו׳ס געטראנק

VII

מיין ברודער אליהו׳ס געטראנק

א.

„פֿאר איין רובעל — הונדערט רובעל! הונדערט רובעל א מאנאט און מעהר קאן פֿארדיענען יעדער אייניגער, ווער עס וועט זיך באקענען מיט׳ן אינהאלט פון אונזער בוך, וואס קאסט סך הכל איין רובעל מיט פּאָרטאָ. לויפט, קויפט! סטאפט, חאפט — איהר וועט פֿארשפּעטיגען!"

אט אזא מין זאך האט אויסגעלייענט ערגיץ אויף די בלעטער מיין ברודער אליהו באלד ווי ער איז ארײַנ פון קעסט. און ארײַנ פון קעסט איז מיין ברודער אליהו ניט דערפֿאר, ווייל עס איז איהם „אויסגענאנגען די יאָהרען". צוגעזאגט האט מען איהם, אייגענטליך, קעסט נאנצע דריי יאָהר, און געהאלטען האט מען איהם אפילו נישט קיין דריי פערטעל יאָהר. עס האט זיך מיט זיין רייכען שוועהר געטראָפען איין אומגליק. יונה דער בעקער האט אנגעזעצט און איז געווארען פון א נגיד א קבצן. פון וואנען דער בראך איז געקומען — האב איך אייך שוין דערצעהלט. צוויי מאל איין זאך דערצעהל איך קיינמאל נישט, סיידען מע בעט מיך. איצטיגס מאל וועט זיך ניט העלפען קיין בעטען אויך, ווייל איך בין זעהר פֿארנומען. איך פֿארדיען גלט. איך טראג ארום א

נעטראנק, וואָס מיין ברודער אליהו מאכט איהם אליין מיט זיינע אייגענע הענט. ער האָט זיך אויסגעלערנט מאכען דאָס פון א בוך, וואָס קאָסט סך הכל איין רובל, און פארדיענען קאָן מען מיט דעם הונדערט רובל א חודש און מעהר. מיין ברודער אליהו, וויבאלד ער האָט נאָר איבערגעלייענט, אז ס'איז דאָ אזא בוך אויף דער וועלט, אזוי האָט ער באלד אוועקגעשיקט אויף דער פאָסט א קערבל (דאָס לעצטע קערבל) און האָט אנגעזאָגט דער מאמען א בשורה, זי זאל ניט זארגען מעהר.

— מאמע! דאנקען גאָט, מיר זענען געהאלפען. מיט פרנסה זענען מיר שוין פארזארגט אָט אזוי ווייט (ער ווייזט מיט דער האנט אויפ'ן האלז).

— וואָס איז דען? — פרעגט די מאמע. — האָסט נעקריגען א שטעלע?

— נאָך בעסער פון א שטעלע! — ענטפערט איהר מיין ברודער אליהו, און די אויגען ביי איהם לייכטען. אפגים, פון גרויס שמחה. ער הייסט איהר ווארטען נאָך עטליכע טעג, ביז דאָס בוך וועט איהם אנקומען.

— וואָסער בוך? — פרעגט איהם די מאמע.

— ס'איז שוין איין מאל א בוך! — זאָגט איהר מיין ברודער אליהו און פרעגט זי, אויב זי וועט זיין צופריעדען מיט הונדערט רובל א חודש? לאָכט פון איהם די מאמע און זאָגט איהם, אז זי וואלט געווען צופריעדען מיט הונדערט רובל א יאָהר, אבי זיכערע. ענטפערט איהר דערויף מיין ברודער אליהו, אז ביי איהר איז צו א קלייניע השגה, און ער לאָזט זיך נעהן אויף דער פאָסט. אלע טאָג געהט ער אויף דער פאָסט און פרעגט זיך נאָך אויפ'ן בוך. שוין העכער א וואָך, אז ער האָט אוועקגעשיקט דאָס קערבל, און קיין בוך איז נישטא! דערווייל דאָרף מען לעבען. „די נשמה אויסשפייען קאָן מען ניט". אזוי זאָגט די מאמע. איך פארשטעה ניט, ווי אזוי שפייט מען דאָס אויס א נשמה?

ב.

שאט, שוין דאָ א בוך! מיר האָבען דאָס נאָר אויסגעפאקט, האָט מיין ברודער אליהו זיך אוועקגעזעצט לייענען דאָס בוך. וועהׂ־וועה, וואָס ער האָט דאָרטען אויסגעלייענט! וויפיעל סגולות אויף צו מאכען נעלט דורך פארשיעדענע רעצעפטען! א רעצעפט אויף צו פאַרדיענען הונדערט רובל א חודש דורך מאכען די בעסטע טינטען. א רעצעפט אויף צו פאַרדיענען הונדערט רובל א חודש דורך מאכען גוטע שוואַרצע שוהוואכס. א רעצעפט אויף צו פאַרדיענען הונדערט רובל א חודש דורך ארויסטרייבען מיז, טאַראַקאַנעס און אַנדערע מיאוסקייטען. א רעצעפט אויף צו פאַרדיענען הונדערט רובל א חודש און מעהר דורך מאכען ליקערען, זיסע בראַנפענס, לימאָנאַד, סאָדע־וואסער, קוואס און אַנדערע נאָך מעהר בילליגע געטראַנקען.

מיין ברודער אליהו האָט זיך אָפגעשטעלט אויפ'ן לעצטען רעצעפט. ערשטענס, וויל דורך איהם קאָן מען פאַרדיענען נאָך מעהר פון הונדערט רובל א חודש. אזוי שטעהט דאָך בפירוש געשריבען אין בוך. צווייטענס, מע דארף זיך ניט פאטשקען מיט טינט און מיט שוהוואכס און ניט האָבען צו טהון מיט מיז, טאַראַקאַנעס און אַנדערע מיאוסקייטען. די פראַנע איז נאָר, צו וואָסער א נעטראַנק זאָל מען זיך נעמען? צו ליקערען און זיסע בראַנפענס דארף מען האָבען רויטשילד'ס פארמענען. צו לימאָ־נאד און סאָדע־וואסער דארף מען האָבען א מאשינע אזעלכע, עפּים א מין שטיין, וואָס קאָסט מי יודע וויפיעל! בלייבט איבער נאָר איין זאך: קוואס! קוואס איז אזא מין נעטראַנק, וואָס קאָסט וואָלוועל און עס געהט א סך. ובפרט נאָך אין אזא הייסען זומער, ווי היינט. פון קוואס, דארפט איהר וויסען, איז ביי אונז ברוך דער קוואסניק געווארען א גביר. ער מאכט „בוטעל־קוואס". זיין קוואס האָט א שם אויף דער וועלט. ער שיסט פון די פלעשער, ווי פון א הארמאט. וואָס איז דער שכל, וואָס סע שיסט, ווייסט

קיינער ניט. דאָס איז ברוכ'ס סוד. מע זאָגט, אַז ער לעגט אַריין אינוועניג עפּיס אַזעלכעס, וואָס שיסט. אַנדערע זאָגען — אַ ראָזינקע. אַנדערע זאָגען — האָפּען. קומט דער זומער, האָט ער ניט קיין הענט. אַזוי פיעל לייזט ער געלט!

אונזער קוואַס, וואָס מיין ברודער אליהו מאַכט נאָכ'ן רע־צעפּט, איז ניט קיין בוטעל־קוואַס און שיסט ניט. אונזער קוואַס איז איין אַנדער מין געטראַנק. ווי אַזוי ער ווערד געמאַכט — קאָן איך אייך ניט זאָגען. מיין ברודער אליהו לאָזט קיינעם נישט צו, בשעת ער מאַכט איהם. אַז ער גיסט וואַסער — זעהען אַלע. נאָר אַז ער האַלט אין רעכטען מאַכען, פאַרשליסט ער זיך אין דער מאַמע'ס אַלקיר. נישט איך, נישט די מאַמע, נישט מיין שוועגערין ברכה — קיינער האָט ניט די זכיה צו זיין דערביי. נאָר אויב איהר זאָגט מיר צו, אַז ס'וועט זיין אַ סוד, קאָן איך אייך זאָגען, וואָס אין דעם געטראַנק געפינט זיך. איך ווייס דאָך וואָס ער גרייט צו. דאָרטען געפינט זיך שאָלעכץ פון לימענע, שיטערער האָניג (מעלים), אַ זאַך וואָס מע רופט דאָס קרימעטאַר־טערום און וואָס איז זויערער פון עסיג, און דאָס איבעריגע — וואַסער. וואַסער איז דאָרטען דאָ מעהר פון אַלסדינג. וואָס מעהר וואַסער — מעהר קוואַס. דאָס אַלץ ווערד גוט אויסגעמישט מיט אַ פּראָסטען שטעקען, אַזוי שטעהט געשריבען אין בוך, און דאָס געטראַנק איז פאַרטיג. נאָכדעם ווערד ער אַריינגעגאָסען אין אַ גרויסען קרוג, און מע וואַרפט אַריין אַהין אַ שטיק אייז. אייז איז דער עיקר! אָהן אייז טויג דאָס גאַנצע געטראַנק אויף תשעה נייענציג כפּרות. דאָס זאָג איך אייך ניט פונ'ם בוך, נאָר איך האָב איינמאָל אַליין פאַרזוכט אַ ביסעל קוואַס אָהן אייז, האָב איך געמיינט, אַז ס'איז איין עק פון מיין לעבען!

ג.

געמאַכט דאָס ערשטע פעסעל קוואַס, איז געבליבען, אַז אַרויס־טראָגען פאַרקויפען איהם אויף דער גאַס זאָל איך. ווער דען, אַז

ניט איך? מיין ברודער אליהו'ן פאסט ניט. ער איז דאָך שוין א באווייבטער. דער מאמען — אודאי ניט. מיר וועלען נאָר ניט דערלאָזען, אז די מאמע זאָל ארומגעהן מיט א קרוג איבער'ן מארק און שרייען: „קוואס! קוואס! אידען, קוואס!" אלע האָבען גע'פסק'ענט, אז דאָס דארף זיין מיין ארבייט. איך אליין האָב אויך אזוי געדענקט. איך האָב מיך מחיה געווען, אז איך האָב דערהערט דאָס נייעס. מיין ברודער אליהו האָט געגומען מיך לערנען, ווי אזוי איך זאָל טהון. דעם קרוג זאָל איך האלטען אין איין האנט אויף א שטריקעל, דאָס גלאָז אין דער אנדערער האנט, און בכדי דער עולם זאָל זיך אָפשטעלען, זאָל איך זינגען הויך, און מיט א ניגון, אָט אזוי:

אידען, א געטראנק!
א קאָפיקע א גלאָז!
קאלט און זים —
א דערקוויקענעניש!...

א קול, האָב איך אייך שוין לאנג געזאָגט, אז איך האָב א שענק. א סאָפראנא־שטימע, בירושה פון מיין טאטען, עליו השלום. איך האָב געגעבען א זינג־ארויס אויף א קול און האָב איבערגעדרעהט דעם פסוק מיט די פים ארויף:

זיסער קוואס א גלאָז!
א קאָפיקע א איר!
א קוויק און א קאלט —
א דערטרינקעניש!...

איך וויים ניט: צי מיין געזאנג איז אזוי געפעלען געווארען? צי דאָס געטראנק איז טאקי געווען אזוי גוט? צי אפשר וויל דער טאָג איז געווען זעהר א הייסער? איך האָב דעם ערשטען קרוג אויספארקויפט אין איין האלבע שעה און בין געקומען אהיים מיט כמעט פינף גילדען פדיון. מיין ברודער אליהו האָט אָפ־געגעבען דאָס געלט דער מאמען, און מיר האָט ער באלד אָנגע־גאָסען א פרישען קרוג. ער האָט געזאָגט, אז אויב איך וועל מיך

קאנען אויסדרעהען אזוי פינף־זעכס מאל דורכ'ן טאג, וועלען מיר האבען פארדיענט פונקט הונדערט רובל א חודש. איצט רעכענט, זייט מוחל, אראפ די פיער טעג שבת, וואס אין חודש, וועט איהר שוין אליין וויסען, וויפיעל דאס געטראנק קאסט אונז און וואס פאר א פראצענט מיר פארדיענען ביי איהם? דאס געטראנק קאסט אונז זעהר וואלוועל. מע קאן זאגען, כמעט נארניט. דאס גאנצע געלט געהט־אוועק אויף'ן אייז. דעריבער דארף מען זעהען, וואס גיכער אויספארקויפען דעם קרוג מיט'ן געטראנק, בכדי דאס שטיקעל אייז זאל צוניץ קומען אויף'ן צווייטען קרוג, און אויף'ן דריטען קרוג, און אזוי ווייטער. דעריבער דארף מען מיט'ן נע־טראנק געהן גיך, טאקי לויפען. נאך מיר לויפען־נאך יונגלעך, שקצים, א גאנצע טיטשקע. זיי קרימען מיך איבער, ווי איך זינג. איך הער זיי אבער מיט'ן קאטער. איך זעה וואס גיכער ? ויס־ברענגען דעם קרוג און לויפען אהיים נעמען נאך א קרוג. וו ציעל איך האב נעמאכט דעם ערשטען טאג — ווייס איך אליין ניט. איך ווייס נאר, אז מיין ברודער אליהו מיט מיין שוועגערין ברכה מיט מיין מאמען האבען מיך שטארק געלויבט. וועטשערע האט מען מיר נעגעבען א שטיק דיני מיט א שטיק קאווענע מיט צוויי פלוימען אינגערשע. פון קוואס שמועסט מען ניט. קוואס טרינ־קען מיר אלע אזוי ווי וואסער. פאר'ן שלאף בעט מיר אוים די מאמע אויף דער ערד און פרענט מיך, צי עס טהוען מיר ניט וועה חלילה די פיס. מיין ברודער אליהו לאכט פון איהר. ער זאגט אויף מיר, אז איך בין אזא יונגעל, וואס מיר טהוט קיינמאל ניט וועה קיין זאך.

— געווויס! — זאג איך. — א סימן, אויב איהר ווילט, געה איך באלד מיט א קרוג אין מיטען האלבע נאכט.

אלע דריי צעלאכען זיך פון מיין בריה'שאפט. נאר אויף דער מאמע'ס אויגען זעה איך טרערען. נו, דאס איז דאך איין אלטער כלל — א מאמע דארף ווייגען! איך וואלט וועלען וויסען: אלע מאמעס ווייגען אזוי שטענדיג, ווי מיין מאמע?

ד.

עס נעהט אונז, קיין עין־הרע, דורך טיר און דורך טויער. איין טאָג איז הייסער פונ'ם אנדערן. עס ברענט! מענטשען נעהען־אויס פאר היץ, קינדער פאלען אזוי ווי פליענען. ווען ניט דאָס נלעזעל קוואס, וואלט מען פארברענט געוואָרען. איך קעהר מיך אום מיט'ן קרוג, בלא נוזמא, צעהן מאל א טאָג! מיין ברודער אליהו קוקט ארויין אין פאס ארויין מיט איין אויג און זאָגט, אז עס טאָגט שוין. פאלט ער אויף איין עצה און גיסט־צו נאָך א פאָר עמער וואסער. אויף דער עצה בין איך נעפאלען נאָך פריהער פון איהם. איך מוז מיך מודה זיין פאר אייך, אז איך האָב אפ־נעטאָן א שפיצעל שוין עטליכע מאל. כמעט אלע טאָג חאפ איך מיך אריין צו אונזער שכנה פעסי און נעב איהר פארזוכען א נלעזעל פון אונזער אייגענעם נעטראנק. איהר מאן, משה דעם אייגבינדער, נעב איך צוויי נלעזלעך. ער איז א גוטער מענטש. די קינדער אלע נעב איך אויך צו נלעזלעך קוואס. לאָזען זיי אויך וויסען, וואס פאר א נעטראנק מיר קאָנען מאכען. דעם בלינדען פעטער נעב איך אויך א נלעזעל קוואס אויף צו פאר־זוכען. א רחמנות, ער איז נעבאָך א קאליקע. אלע מיינע בא־קאנטע נעב איך קוואס. אומזיסט, אהן א קאפיקע נעלט. און בכדי ס'זאל ניט זיין קיין שאדען, דערגיס איך דעם קרוג מיט וואסער. אויף איטליכס נלעזעל קוואס, וואס איך נעב־אוועק אומ־זיסט, דערגיס איך צוויי נלעזער וואסער. דאָס אייגענע טהוט מען אין דער היים אויך. למשל, מיין ברודער אליהו טרינקט־אויס א נלעזעל קוואס, דערגיסט ער באלד מיט וואסער. ער איז נע־רעכט. ס'איז איין עבירה א קאפיקע. מיין שוועגערין ברכה טרינקט־אויס א פאָר נלעזלעך קוואס (זי האָט ליעב מיין ברודער אליהו'ס קוואס — סכנות!), דערגיסט זי באלד מיט וואסער. די מאמע פארזוכט אמאל א נלעזעל קוואס (זי דארף מען בעטען. אליין וועט זי ניט נעמען!), דערגיסט מען באלד מיט וואסער.

הכלל, עס נעהט ניט חסר קיין טראָפען, און מיר מאכען, קיין עין־הרע, פיין נעלט. די מאַמע האָט זיך ארומגעצאָהלט מיט א סך חובות. אויסגעלייזט א פּאָר נויטיגע משכונות, דאָס בעט־געוואנט. אין שטוב האָט זיך באַווייזען א טישעל, א בענקעל. אויף שבת האָבען מיר פיש און פלייש און וויסע קוילעטשען. מיר האָט מען צוגעזאָגט, אם ירצה השם, אויף ימים־טובים א פּאָר שטיוועלעך נייע. מיר דאכט, אז קיינעם איז ניט אזוי נוט, ווי מיר!

ה.

נעהט זייט א נביא און טרעפט, אז ס'וועט זיך טרעפען אזא מין אומגליק, און אונזער נעטראנק וועט ווערען פסול, חאָטש נעמט ניסט אויהם ארוים אין פּאָמעניצע! נאָך א גליק, וואָס מע האָט מיך ניט פּארנומען אין פּאָליציע. הערט א מעשה! אויך־מאָל האָב איך פּארבלאָנזעט מיט'ן קרוג קוואס צו אונזער שכנה פעסי. דער נאנצער עולם האָט נענומען צו גלעזלעך קוואס, און איך אליין אויך מיט זיי. אויסגערעכענט, אז עס פעהלט מיר א גלעזלעך צוועלף־דרייצעהן נעטראנק, האָב איך מיך אריינגעהאפט אין הויז, דאָרטען וואו דאָס וואסער שטעהט ביי זיי. אָנשטאָט דער דייזשע מיט וואסער האָב איך, אפנים, נעטראפען צו דער באלייע, וואו מע וואשט גרעט, און אריינגעפליאסקעט א פופצעהן־צוואנציג גלעזער צו מיר אין קרוג אריין, און בין אוועק אין נאס אריין מיט א נייעם ניגון, וואס איך אליין האָב צוגעטראכט:

אידען, א נעטראנק!
טעם גן־ערן!
אזא יאָהר אויף מיר,
אויף אייך און אויף אונז ביידען!

שטעלט מיך אפ א איד, באצאָהלט מיר א קאפיקע און ער הייסט זיך אָנגיסען א גלעזל קוואס. ער טרינקט־אויס דאָס נאנצע גלאָז און פּארקרימט זיך.

— יונגעלע! וואָס איז דאָס ביי דיר פּאַר א געטראַנק?

איך הער איהם אין טראָק. עס שטעהען נאָך צוויי אידען און וואַרטען, איך זאָל זיי שוין אָנגיסען. איינער זופּט־אָפּ א האַלבע גלאָז, דער אנדערער א דריטעל. זיי באַצאָהלען, שפּייען־אויס און געהען אַוועק. נאָך איינער טראָגט צו דאָס גלאָז צו די ליפּען. ער פּארזוכט און זאָגט, אז סע שמעקט מיט זויף און ס'איז, דאכט זיך, נעזאָלצען. נאָך איינער טהוט א קוק אויפ'ן גלאָז און גיט מיר אָפּ צוריק מיט די ווערטער:

— וואָס איז דאָס ביי דיר?

— אַ געטראַנק. — זאָג איך.

— א געטראַנק? — מאכט ער צו מיר. — א געשטאַנק, נישט קיין געטראַנק!

איינער נעהט־צו, פּארזוכט און טהוט א פּאַליאַסקע־אויס דאָס גלאָז גלייך מיר אין פּנים אריין. אין א מינוט ארום שטעהען ארום מיר א גאַנצע רעדעלע מיט אידען, ווייבער און קינדער. אַלע רעדען, מאכען מיט די הענט, קאָכען זיך. דערזעהט א יון, אז מע קלייבט זיך, נעהט ער צו און פרעגט, וואָס איז דאָ? דער־צעהלט מען איהם. נעהט ער און קוקט אריין צו מיר אין קרונ אריין און הייסט זיך נעבען פּארזוכען. גיס איך איהם אָן א גלעזעלע מיט קוואס. דער יון טהוט א טרונק־אָפּ און שפּייט־אויס און ווערד מלא רציחה.

— וואו האָסט דו געזומען אזעלכע פּאַמאָיעס? — פרעגט ער מיך.

— דאָס איז פון א בוך, זאָג איך איהם, מיין ברודער'ס מלאכה. מיין ברודער אליין מאכט דאָס.

— וואר איז דיין ברודער? — פרעגט ער מיך.

— מיין ברודער אליהו. — זאָג איך איהם.

— וואָסער אליהו? — פרעגט ער מיך.

— דבר נישט, דו נארישער יאָלד, אויף דיין אָחי! — זאָגען צו מיר עטליכע אידען אַלע מיט א מאָל. עס ווערד א טומעל, א

רעש, א מהומה. אלע מינוט קומען־צו נייע מענטשען. דער יון האלט מיך פאר א האנט און ווי אונז אפפיהרען (מיך מיט'ן געטראנק) גלייך אין פאליציע אריין. דער טומעל ווערד נאך גרעסער: „א יתום! נעבאך, א יתום!" — הער איך פון אלע זייטען. דאס הארץ זאגט מיר, אז איך האלט שמאל. איך קוק אויפ'ן עולם, וואס ארום מיר: „אידען, האט רחמנות!"... מע ווי ל ארייגרוקען דעם יון א מטבע. דער יון נעמט ניט. רופט זיך אן צו מיר איינער, איין אלטער איד מיט גנבה'שע אויגען, פארשטעלט, אויף לשון־קודש:

— מאטעל! ריים ארויס דעם יד פונ'ם יון און הויב אויף די רגלים און מאך פלויטה!

איך טהו זיך א ריים־אויס, נעם די פיס אויף די פלייצעס און מארש אהיים! ניט טוידט, ניט לעבעדיג, פאל איך אריין אין שטוב אריין.

— וואו איז דער קרוג? — פרעגט מיך מיין ברודער אליהו.

— אין פאליציע! — ענטפער איך איהם און פאל־צו צו דער מאמען מיט א געוויין.

VIII

מיר פאַרפליכטן די וועלט מיט טינט

VIII

מיר פֿאַרפֿליצען די וועלט מיט טינט

א.

אוי, בין איך געווען א נאר! דערפאר, וואָס איך האָב פֿאַר־קויפֿט ניט אזא גוטען קוואָס, האָב איך געמיינט, אז מע וועט מיך קעפּען! צום סוף — נאָרנישט. אומזיסט איבערגעשראָקען. יענ־טע מעג פֿארקויפֿען חלב פֿאר נענזענשמאלץ? און נדליה דער קצב האָט ניט געהאָדעוועט די שטאָדט א קיילעכיג יאָהר מיט טרפה פֿלייש? אזוי האָט אונזער שכנה פֿעסי אויסגערעדט מיין מאמע דאָס הארץ. איין אקציע מיט מיין מאמען! אלסדינג נעמט זי זיך צום הארצען. דערפאר האָב איך ליעב מיין ברודער אליהו. מיין ברודער אליהו פֿאלט ניט אראָפּ ביי זיך דערמיט, וואָס מיר האָבען זיך אפֿגעבריהט אויפֿן קוואס. אבי ער האָט דעם בוך, איז איהם גוט. ער האָט נעקויפֿט א בוך פֿאר א רובעל. דאָס בוך הייסט „פֿאר א רובעל הונדערט!" ער זיצט און לערענט איהם אויף אויסענוועניג. דאָרטען זענען דאָ אָהן א שיעור רעצעפּטען, ווי אזוי מע מאכט נעלט. ער קען שוין כמעט אלע רעצעפּטען. ער ווייסט שוין, ווי אזוי מע מאכט טינט, ווי אזוי מע מאכט שוה־וואכס, ווי אזוי מע טרייבט־ארויס מיין און טאראקאנעס און אנ־

דערע מיאוסקייטען. ער רעכענט, קודם כל, זיך נעמען צו טינט. טינט, זאגט ער, איז א גוטער ארטיקעל. אלע לערנען זיך שרייבען. ער איז א בעלן נעווען פרעגען ביי יודעל דעם שרייבער, וויפיעל געהט אוועק ביי איהם טינט? זאגט ער: א פארמעגען! יודעל דער שרייבער האט אפשר זעכציג מיידלעך, וואס ער לעהרענט זיי שרייבען. יונגלעך לערנען ניט ביי איהם. מע האט פאר איהם מורא. ער שלאגט זיך. ער שלאגט מיט א ווירע איבער די הענט. מיידלעך קאן מען ניט שלאגען. שמייסען אודאי ניט. עם טהוט מיר באנג, וואס איך בין ניט נעבוירען נעווארען בעסער א מיידעל. ערשטענס, וואלט איך פארשפארט דאוונען יעדען טאג. ס'איז מיר נמאס נעווארען. אלע טאג איין זאך. היינט וואלט איך נישט נעווואוסט פון קיין תלמוד־תורה. א האלבען טאג נעה איך אין תלמוד־תורה. לערנען לערען איך אויפ'ן שפיץ מעסער, נאר פעטש חאפ איך אהן א שיעור. איהר מיינט, פונ'ם רבין? דוקא פון דער רביצין. איהר עסק, וואס איך האדעווע די קאץ! איהר זאלט אנקוקען ביי איהר א קאץ — א גאט'ס רחמנות! תמיד איז זי הונגעריג. ניאווקען ניאווקעט זי שטילערהייד, מיט א נעווויין, ווי לובדיל א מענטש. עס רייסט־אויס א שטיק הארץ! ביי זיי איז אבער ניטא קיין קאפ רחמנות. וואס האבען זיי צו איהר? לאז זי צוגעהן צו עמיצען א שמעק טהון — טהוט מען אויף איהר א געשריי: א טפרוסס! פליהט זי אוועק וואו דער שווארצער פעפער וואכסט. קיין קאפ לאזט מען איהר ניט אויפהויבען. אנומעלטען איז זי גאר פארפאלען נעווארען אויף עטליכע טעג. איך האב נעמיינט, אז זי איז חלילה גע'פגר'ט. צום סוף האט זי זיך נעקעצעלט... איך קעהר מיך אום צו מיין ברודער אליהו'ס טינט.

ב.

מיין ברודער אליהו זאגט, אז די וועלט איז געווארען גאר גישט דאס, וואס אמאל. אמאל, אז מע פלענט וועלען מאכען

טינט, האָט מען, זאָגט ער, באַאַרפט קויפֿען גאָליש־עפּעלעך, די גאָליש־עפּעלעך צעקלאַפֿען, נאָכדעם קאָכען זיי אויפֿן פֿייער, ווייס איך וויפֿיעל, נאָכדעם אַרייננוואַרפֿען קופֿערוואַסער; און בכדי די טינט זאָל גלאַנצען, האָט מען נאָך נעמוזט צוגעבען א שטיקעל צוקער — א נאַנצער טאַראַם! היינט, זאָגט ער, איז אזא חיות! איך קויף מיר, זאָגט ער, אין דער אפטייק א „פּראָשקע" אזעלכען מיט א פּלעשעל „גליצערינע", מיש דאָס אויס מיט וואַסער, א זיד אויפֿן פֿייער — און פּאַרטיג טינט. אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. ער איז אוועק אין דער אפטייק און האָט געבראַכט א גוזמא „פּראָשקעס", און „גליצערינע" א נאַנצע פּלאַש. נאָכדעם האָט ער זיך פּאַרשפּאַרט אין אַלקיר און האָט עפּעס געטהאָן. וואָס — ווייס איך ניט. ס'א סוד. אַלסדינג איז ביי איהם א סוד. אז ער דאַרף זאָגען דער מאַמען, למשל, זי זאָל איהם געבען דאָס אויבערשטע פונ'ם שטויסעל, רופט ער זי אַף אויף א זייט און זאָגט איהר שטיל־ערהייד: „מאַמע! דאָס אויבערשטע פונ'ם שטוי־סעל". די „פּראָשקעס" מיט דער „גליצערינע" האָט ער אויס־געמישט אין א גאַנץ גרויסען טאָפּ (א נייעם טאָפּ געקויפֿט). דעם טאָפּ מיט'ן נעמישעניץ האָט ער פּאַררוקט אין אויוועז און האָט נעבעטען די מאַמע שטיל־ערהייד, זי זאָל פּאַרקיטלען די טיר. מיר אַלע האָבען געמיינט, מי יודע וואָס. די מאַמע האָט אַלע מינוט נעחאַפּט א קוק צום אויוועז. אַפּנים, זי האָט מורא געהאַט, דער אויוועז זאָל ניט צעפּאַלען וועלען אויף שטיקלעך. נאָכדעם האָט מען אַריינגעקאַטשעט אין שטוב אריין דאָס פּעסעל פון קוואַס. נאָכדעם האָט מען פּאַוואַלינקע אַרויסגענומען דעם טאָפּ פונ'ם אויוועז און מע האָט פּאַוואַלינקע אַריינגעגאָסען דאָס געמישעניץ אין פּעסעל אַריין. נאָכדעם האָט מען אָנגעהויבען גיסען אין פּע־סעל אַריין וואַסער. אז דאָס פּעסעל איז געוואָרען אָנגעפּילט העכער האַלב, האָט מיין ברודער אליהו א זאָג געטהאָן: „גענוג!" און האָט זיך געמומען צום בוך וואָס „פּאר א רובעל — הונדערט". נעקוקט און געהייסען שטיל־ערהייד זיך ברענגען א פּרישע פּען מיט

א ווייסען בויגען פּאַפּיער. „וואָס מע שרייבט פּראָשעניעס" — האָט ער א זאָג געטהאָן שטילערהייד דער מאַמען אויפ'ן אויהער. איינגעטונקען די פּען אין פאַס און געגעבען א שרייב עפּיס אויפ'ן ווייסען בויגען פּאַפּיער מיט א דריידעל און מיט א צוק. דאָס אָנ־געשריבענע האָט ער צוגעטראָגען פריהער צו דער מאַמען, נאָכדעם צו מיין שוועגערין ברכה. די ביידע האָבען געגעבען א קוק־אריין און א זאָג צו איהם:

— סע שרייבט!

באַלד נאָכדעם האָט מען זיך גענומען וויעדער צו דער פריהע־ריגער ארבייט. אָנגעגאָסען נאָך א פּאָר עמער וואַסער, האָט מיין ברודער אליהו אויפגעהויבען די האַנט: „גענוג!" וויעדער א מאָל איינגעטונקען די פּען אין פאַס, וויעדער א מאָל געגעבען א שרייב־אריין אין ווייסען פּאַפּיער אריין און וויעדער א מאָל צוגעטראָגען דאָס אָנגעשריבענע פריהער צו דער מאַמען און נאָכדעם צו מיין שוועגערין ברכה. די ביידע האָבען וויעדער געגעבען א קוק־אריין אין פּאַפּיער אריין און א זאָג:

— סע שרייבט!

אָט אַזוי עטליכע מאָל, ביז דאָס פאַס איז געוואָרען פול, ווי איין אויג. עס איז שוין ניט געווען וואוהין צו גיסען וואַסער. דעמאָלט האָט מיין ברודער אליהו געגעבען א הויב־אויף די האַנט: „גענוג!" — און מיר אַלע פיער האָבען זיך געזעצט עסען.

ג.

נאָכ'ן עסען האָבען מיר זיך גענומען צום צעגיסען די טינט אין פלעשער. פלעשער האָט מיין ברודער אליהו זונויפגעבראַכט פון דער גאַנצער וועלט. אַלערליי פלעשער און פלעשלעך. גרויסע און קליינע. פלעשער פון ביער, פלעשער פון וויין, פלעשער פון קוואַס, פלעשער פון בראָנפען. און גלאַט פלעשער. אויך פּראָב־קעס האָט ער איינגעהאַנדעלט אַלטע, ס'זאָל קאָסטען וועלוועלער,

און א „לייקע" האָט ער געקויפט א נייע, און א קווערטל א בלע־כענם, אויף צו גיסען די טינט פון פֿאַס אין די פֿלעשער. דאָ האָט ער ווידער איינגערוימט דער מאַמען א סוד, זי זאָל פֿאַרקיטלען די טהיר. נאָכדעם האָט מען זיך אַלע פיער געזומען צו דער אַרבייט. די אַרבייט איז געווען איינגעטיילט דוקא גוט. מיין שוועגערין ברכה האָט די פֿלעשער דורכגעשוועגקען און איבער־געגעבען צו דער מאַמען. די מאַמע האָט אַריינגעקוקט אין יעדער פֿלאַש און איבערגענעבען צו מיר אין די הענט אַריין. איך האָב נאָר באַדאַרפט אַריינשטעקען אין פֿלאַש אַריין די „לייקע" און צוהאַלטען מיט איין האַנט די לייקע, מיט דער אַנדערער די פֿלאַש. און מיין ברודער אליהו האָט געהאַט איין אַרבייט: אַננעמען מיט'ן קווערטל פון פֿאַס און גיסען צו מיר איבער דער „לייקע". איין אַרבייט איז דאָס זעהר א וואויל, א פֿרייליכע. איין חסרון נאָר: ס'איז טינט — עס פֿלעקט די פינגער, די הענט, די נאָז, דאָס נאַנצע פנים. מיר ביידע, איך און מיין ברודער אליהו, האָבען זיך געמאַכט שוואַרץ ווי די שדים. דאָס ערשטע מאָל זעה איך, מיין מאַמע זאָל לאַכען. פון מיין שוועגערין ברכה שמועסט מען ניט: יענע איז שיער צעזעצט געוואָרען פאַר געלעכטער. מיין ברודער אליהו האָט פיינט, אז מע לאַכט פון איהם, בייזערט ער זיך אויף מיין שוועגערין ברכה, און פרענט זי, וואָס זי לאַכט. לאַכט זי נאָך שטאַרקער. וווערד ער נאָך מער אין כעס, לאַכט זי נאָך מער. אַלע מינוט חאַפט זי אָן א ספאַזמע. ממש זי נעמט אַיין א מיתה משונה! ביז די מאַמע הויבט זיך אָן בעטען, עס זאָל האָבען א סוף, און אונז זאָגט זי, מיר זאָלען זיך איינוואַשען. מיין ברודער אליהו האָט אַבער קיין צייט ניט. איהם קריכט ניט אין קאָפ וואַשען זיך. איהם לינט דער קאָפ אין פֿלעשער. אויס:ע־נאַנגען אַלע פֿלעשער. ניטא קיין פֿלעשער! וואו קריגט מען נאָך פֿלעשער? ער רופֿט־אָפ מיין שוועגערין ברכה אויף א זייט, גיט איהר גאַלט און רוימט איהר איין א סוד, זי זאָל נעהן נאָך פֿלעשער. הערט זי איהם אויס, טהוט איהם א קוק אין פנים אַריין און שיסט

אויס א געלעבטער. ווערד ער אין כעס און רופט אוועק די מאמע אויפ'ן זעלבען סוד. די מאמע געהט אוועק קויפען פלעשער, און מיר נעמען זיך גיסען וואסער אין פאס אריין. פארשטעהט זיך, ניט מיט א מאל — ביסלעכווייז. נאך יעדען עמער וואסער טהוט ער א הויב־אויף די האנט און א זאג צו זיך אליין: „געגוג!" נאכדעם טהוט ער א טונק־איין די פען אין פאס און א שרייב־אריין אין ווייסען פאפיער אריין און א זאג צו זיך אליין:

— סע שרייבט!

און אזוי עטליכע מאל, ביז די מאמע קומט צו געהן מיט א נייעם טראנספארט פלעשער. מיר נעמען זיך וויעדער צו דער פריהעריגער ארבייט: גיסען טינט פון פאס אין פלאש. ביז מיר בליבען וויעדער אהן פלעשער.

— ביז וואנען איז דער שיעור? — טהוט א זאג מיין שוועגערין ברכה.

— קיין עין־הרע ניט! — מאכט די מאמע, און מיין ברודער אליהו טהוט אויף ברכה'ן א בייזען קוק, ווי אייגנער רעדט:

— ביזט מיר טאקי א ווייב, נאר א בהמה ביזט דו, זאל זיך נאט דערבארעמען!

ד.

וויפיעל טינט מיר האבען — קאן איך אייך ניט זאגען. איך האב מורא, אויב ניט טויזענד פלעשער! נאר וואס קומט ארויס — ס'איז ניטא זיי וואו אהינצוטהון. מיין ברודער אליהו איז געווען שוין אומעטום. פארקויפען לאחדים, פלעשלעכווייז — איז נישט קיין פלאן. אזוי זאגט מיין ברודער אליהו צו אונזער שכנה'ס מאן, משה דעם אייגבינדער. אז ער איז אריינגעקומען צו אונז אין דערזעהען, קיין עין־הרע, אזוי פיעל פלעשער, האט ער זיך דער־שראקען און זיך געגעבען אוש א וואך צוריק. דערזעהט מיין

ברודער אליהו, און עס קומט פֿאַר צוווישען די צוויי א מאַדנער שמועס. איך געב אייך איבער דאָ דעם שמועס וואַרט ביי וואַרט:

אליהו: וואָס האָט איהר זיך אזוי דערשראָקען?

איינבינדער: וואָס איז ביי דיר אין די פֿלעשער?

אליהו: וואָס זאָל זיין? ווייַן!

איינבינדער: וואָסער ווייַן? ס'דאָך טינט!

אליהו: הייַנט וואָס זשע פֿרעגט איהר?

איינבינדער: וואָס וועסטו דו טהון מיט אזוי פֿיעל טינט?

אליהו: טרינקען.

איינבינדער: נייַן, איך מיין אָהן קאַטאָווע. וועסט פֿאַרקויפֿען לאַחדים אויך?

אליהו: וואָס בין איך, א משוגענער? אז פֿאַרקויפֿען, וועל איך פֿאַרקויפֿען צעהן פֿלעשער, צוואַנציג פֿלעשער, פופציג פֿלעשער. דאָס וועלן אַננערופֿען „הורט". איהר ווייסט, וואָס הייסט „הורט"?

איינבינדער: איך וויים, וואָס הייסט הורט. וועמען וועסט דו פֿאַרקויפֿען?

אליהו: וועמען? דעם רב!

און מיין ברודער אליהו געהט־אַוועק צו די קרעמער. נעקומען צו אייניעם, א נרויסען הורטאַוונק, הייסט ער זיך ברענגען א פֿלעשעל. ער וויל עס אָנקוקען. דעם אַנדערען האָט ער געבראַכט א פֿלאַש טינט, וויל ער ניט נעמען אין די הענט אריין, וויל ס'איז אָהן א קוויטעל. אויפֿן פֿלעשעל דארף זיין, זאָגט ער, א שען קוויטעל מיט א צאַצקע. זאָגט איהם מיין ברודער אליהו: „איך מאַך ניט קיין צאַצקעס, איך מאַך טינט". ענטפֿערט ער איהם: „מאַכט נעזונטערהייט". האָט ער זיך א ווארף געטהאָן צו יודעל דעם שרייבער. האָט איהם יודעל דער שרייבער נעזאָגט עפּיס זעהר א מיאוס וואַרט. ער האָט שוין, זאָגט ער, זיך אָנגעקויפֿט מיט טינט אויף א נאַנצען זומער. פֿרעגט איהם מיין ברודער אליהו: „וויפֿיעל פֿלעשער טינט האָט איהר דאָס איינגעהאַנדעלט?"

זאָגט איהם יודעל דער שרייבער: „פּלעשער? איך האָב געקויפט א פּלאָש טינט, וועל איך האָבען און האָבען, ביז ס'וועט אויסגעהן, וועל איך קויפען נאָך א פּלאָש"... אָט האָסט דו דיר א געשעפט! א שרייבערוק קאָן! פריהער האָט ער געזאָגט, אז אויף טינט געהט ביי איהם אַוועק א פּאָרמעגען; איצט קויפט ער א פּלאָש טינט, וועט ער האָבען און האָבען!... מיין ברודער אליהו איז נעבאָך אוים מענטש. ער ווייסט נים, וואָס זאָל ער טהון מיט אזוי פיעל טינט? פריהער האָט ער געזאָגט, אז לאחדים פּאָרקויפט ער ניט קיין טינט, נאָר הורט. איצט איז ער בעסער געוואָרען. ער וועט שוין אָנהויבען, זאָגט ער, פּאָרקויפען לאחדים. איך וואָלט שוין א בעלן זיין וויסען, וואָס הייסט „לאחדים"?

אָט וואָס „לאחדים" הייסט. איהר מעגט דאָס האָרכען.

ה.

מיין ברודער אליהו האָט געבראַכט צו טראָגען א גרויסען בויגען פּאָפּיער. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט און אָנגעשריבען מיט גרויסע סדור־אותיות:

דאָ פּאָרקויפט מען טינט הורט
און לאחדים גוט און וואָלוועל.

די צוויי ווערטער „לאחדים" און „וואָלוועל" זענען געווען אזוי גרויס, אז זיי האָבען פּאָרנומען כמעט דעם גאַנצען בויגען. אז דאָס אָנגעשריבענע האָט זיך אויסגעטריקענט, האָט ער דאָס פּאָפּיער אויסגעהאַנגען ביי אונז אויף דער טהיר פון יענער זייט. א סך מענטשען זענען דורכגעגאַנגען און האָבען זיך אָפּגעשטעלט קוקען. איך האָב עס געזעהען דורכ'ן פענסטער. מיין ברודער אליהו קוקט אויך אין פענסטער אריין און ברעכט די פינגער. א סימן, אז ער איז צעטראָגען. ער מאַכט צו מיר:

— ווייסט דו וואָס? גיעה אומיסטנע, שטעל זיך אַוועק ביי דער טיר און הער זיך צו, וואָס זאָגט מען?

מיך דאַרף מען לאַנג ניט בעטן. איך שטעל מיך אַוועק ביי דער טיר און הער זיך צו, וואָס זאָגט מען: וועט עס שטעלט זיך אפֿ און וואָס מע רעדט. אָפּגעשטאַנען אַקעגען אַ האַלבע שעה, קום איך אַריין צוריק אין שטוב. מיין ברודער אליהו געהט־צו צו מיר און פֿרעגט מיך שטיל:

— נו?

— וואָס נו?

— וואָס האָבען זיי געזאָגט?

— וועט?

— די מענטשען, וואָס זענען געגאַנגען פֿאַרבי.

— זיי האָבען געזאָגט, אַז ס'איז שען אָנגעשריבען.

— און מעהר גאָרנישט?

— מעהר גאָרנישט.

מיין ברודער אליהו זיפֿצט. וואָס זיפֿצט ער? די מאַמע פֿרעגט איהם אויך דאָס זעלבע.

— וואָס זיפֿצסט דו, נאַרעלע? וואַרט אויס א קאַפּ. אין איין טאָג, ווילסט דו, זאָל אויספֿאַרקויפֿט ווערען די גאַנצע סחורה?

— חאָטש א פּעטשאַטעק!... — זאָגט איהר מיין ברודער אליהו מיט טרערען אין האַלז.

— ביזט א גרויסער נאַר, זאָג איך דיר. וואַרט אויס, מיין קינד, דו וועסט, אם ירצה השם, האָבען א פּעטשאַטעק אויך.

אזוי זאָגט צו איהם די מאַמע און גרייט צום טיש. מיר וואַשען זיך און געהען עסען. מיר שפּאַרען זיך צונויף אַלע פּיער אינאיינעם. איבער די פֿלעשער איז ענג אין שטוב — סכנות. נאַר־וואָס מיר האָבען געמאַכט המוציא, לויפֿט אַריין א בחור'על. א ציקאַווע בחור'על. ער איז שוין א חתן. איך קען איהם. קאַפּעל הייסט ער. דער טאַטע זיינער איז א שניידער. א דאַמסקי שניידער.

— דאָ פֿאַרקויפֿט זיך טינט לאחדים?

— יאָ, וואָס איז דען?

— איך האָב געוואָלט א ביסעל טינט.
— וויפיעל דאַרפסט דו טינט?
— גיט מיר פּאַר א קאָפּיקע טינט.

מיין ברודער אליהו איז אויסער זיך. ער זאָל זיך ניט שעמען פאַר דער מאַמען, וואָלט ער אָט דעם חתן קאָפּעל פריהער דורכ־געפּאַטשט און נאָכדעם ארויסגעוואָרפען פון שטוב. ער האָלט זיך איין און גיסט איהם אַן פּאַר א קאָפּיקע טינט. עס געהט ניט אוועק קיין פערטעל שעה, קומט אריין א מיידעל. דאָס מיידעל קען איך ניט. זי קאָלופּעט מיט'ן פינגער די נאָז און רערט צו מיין מאַמען:

— דאָ מאַכט מען טינט?
— יאָ, וואָס איז דען?
— די שוועסטער האָט געבעטען, טאַמער קאָנט איהר לייהען א ביסעל טינט? זי דאַרף אַוועקשרייבען א בריוועל קיין אמעריקע צו איהר חתן.
— ווער איז דיין שוועסטער?
— בתיה די נייחטאָרין.
— א? זעה נאָר, ווי זי איז אויסגעוואַכסען! קיין עין־הרע! איך האָב דיך גאָרניט דערקענט. א טינטורעל האָסט דו?
— ווי קומט צו אונז א טינטורעל? מיין שוועסטער האָט געבעטען, טאַמער האָט איהר א פּען, זי וועט נאָר אָנשרייבען דאָס בריוועל קיין אמעריקע, גיט זי אייך אָפּ צוריק די טינט און פּען.

מיין ברודער אליהו איז נישטאָ ביי'ם טיש. ער איז אין אלקיר. ער גהט ארום מיט שטילע טריט, קוקט אראָפּ און בייסט די נעגעל.

ו.

— וואָס האָסט דו אָנגעמאַכט אזוי פיעל טינט? האָסט, אפּנים, געוואָלט פּארזאָרגען די וועלט מיט טינט, טאַמער וועט זיין א הונגער אויף טינט?

אַזוי האָט איהם געזאָגט אונזער שכנה'ס מאַן, משה דער איינבינדער. א מאָדנער איד אָט דער איינבינדער! ער האָט אייך א טבע זאַלצען יענעם אויף די וואונדען. אַזוי איז ער, דאַכט זיך, נישקשה פון א מענטש, נאָר א ביסעל א נודניק. האָט ליעב זיך איינעסען יענעם אין דער גרגרת. מיין ברודער אליהו האָט איהם אָבער גוט געגעבען! ער האָט איהם געזאָגט, אַז ער זאָל בעסער אַכטונג געבען אויף זיך אַליין, ער זאָל ניט פאַרבייטען די יוצרות. ניט בינדען א הגדה מיט א סליחה אינאיינעם... משה דער איינ־בינדער ווייסט שוין, וואָס דער שטאָך באַדייט! ער האָט אַמאָל גענומען א שטיקעל ארבייט ביי א אידען א בעל־עגלה. א הגדה האָט איהם דער בעל־עגלה געגעבען איינבינדען. האָט זיך געטראָ־פען איין אומגליק: על־פי טעות, האָט דער איינבינדער אריינ־געבונדען אין דער הגדה א שטיק פון א פרעמדער סליחה. דער בעל־עגלה וואָלט זיך אפשר ניט חאַפּען, האָבען די שכנים דער־הערט, אַז אָנשטאָט „שפוך חמתך על הגויים" האָט דער בעל־עגלה געגעבען א זינג־אויס מיט א וויינענדיגען ניגון פון סליחות „הנשמה לך והגוף פּעלך"... ס'איז געוואָרען זעהר א גרויס געלעכטער. אויף מאָרגען איז דער בעל־עגלה געקומען צו אונזער שכן דעם איינ־בינדער און האָט איהם געוואָלט צערייסען אויף צווייען.

— גזלן, וואָס האָט איהר געהאַט צו מיר? למאי האָט איהר אריינגעהאַקט אין מיין פּסח'דיגער הגדה א חמצ'דיגע סליחה? אָט רייס איך אייך אַרויס די קישקעס פון בויך!...

יאָ, מיר האָבען געהאַט דעמאָלט א פרייליכען פּסח.

נאָר האָט קיין פאַראיבעל ניט, וואָס איך בין אריין מיט א פרעמדער מעשה. איך קעהר מיך באַלד אום צוריק צו אונזערע גאָלדענע געשעפטען.

IX

נאָכוועהענישען פון דער טינט־פאַרפלייצונג

IX

נאָכוועהענישען פון דער טינט־פּאַרפּלייצונג

א.

מיין ברודער אליהו נעהט־ארום אין אייגע צרות. וואָס טהוט מען מיט דער טינט?

— וויעדער אמאל טינט? — זאָגט איהם די מאמע.

— איך רעד נישט פון קיין טינט! — ענטפערט איהר מיין ברודער אליהו. — חאפּט דער רוח די טינט! איך רעד פון די פּלעשער! עס ליגט א קאפּיטאל אין די פּלעשער! מע דארף זעהען אויסלעדיגען די פּלעשער און מאכען פון זיי נעלט!...

פון אלסדינג מאכט ער נעלט! און עס בלייבט, אז מע דארף די טינט אויסגיסען צו אלדי שווארצע יאָהר! שלעכט איז נאָר איין זאך: וואוהין גיסט מען אוים אזוי פיעל טינט? עס איז פשוט א בזיון!...

— עס וועט זיך ניט העלפען. — זאָגט מיין ברודער אליהו. — מע וועט מוזען צו־וואַרטען ביז ביינאכט. ביינאכט איז פינסטער, וועט קיינער ניט זעהען.

קוים דערלעבט נאכט. אויף צו־להכעיס, שיינט די לבנה, ווי א לאנטערן. רעמאלט וועט מע דארף, וועט זי זיך באהאלטען.

איצט איז זי דאָ. מע האָט געשיקט נאָך איהר!... אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו, און מיר טראָגען־ארויס א פלאש נאָך א פלאש — און פליוך אין דרויסען ארויס. פון ניסען אויף איין אָרט וועלן א טייך. מע דארף נישט ניסען כסדר אויף איין אָרט. אזוי זאָגט צו מיר מיין ברודער אליהו, און איך פאָלג איהם. איך זוך אויס אלע מאָל א פריש אָרט. יעדע פלאש האָט ביי מיר איין אנדער אָרט. דער שכנה'ס וואנט — פליוך! דעם שכנ'ס פאר־קאן — פליוך! צוויי ציענען ליגען אקעגען דער לבנה און מעלה־גרה'ן — פליוך!

— היינטיגם מאָל געגוג! — זאָגט מיין ברודער אליהו, און מיר גיהען שלאָפען. שטיל און פינסטער. עס לאָזט זיך הערען דער טשירקון. פון אונטער'ן אויוועז הערט זיך א מרוקען פון דער קאץ. א גרויסע פעפערין: טאָג ווי נאכט וואלט זי זיך נאָר גע־ווארעמט און געדרימעלט. אין הויז אויף יענער זייט טיהר הערען זיך שטילע טריט. אפשר א ניט־גוטער?... די מאמע שלאָפט נאָך ניט. זי שלאָפט, דאכט זיך, קיינמאָל ניט. איך הער זי שטענדיג, ווי זי קנאקט די פינגער, זיפצט און קרעכצט און רעדט צו זיך אליין. אזא טבע ביי איהר. אלע נאכט טענה'ט זי זיך אוים א ביסעל. זי דערצעהלט איהרע גרויסע צרות. מיט וועמען רעדט זי דאָס? מיט גאָט?... אלע מינוט לאָזט זי אוים מיט א קרעכץ:

— אוי, גאָט! גאָט!...

ב.

איך ליג נאָך אויף מיין געלעגער, אויף דער ערד, און הער פונ'ם שלאָף א הור־הא. עס לאָזען זיך הערען אלערליי באקאנטע קולות. ביסלעכווייז עפענען איך אויף די אויגען — ס'איז שוין גרויסער טאָג. די שיין פון דער זון האָט זיך אריינגעריסען דורכ'ן פענסטער. רופט מיך אין דרויסען ארויס. איך וויל מיך דער־מאנען, וואָס איז געווען נעכטען — אהא! טינט!... איך חאפ

מיך אויף און טהו זיך אָן אויף גיך. מיין מאַמע איז פאַרוויינט (ווען איז זי ניט פאַרוויינט?). מיין שוועגערין ברכה איז אין כעס (ווען איז זי ניט אין כעס?). און מיין ברודער אליהו שטעהט אין מיטען שטוב, דעם קאָפּ אַראָפּ, חאָטש מעלק איהם אויס. וואָס איז די מעשה? ניט איין מעשה, נאָר עטליכע מעשיות! אונזערע שכנים זענען אויפגעשטאַנען אין דער פריה, האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה — מע האָט זיי געקוילעט. איינעם האָט מען אָפּגע־שפּריצט די גאַנצע וואַנט מיט טינט. דעם אַנדערען האָט מען אָפּגעגאָסען דעם פּאַרקאַן, אַ נייעם פּאַרקאַן. דער דריטער האָט געהאַט צוויי ווייסע ציעגען. האָט מען זיי איהם געמאַכט שוואַרץ, נישט צו דערקענען. דאָס אַלץ וואָלט נאָך געווען צו דערליידען, ווען ניט דעם שוחט'ס זאָקען. אַ נייע פּאָר זאָקען, ווייסע זאָקען, האָט די שוחט'קע אויסגעהאָנגען ביי אונזער שכנה אויפ'ן פּאַרקאַן, האָט מען פון זיי געמאַכט אַ תל. עמיצער האָט זי געבעטען, זי זאָל אויסהענגען זאָקען אויף אַ פרעמדען פּאַרקאַן. די מאַמע האָט איהר צוגעזאָגט אָפּקויפען אַ פּאָר נייע זאָקען, אַבי ס'זאָל זיין שטיל. וואָס זשע וועט זיין מיט דער וואַנט? מיט'ן פּאַרקאַן? ס'איז געבליבען, אַז מיין מאַמע מיט מיין שוועגערין ברכה זאָלען מחילה זיך אַוועקשטעלען מיט צוויי בערשטלעך און מיט ווייסער לייהם און פאַרשמירען די פלעקען.

— אַייער גליק, וואָס איהר האָט אָנגעטראָפען אויף עהרליכע שכנים. ווען איהר טרעפט מיט אַייער טינט אויף מנשה דעם רופא'ס גאָרטען, וואָלט איהר געוואוסט וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבען!

אַזוי זאָגט אונזער שכנה פּעסי צו מיין מאַמען.

— וואָס זשע מיינט איהר? צו שלים־מזל באַדאַרף מען אויך האָבען מזל! — ענטפערט איהר די מאַמע און קוקט אויף מיר.

וואָס מיינט זי, אַשטייגער?...

ג.

— איצט וועל איך שוין זיין קלינער. — מאכט צו מיר מיין ברודער אליהו. — לאָז נאָר וועלן נאכט, אזוי טראָגן מיר אָפּ די פּלעשער צום טייך.

נערעכט, ווי איך בין א איד! וואָס קאָן זיין נאָך קלינער דערפון? סאי ווי סאי גיסט מען אין טייך אריין כל הפּאסקודסטוועם! דאָרט וואשט מען גרעס, דאָרט באָדט מען פערד, דאָרט פּאָליאָסקען זיך חזירים. איך בין מיט'ן טייך א נאָהענטער מחותן. איך האָב אייך שוין אמאל באשריבען, ווי איך חאָפּ דאָרטען פיש. דערפון וועט איהר לייכט פּארשטעהן, ווי איך האָב ארויסגעקוקט אויף דער מינוט, וען מיר וועלען געהן צום טייך. עס איז נאָר געווארען נאכט, האָבען מיר אָנגעפּאקט פּולע קוישען מיט פּלעשער און געמומען טראָגן זיי צום טייך. אויסגענאָסען די טינט, אָפּגעטראָגען די לעדיגע פּלעשער אהיים און אָנגענומען וויעדער א מאל פּולע פּלעשער. א נאכצע נאכט האָבען מיר אזוי געארבייט. איך האָב שוין לאנג נישט געהאט אזא גוטע פרייליכע נאכט. שטעלט אייך פאָר: די שטאָדט שלאָפט. דער הימעל איז אויסגעשטערנט. די לבנה שיינט־אראָפּ אין טייכעל אריין. ס'איז שטיל־מחיה. דאָס טייכעל איז א לעבעדיג טייכעל. קומט נאָך פּסח, אז עס צעגעהט דאָס אייז, ארבייט דאָס מעשים! בלאָזט זיך אָן, צעשפּרייט זיך און צעגיסט זיך. וואָס ווייטער וועדר דאָס קלענער, שמעלער און פּלאטשיגער. צום סוף זומער וועדר דאָס גאָר אנישווינגען. עס חאפּט א דרימעל. עמיצער אויפ'ן דנא אין בלאָטע מאכט: בול־בול־בול. א פּאָר זשאבקעס רופען זיך אָפּ פון יענער זייט: קרוא־קרוא! ס'איז א בזיון, ניט קיין טייך! איהר קאָנט פּארשטעהן, אז איך קאָן איהם איבערגעהן צופום פון ברעג צו ברעג, נישט אויסגעטהאָן די הויזען!

פון אונזער טינט איז דאָס טייכעל געווארען א ביסעל גרעסער. א קליניגקייט, אפשר טויזענד פּלאָש טינט! דערפאר אָבער האָבען

מיר זיך אָנגעהאָרעוועט, ווי די אָכסען. אַנשלאָפען געוואָרען זענען מיר, ווי די גע׳הרג׳עטע. אויפגעוועקט האָט אונז די מאַמע מיט אַ געוויין:

— פאַרפינסטערט בין איך געוואָרען און וועה איז מיין וועלט! וואָס האָט איהר געטהאָן אַזעלכעס מיט׳ן טייך?...

עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז מיר האָבען אומגליקליך גע־מאַכט אַ גאַנצע שטאָדט: די וועשערינס האָבען ניט וואו צו וואַשען גרעט. די בעלי־עגלות האָבען ניט וואו אָנצוטרינקען די פערד. די וואַסער־פיהרער . . . אָט וועלען זיי זיך צונויפנעמען אַלע אינאיינעם און וועלען קומען זיך רעכענען מיט אונז. אַזוי זאָגט אונז אָן די מאַמע אַ בשורה. מיר אָבער ווילען אויף זיי ניט וואַרטען. מיר ווילען ניט זעהען, ווי אַזוי וואַסערפיהרערס וועלען זיך מיט אונז רעכענען. איך און מיין ברודער אליהו נעמען די פיס אויף די פלייצעס און — מאַרש צו זיינעם אַ חבר פּיני.

— דאָרט לאָזען זיי אונז זוכען, אַז זיי באַדאַרפען!...

אַזוי זאָגט מיר מיין ברודער אליהו, נעמט מיך פאַר אַ האַנט, און מיר לאָזען זיך גיך און געשווינד באַרג־אַראָפּ, צו זיין חבר פּיני. אַז מיר וועלען זיך זעהען, וועל איך אַייך אַמאָל באַקאַנט מאַכען מיט מיין ברודער אליהו׳ס חבר פּיני. ס׳איז כדאי, איהר זאָלט זיך מיט איהם באַקענען: ער האָט אויך אין זיך גוטע געדאַנקען.

X

א גאַס ניסט

X

א גאַס ניסט

א.

ווייסט איהר, וואָס פֿאַר א סדרה עס געהט ביי אונז היינט? — מיין! מיין ברודער אליהו האָט א גאנצע וואָך געלערנט דאָס בוך, וואָס מע מאכט דורך דעם נעלט, „פֿאַר א רובעל — הונדערט". דאָס האָט זיך שוין אויסגעלערנט, זאָגט ער, ארויסטרייבען מיין, טאראקאנעם און אנדערע מיאוסקייטען. שטשערעם אויך. לאָז מען איהם נאָר אריינלאָזען ערגיץ מיט זיין פּראָשעק — אזוי בלייבט נישט איין מוין. זיי צעלויפען זיך. א סך פּנר'ען אוועק. נישטאָ מעהר קיין מיין! ווי אזוי ער מאכט דאָס — ווייס איך ניט. ס'איז א סוד. פּונ'ם סוד וויים נאָר דאָס בוך און ער, וויטער קיינער ניט. דאָס בוך האלט ער אין בוזעם־קעשענע. דעם פּראָ־שעק אין א פּאפּיער. דער פּראָשעק איז רויטליך און צעריבען דין, ווי שמעק־טאבאק. רופען רופט זיך עס „שעמעריצי".

— וואָס הייסט דאָס שעמעריצי?

— טערקישער פּעפּער.

— וואָס הייסט דאָס טערקישער פּעפּער?

— איך וועל דיר געבען א „וואָס־הייסט־דאָס", וועסט דו ביי מיר עפּענען מיט'ן קאָפּ די טיר!

אזוי זאגט צו מיר מיין ברודער אליהו. ער האָט פיינט, אז מע פרעגט איהם קשיות סאמע ביי דער רעכטער ארבייט. איך קוק און שוויג. איך זעה, אז חוץ דעם רויטען פראָשעק, איז דאָ ביי איהם נאָך א פראָשעק. אויך גוט צו מיין. נאָר מע דארף זיין מיט דעם נעהיט!

— סם־המות! — זאגט מיין ברודער אליהו אפשר הונדערט מאל דער מאמען, ברכה'ן און מיר. דער עיקר — מיר, איך זאל מיך חלילה צו דעם ניט צוריהרען — ס'איז סם!

די ערשטע פרוב האבען מיר געמאכט אויף אונזער שכנה פעסי'ס מייז. דארט האלטען זיך מייז אהן א שיעור. איהר וויסט דאָך, אז איהר מאן איז אין איינבינדער. משה רופט מען איהם. תמיד איז ביי איהם א פולע שטוב מיט ספרים. מייז האבען ליעב ספרים. און ניט אזוי ספרים, ווי פאפ. פאפ איז דאָס, וואָס מע קלעפט מיט דעם ספרים. צוליעב דעם פאפ עסען זיי שוין ספרים אויך. טהוען איהם אן גרויסע שאדענס. אנר מעלטען האבען זיי איהם דורכגעלעכערט א מחזור. א שפאנגעלניייעם מחזור. סאמע דארט, וואו ס'איז מיט גרויסע אותיות געוען אפגעדרוקט דער „המלך". זיי האבען זיך דאָס א ביסעל צוגעחאפט צום „המלך"! איבערגעלאזט נאָר דאָס אויבערשטע קעפעל פון דעם למ"ד.

— לאזט מיך אויף איין נאכט! — בעט זיך מיין ברודער אליהו ביי'ם איינבינדער. דער איינבינדער וויל נישט. ער זאגט:

— איך האָב מורא, זאלסט מיר ניט איבערפיהרען די ספרים.

— מיט וואָס וועל איך אייך איבערפיהרען די ספרים? — פרעגט איהם מיין ברודער אליהו.

— איך וויים אליין ניט מיט וואָס, נאָר איך האָב מורא. ס'איז פרעמדע ספרים.

גו, געהט רעדט מיט אין איינבינדער! קוים נע'פועל'ט, ער זאל אונז צולאזען אויף איין נאכט.

ב.

די ערשטע נאכט איז אונז ניט גערָאטען. נישט נעחאפט איין מויז אפילו! מיין ברודער אליהו זאגט אפילו, אז ס'איז א גוטער סימן. די מויז, זאגט ער, האבען דערשמעקט דעם פּראשעק, זענען זיי זיך צעלאפען. דער איינבינדער דרעהט מיט'ן קאפ און שמייכעלט מיט איין ליפ. אפּנים, ער גלויבט נישט. פּונדעסטוועגען, איז ארויס א קלאנג אין שטאָדט, אז מיר פּאַרטרייבען מויז. דער קלאנג האָט זיך נענומען פון אונזער שכנה פּעסי. זי איז אווענק נאנץ פריה אין מארק און האָט צעפּויקט איבער דער גאנצער שטאָדט, „אז אזוי ווי מיר פּאַרטרייבען מויז, פּאַרטרייבט קיינער ניט". זי האָט אונז נעמאכט א נאָמען. פּריהער מיט'ן קוואס האָט זי אויך נעפּויקט איבער דער גאנצער שטאָדט. נאָכדעם האָט זי אויסגעפּויקט, אז מיר מאכען אזא טינט, וואס סע עקט זיך די וועלט. וואס האָט אבער געהאָלפען איהר פּויקען, אז קיינער דארף ניט קיין טינט? מויז איז נישט דאָס, וואס טינט. מויז זענען פּאַרהאן אומעטום, כמעט אין יעדער שטוב. יעדער בעל־הבית האָט א קאץ. נאָר וואס העלפט איין קאץ קענען אזוי פיעל מויז? ובפרט שטשערעם! שטשערעם הערען א קאץ, ווי המן דעם נרייגער. א סברה, אז פּאַר שטשערעם האָט א קאץ אליין אויך מורא. אזוי זאגט בערע דער שוסטער. ער דערצעהלט זיך אָן פון שטשערעם אזעלכע מעשיות, אז א שרעק! מע האלט איהם אפילו פּאַר א שטיקעל בעל־מנזם. נאָר לאָז זיין, אז ס'איז נאָר האלב אמת, איז דאָס אויך שען. ער זאגט, אז די שטשערעם האָבען ביי איהם אויפּגענעסען א פּאַר נייע שטיוועל. ער שווערט מיט אזעלכע שבועות, אז מע מעג גלויבען א משומד. ער זאגט, אז ער האָט אליין געזעהען, ווי צוויי גרויסע שטשערעם זענען ארויס פון זייערע נאָרעם און האָבען פּאַר זייער אויגען אויפּגענעסען א פּאַר שטיוועל. בייַנאכט איז דאָס געווען. צוגעהן נאָהענט האָט ער מורא געהאָט — צוויי מורא'דינע שטשערעם, ווי קעלבלעך די גרויס. פון דער־

וויטען האָט ער זיי געטריבען, געפייפט אויף זיי, געטופעט מיט די פים, געשריגען: קיש־קיש־קיש־קיש! עס האָט נישט געהאָלפען! קיין זאַך. ער האָט זיי א וואַרף געטהאָן א קאָפּיטע פון א שטיוועל, האָבען זיי א קוק געטהאָן אויף איהם און געטהאָן זייערם. נאָכדעם האָט ער זיי א שמיץ געטהאָן אין פּנים די קאַץ. זענען זיי אָנגעפאָלען אויף דער קאַץ און האָבען זי אויך אויפגענעפּסען. קיינער האָט איהם נישט געוואָלט גלויבען, נאָר אז א מענטש שווערט!

— לאָזט מיך קאָרשט אויף איין נאָכט, — זאָגט צו איהם מיין ברודער אליהו, — וועל איך אייך אַרויסטרייבען אָלע שטשערעם!

— אָך, מיט'ן גרעסטען כבוד! — זאָגט בערע דער שום־טער. — איך וועל אייך נאָך זאָגען א דאנק!...

ג.

א גאנצע נאכט זענען מיר אויסגעזעסען ביי בערע דעם שום־טער. בערע אליין איז אויך געזעסען מיט אונז. אך, וואָסערע שענע מעשיות ער דערצהלט זיך אָן! ער דערצעהלט פון דער טערקישער מלחמה (ער איז איין אויסגעדינטער סאָלדאט). ער איז געווען אין אזא איין אָרט, וואָס סע הייסט „פּלעווגע". האָט מען דאָרט געשאָסען מיט האַרמאַטען. איהר וויסט, וויפיעל א האַרמאַט האָלט די גרוים? זייט זיך משער, אז איין קויל איז גרעסער פון דער גאנצער שטוב, און וואַרפען וואַרפט זי ארוים אין א מינוט אפשר טויזענד אזעלכע קוילען. זענט איהר צופריעדען? די קויל, אז זי פליהט, שרייט זי אזוי, אז מע וועדר טויב. איינמאָל איז ער געשטאַנען אויף דער וואַך — אזוי דערצעהלט בערע דער שוסטער. פלוצים דערהערט ער א קנאַק, און סע טראָגט איהם אין דער לופטען, הויך טראָגט דאָס איהם, ביז אריבער דער חמארע, און דאָרט צעריסט זיך די קויל אויף טויזענד שטיקלעך. א גליק, זאָגט ער, וואָס ער איז געפאָלען אויף

א ווייכען אָרט. אַניט, וואָלט ער זיך צעשלאָגען דעם קאָפּ. מיין ברודער אליהו הערט־אויס די מעשה, און די ברעמען ביי איהם שמייכלען. דאָס הייסט, ער אַליין לאַכט ניט, נאָר די ברעמען לאַכען. א מאָדנער געלעכטער. בערע דער שוסטער באַמערקט דאָס ניט. ער הערט ניט אויף צו דערצעהלען זיינע וואונדער־ליכע מעשיות. איין מעשה איז מורא'דיגער פון דער אַנדערער. אָט אַזוי זענען מיר אָפּגעזעסען ביז טאָג. און שטשערעס? איהר זאָלט זאָגען — איין שטשער אפילו.

— איהר זענט א כישוף־מאַכער! — זאָגט בערע דער שוס־טער צו מיין ברודער אליהו. און ער געהט ארויס אין שטאָדט און דערצעהלט זיך אָן חדושים, ווי אַזוי מיר האָבען ביי איהם מיט א שפּרוך צעטריבען אַלע שטשערעס אין איין נאַכט. ער שווערט, אַז ער האָט אַליין געזעהען, ווי אַזוי מיין ברודער אליהו האָט עפּיס געשעפּטשעט, זענען ארויס די שטשערעס פון די נאָ־רעס און האָבען זיך געלאָזט לויפען באַרג־אַראָפּ, אַהין, צום טייך צו, אַריבערגעשוואומען דעם טייך און אַוועק ווייטער. ער ווייסט ניט וואוהין...

ד.

— דאָ טרייבט מען מייז? — אַזוי קומט מען אַלע מאָל צו אונז מיט א נייעס און מע רופט אונז, מיר זאָלען זיך מטריח זיין קומען ארויסטרייבען די מייז מיט אונזער שפּרוך...

מיין ברודער אליהו איז אָבער איין אמת'ער מענטש. ער האָט פיינט „ליגינים". ער זאָגט, אַז טרייבען טרייבט ער מייז ניט מיט קיין שפּרוך, נאָר מיט א פּראָשעק. ער האָט א פּראָשעק אַזעלכען, וואָס אַז די מייז דערשמעקען איהם, צעלויפען זיי זיך.

— לאָז זיין א פּראָשעק, לאָז זיין א שווארץ יאָהר, אַבי איהר זאָלט מיר ארויסטרייבען די מייז!... וויפיעל וועט דאָס קאָסטען?

מיין ברודער אליהו האָט פיינט דינגען זיך. ער זאָגט, אז פאר'ן פּראָשעק קומט איהם אזוי פיעל, און פאר דער טרחה אזוי פיעל און אזוי פיעל. געווינטליך, זאָגט ער אלע מאל טייערער. אלע טאָג העכערט ער דעם פּרייז. דאָם הייסט, ניט ער העכערט, נאָר מיין שוועגערין העכערט.

— ממה־נפשך, — זאָגט זי — עסט מען חזיר, זאל רינען איבער'ן בּאָרד. אז דו ביזט שוין יאָ געוואָרען א מייזענטרייבער, נעם חאָטש געלט.

— נו, און יושר וואו איז? וואו איז נאָט? — אזוי מישט זיך אריין די מאמע. און מיין שוועגערין ברכה ענטפערט איהר אָפּ:

— יושר? אָט איז יושר! (זי ווייזט איהר אָן אויפ'ן אויוון). נאָט? אָט איז נאָט! (זי טהוט זיך א פּאטש איבער דער קעשענע).

— ברכה! וואָם האָסט דו געזאָגט?! נאָט איז מיט דיר!!! אזוי שרייט־אויס די מאמע און טהוט א בּראָך מיט די הענט.

— וואָם רעדסט דו מיט א בהמה?! — זאָגט מיין ברודער אליהו, שפּאציערט איבער דער שטוב און ציפּעט זיך דאָם בערדעל. ער האָט שוין א היבש בערדעל. סע וואכסט ביי איהם מיט רוחות. ער ציפּעט דאָם, און סע וואכסט. מאָרגע וואכסט דאָם בערדעל. אויפ'ן האלז נאָר האָט זיך עס ביי איהם צעוואכסען. דאָם פּנים איז גלאט, נאָר דאָם האלז איז פול מיט באָרד. איהר האָט געזעהען אמאל אזא באָרד?

איין אנדערם מאל וואלט איהם מיין שוועגערין ברכה פאר'ן וואָרט „בהמה" אָפּגעשפּיעלט א פּריהמאָרגען, אז עס וואלט איהם פינסטער געוואָרען אין די אויגען. איצט האָט זי איהם פאר־שוויגען, ווייל ער פאַרדיענט געלט. אלע מאל, וען מיין ברודער אליהו פאַרדיענט געלט, ווערד ער ביי איהר א מיוחס. איך ווער אויך ביי איהר טייערער, וואָרום איך העלף מיין ברודער פאר־דיענען געלט. אזוי רופט זי מיך „שלעפּער" אדער „שלים־מזל",

אָדער „קבצנישע קישקע". איצט האָט זי מיך פאַרצויגען. איך הייס שוין ביי איהר „מאָטעלע":

— מאָטעלע! דערלאַנג מיר די שיך.

— מאָטעלע! נעם מיר אָן אַ קוואָרט וואַסער.

— מאָטעלע! טראָג ארויס דאָס מיסט.

אַז מע פאַרדיענט געלט, איז גאָר אַנדערע ווערטער.

ה.

דער חסרון פון מיין ברודער אליהו — וואָס ער האָט ליעב אַ סך. קוואַס — אַ דייזשקע. טינט — טויזענד פלעשער. אַ פּראָשעק פון מייז — אַ פולער זאַק. אונזער שכנה'ס מאַן, דער איינבינדער, האָט איהם אָבער געזאָגט: „וואָס דאַרף מען אַזוי פיעל?" — האָט איהם נאָך מיין ברודער אליהו גוט מכבד געווען. וואָלט מען תאָטש דעם זאַק פאַרשלאָסען ערגיץ אין אַ שאַפע. געהען זיי אַלע אַוועק און לאָזען מיך איבער איינעם אַליין מיט'ן זאַק. וואָס קומט מיר דערפאַר, וואָס איך האָב מיך אַוועקגע־זעצט אויף איהם אויף אַ ווייל ריימענדיג? עלעהיי ס'איז אַ פערדעל! זאָל איך זיין אַ נביא, אַז דער זאַק וועט פּלאַצען, און עס וועט זיך געבען אַ שאָט־אויס פון איהם עפּיס אַ געלע זאַך! דאָס איז טאַקי דער פּראָשעק, וואָס מיין ברודער אליהו פאַר־טרייבט מיט איהם מייז. ער האָט אַזאַ שאַרפען ריח, אַז מע קאָן חלש'ען! איך בויג מיך אָן, איך וויל צונויפנעמען דאָס, וואָס האָט זיך צעשאָטען, פאַלט אָן אויף מיר אַ ניסעריי. איך זאָל אַריינציהען אין נאָז אַריין אַ גאַנצע פּושקע מיט שמעקטאַבעקע, וואָלט איך ניט באַדאַרפט אַזוי שטאַרק ניסען. איך ניס אַזוי לאַנג, ביז איך חאַפּ מיך אַרויס אין דרויסען. טאָמער וועל איך אויפהערען ניסען. ווער־וואָס? עס קומט אָן די מאַמע און דער־זעהט, איך ניס. פרעגט זי מיך: וואָס איז? איך קאָן איהר ענטפערען נאָר טשחי! און טשחי! און וויעדער אַ מאָל טשחי!

— ווינד איז מיר, וואו האָסט דו געהאַפט אזא קאַטאַר? — זאָגט צו מיר די מאַמע און ברעכט די הענט. איך הער ניט אויף צו ניסען און ווייז איהר מיט דער האַנט אהין, אין שטוב אריין. זי גיהט אריין און לויפט ארוים צוריק נאָך מיט איין ערגערער ניסעריי, ווי איך. קומט־אָן מיין ברודער אליהו און דערזעהט אונז ביידע ניסען. פרעגט ער: וואָס איז דאָס? ווייזט איהם די מאַמע מיט דער האַנט אהין, אין שטוב אריין. ער האַפּט זיך אריין און לויפט־ארוים צוריק מיט א גוואַלד:

— וועך האָט דאָס צע — טשחי! טשחי! טשחי!...

איך האָב שוין לאַנג ניט געזעהען מיין ברודער אליהו אין כעס, אזוי ווי אצינד. ער לאָזט זיך מיט ביידע הענט גלייך אויף מיר. א גליק, וואָס ער ניסט, אַניט — וואָלט איך פון זייער הענט ארוים א קאַליקע. מיין שוועגערין ברכה קומט־אָן, טרעפט זי אונז אַלע דריי האַלטען זיך מיט די הענט ביי די זייטען און ניסען.

— וואָס איז מיט אייך? וואָס האָט איהר זיך פּלוצים צעניסט?

וואָס זאָלען מיר איהר זאָגען? מיר קאָנען דען אויסרעדען א וואָרט? ווייזען מיר איהר מיט דער האַנט אהין, אין שטוב אריין. האַפּט זי זיך אריין, און לויפט באַלד ארוים צוריק רויט, ווי העליש פייער, און פאַלט־אָן אויף מיין ברודער אליהו:

— וואָס האָב איך דיר נע — טשחי! טשחי! טשחי!...

קומט־אָן אונזער שכנה, פּעסי די גראַבע. זי רעדט צו אונז, נאָר קיינער קאָן איהר ניט ענטפערען קיין וואָרט. מיר ווייזען איהר מיט דער האַנט אהין, אין שטוב אריין. זי גיהט־אריין און לויפט־ארוים צוריק:

— וואָס האָט איהר אזעלכעס נע — טשחי! טשחי! טשחי!...

אונזער שכנה מאכט מיט ביידע הענט. עס קומט־ארויס איהר מאן, דער איינבינדער. דער איינבינדער קוקט אויף אונז און לאכט.

— וואָס איז דאָס אויף אייך אָנגעפאלען פלוצים פאר א ניסעריי?

— זייט זיך מטריח אהי — טשחי! טשחי! טשחי! — זאָגען מיר צו איהם און ווייזען איהם אלע אהין, אין שטוב אריין. דער איינבינדער נעהט אריין צו אונז אין שטוב אריין, און שפרינגט־ארויס צוריק מיט א געלעכטער:

— איך ווייס שוין וואָס דאָס איז! איך האָב א שמעק געטהאן! דאָס איז שעמע — טשחי! טשחי!

און ער חאפט זיך מיט ביידע הענט ביי די זייטען און ניסט נעשמאק. נאָך יעדען ניס טהוט ער א שפרונג־אונטער, בלייבט שטעהן אויף די שפיץ פינגער און טהוט א ניס, און וויעדער א שפרונג־אונטער, און וויעדער א ניס, און אזוי ווייטער. אין איין האלבע שעה ניסען שוין אלע אונזערע שכנים און שכנות מיט זייערע העטערס און מוהמעס און גליערשוועסטער־קינדער און זייערע באקאנטע — די נאנצע נאס, פון איין עק ביז'ן אנדערען, האלט אין איין ניסען!

וואָס האָט זיך מיין ברודער אליהו אזוי דערשראָקען? אפנים, ער האָט מורא, מע זאל ניט אויסלאָזען דעם כעס צו איהם פאר'ן ניסען, וואָס מע ניסט? ער נעמט מיך פאר א האנט, און ניסענדיג לאָזען מיר זיך בייידע געהן בארג־אראָפּ, צו זיין חבר פיני. עס נעמט גוטע אָנדערהאלבען שעה, ביז מיר זענען אימשטאנד צו רערען אזוי ווי מענטשען. מיין ברודער אליהו דערצעהלט זיין חבר פיני'ן די נאנצע מעשה. זיין חבר פיני הערט איהם אויס מיט קאָפּ, אזוי ווי א דאקטאר הערט־אויס א חולה. אז מיין ברודער אליהו האָט נעענדיגט, מאכט צו איהם זיין חבר פיני:

— אנו, ווייז נאָר אהער דאָס בוך.

מיין ברודער אליהו נעמט־ארויס דאָס בוך פון בוזעם־קעשענע און גיט דאָס איבער צו זיין חבר פּיני. זיין חבר פּיני לייענט־איבער דאָס אויבערשטע בלעטעל: „פאַר איין רובעל — הונדערט רובעל! אַ סגולה ווי אַזוי פון גאָרניט, מיט די פינף פינגער, מאַכען הונדערט רובעל אַ חודש און מעהר"... ער נעמט דאָס בוך און טהוט דאָס אַ וואָרף־אַריין אין אויווען אַריין גלייך אויפ'ן פייער. מיין ברודער אליהו טהוט זיך אַ לאָז מיט ביידע הענט צום פייער. זיין חבר פּיני שטעלט איהם אָפּ:

— פּאַוואָלי, נישט געחאַפּט!

נאָך אַ פּאָר מינוט — און פון מיין ברודער אליהו'ס בוך, וואָס לעהרענט, ווי אַזוי צו מאַכען הונדערט רובעל אַ חודש און מעהר, איז געבליבען ניט מעהר ווי אַ בערגעל אויפגעבלאָזענע אַש. פון איין זייט איז פאַרבליבען אַ שטיקעל ניט־פאַרברענט פּאַפּיער, קוים־קוים וואָס מע האָט געקאָנט איבערלייענען: ש־ע־מ־ע־ר־י־צ־י.

XI

אונזער חבר פיני

XI

אונזער חבר פיני

א.

נעדענקט איהר, איך האָב אייך אמאל געזאָגט, אז איך וועל אייך באקענען מיט מיין ברודער אליהו'ס חבר פיני? איך האָב אייך צוגעזאָגט באקענען, ווייל ער האָט אין זיך גוטע געדאנקען. נאָר אויידער איך וועל אייך דערצעהלען פון פיני'ן, מוז איך אייך דערצעהלען פריהער פון זיין זיידען, נאָכדעם פון זיין טאטען, נאָכדעם פון זיין פעטער, און ערשט נאָכדעם שוין פון פיני'ן אליין.

שרעקט אייך נישט — איך וועל דאָס אייך מאכען בקיצור. איך הויב אָן פון זיידען.

פון רב העסי דעם גלעזער האָט איהר אמאל געהערט? דאָס איז פיני'ס זיידע. ער איז א גלעזער, און א שפיגעל־מאכער, און א פארבער, און קאָן מאכען טאבעקע. היינט האָט ער אוועק־געווארפען אלע ארבייט און פארנעמט זיך נאָר דערמיט, ווען ער רייבט טאבעקע און פארקויפט. כל זמן, זאגט ער, א מענטש לעבט, דארף ער ארבייטען, נישט אנקומען צו קיינעם. ער איז א הויבער, א דארער, מיט רויטע אויגען און מיט א מוראַ'דינער נאָז, אונטען ברייט, אויבען שמאל, און אויסגעבויגען ווי א שופר. איך האָב מורא, אויב עס איז איהם ניט נעקומען פון דעם, ווען ער שמעקט טאבעקע. ער איז א זקן. ער איז אלט אפשר הונ־

דערט יאָהר, און איז נאָך ביי אַלע געראַנקען. ס׳איז א סברה, אז ער האָט נאָך היינט אויך מעהר שכל ווי זיינע צוויי זיהן: הערש־לייב דער מעכאַניק און שניאור דער זייגערמאַכער. הערש־לייב דער מעכאַניק איז אויך אַזוי דין און הויך, ווי רב העסי. ער האָט אויך א גרויסע נאָז, נאָר ער שמעקט ניט קיין טאַבעקע. אפשר וועט ער אַמאָל שמעקען. דערווייל נאָך ניט. ער איז א מעכאַניק פון אויוועגס. ער מאַכט אויוועגס. אַלע זאָגען אויף איהם, אז ער איז א קאָפּמענטש. ער האָט טאקי א גרויסען שטערן. מע זאָל איהם געווען, זאָגט ער, לעהרנען א מלאכה, וואָלט ער זיין איינער אין דער וועלט. עס איז נאָר ניטא קיין זאַך אויף דער וועלט, וואָס ער זאָל עס ניט פּאַרשטעהן מיט׳ן שכל. אַזוי זאָגט ער אַליין אויף זיך. אַלסדינג האָפּט ער מיט׳ן קוק. אויוועגס מאַכען האָט ער זיך אויסגעלערענט פון זיך אַליין. ער האָט געזעהען א פּאָר מאָל, ווי איוואַן פּיטשקור מאַכט אויוועגס, האָט ער זיך געהאָלטען ביי די זייטען פון געלעכטער. ער האָט נעזאָגט, אז דער גוי הויבט ניט אָן צו פּאַרשטעהן, וואָס הייסט איין אויוועג. איז ער נעקומען אהיים און האָט צעוואָרפען דעם אויוועג און האָט אוועקגעשטעלט, טאקי פון די זעלבע צינגעל, איין אַנדער אויוועג. די ערשטע צייט האָט דער אויוועג נערוי־כערט, מע האָט נעקאָנט דערשטיקט ווערען. האָט ער צעוואָרפען דעם אויוועג און נעשטעלט א נייעם אויוועג. אַזוי עטליכע מאָל, ביז ער איז נעוואָרען דער באַריהמטער מעכאַניק. ער האָט מיט זיין איינעגעם שכל דערקלערט אזא מין אויוועג, וואָס ס׳איז נענוג, מע זאָל איהם הייצען איין מאָל אין אכט טעג. דער נאַנצער חסרון, ער האָט נאָך ניט די צינגעל, זאָגט ער, וואָס מע דאַרף דערצו האָבען. וועג מע גיט איהם, זאָגט ער, „קאַליאַווע" צינגעל, שטעלט ער אויף אויף איין אויוועג, וואָס מע דאַרף איהם נעהן זעהען אויף חדושים! ער זאָגט, אז אין איין אויוועג לינט מעהר שכל, ווי אין א זייגער. דאָס זאָגט ער שוין אויף צו־להכעיס זיין ברודער שניאור. זיין ברודער שניאור איז יונגער פון איהם אָן

העכער פון איהם, און האָט אויך א לאַנגע נאָז, און איז א זייגער־מאַכער. געזאָלט האָט ער גאָר זיין א רב, אָדער א שוחט, אָדער א מלמד. אזא קאָפּ האָט ער געהאַט צום לערנען! האָט ער בע־סער געוואָלט זיין א זייגערמאַכער. ווי קומט צו איהם זייגער־מאַכעריי? וועט איהר הערען.

אז ער איז נאָך געווען א יונגעל און האָט געלערענט אין חדר, אזוי דערצעהלט שניאור אליין, האָט איהם דער קאָפּ גע־טראָגען אויף גרויסע זאַכען. למשל, דערגעהן דעם שכל פון א שלאָס. פאַר וואָס, אז מע טהוט א דרעה רעכטס, עפענט עס זיך, און אז מע טהוט א דרעה לינקס, פאַרשליסט עס זיך? אָדער ווי אזוי געהט א זייגער? פאַר וואָס שלאָגט ער אַקוראַט דעמאָלט, ווען דער גרויסער ווייזער קומט־צו צום צוועלף? דאָס ערשטע מאָל, אז ער האָט, זאָגט ער, דערזעהען א זייגער מיט א פויגעל, איז ער שיער ניט אראָפּ פון זינען. דעם זייגער מיט'ן פויגעל האָט דער אַלטער רב העסי באַקומען א מתנה פון איין אויסגע־דיענטען פּאָלקאָווניק, וואָס פלעגט איהם געבען אַרבייט. אַלע שעה, אז דער זייגער האָט באַדאַרפט קלינגען, האָט זיך אויפגע־עפענט א טהירעל, און ס'איז אַרויס א פויגעל מיט א קו־קו! דער פויגעל איז געווען נאַטירליך, ווי לעבעדיג. איהר קאָנט פאַר־שטעהן, אז אפילו די קאַץ האָט געהאַט א טעות. אַלע מאָל ווען דער פויגעל איז אַרויס מיט א קו־קו, פלעגט זיך די קאַץ אָנבלאָזען און פלעגט איהם וועלען חאַפּען. שניאור האָט זיך געגעבען דאָס וואָרט, אז ער מוז דערגעהן דעם שכל פונ'ם פויגעל. איינמאָל, אז קיינער איז ניט געווען אין דער היים, האָט ער זיך צוגעחאַפּט צום זייגער. ער האָט איהם אַראָפּגענומען פון וואַנט, אָפּגעדרעהט אַלע שרייפלעך און אַרויסגענומען די געדערים. איז אָנגעקומען דער פאָטער, האָט ער איהם אזוי געשלאָגען, אז מע האָט שוין נישט געהאַלטען פון זיין לעבען. עד היום, זאָגט ער, שטעהען ביי איהם סימנים אויפ'ן לייב. ער האָט אָבער אויסגעפיהרט זיינס — ער איז א זייגערמאַכער. איך ווייס ניט, צי ער איז

פון די בעסטע, נאָר ער נעמט נישט טייער און מאכט גיך. מיין ברודער אליהו האָט ביי איהם שוין וויפיעל מאָל צו־רעכט גע־מאכט דעם זייגער. כמעט א וואָך איבער א וואָך פארריכט ער איהם דעם זייגער. א מאָדנער זייגער ביי מיין ברודער אליהו: אָדער ער לויפט משונע'נערווויז, אָדער ער גהעט איינגעהאלטען מיט א שעה פיער, אָדער ער שטעלט זיך נאָר אוועק — און טהוט איהם עפּים! מיין ברודער אליהו וואָלט אפשר נעגאנגען צו איין אנדער זייגערמאכער, פאסט איהם ניט פאר זיין חבר פיני. זיין חבר פיני זאָגט, אז שולדיג איז מסתמא דער זייגער, ניט דער פעטער שניאור. וואָרום ממה־נפשך: איז דער זייגער א זייגער, וועט דאָך איהם יעדער זייגערמאכער קאָנען צו־רעכט מאכען. אלא וואָס דען? דער זייגער אליין איז קיין זייגער ניט, הייסט וואָס וועט איהם העלפען דער זייגערמאכער?

נעהט זאָגט, אז ער איז אומגערעכט!

ב.

מיין ברודער אליהו'ס חבר פיני איז אויך א קאָפּמענטש, אזוי ווי זיין טאטע הערש־לייב דער מעכאניק און אזוי ווי זיין פעטער שניאור דער זייגערמאכער. א נאָז האָט ער אויך א לאנגע, אזוי ווי זיי. נעזעריג זענען זיי אלע, די נאנצע משפּחה זייערע. זיי האָבען א מוהמע קריניי, האָט זי א טאכטער מלכה, האָט זי א נאָז, וואָס מע דארף נעהן קוקען אויף חדושים. און ניט אזוי די נאָז, ווי האָם פּנים. ס'איז נאָרנישט קיין מענטשליך פּנים. זעהט־אויס ווי א פויגעל, אָדער ווי א חיה. זי שעמט זיך ארויס־נעהן אויף דער נאס. ס'איז אויף איהר א נאָט'ס רחמנות! פיני איז א ביסעל אין איהר נעראָטען, נאָר ער איז א מאנסביל. א מאנסביל מאכט נישט אוים. ער זעהט אפילו אוים מאָדנע. אז איהר טהוט אויף איהם א קוק, מוזט איהר זיך צעלאכען. נישט נענוג, וואָס ער איז דין און הויך, האָט ער א פּאָר לאנגע אויהערען,

א לאנגען האלז, ווי א נאנער, און א נידערינע ראיה דערצו. וואו ער זאל ניט גענן, מוז ער זיך מיט עמיצען צעבוצקען. שטעלט ער זיך אוועק, מוז ער עמיצען אנטרעטען אויפ'ן פוס. איין הויז מוז ביי איהם זיין פארקאטשעט. איין זאק מוז זיין ארײַפגע־לאזט. דאם העמד מוז זיין צעשפּיליעט. דאם שניפסל מוז זיין פון יענער זייט. און אז ער רעדט, חאַרכעלט ער, און האט ליעב צוקערקעס. וועו איהר זאלט איהם נישט באנענענען, האלט ער עפּים אין מויל און סמאַצקעט. דערפאר איז ער אבער א גערע־טענע כלי. ניטא איין זאך אויף דער וועלט, וואם ער זאל ניט קאנען. מיט זיין לערנען האט ער, זאנט מען, אריבערגעיאגט דעם רב. מיט זיין שרייבען וועט ער פארשטעקען אין גארטעל אלע קענערס. אחוץ וואם ער האט א זעלטענע האנטשריפט, איז ער א גרויסער בריה אויף גראמען. וואם ער זאל ניט שרייבען, שרייבט ער מיט גראמען. ער האט שוין באשריבען די נאנצע שטאדט: דעם רב, דעם שוחט, די גבאים, די יאטקעס, זיין אייגענע משפּחה — אלעמען האט ער שוין באשריבען, און אלעמען אין גראמען. פּיני'ס גראמען זענען א צייט ארומגענאנגען פון האנט צו האנט און מע האט זיך נעקאטשעט פאר נעלעבטער. אנדערע האבען זיי אויסגעלערענט אויף אויסענוועניג. למשל, איך נעדענק א פּאר פון זיינע גראמען:

אונזער נבאי,
רב שמואל־אבא,
האט א נרויסען בויך;
זיצט ביי'ם טישעל,
לקח'ענט פון דער שיסעל,
אוש עם נעהט א רויך!

זיין ווייב נחמה,
א כשר'ע נשמה —
איך ווייל פון איהר ניט רייד'ען.

זי איז קלוג,
ווי דעם רבינ׳ס ציג —
חאפט דער רוח זיי ביידען...

די גאנצע שטאדט האט געקאכט מיט די דאזיגע גראמען. איינער האט צוגעמאט צו דעם א ניגון פון זמירות. די גאנצע שטאדט האט זיך ארומגעטראגען מיט׳ן ליעדעל, ביז ס׳איז אנגעקומען צום גבאי מיט דער גבאי׳טע. האבען זיי געשיקט רופען צו זיך דעם פאטער, הערש־לייב דעם מעכאניק, און האבען געווינט פאר איהם מיט טרערען. זיי האבען איהם געפרעגט: וואס האט צו זיי זיין פיני?... געקומען אהיים, האט דער פאטער, הערש־לייב דער מעכאניק, ארויסגערופען פיני׳ן אין שטוב אריין, פארשלאסען טהיר און טהויער און האט איהם גוט ארויסגעצימבעלט. ער האט איהם אזוי לאנג געשמיסען, ביז פיני האט איהם נעמוזט נעבען תקיעת־כף, אז ער וועט שוין מעהר קיין גראמען ניט שרייבען, וויל ער וועט לעבען.

ג.

פון דעמאלט אן שרייבט שוין פיני מעהר ניט קיין גראמען. עס קריכען איהם שוין ניט אין קאפ קיין גראמען. ער איז אויף גרויסע צרות. אזוי זאגט אויף זיך פיני אליין. עס האט זיך איהם פארגלוסט חתונה האבען. דאס הייסט, ניט איהם, זיין טאטען הערש־לייב האט זיך פארגלוסט, אז פיני זאל חתונה האבען און זאל ווערען א „מענטש". פיני האט חתונה געהאט פאר א מילנער׳ס א טאכטער. דער מילנער האט איהם געעפענט א קלייטעל פון מעהל. מיין ברודער אליהו איז איהם מקנא, וואס ער האט א געשעפט. פיני לאכט פון איהם. ער זאגט: ס׳איז א געשעפט, נאר ניט פאר איהם. וואס איז דאס, זאגט ער, פאר איין עובדא פאטשקען זיך מיט מעהל? דאס פאסט, זאגט ער, פאר א נראבען יונג, פאר א מילנער... וואס איז ער, זאגט ער,

שולדיג, אז ער קאָן ניט זיצען אין קלייט? ער קאָן ניט. זאָגט ער. דער קאָפּ טראָגט איהם, דער קאָפּ פּליהט. ס'איז ביי זיי, זאָגט ער, אזא משפּחה פון פּליהענדיגע קעפּ...

אזוי זאָגט פּיני און וויל ניט געהן אין קלייט אריין. ער וועט בעסער, זאָגט ער, זיצען איבער א ביכעל, וועט ער מעהר הנאה האָבען. זיין שוועהר, דער מילנער, איז דערפּאָר גוט ברוגז, נאָר ער מוז שווייגען. ער האָט מורא פּאָר'ן אייזעם, ער זאָל איהם ניט באשרייבען, און אויסער דעם איז די טאָכטער ביי איהם זעהר ציטעריג. זי איז א בת־יחידה. טייבעל הייסט זי. זי איז א ביסעל קאַסאָקע אויף איין אויג, נאָר זעהר א נוטע. מיין מאמע זאָגט אויף איהר, אז זי איז אָהן א גאל. איך פּארשטעה ניט, וואָס הייסט, זי איז אָהן א גאל? וואו איז אהינגעקומען איהר גאל?... גאַנצע טעג זיצט זי אין קלייט, און פּיני איז אין דער היים. מיר קומען צו איהם מיט מיין ברודער אליהו כמעט אלע טאָג. ער רעדט זיך אוים פּאָר אונז דאָס הארץ. אלע מאָל, וועז מיר קומען צו איהם, זיפּצט ער און קרעכצט און באקלאָגט זיך אויף זיין פינסטער מזל. ס'איז איהם דאָ ענג, זאָגט ער, און רושנע. ער פּיהלט, זאָגט ער, אז ער וועהרד דערווארגען. ער זאָל זיין, זאָגט ער, איז איין אנדער שטאָדט, וואלט געווען נאָר אנדערש. וועז מע לאָזט איהם, זאָגט ער, ארוים פון דאָנען חאטש אויף איין יאָהר, קעהרט ער איבער די וועלט! אזוי זאָגט ער צו מיין ברודער אליהו. קוינעם פּארגלויבט ער נישט אזוי פּיעל, וויפּיעל מיין ברודער אליהו. ער וויזט איהם בריעף, וואָס ער האָט. די בריעף זענען פון גרויסע מענטשען. די „גרויסע מענטשען" שרייבען איהם, אז ער האָט אין זיך עפּים אינוועניג. פּיני זאָגט, אז ער אליין פיהלט אויך, אז ער האָט אין זיך עפּים אינוועניג. איך קוק אויף איהם און טראָכט מיר: „רבונו של עולם! וואָס האָט ער אזעלכעם אין זיך אינוועניג?"...

ד.

איינמאל קומט צו אונז פיני און רופט־ארויס מיין ברודער אליהו אויף א סוד. וויבאלד א סוד, מוז איך וויסען. איך האב ליעב וויסען אלע סודות. איך געה זיי נאך פון הינטען און הער זיך איין און חאפ וועטער. פיני רעדט, און מיין ברודער אליהו רעדט. איך געב אייך איבער זייערע ביידענ׳ס וועטער:

פיני: וואס וועלען מיר דא אויסזיצען?

אליהו: איך זאג אויך דאס אייגענע.

פיני: אט האב איך געלייענט, אז איינער איז אוועקגענ־פאהרען אהין מיט פינף פינגער, א האלב יאהר געשלאפען אין דרויסען, געקהרט די נאסען פאר׳ן שטיקעל ברויט.

אליהו: נו, און היינט?

פיני: אויף אונז ביידען געזאגט נעוואָרען.

אליהו: אזוי?

פיני: אזוי! וואס זשע? איך וועל דיך אפנארען? איך האב שוין נערעדט מיט מיין טייבלען.

אליהו: וואס זשע זאגט זי?

פיני: וואס זאל זי זאגען? זי פאהרט.

אליהו: זי פאהרט? נו, און דער שוועהר?

פיני: ווער הערט איהם? אז איך וועל אוועקפאהרען אליין, וועט איהם זיין בעסער? ער זהט דאך, אז דער קאפ טראגט מיך, איך קאן דא ניט זיין!

אליהו: און איך, מיינסט דו, קאן דא זיין?

פיני: טא לאמיר זיך אויפהויבען און לאמיר פאהרען.

אליהו: אויפהויבען און פאהרען? מיט וואס?

פיני: שיפסקארטען גיט מען דאך אונז אומזיסט, נארעלע.

אליהו: וואס היסט, אומזיסט?

פ י נ י: אויף אויסצאָהלען. מיר וועלען זיי אמאל אויס־צאָהלען. דערווייל האָבען מיר זיי אומזיסט.

א ל י ה ו: נו, און ביז'ן שיף? הוצאות? היינט בילעטען? באהן?

פ י נ י: וויפיעל בילעטען דארפען מיר דען האָבען, נארעלע?

א ל י ה ו: אדרבא, וויפיעל דארפען מיר האָבען?

פ י נ י: רעכען אוים: איך און מיין טייבעל איז ניט צוויי. דו און דיין ברכה צוויי, איז ניט פיער.

א ל י ה ו: און די מאמע איז ניט פינף.

פ י נ י: איז פינף.

א ל י ה ו: נו, און מאָטעל?

פ י נ י: פאר איהם איז נענוג א האלבער בילעט. און אפשר קיין האלבער אויך ניט... מיר וועלען זאָגען, אז ער איז נאָך ניט אלט קיין דריי יאָהר.

א ל י ה ו: ביזט משוגע?

* * *

וואָס זאָל איך טהון? איך קאָן מיך מעהר נישט איינהאלטען. פאר גרויס פרייד לאָז איך ארויס א קוויטש. ביידע דרעהען זיך אוים צו מיר.

— אוועק, דו שיינעץ! וואָס פאר א תנועה זיך אונטער־הערען, אז גרויסע רעדען צוויישען זיך?

איך לאָז מיך לויפען, שפרינג־אונטער און פאטש מיך מיט ביידע הענט אין די ליטקעס פון די פיס. א קליינינגקייט — איך פאָהר!... שיף!... באהן!... בילעט!... א האלבער בילעט!... וואוהין, אשטיינער, פאָהרען מיר? איך וויל נארניט וויסען וואוהין. וואָס געהט עס מיך אָן וואוהין? איך פאָהר — און נענוג! איהר וויסט, וואָס איך וועל אייך זאָגען? אז מיר זאָלען זיך וועלען נוט אויסרעכענען, בין איך דאָך נאָך קיינמאל אויף מיין לעבען אין ערגיץ נישט געפאָהרען. איך וויים אפילו נישט דעם טעם. וואָס היסט דאָס פאָהרען? א ביסעל האָב איך יא פארזוכט

דעם טעם. איך בין אמאל זיך דורכגעפאהרען אויף אונזער שכנ׳ס ציעג, האט דאס מיך געקאסט טייער. אחוץ וואס איך בין גע־פאלען און צעבלוטיגט די נאז, האב איך נאך נעחאפט א פאר פעטש אויף. דערפאר רעכען איך ניט די נסיעה.

איך בין דעם גאנצען טאג ווי א צעמישטער. איך האב פאר־לארען דעם אפעטיט צום עסען. ביינאכט חלומ׳ט זיך מיר, אז איך פאהר. ניט איך פאהר, נאר איך פליה. איך האב פליגעל, ווי א טויב, און איך פליה. לעבען זאל אונזער חבר פיני! ער באקומט אין מיינע אויגען טויזענד מאל מעהר חן, ווי פריהער. איך זאל מיך ניט שעמען, וואלט איך איהם געקושט און געהאלזט. א טייערער פיני דאס איז!

נו, האב איך אייך נישט געזאגט, אז ער האט אין זיך גוטע נעדאנקען?

XII

שאַט, מיר פאָרען קיין אַמעריקע!

XII

שאט, מיר פאָהרען קיין אַמעריקע!

א.

שאט, מיר פאָהרען קיין אַמעריקע! וואו איז אַמעריקע? — וויים איך ניט. איך וויים נאָר, אַז ס'איז וויים, שרעקליך וויים. מע דאַרף אַהין פאָהרען און פאָהרען אַזוי לאַנג, ביז מע קומט. און אַז מע קומט, איז פאַרהאַן א „קעסטעל-נאַרטעל". דאָרט, אין „קעסטעל-נאַרטעל", טהוט מען אייך אויס נאַקעט און מע קוקט אייך אין די אויגען. האָט איהר געזונטע אויגען, איז גוט. אַלא ניט, פאָהרט, זייט מוחל, צוריק! דאָכט זיך, איך האָב געזונטע אויגען. איינמאָל נאָר האָב איך געהאַט צו טהון מיט די אויגען. יונגלעך פון דער שקאָלע האָבען מיך דערטאַפּט, אַוועקגעלעגט און אַרויסגעבלאָזען מיר אין די אויגען אַריין טאַבאַק. אי, האָט זיי מיין ברודער אליהו געפאַטשט! איצט זענען ביי מיר די אויגען לויטער, ווי קרישטאָל. זעהט איהר, מיט מיין מאַמען איז ניט פרייליך. אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. וואַר איז שולדיג? אַז טאָג ווי נאַכט וויינט זי. זינט דער טאַטע איז געשטאָרבען האָט זי נאָך גאָרניט אויפגעהערט צו וויינען.

— אום גאָטעס ווילען! דו האָסט קיין רחמנות ניט אויף אונז! איבער דיר וועלען מיר חלילה אַלע דאַרפען פאָהרען צוריק!

אזוי טענה'ט מיט איהר מיין ברודער אליהו, און זי ענט־פערט איהם:

— נאריש קינד וואָם דו ביזט! איך וויין דען? עס ווייניט זיך אליין, אהן מיר!...

אזוי זאגט די מאמע, ווישט די אויגען אין פארטוך און נעמט זיך צום בעטגעוואנט, צו די קישענס. מע דארף איבערשיטען אלע קישענס. אמעריקע איז א לאנד, וואו ס'איז ניטא קיין קישענס. אלסדינג איז דארט דא, נאר ניט קיין קישענס. ווי אזוי שלאפען דארט די מענטשען — פארשטעה איך ניט. עס דארף זיי זיין הארט צוקאפענס! מיין שוועגערין ברכה העלפט איהר איבערשיטען די קישענס. מיר האבען, ניט צו פארזינדיגען. היבשע עטליכע קישענס. דרויי גרויסע איבערבעטען מיט זעכס קישענס מיט פיער קלייניע קישעלעך. ממזרים'לעך הייסען זיי. פון אלע פיער ממזרים'לעך מאכט די מאמע איין קישען. איין עבירה. איך האב ליעב די קלייניע ממזרים'לעך בעסער פון די גרויסע. איך שפיעל זיך מיט זיי אמאל אין דער פריה. איך מאך פון זיי א המן־טאש, א ספאריק...

— מיר וועלען קומען, אם ירצה השם, געזונטערהייט אהין, וועלען מיר זיי צוריק איבערשיטען אין קלייניע ממזרים'לעך.

אזוי זאגט די מאמע צו מיר און צו מיין שוועגערין ברכה און גיט איהר אנצוהערעניש, אז זי זאל אויך אזוי טהון. מיין שוועגערין ברכה טהוט אויך אזוי, חאטש זי איז פון דער נסיעה ניט צופריעדען. ס'איז איהר שווער זיך שיידען מיט איהר טאטע־מאמע. מע זאל איהר געווען, זאגט זי, זאגען פאראיאהרען אין דער צייט, אז זי וועט פאהרען קיין אמעריקע, וואלט זי יענעם, זאגט זי, אנגעשפיגען א פולען פנים.

— מע זאל מיר געווען זאגען פאראיאהרען, אז איך וועל זיין איין אלמנה...

אזוי זאגט די מאמע און צעווייניט זיך. דערזעהט מיין ברודער אליהו און מאכט א גוואלד:

— וויעדער אַ מאָל געוויינט? ווילסט אונז, אַפּנים, אַלעמען אומגליקליך מאַכען?!...

ב.

טאָמער איז קאַרג, טראָגט עס אָן אונזער שכנה פּעסי. דער־זעהען אונז ביי דער אַרבייט, ווי מיר שיטען איבער די קישענס, שטעלט זי זיך אַוועק אונז אויסרעדען אַ ביסעל דאָס האַרץ. זי לייענט אונז אַ גאַנצע תחינה:

— פאָהרט איהר, הייסט עס, טאַקי קיין אַמעריקע? הלואי דער אויבערשטער זאָל געבען, איהר זאָלט קומען געזונטערהייד און זאָלט דאָרט באַגליקען. ביי גאָט איז אַלץ מעגליך. אָט איז פאַראַיאָהרען אַוועקגעפאָהרען מיינע איין אייגענע, ריוועל הייסט זי, מיט איהר מאַן הילי. שרייבען זיי, אַז זיי מוטשען זיך, נאָר זיי מאַכען אַ לעבען... וויפיעל מע בעט זיך ביי זיי, זיי זאָלען שרייבען ווי מענטשען: וואָס און ווען און ווי אַזוי? ענטפערען זיי: אַמעריקע איז אַ לאַנד פאַר אַלעמען. יעדער מוטשעט זיך און מאַכט אַ לעבען... האָט איהר עפּיס צו זיי? נאָך גוט, וואָס זיי שרייבען חאָטש. די ערשטע צייט האָבען זיי גאָרניט גע־שריבען, פאַרגעסען דעם זיי־געזונט. מיר האָבען שוין געמיינט, אַז זיי זענען חלילה אַריינגעפאַלען אין ים אַריין. ערשט העט ווייס איך ווען, קומט־אָן אַ ידיעה, אַז זיי זענען שוין, אַ דאַנק גאָט, אין אַמעריקע. זיי מוטשען זיך און מאַכען אַ לעבען!... אודאי, זאָג איך אַייך, איז כדאי דער גאַנצער טאַרעראַם, מיט'ן ברעכען זיך, מיט'ן איבערשיטען דאָס בעטגעוואַנט, מיט'ן פאָהרען איבער'ן ים, מיט נאָך אַזעלכע זאַכען!

— איך בעט אַייך, איהר וועט אַמאָל אויפהערען לעגען קנייטלעך?

אַזוי פאַלט־אָן מיין ברודער אליהו אויף אונזער שכנה פּעסי און באַקומט פון איהר אַ פּאָרציע:

— לעגען קנייטלעך? זעה נאָר, א גאנצער חכם פון דער מהרנשתנה! ער פאָהרט קיין אמעריקע זיך מוטשען און מאכען א לעבען! ווי לאנג האָב איך געהאלטען אויף די הענט, זיך נעניאנטשעט, געהאט צו טהון? אנו, פרעג נאָר די מאמע דייגע, וואָס איך האָב געהאט מיט'ן ביינדעל, וואָס דו האָסט קינדוויז איינגעשלונגען איינמאל פרייטאג צו־נאכטס ביי די פיש. וועז ניט איך טהו דיך א חאפ פון הינטען איינס־צווויי־דריי, וואלסט דו שוין איצטער ניט געפאָהרען קיין אמעריקע זיך מוטשען און מאכען א לעבען!...

אונזער שכנה פעסי וואלט נאָך נערעדט און נערעדט. א גליק, וואָס די מאמע מישט זיך אריין און הויבט אָן צו איהר מיט גוטען:

— איך בעט אייך, פעסיניו, נשמה'ניו, האַרצעניו, ליובעניו, זאלט איהר מיר זיין געזונט און שטארק!...

מעהר קאָן די מאמע ניט רעדען. זי צעווייניגט זיך. דער־זעהט מיין ברודער אליהו, אז זי וויינט, ווערד ער אנגעצונדען. ער טהוט א וואַרף די ארבייט און לויפט־ארויס פון שטוב מיט א קלאַפ די טהיר:

— לאָז דאָס געהן אין דר'ערד אריין!

ג.

אין שטוב איז שוין ביי אונז פוסט — א חורבה. דער אלקיר איז פול מיט פעקלעך און מיט בעטגעוואנט. דאָס בעט־געוואנט פארנעמט כמעט ביז דער סטעלי. אז קיינער איז נישטא, דראפע איך מיך ארויף אויף אלע קישענס און גליטש מיך אראָפ, ווי אויף א שליטען. מיר דאכט זיך, אז אזוי גוט, ווי איצט, איז מיר נאָך קיינמאל נישט געווען. קאָכען קאָכט מען שוין ניט ביי אונז פון לאנג. מיין ברודער אליהו ברעננט פון מארק א נע־טריקענט פישעל, עסען מיר דאָס מיט ציבעלע. פישעל מיט ציבע־

לע — וואָס קאָן זיין נאָך בעסער פון דעם? אונזער חבר פיני עסט אויך מיט אונז. ער איז דאָך פון תמיד א פאַרטראָגענער. דער קאָפּ פליהט ביי איהם. נאָר פון זינט מיר פאָהרען קיין אַמעריקע, איז ער גאָר צעדולט. אזוי זאָגט אויך איהם די מאַמע. איין הויז איז ביי איהם פאַרקאַטשעט ארויף, איין זאָק אַראָפּ. דאָס האַלטיכעל שפּאַרט שוין אָן אויף יענער זייט. און קומט ער אריין צו אונז אין שטוב, אזוי מוז ער האָפּען א זעץ אין שטערן. אַלע מאָל האָט צו איהם די מאַמע די זעלבע טענה:

— דו זעהסט דאָך, אז דו ביזט הויך אויסגעוואַכסען, בוינט מען זיך אַיין א ביסעל.

— ער האָט א נידעריגע ראיה, מאַמע!

אזוי פאַרענטפערט איהם מיין ברודער אליהו, און ביידע געהען זיי מאַכען אַיין עק מיט אונזער האַלבער דירה. מע דאַרף זיך צעשרייבען. מיר האָבען אונזער האַלבע דירה שוין לאַנג פאַרקויפט. אונזער האַלבע דירה האָט אַוועקגעקויפט זילי דער שניידער. אזוי גיך קויפט א שניידער א דירה! א גרויסער נוד־ניק אָט דער זילי דער שניידער! פריהער איז ער דריי מאָל א טאָג געקומען אָנקוקען אונזער האַלבע דירה איינער אַליין. געשמעקט די וועגט, געטאַפּט דעם קוימען, געקראָכען אויפ'ן בוידעם, באַ־טראכט דעם דאָך. נאָכדעם האָט ער געבראכט דאָם ווייב. מעני הייסט זי. וועז איך קוק אויף איהר, מוז איך מיך צעלאַכען. אונזער שכנה'ס קעלבעל האָט אויך געהייסען „מעני". ביידע „מעניס" האָבען אַיין פּנים. מעני דאָם קעלבעל האָט געהאָט א ווייסע מאַרדע מיט קיילעכיגע אויגען. מעני דעם שניידער'ס אויך אזוי... שפּעטער האָט זילי דער שניידער אָנגעהויבען פיהרען מביינים אָנקוקען די דירה. צום מייסטען, שניידערס. יעדער האָט געפונען אויף אונזער האַלבער דירה אַיין אנדער חסרון. ביז ס'איז געבליבען, מע זאָל אראָפּברענגען פיני'ס מאַטראַץ, הערש־לייב דעם מעכאַניק. הערש־לייב דער מעכאַניק איז א מבין אויף דירות. ער איז אַיין עהרליכער מענטש. אויף איהם קאָן מען זיך פאַר־

לאזען. הערש־לייב טהוט צוליעב. ער באטראכט אונזער האלבע דירה פון אלע זייטען. ער הויבט־אויף דעם קאפ ווי הויך ער איז, פארקאטשעט דאס היטעל, טהוט זיך א קראץ אונטער'ן האלז און א זאג:

— אט די דירה קאן שטעהן, בלי גוזמא, א יאהר הונדערט, אויב נישט מעהר.

חאפט זיך ארויס אייגער א שניידער, פון זילי דעם שניידער'ס מבינים.

— געווים! אבי מע זאל זי נאר איבערשיטען מיט ציגעל, אונטערשאפרען מיט א פאר גוטע אבאפאלקעס, אריינחמאליען פיער נייע וועגט און ארויפצימבלען א בלעכענעם דאך, וועט זי שטעהן און שטעהן, אם ירצה השם, ביז משיח וועט קומען!

מע זאל געווען הערש־לייב דעם מעכאניק, אשטייגער, אויס־שלעמען אין טאטען אריין, אדער אפגיסען מיט א טאפ זודיג וואסער, וואלט ער ניט באדארפט וועהרען מעהר אין כעס. ער האט נאר געוואלט וויסען איין זאך: „ווי האט דאס אין זיך א איד א פארך, א שניידער, א גנב, א פאליגע, אזא פאטעפאלנאסט צו רעדען מיט איהם, מיט הערש־לייב דעם מעכאניק, אזעלכע וועהרטער, מיט אזעלכע רעד, מיט אזעלכע רבורים, מיט אזא שפראך, און מיט אזא לשון?!" איך בין אומזיסט געווען פרייליך: איך האב נעמיינט, אט־אט פליהען פעטש. צום סוף האבען זיך אריינגעלעגט מענטשען (אומעטום וואכסען־אויס „מענטשען"!) און מע האט זיי צענומען, און מע האט געמאכט שלום, און מע האט זיך אנגעהויבען דינגען, און מע האט זיך אויסגעגליכט מיט'ן מקח, און מע האט געשיקט נאך בראנפען, און מע האט געטרונקען לחיים. מע האט אונז געווינשעוועט, מיר זאלען פאהרען נעזונט, און קומען נעזונט, און מאכען גוטע געשעפטען, און פארדיענען א סך נעלט, און קומען צוריק, אם ירצה השם...

— פאוואלי! ניט אזוי גיך קומט מען צוריק פון אמעריקע! — זאגט מיין ברודער אליהו, און עס פארבינדט זיך א שמועס

וועגען אַמעריקע. הערש־לייב דער מעכאַניק ווינטשט זיך אזא שטיק גאָלד, ווי מיר וועלען אַלע, אם ירצה השם, קומען צוריק פון אַמעריקע. וועז ניט דער „פריזיוו", וואָלט ער זיין פּיני'ן, זאָגט ער, ניט געלאָזט פאָהרען קיין אַמעריקע. אַמעריקע, זאָגט ער, איז פע! פרענט איהם זילי דער שניידער: ער זאָל קיין פאראיבעל ניט האָבען, מיט וואָס איז אַמעריקע פע? ענטפערט איהם הערש־לייב: דערפאָר, ווייל אַמעריקע איז א פאַסקודנע לאַנד. פרענט איהם וויעדער א מאָל זילי דער שניידער: ער זאָל קיין פאראיבעל ניט האָבען, פון וואַנען וווייסט ער, אז אַמעריקע איז א פאַסקודנע לאַנד? ענטפערט איהם הערש־לייב, אז ער פארשטעהט דאָס על־פי שכל. זאָגט איהם זילי, ער זאָל איהם געבען צו פארשטעהן דעם שכל. הויבט אָן הערש־לייב מעכאַניק צו שטאַמלען מיט דער צונג, געבען צו פארשטעהן על־פי שכל. נאָר עס קלעפט זיך ניט א וואָרט צו א וואָרט, מחמת ער איז שוין א ביסל אונטער'ן גלעזל. אַלע זענען אונטער'ן גלעזל. אַלע פיהלען זיך גוט, אויסנעציי־כענט גוט. איך אויך. נאָר די מאַמע מיינע באהאַלט אַלע מינוט דאָס פּנים אין פארטוך און וויישט די אויגען. מיין ברודער אליהו קוקט אויף איהר און זאָגט צו איהר שטילערהייד:

— גזלנ'טע! דו האָסט קיין רחמנות ניט אויף די אויגען! דו קוילעסט אונז!...

ד.

איצט האָט זיך אָננעהויבען א נייע חתונה — נעזענענען זיך. פון שטוב צו שטוב נעהען מיר זיך נעזענענען. מיר זענען שוין נעווען ביי אַלע אונזערע קרובים, שכנים און באקאַנטע. ביי אונ־זער מחותן, יונה דעם בעקער, האָבען מיר פארבראַכט א נאַנצען טאָג. אונזערע מחותנים האָבען נעמאַכט פאר אונז א וואַרמעם, צונויפגערופען די משפּחה, נעשטעלט ביער צום טיש. מיך האָט מען אַוועקגענעצט באַזונדער מיט מיין שוועגערינ'ס שוועסטערל.

אלטע הייסט זי. איך האָב אייך שוין אמאל דערצעהלט פון איהר. זי איז עלטער פון מיר מיט א יאהר און טראָגט צוויי צעפלעך, צונויפגעדרעהט פון אונטען ווי א בייגעל. מע האָט זי מיר אמאל נערעדט פאר א כלה. פון דעמאלט אָן, אז מע זעהט אונז ביידען, רופט מען אונז: „די חתן־כלה". פון דעסטוועגען, שעמען מיר זיך ניט רעדען צווישען זיך. זי פרעגט ביי מיר, אויב איך וועל נאָך איהר בענקען? — נעווים וועל איך נאָך איהר בענקען! נאָכ־דעם פרעגט זי מיך, אויב איך וועל איהר שרייבען בריוולעך פון אמעריקע? — נעווים וועל איך שרייבען בריוולעך פון אמעריקע!

— ווי אזוי וועסט דו שרייבען? דו קאָנסט דען שרייבען?

— א טייערע מציאה אין אמעריקע זיך אויסלערנען שרייבען! — זאָג איך און האלט די הענט אין די קעשענעס. אלטע קוקט אויף מיר און שמייכעלט. איך ווייס, וואָס זי שמייכעלט. זי מאכט זיך א האַרץ. זי איז מיר מקנא, וואָס איך פאָהר און זי ניט. אלע זענען מיר מקנא, אפילו יאָסי דעם נגיד'ס יונגעל, הענריך מיט'ן אויגעל, זאל מיך קאָנען דערטרינקען אין א לעפעל וואסער! ער שטעלט מיך אף און מאכט צו מיר מיט'ן אויגעל:

— הער נאָר, דו, דו פאָהרסט קיין אמעריקע!

— יאָ, איך פאָהר קיין אמעריקע.

— וואָס וועסט דו דאָרטען טהון? געהן איבער די הייזער? זיין גליק, וואָס מיין ברודער אליהו איז דערביי נישטאָ. ער וואלט איהם נעגעבען א „געהן איבער די הייזער"!... איך ווייל זיך מיט איהם ניט אָנהויבען, מיט אזא לאָבוס. איך ווייז איהם נאָר א צונג און לויף־אַוועק צו אונזער שכנה פעסי זיך געזעגענען מיט איהר חאליאסטרע. א היבשע חאליאסטרע. איך האָב אייך שוין אמאל דערצעהלט פון זיי. אכט שטיק, איינס אין איינס. אלע אכט רינגלען מיך ארום. זיי פרעגען מיך, צי בין איך צופריעדען, וואָס איך פאָהר קיין אמעריקע? א שעהנע מעשה, נאָר א קורצע! וואָס טויג מיר גרויס — זיי זענען מיר גוט מקנא. מעהר פון אלע איז מיר מקנא הערשעל. אט דער, וואָס מע רופט איהם

„ושתי", דערפאר וואם ער האט א גאלי אויפ'ן שטערן. ער לאזט פון מיר קיין אויג ניט אראפ. ער זיפצט און זאגט צו מיר: „דו וועסט זיך עס אנזעהן א וועלט!"

יא, איך וועל זיך אנזעהן א וועלט! ווי דערלעבט מען שוין!...

ה.

שוין געקומען לייזער מיט די „אדלערס". דריי ברענענדינע פערד! זיי קאנען ניט אויסשטעהן אויף איין אָרט. אדער זיי טופען מיט די פיס, אדער זיי פארשקען מיט די נאזלעכער און באשפריצען מיר דאס פנים. איך וויים ניט, וואם איך זאל טהון פריהער: צי איך זאל קוקען אויף די פערד, צי איך זאל העלפען טראגען די פעקלעך מיט די קישענס אין וואגען אריין? איך קאן באשטעהן ביידע זאכען: איך שטעה ביי די פערד און זעה, ווי מע טראגט די פעקלעך מיט די קישענס. א פולער וואגען מיט פעקלעך און מיט קישענס. א גאנצער בארג מיט בעטנעוואנט. שוין צייט אויפצוועצען זיך און פאהרען. מיר האבען פינף און פערציג וויארסט צו דער באהן. אלע זענען שוין דא: איך, און מיין ברודער אליהו, און מיין שוועגערין ברכה, און אונזער חבר פיני, און זיין ווייב טייבעל, און די גאנצע משפחה זייערע: פיני'ס טאטע, הערש־לייב מעכאניק, שניאור דער זייגערמאכער, פיני'ס שוועהר און שוויענער, דער מילנער מיט דער מילנערקע, און דער מוהמע קרייני'ס טאכטער מיט'ן פויגעלש פנים, און אפילו דער אלטער זיידע רב העסי איז אויך געקומען אנזאגען פיני'ן, ווי אזוי ער זאל זיך פיהרען אין אמעריקע. פון אונזער משפחה זענען נעווען נאר אונזערע מחותנים, יונה דער בעקער מיט זיינע בנים. איין עבירה, וואם איך האב אייך ביז אהער נאך נישט באקענט מיט זיי. איצט איז ניט די צייט. מיר פאהרען קיין אמעריקע. אלע דרעהען זיך ארום אונז, קוקען אויף אונז, געבען אונז עצות, מיר זאלען זיין געהיט פאר גנבים.

— אין אַמעריקע איז נישטאָ קיין גנבים.

אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און טאַפּט זיך ביי דער קע־שענע, וואָס די מאַמע האָט איהם אַיינגעגייהט אין אַזאַ אָרט, וואָס קיין גנב אין דער וועלט וועט ניט אַיינפאַלען, אַז דאָרט זאָל זיין אַ קעשענע. דאָרט ליגט דאָס גאַנצע געלט, וואָס מיר האָבען אָפּגעלייזט פאַר אונזער האַלבע דירה. אַפּנים, ס'איז דאָרט אַ היבשע פּויטיקע. וואָרום אַלע פרעגען איהם, צי האָט ער חאָטש גוט באַהאַלטען דאָס געלט?

— גוט! גוט! האָט קיין יסורים ניט! — זאָגט מיין ברודער אליהו. עס איז איהם שוין פּשוט נמאס געוואָרען איטליכען באַ־זונדער אָפּגעבען דין־וחשבון פאַר'ן געלט. דער עולם הויבט אָן זאָגען, מע זאָל זיך געזעגענען. אַלע הויבען אָן זיך גרייטען צום געזעגענען. מע טהוט זיך אַ חאַפּ — נישטאָ די מאַמע! וואו איז די מאַמע? קיינער ווייסט ניט, וואו איז די מאַמע! מיין ברודער אליהו איז אויסער זיך. אונזער חבר פּיני האָט אינ־גאַנצען פאַרלאָרען דאָס האַלזטיכעל. לייזער טרייבט האַלז און נאַקען. ער זאָגט, אַז מיר קאָנען פאַרשפּעטיגען די באַהן. שאַט! אָן געהט די מאַמע. דאָס פּנים איז איהר רויט. די אויגען פאַר־שוואָלען. מיין ברודער אליהו פאַלט־צו צו איהר.

— וואָס איז מיט דיר? וואו ביזט דו געווען?

— אויפ'ן הייליגען אָרט, זיך געזעגענען מיט'ן טאַטען...

מיין ברודער אליהו קערעוועט זיך אָפּ אָן אַ זייט. אַלע בליי־בען שטעהן אָהן לשון. זינט מיר פאָהרען קיין אַמעריקע איז דאָס דאָס ערשטע מאָל, וואָס דער טאַטע קומט מיר אויפ'ן זינען. עס טהוט מיר אַ צופּ ביי'ם האַרצען. איך טראַכט מיך: „אַלע פאָהרען קיין אַמעריקע, און דער טאַטע נעבאַך בלייבט דאָ, אויפ'ן הייליגען אָרט, איינער אַליין"... לאַנג טראַכטען לאָזט מען מיך ניט. מע טהוט אויף מיר אַ הוק און מע הייסט מיר קריכען אויפ'ן וואָגען. ווי אַזוי קאָן איך קריכען אויף אַזאַ הויבען וואָגען מיט אַזאַ באַרג מיט בעטגעוואַנט? ס'איז דאָ אַיין עצה: לייזער שטעלט מיר

אונטער זיינע ברייטע פּלייצעס. פּלוצים ווערד אַ קושעריי מיט אַ געוויין, אַ יללה. ערגער ווי תשעה־באָב. מעהר פון אַלע וויינט די מאַמע. זי פאַלט אונזער שכנה פּעסי אויפ'ן האַלז און זאָגט: „איהר זענט מיר געווען אַ שוועסטער. געטרייער פון אַ שוועס־טער!"... אונזער שכנה פּעסי וויינט ניט, נאָר איהר גראָבער גיידער טרייסעלט זיך, און גרויסע טרערען, ווי באָב, קייקלען זיך איבער איהרע פעטע גלאַנצענדיגע באַקען. אַלע האָבען זיך שוין צעקושט, נאָר פּיני נאָך נישט. זעהען פּיני'ן קושען זיך — דאַרף מען נישט קיין טהעאַטער. מחמת ער האָט אַ נידעריגע ראיה, טרעפט ער ניט וואו מע דאַרף. אָדער ער קושט אין באָרד אַריין, אָדער אין שפּיץ נאָז, אָדער ער טהוט זיך גאָר אַ בוצקע אין שטערן. דערצו האָט ער אַ טבע, אַז ער געהט, שפּרינגט ער אונטער און פאַרטשע־פּעט זיך ביי זיינע אייגענע פיס. איך זאָג אייך, פון פּיני'ן קאָן מען בלייבען אָהן אַ בויך לאַכענדיג. דאַנקען השם יתברך, מיר זיצען שוין אין וואָגען. דאָס הייסט, איך האָב געוואָלט זאָגען: אויפ'ן וואָגען. אויבען־אָן, אויף די קישענס און צווישען די קי־שענס, זיצען: די מאַמע, ברכה און טייבעל. פּאָריטש (אַקעגען) — מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני; איך מיט לייזער'ען — אויף דער קעלניע. די מאַמע וויל אפילו, איך זאָל מיך אַוועקזעצען ביי איהר צופוסענס. זאָגט אָבער מיין ברודער אליהו, אַז אויף דער קעלניע וועט מיר זיין בעסער. געוויס וועט מיר זיין בעסער! אויף דער קעלניע זעה איך פאַר זיך די גאַנצע וועלט, און די גאַנצע וועלט זעהט מיך. לייזער נעמט זיך צו דער בייטש. דער עולם געזעגענט זיך נאָך. די ווייבער וויינען.

— זייט געזונט!

— פאָהרט געזונט!

— שרייבט אונז פון אייער געזונט!

— זייט מצליח!

— פאַרגעסט אונז ניט!

— שרייבט אַלע וואָך! למען השם, יעדע וואָך אַ בריעף!

— לאָזט נערישען משה'ן, מיט בתיה'ן, מיט מאיר'ען, מיט זלאטען, מיט חנה־פערלען, מיט שרה־רחל'ען, מיט זייערע קינדער.

— נאָר פרייִנדלעך! זייט געזונט! זייט געזונט!

אזוי שרייען מיר אלע פון'ם וואָגען ארויס, און איך וואָלט געמעגט שווערען, אז מיר פאָהרען שוין. לייזער האָט געשענקט אלע דריי אָדלערס צו רעכטע שמיז. איינעם האָט ער מכבד געווען מיט'ן שטעקען אחוץ. די רערער קאטשען זיך. מיר שאָקלען זיך און העצקען זיך. איך שפרינג־אונטער אויף דער קעלניע און פאל שיער נישט אראָפּ פאר פרייד. עס קיצעלט מיך, עס גענזעלט מיך אין האלז. עס גלוסט זיך מיר זינגען. מיר פאָהרען, מיר פאָהרען, מיר פאָהרען קיין אמעריקע!

XIII

מיך גנב׳ענען די גרעניץ

XIII

מיר גנב׳ענען די גרעניץ

א.

פֿאהרען מיט דער באהן איז א גן־עדן! מיט דער פוהר איז אויך ניט שלעכט, נאר סע טרייסעלט, און די זייטען טהוען נאכ־דעם וועה סכנות. לייזער׳ס פערד פליהען טאקי ווי די אדלערם, פון דעסטוועגען האבען מיר זיך געגוג געשלעפט, ביז מיר זענען געקומען צו דער סטאנציע. און אז מיר זענען געקומען צו דער סטאנציע, האבען מיר נישט געקאנט ארוים. מיר איז געווען גרינגער פון אלעמען. איך בין דאך געוועסען מיט לייזער׳ען אויף דער קעלניע. האַרט איז טאקי געווען, אין די ביינער האבען גוט וועה געטהאן. דערפאר האט מען אבער געקאנט ארא־שפֿרינגען אין איין מינוט. זיי האבען שוין ניט געקאנט שפֿרינ־גען. איהר ווייסט דאך וועד: מיין ברודער אליהו מיט מיין שוועגערין ברכה, אונזער חבר פֿיני מיט זיין ווייב טייבעל, און די מאמע מיינע. ערגער פון אלע איז געווען די ווייבער. זיי זענען אריין און פֿארהרוזנעט געווארען! מע האט פריהער בא־דארפט ארויסווארפען פונ׳ם וואגען אלע פעקלעך מיט׳ן גאנצען בעטגעוואנט, און ערשט נאכדעם שלעפען די ווייבער אוינציגוויז.

און דאָס האָט אַלץ געטהאָן לייזער. ער איז טאַקי אַ בייזער איד און שעלט מיט טוידטע קללות. ער איז אָבער אַיין עהרליכער, אַ געטרייער בעל־עגלה. אַיין עבירה, וואָס ער האָט אונז אָפּגע־וואָרפען מיט די פּעקלעך און מיט'ן בעטגעוואַנט אויף דער סטאַנ־ציע פון דער באַהן, און אַליין איז ער אַוועק זוכען פּאַרשוינען אויף צוריק. מיר זענען געבליבען אָהן איהם עלענד, ווי אויפ'ן וואַסער. ערשטענס, האָט אונז דער גוי פון דער באַהן אָנגע־טהאָן צרות. ער האָט זיך געטשעפּעט צו אונז פאַר די פּעקלעך. און ניט אַזוי פאַר די פּעקלעך, ווי פאַר'ן בעטגעוואַנט. זיין עסק, וואָס מיר פיהרען אַ סך קישענס. די מאַמע רעדט צו איהם מיט גוטען. זי זאָגט איהם, אַז מיר פאָהרען קיין אַמעריקע. ווערד ער גזלן און זאָגט אונז, אַז מיר זאָלען פאָהרען אין אַזאַ אַיין אָרט, וואָס איך שעם מיך אויסצוזאָגען.

— מע דאַרף מיט'ן ערל שלאָגען בלאַט, איהם עפּיס נתנ'ען אויף דער יד...

אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו צו אונזער חבר פּיני. אונזער חבר פּיני איז אונזער פיהרער, אונזער קאָפּ. ער קאָן רעדען גוט רוסיש. אַ חסרון, וואָס ער איז אַ ביסעל צו אַ היציגער. מיין ברודער אליהו איז אויך אַ גוטער כעסן, אָבער ניט אַזוי היציג, ווי פּיני. באַלד צינדט ער זיך אָן, ווי אַ פייער, און זידעלט זיך. ער געהט־צו צום גוי און טהוט מיט איהם אַ שמועס אויף רוסיש. איך געב עס אַייך איבער מיט זיין רוסישער שפּראַך און זעץ עס אַייך באַלד איבער אויף אונזער לשון:

— סלוחאַי נאָ, טשאָלאָוויקו! טשאָרט טאָבי נע ווזיאַוו קאַק מי פּאָיעחאַלי וו'אַמעריקו איז מנאָזשעסטווענע טשיסלאָ פּאָ־דושקי אי פּאָדושעטשקו קאַטאָרע מי טאָבי דאַל נאַ וואָדקע אי מאָלטשי סוויניאַ!

אויף אידיש קומט דאָס אויס אַ סך שענער:

— הער נאָר, דו מענטשעל! דער שוואַרץ־יאָהר וועט דיך ניט נעמען, וואָס מיר פאָהרען קיין אַמעריקע מיט אַ סך קישענס

און קישעלעך, פאר וועלכע מיר נעבען דיר א טרונק בראַנפען — און שוויג, חזיר!

אודאי האָט איהם דער גוי ניט אָפּגעשוויגען. ער האָט איהם אָנגערופען מיט אַלערליי נעמען: „זשיד חאַלאַמייז", „הינטישע מאַרדע", „חזיר'שער אויהער", „פּאַהאַנער גלויבען". מיר האָבען מורא נעהאַט פּאַר א סקאַנדאַל, פּאַר פּאָליציע. מיין מאַמע האָט שוין נעבראַכען די הענט, געוויינט פּאַר פּיני'ן:

— וועד האָט דיך געבעטען, זאָלסט ארוים מיט דיין צונג, באַווייזען, אז דו קענסט?

— האָט קיין מורא ניט, דער ערל וועט נעמען א חצי רו"כ, און מע וועט זיך איבערבעטען.

כך הוה. זיי האָבען זיך טאַקי איבערגעבעטען. פּיני האָט ניט אויפּגעהערט צו שיטען מיט רוסיש. דער ערל האָט ניט אויפּגעהערט צו שעלטען און האָט איבערגעטראַגען אַלע פּעקלעך מיט אַלע קישענס אין א גרויסע שמוב מיט הויבע פּענסטער, וואָס מע רופט דאָס „וואַקזאַל". און ערשט דאָ הויבט זיך אָן די רעכטע חתונה. וואָס איז שוין ווייטער? דער גוי זאָגט, אז מע וועט אונז ניט אַרײַנלאָזען אין וואַגאָן אַריין מיט אַזוי פּיעל קישענס און מיט אַזוי פּיעל שמאַטעס (דאָס מיינט ער, אַפּנים, די קאַלדרעס: א ביסעל צעריסען דער אונטערשלאַנ, זעהט זיך אַרויס די וואַטען, הייסט דאָס שוין ביי איהם שמאַטעס!). עס בליבט, מע זאָל נעהן צום „נאַטשאַלניק". וועד זאָל נעהן? נעווינטליך, פּיני! פּיני נעהט מיט'ן גוי צום „נאַטשאַלניק". איך נעה זיי נאָך. מיט'ן „נאַטשאַלניק" שטעלט זיך אַוועק פּיני אויפּטענה'ן שוין גאָר מיט איין אַנדער לשון. ער בייזערט זיך שוין ניט אַזוי שטאַרק, נאָר ער רעדט און מאַכט מיט די הענט. ער זאָגט איהם עפּעס מאַרנע וועריטער, וואָס איך האָב זיי קיינמאָל ניט נעהערט: „קאַלומבוס"... „ציוויליזאַציע"... „אַלעקסאַנדער פּאָן הומבאָלד"... „סלאָנימסקי"... „מאַטעמאַטיקע"... די איבעריגע ייערטער האָב איך שוין פּאַרגעסען. דער „נאַטשאַלניק" האָט איהם

גוט אויסגעהערט, אננעקוקט און אפגעשווינגען. אפנים, אז פיני האט איהם נוט דערלאנגט! פון דעסטוועגען, האט דאס אויך ניט געהאלפען. מע האט געמוזט אוועקגעבען דאס גאנצע בעטגעוואנט אין באגאזש און ארויסנעמען א קוויטאנציע. די מאמע איז נעוען אויסער זיך: אויף וואס וועלען מיר שלאפען?

ב.

די מאמע האט זיך אומזיסט נעזארגט: אויף וואס וועלען מיר שלאפען? איך בין אייך שוין מוחל דאס שלאפען. איך וואלט א בעלן געווען, ס'זאל חאטש זיין וואו צו זיצען. ווי אויף צו־להכעיס, איז אין וואגאן אזוי ענג, אז מע קאן דערשטיקט ווערען. אחוץ אונז, פאהרען נאך א סך פארשוינען, אידען און כריסטען, און מע שלאגט זיך פאר די ערטער. איבער'ן בעטגעוואנט האבען מיר פארשפעטיגט אלע בעסטע ערטער. מיר האבען קוים באזעצט די ווייבער מיט די פעקלעך אויף דער ערד. די מאמע אין איין זייט וואגאן, ברכה און טייבעל אין דער אנדערער זייט וואגאן. אז זיי ווילען רעדען, מוזען זיי שרייען הויך איבער'ן גאנצען וואגאן. לאכט מען פון זיי. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני זענען געבליבען העננען, ווי אין דער לופטען, ניט אהין, ניט אהער. פיני איז בלינד, חאפט ער אלע מאל א קלאפ אין שטערן. און איך? פאר מיר זארגט אייך נישט. מיר איז גוט. מיר איז אוים־נעצייכענט. מע קוועטשט מיך טאקי פון אלע זייטען. איך שטעה אבער ביי א פענסטער. דאס, וואס איך זעה, האט איהר געווים קיינמאל ניט געזעהן. פאר מיינע אויגען פליהען שטיבער, וויארם־טען, בוימער, מענטשען, פעלדער, וועלדער — ס'איז ניט צו באשרייבען! און ווי אזוי פליהט די באהן! און ווי אזוי קלאפען די רעדער! ווי אזוי טראסקעט דאס! ווי אזוי פייפט דאס! ווי אזוי קוויטשעט דאס! די מאמע האט מורא, איך זאל ניט ארויס־פאלען דורכ'ן פענסטער, שרייט זי אלע מינוט אויף א קול: „מא־

טעל! מאָטעל?" און עפּיס איינער א פּריצ'על מיט בלויע ברילען קרימט איהר איבער און זאָגט איהר נאָך מיט'ן אייגענעם נגון: „מאָטעל! מאָטעל?" אַלע כריסטען לאַכען. די אידען מאַכען זיך ניט וויסענדיג. די מאַמע הערט זיי אודאי ווי דעם פאַר־אַ־יאָהריגען שניי. זי הערט ניט אויף צו שרייען: „מאָטעל! מאָ־טעל?" וואָס וויל זי ווייטער? זי וויל, איך זאָל עפּיס נעמען אין מויל אַריין. מיר פיהרען מיט זיך פון כל טוב: רעטאַך, און ציבעלעס, און קנאָבעל, און גרינע אוגערקעס, און האַרטע אייער, אויף יעדען איינציגען אַיין איי. איך האָב שוין לאַנג נישט אַזאַ הנאה געהאַט פונ'ם עסען. אַ ביסעל האָט אונז פאַרשטעהרט די סעודה טאַקי פּיני אַליין. ער דאַרף זיך אָננעמען דעם אידענ'ס קריוודע. ער קאָן ניט ליידען, למאי די כריסטען לאַכען, וואָס מיר עסען ציבעלקעס מיט קנאָבעל. ער ציהט זיך אויס, ווי לאַנג ער איז, און רופט זיך אָן צום פּריצ'על, וואָס מיט די בלויע ברילען, אויף זיין רוסישער שפּראַך:

— אַ קאַק ווי קושאַיעטע סוויניאַ? (און אַז איהר עסט חזיר?)

די דאָזיגע ווערטער האָבען דערלאַנגט די כריסטען ביז'ן ביין אַריין. איינעם פון זיי האָט דאָס, אַפּנים, אָנגענומען ביי דער לעבער. ער האָט זיך אויפגעהאַפּט און האָט אַראָפּגעלאָזט אונזער חבר פּיני'ן אַ פּאַטש, אַז עס האָט געגעבען אַ קלונג. פּיני האָט פיינט אָפּשווייגען. ער האָט איהם געוואָלט געבען צוויי צוריק. איז ער דאָך אָבער בלינד. טרעפט ער אין אַיין אַנדער כריסט. אַ גליק, וואָס עס קומט אַריין דער קאָנדוקטאָר מיט'ן אָבער־קאָנ־דוקטאָר, און עס ווערד אַ טומעל, אַ מהומה. אַלע רעדען. די אידען קלאָגען זיך אויף די כריסטען. איינעם האָט מען אָפּגע־קוועטשט אַ פינגער פון פוס מיט אַ טשעמאָדאַן. איינעם האָט מען אַרויסגעוואָרפען דאָס היטעל דורכ'ן פענסטער. די כריסטען שרייען: ס'אַ ליגען! ס'אַ בלבול! די אידען שטעלען עדות, און דוקא צוויי כריסטען. איינער פון זיי איז אַ גלח. אַ גלח וועט

ניט זאָגען קיין לינען. די כריסטען זאָגען, אז די אידען האָבען אונטערגעקויפט דעם גלח. דער גלח האָלט א גאַנצע דרשה. עס לויפען־אַפּ אזוי עטלעכע סטאַנציעס. אויף יעדער סטאַנציע לעריגט אוים דער וואַגאָן א פּאָר פּארשוינדלעך. עס ווערד אלע מאל גראָמער. אונזערע ווייבער זיצען שוין, ווי די פּריצות, אויף די בענק מיט זייערע פּעקלעך. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני האָבען זיך מחיה געווען. זיי האָבען די בעסטע ערטער. ערשט דאָ דערזעהט טייבעל, אז ביי איהר מאן פּיני איז אויפגעלאָפען א באָק, און מע קאָן דערקענען פּינגער. טייבעל איז אוים מענטש. זי האָט אויף איהם רחמנות. פּיני שוועדט איהר, אז ער פּיהלט ניט קיין זאָך. ער פּיהלט נאָר, ווי סע שמאַרצט. ס'וועט באלד איבערגעהן. ער האָט פּיינט רעדען פון אזעלכע זאכען. ער רעדט בעסער מיט די אידען. ער פּרעגט זיי, וואוהין זיי פאָהרען. א סך פון זיי פאָהרען קיין אמעריקע. דערהערט, אז קיין אמעריקע, ווערד אויף אונז א גרולה.

— סטייטיט, וואָס־זשע האָט איהר געשוויגען ביז אהער? מיר פאָהרען דאָך אויך קיין אמעריקע!

אזוי זאָגט זיי פּיני, און מיר ווערען ניך באַקאַנט. מיר ווייסען אלע, פון וואָסער א שטאָדט איטלעכער פאָהרט און צו וועמען.

— איהר קיין ניו־יאָרק? מיר קיין פילאַדעלפּיע!

— וואָס איז דאָס פילאַדעלפּיע?

— אויך א שטאָדט, ווי ניו־יאָרק.

— פּאַוואָלי, האלט זיך אין! פילאַדעלפּיע קענען ניו־יאָרק איז אזוי ווי איישישאָק קענען ווילנע, דהאָזשנע קענען אדעס, אטוואָצק קענען ווארשעוו, סעמיאָנעווקע קענען פּעטערבורג, קאָזעלעץ קענען חארקאָוו...

— טע־טע־טע! איהר זענט דאָך עפּים אויסגעווען א וועלט, קיין עין־הרע!

— לאָם איך עס פּארמאָגען! אויב איהר ווילט, וועל איך אייך אויסרעכענען אלע שטעדט, וואָס איך בין דאָרט געווען...

— דאָס לאָזט איבער אויף שבת. זאָגט בעסער, אידען, וואָס טהו איך מיט דער גרעניץ?

— איהר וועט טהון דאָס, וואָס מיר טהוען, דאָס וואָס אַלע טהוען.

דאָ רוקען זיך צונויף אַלע אידען אינאיינעם, און מע שמועסט וועגען גנב'ענען די גרעניץ. איך פארשטעה ניט, וואָס הייסט דאָס „גנב'ענען די גרעניץ"? מיר זענען דען גנבים?... וועמען פרעגט מען? די מאַמע איז א אידינע. וואָס וויסט א אידינע? מיין ברודער אליהו האָט פיינט, אז מע דולט איהם א קאָפּ. א יונגעלע ווי איך, זאָגט ער, דארף זיך נישט אריינמישען צווישען גרויסע. פּיני איז פארטראָגען. ער רעדט. אַלע רעדען. איטליכער דערצעהלט איין אַנדער מעשה פון איין אַנדער גרעניץ. איינער זאָגט, אז די בעסטע גרעניץ אויף צו גנב'ענען איז נאָווהאָסעליץ. דער אַנדערער זאָגט, אז אויף בראָד איז בעסער ווי אומעטום. קומט צו געהן א דריטער און זאָגט, אז אונגעני איז אויך ניט שלעכט. וועדר א געלעכטער: „אונגעני אויך מיר א גרעניץ! רומעניע אויך מיר א לאַנד! ימח שמם זאָלען זיי וועדען מיט זייער לאַנד און מיט זייער גרעניץ!"...

— שאַט! מיר זענען שוין כיי דער גרעניץ!

ב.

„די גרעניץ", האָב איך געמיינט, איז מיט הערנער. צום סוף — נאָרנישט: די אייגענע הייזער, די אייגענע אידען מיט די אייגענע גויים, וואָס ביי אונז. אפילו א מארק מיט קלייטען מיט שטעלעכלעך — אלסדינג אזוי ווי ביי אונז. מיין שוועגערין ברכה און אונזער חבר פּיני'ס ווייב טייבעל זענען געגאַנגען אין מארק אייגקויפען. איך ווייל אויך מיט זיי געהן — לאָזט מיך די מאַמע ניט אָפּ פון זיך אויף איין מינוט. זי האָט מורא, מע זאָל מיך ניט אַוועק'גנב'ענען סאַמע ביי דער גרעניץ. מיין ברודער

אליהו און אונזער חבר פּיני זענען נישטאָ. זיי דערהען זיך אָרום מיט פּרעמדע אידן, וואָס איך קען זיי ניט. די מאַמע זאָגט, אז דאָס זענען אגענטען. די אגענטען וועלען מיט אונז גנב'ענען די גרענעץ. איינער זעהט טאקי אוים ווי א גנב. א גרינע קאַפּאָטע, א ווייסער שירם, און אויגען גנב'ישע. דער אנדערער איז דוקא א פיינער מענטש מיט א קאַפּעליש. און א אידינע דרעהט זיך אויך אָרום אין קאָהן. די אידינע ווייזט אוים א פּרומע, איין עהרליכע. זי טראָגט א שייטעל אויפ'ן קאָפּ און רעדט מיט גאָט. זי פּרענט די מאַמע, וואו וועט זי בענטשען ליכט, אויב מיר האַלטען דאָ שבת? די מאַמע זאָגט, אז מיר האַלטען דאָ ניט קיין שבת. שבת וועלען מיר שוין, זאָגט זי, מיט גאָט'ס הילף זיין אויף יענער זייט. די אידינע מאכט א פּרום פּנים און זאָגט: אָמן, רבונו־של־עולם! זי האָט אָבער מורא, זאָגט זי, אז מע פיהרט אונז אין באָד אריין. די אגענטען, זאָגט זי, וואָס מיר האַנדלען מיט זיי, זענען פּראָסטע גנבים. זיי וועלען אויסנארען ביי אונז דאָס געלט, זאָגט זי, און וועלען אונז אריינפיהרען אין א בלאָטע אריין. אויב מיר ווילען, זאָגט זי, גנב'ענען די גרענעץ, זאָלען מיר גנב'ענען מיט איהר, וועט אונז זיין, זאָגט זי, אז וואויל און גוט!... אזוי? איז זי, הייסט עס, אויך א גנב'טע? היינט וואָס טראָגט זי א שייטעל און רעדט מיט גאָט?...

שוין נעקומען מיין ברודער אליהו מיט אונזער חבר פּיני. ביידע זענען עפּים שטאַרק צעטראָגען. אפּנים, זיי האָבען זיך צעקריעגט? אייגער זאָגט אויפ'ן אנדערען, אז איבער איהם וועלען מיר דאָ מוזען שבת האַלטען. שבת האַלטען אַליין איז נאָך גאָרנישט. מיר ווערען געוואָהר, אז ביידע אגענטען האָבען זיך באַריהמט, אז מע וועט אונז מסר'ען, אז מיר ווילען גנב'ענען די גרענעץ. ביז עפּים וואָס — די מאַמע ווייזט דערווייל. מיין ברודער אליהו בייזערט זיך אויף איהר, וואָס זי מאכט א תל פון די אויגען. איבער איהרע אויגען, זאָגט ער, וועט מען אונז אַלע־מען נישט אריינלאָזען קיין אמעריסע! מיין ברודער אליהו און

פּיני הערען אויף צו האַנדלען מיט די אַגענטען. זיי זאָגען: איין עק, מיר פֿאָהרען ניט קיין אַמעריקע און גנב'ענען ניט די גרעניץ! מיר רייסט זיך אָפּ אין הארצען. איך מיין, ס'איז טאַקי איין אמת. צום סוף, איז דאָס נאָר א מאניפֿאַרנג. פּיני'ס קאָפּ! דאָס האָבען זיי אומיסטנע אזוי געזאָגט, בכדי זיך אָפּטשעפֿען פון די אַגענטען. און מיר האָבען געגומען האַנדלען מיט דער אידינע. די אידינע האָט געגומען איין אויפגאָב און האָט אונז געזאָגט, מיר זאָלען זיין גרייט אויף היינט אַרום האַלבע נאַכט. די נעכט זענען פּינסטערע נעכט. סוף חורש. אויסגעצייכענט גוט אויף צו גנב'ענען די גרעניץ. איך וואָלט שוין געוואָלט דערלעבען זעהן, וואָס הייסט דאָס „גרעניץ" און ווי אזוי וועלען מיר דאָס גנב'ענען?

ד.

א גאַנצען טאָג זענען מיר געווען באַשעפֿטיגט מיט די זאכען. מיר האָבען אַלסדינג באַראַרפט איינפּאַקען און אַוועקגעבען דאָס דער אידינע. די זאכען וועט זי אונז איבערפּעקלען נאַכדעם. דער עיקר איז ביי איהר, זאָגט זי, די נפשות. און זי זאָגט אונז אָן, ווי אזוי מיר זאָלען זיך פּיהרען. אז ס'וועט ווערען, זאָגט זי, האַלבע נאַכט, זאָלען מיר אַרויסגעהן הינטער דער שטאָדט. דאָרט איז פֿארהאַן, זאָגט זי, א בערגעל. זאָלען מיר, זאָגט זי, דאָס בערגעל דורכלאָזען, און נעמען זיך לינקס, און גיהן און גיהן, ביז מיר וועלען דערזעהן נאָך א בערגעל. פון דעם בערגעל זאָלען מיר זיך נעמען, זאָגט זי, רעכטס, און גיהן אזוי לאַנג, ביז מיר וועלען קומען צו א שענקעל. אין שענקעל זאָל אַריינגיהן נאָר אויינער פון אונז, ניט אַלע. אין שענקעל וועלען מיר טרעפען, זאָגט זי, צוויי ערלים טרינקען בראַנפען ביי איין טישעל, זאָלען מיר צוגיהן, זאָגט זי, צו די ערלים און א זאָג טהון „חיימאָווא" — איז שוין גענוג. וויבאַלד זיי וועלען דערהערען, זאָגט זי, דאָס וואָרט „חיימאָווא" (ס'איז איהר נאָמען), אזוי וועלען זיי אויפשטעהן און גיהן מיט

אייך ביז'ן וועלדעל. אין וועלדעל וועלען אויף אייך וואַרטען נאָך פּיער גוויים. טאָמער וועלען זיי שלאָפען, זאָלט איהר זיי אויפ־ וועקען. אין וועלדעל אז איהר וועט גיהן, זאָלט איהר, זאָגט זיי, זיין שטיל, קיין פּיפּס ניט ארויסלאָזען, מע זאָל חלילה ניט דער־ הערען און אויסשיסען. אויף יעדען טריט, זאָגט זי, איז דאָ א סאָלדאָט מיט א ביקס און שיסט... פון וועלדעל, זאָגט זי, וועלען אייך שוין די ערלים ארויספיהרען אויפ'ן רעכטען וועג, בארג־ אראָפ, און אָט זענט איהר שוין אויף יענער זייט...

מיר איז די מעשה מיט'ן בערגעל, מיט'ן שענקעל, מיט'ן וועלדעל שטארק געפעלען. די מאָמע האָט א ביסעל מורא. ברכה און טייבעל — אויך. מיר לאָבען פון זיי. נקבות ציטערען פאר א קאַץ אויך!...

קוים דערלעבט נאכט. אָפּגעדאַוונט מעריב, אָפּגעגעסען וועטשערע, האָבען מיר אָפּגעווא"ט ביז עס וועט ווערען רעכט פינסטער. פונקט צוועלף דעם זייגער האָבען מיר זיך אלע, זאָלבע־ זעכסט, געלאָזט אין וועג ארויס. פריהער זענען געגאַנגען מיר, מאנסביליען. נאָך אונז זענען נאָכגעגאַנגען די ווייבער, ווי געווהנ־ ליך. אזוי ווי די אידינע האָט נביאות געזאָגט, אזוי איז טאַקי געווען. ארויסגעגאַנגען פון שטאָדט, האָבען מיר דערזעהן א בער־ געל. האָבען מיר דורכגעלאָזט דאָס בערגעל און זיך ענומען לינקס. פון דאָרטען זענען מיר געגאַנגען און געגאַנגען און דערזעהן נאָך א בערגעל. פון דעם בערגעל האָבען מיר זיך ענומען, ווי זי האָט אונז אָנגעזאָגט, רעכטס און זענען געגאַנגען אזוי לאַנג, ביז מיר האָבען דערזעהן א שענקעל. אין שענקעל איז אריין איינער פון אונז. ווער? געווהנליך, פיני. מיר וואַרטען א האַלבע שעה, א שעה, צוויי שעה — נישטאָ פיני. הויבען אָן די ווייבער זאָגען, מע זאָל גיהן זעהן, וואו איז פיני? ווער זאָל גיהן? מיין ברודער אליהו. זאָגט די מאָמע: זי ווייל ניט. זאָג איך: „אָט־אָ נעה איך". זאָגט די מאָמע: זי האָט מורא. שאָט! אָט איז פיני. „וואו ביזט דו געווען אזוי לאַנג?" — „אין שענקעל". — „וואו

זענען די ערלים?" — „זיי שלאָפען". — „פאַר וואָס האָסט דו זיי נישט געוועקט?" — „פון וואַנען ווייסט איהר, אַז איך האָב זיי ניט געוועקט?" — „פאַר וואָס האָסט דו זיי ניט געזאָגט „חיימאָ־וואַ?" — „פון וואַנען ווייסט איהר, אַז איך האָב זיי ניט געזאָגט?" „נו?" — „נו־נו!" — „איז דאָך שלעכט!" — „ווער זאָגט דען, אַז ס'איז גוט?"...

ה.

מיין ברודער אליהו איז טאַקי אַ חכם. ער זאָגט, זיי זאָלען געהן ביידע אין שענקעל אַריין, פּרובען זיך נאָך אַ מאָל אויפוועקען די ערלים. כך הוה. עס האָט ניט גענומען קיין האַלבע שעה, מיר טהוען אַ קוק, זיי געהען מיט די צוויי ערלים. די ערלים זענען נאָך פאַרשלאָפען, אַ ביסעל שכור'ליך און שפּייען און שעל־טען זיך — סכנת נפשות. דאָס וואָרט „טשאָרט" ווערד איבער־גע'חזר'ט אפשר הונדערט מאָל. די ווייבער הויבען אָן, האַכט מיר, מורא האָבען. איך דערקען נאָך זייער זיפצען און זייער קרעכצען און נאָך דעם „רבונו־של־עולם", וואָס די מאַמע דערמאַנט אַלע מינוט שטילערהייד. הויך האָט זי מורא. מע הערט ניט פון אונז קיין פּיפּס. מיר געהען און געהען, און מעהר קיין גויים זעהען מיר ניט. וואו זענען די איבעריגע פיער? פּלוצים שטעלען זיך אָפּ אונזערע צוויי ערלים און רופען זיך אָפּ צו אונז, מיר זאָלען זיי זאָגען, וויפיעל געלט מיר האָבען. עס פאַלט אָן אויף אונז אַזאַ פּחד, אַז מיר קאָנען ניט רעדען קיין וואָרט. שטעלט זיך אַרויס די מאַמע און זאָגט, אַז מיר האָבען נישט קיין געלט. זאָגען זיי: ס'אַ ליגען. אַלע אידען האָבען געלט. און נעמען־אַרויס צוויי לאַנגע מעסערס און טראָגען אונז צו גלייך צום פּנים און זאָגען: „וועט איהר אונז נישט אָפּגעבען באַלד אינגאַנצען וואָס איהר האָט, זענט איהר געקוילעטע!"... אַלע שטעהען אָהן לשון און ציטערען, ווי די לעמעלעך. רופט זיך אָפּ די מאַמע צו מיין

ברודער אליהו, ער זאל אויפבינדען די קעשענע און אָפּגעבען דאָס געלט (דאָס איז דאָס געלט, וואָס מיר האָבען אָפּגעלייזט פּאר אונ־זער האלבע דירה). אין דער מינוט געפּעלט מיין שוועגערין ברכה צו פּאלען חלשות. דערזעהען, אז ברכה איז געפּאלען, שרייט די מאמע: גוואלד! אויף איהר קוקענדיג, שרייט טייבעל אויך: גוואלד! פּלוצים — טראך־טאראראך!!!... דאָס האָט מען אוים־געשאָסען. דער שאָס צעטראָגט זיך מיט א וויעדער־קול איבער'ן גאנצען וואלד. די ערלים זענען אויסגעטריקענט געוואָרען. ברכה האָט זיך אויפגעהאָפּט. די מאמע האָפּט מיך מיט איין האנט און מיין ברודער אליהו מיט דער אנדערער האנט:

— קינדער! לאָמיר לויפען!... דער שומר ישראל איז מיט אונז!...

איך וויים ניט, וואו עס נעמט זיך צו איהר אזוי פיעל כח אויף צו לויפען? אלע מאל פּאָרטשעפּען מיר זיך אן א בוים און פּאלען. מיר שטעהען־אויף און לויפען וויטער. אלע מאל דרעהט־אוים די מאמע דעם קאָפּ צוריק און טהוט א פּרעג שטילער־הייד:

— פּיני, דו לויפסט? ברכה, דו לויפסט? טייבעל, דו לויפסט? לויפט, לויפט, דער שומר ישראל איז מיט אונז!

וויפיעל מיר זענען אזוי געלאָפּען — קאָן איך אייך ניט זאָגען. פּונ'ם וואלד זענען מיר שוין לאנג ארויס. עס הויבט אן ווערען ווי טאָגליך. עס בלאָזט א קיהל ווינטעל. נאָר אונז איז היים סכנות. מיר דערזעהען פּאר זיך א גאס, און נאָך א גאס. א וויסען קלויסטער, נערטנער, הויפען, שטיבלעך. אפּנים, דאָס איז דאָס שטעדטעל, וואָס די אידינע האָט אונז געזאָגט נביאות. וויי־באלד אזוי, זענען מיר דאָך שוין פון „יענער זייט". מיר באַ־נעגענען א אידען, מיט אזעלכע פּאות, וואָס איך האָב אויף מיין לעבען נישט געזעהען. א קאָפּאָטע טראָגט ער א לאנגע, א צע־פּליקטע. אויפ'ן האלז א גרינעם שאל. ער טרייבט א ציעג. מיר שטעלען איהם אָפּ מיט דער ציעג און געבען איהם „שלום". דער

איד פון דער ציעג באטראכט אונז פון קאפ ביז פיס. פיני פאר־בינדט מיט איהם א שמועס. דער איד פון דער ציעג רעדט עפיס מאדנע. טאקי אונזער לשון, נאר מיט פתח'ען. פיני פרעגט איהם, צי ס'איז נאך עפיס ווייט צו דער גרעניץ? דער איד פון דער ציעג קוקט איהם אן: „וואסער גרעניץ?"... עס לאזט זיך אויס א מעשה, אז מיר זענען שוין לאנג אויף דער זייט, מיר זענען שוין ווייט פון דער רוסישער גרעניץ.

— וויבאלד אזוי, היינט וואס־זשע לויפען מיר, ווי די משוגעים?

עס פאלט־אן אויף אונז אלעמען א מורא'דיג געלעכטער. די ווייבער פאלען אזש צו דער ערד לאכענדיג. נאר די מאמע הויבט אויף די הענט ארויף: „איך דאנק דיר, נאטעניו!" — און צע־ווייגט זיך.

XIV

טיר זענען שוין אין בראד!

XIV

מיר זענען שוין אין בראָד!

א.

וויסט איהר, וואו מיר שפּאַרען־אָן? אָוש אין בראָד! איך מיין, אז מיר זענען שוין נאָהענט צו אמעריקע. א שענע שטאָדט אָט דאָס בראָד! ס'איז נאָרניט די שטאָדט, די גאַסען, די מענטשען, וואָס בייַ אונז. אפילו די אידען זענען דאָ ניט די אידען, וואָס בייַ אונז. דאָס הייסט, די אידען זענען די אייגענע אידען, וואָס בייַ אונז. און אויב איהר ווילט, זענען זיי נאָך מעהר אידען, ווי אונזערע אידען. די פּאות א סך לענגערע, ווי בייַ אונזערע. די קאַפּאָטעס בייַ זיי זענען כמעט ביז דער ערד. זיי טראָגען מאַרגע קאַפּעלישלעך, גאַרטעלעך, מיט שיך און זאָקען, און די וויבער — פּאַריקען. נאָר דאָס לשון זייערס — אוי, דאָס לשון! דייטש רופט מען דאָס. ס'איז נאָרניט דאָס, וואָס בייַ אונז. דאָס הייסט, די ווערטער זענען די אייגענע ווערטער, וואָס בייַ אונז, נאָר מיט פּתח'ען. למשל: „וואָס" איז „וואָס", „דאָס" איז „דאָס", „שלאָפען" איז „שלאָפען", „ברויט" איז „בראָיט", „פליישׁ" איז „פלאָיש", „מאיר" איז „מאייער", א „בהמה" איז „בהאיימע", א „שיינעץ"—„שאיינעץ", „מילך" איז „מעלך", „ליכט" איז „לעכט", א „איד" איז א „יאיד", א „אידינע" — א „יאידינע",

„קינד" איז „קונד", א „טינטורעל" איז א „טונטירעל", א „ציבעלע" איז א „צייבעלע", א „סירניקעל" — א „שוויבעלע". הייגט דאס רעדען זייערס! אז זיי רעדען, זינגען זיי. עס קומט אויס גלייך, ווי זיי וואלטען שטענדיג מעביר געווען די סדרה. מיר האבען באלד געהאפט דעם שניט. דער ערשטער איז געווען אונזער חבר פיני. ער האט אנגעהויבען רעדען דייטש כמעט פונ'ם ערשטען טאג, וואס מיר זענען נעקומען. איהם איז געווען גרינגער, ווייל דייטש האט ער געלערנט נאך אין דער היים. מיין ברודער אליהו זאגט, אז חאטש ער האט קיין דייטש קיינמאל ניט געלערנט, פון דעסטוועגען פארשטעהט ער נישט ווינציגער פון איהם. איך הער מיך צו, ווי מע רעדט אויף דייטש, און לערען מיך. אין א פרעמד לאנד מוז מען קענען די שפראך. אזוי זאגט פיני. זיין ווייב טייבעל רעדט שוין אויך האלב דייטש, האלב אידיש. מיין שוועגערין ברכה, אליהו'ס ווייב, וואלט אפשר אויך וועלען רעדען דייטש, קאן זי נעבאך ניט. א גראבער קאפ ביי איהר! זעהט איהר, די מאמע ווייל ניט הערען פון קיין דייטש. זי ווערט, זאגט זי, רעדען אזוי ווי זי האט געהערט אין דער היים. ברעכען זיך די צונג צוליעב די דייטשען איז זי ניט מחויב. זי איז נאר אויף זיי ברוגז. זי האט געמיינט, אז די דייטשען זענען עהרליכע מענטשען. צום סוף, איז זי געוואהר געוואָרען, אז זיי זענען אויך ניט קיין גרויסע צדיקים. אנומעלט איז זי געווען אין מארק, האט מען זי אפגענארט אויף דער וואג. זי האט געזאגט, מע זאל איהר געבען א פונט, און געגעבען האט מען איהר — זי ווייסט אליין ניט וויפיעל.

אזוי דערצעהלט די מאמע און לאזט־אוים, אז צווישען די דייטשען זענען, אפנים, אויך דא גנבים. דערהערט מיין שוועגערין ברכה, חאפט זי זיך אויף און פיירט און מאכט מיט די הענט:

— גנבים זאגט איהר, שוויעגער? א גנב אויף א גנב! איין גנב גרעסער פונ'ם אנדערען! מע דארף זיך פאר זיי היטען שרעקער ווי ביי אונז! ביי אונז ווייסט מען חאטש, אז א גוי איז א גנב.

— ביי אונז, נאַרעלע, ווייסט דער נוי אליין, אז ער איז א גנב. אזוי זאָגט די מאַמע און דערצעהלט א מעשה מיט כימקען. ס'איז געווען ביי אונז אמאל א שיקסע כימקע. דער טאַטע, עליו השלום, האָט נאָך דעמאָלט געלעבט. איז די כימקע געווען זעהר א וואויל שיקסע, נאָר א ביסעל א גנב'טע. אז אלע זענען אוועק־נעגאַנגען פון שטוב, פלעגט זי ניט וועלען בלייבען אליין. זי האָט מורא געהאַט פאַר זיך אליין, זי זאל עפּיס ניט אוועק'גנב'ענען...

ב.

אלסדינג איז ביי די דייטשען אנדערש. אפילו דאָס געלט איז אויך ניט, ווי ביי אונז. דאָ ווייסט מען ניט פון קאָפּיקעס, גרייונעס, צוואַנציגער, פערציגער. דאָ ווייסט מען נאָר גרייצערס. אלסדינג פאַרקויפט זיך דאָ אויפ'ן גרייצער. פאַר אונזערען א רובל גיט מען אייך אָהן א שיעור גרייצערס. מיין מאַמע געפינט, אז ס'איז נישט קיין געלט. ס'איז קנעפּלעך. מיין ברודער אליהו זאָגט, אז זיי צענעהען זיך עפּיס אונטער די פינגער, אזוי ווי שניי. אלע טאָג זעצט ער זיך אווען אין א ווינקעלע, און טרענט אויף די קעשענע, און נעמט־ארויס א רובל, און פאַרנייהט די קעשענע צוריק. אויף מאָרגען טרענט ער וויעדער אויף די קעשענע, נעמט־ארויס א רובל און פאַרנייהט צוריק. אט אזוי אלע טאָג. און די טעג נעהען־אווק, און אונזערע פעקלעך מיט אונזער בעטנע־וואַנט זענען נאָך אלץ נישטא. די אידינע, וואָס האָט מיט אונז ג'ענב'עט די גרעניץ, האָט אונז, אפּנים, אָנגעטהאָן א רעכטען ספּאָדיק. אחוץ וואָס מען איז אונז באַפאַלען אין וואַלד, טאַקי איהרע שומרים אליין, וועלען מיר נאָך אפשר בלייבען אָהן זאכען. די מאַמע הערט ניט אויף צו ברעכען די הענט און צו ווייגען אויף די זאכען. „דאָס בעטנעוואַנט! די קישענס! ווי אזוי וועלען מיר זיך ריהרען קיין אמעריקע אָהן בעטנעוואַנט, אָהן קישענס?"...

פּיני פאַלט אַלע מאָל אויף איין אַנדער פּלאַן. ער וועט געהן, זאָגט ער, מיט אַ „זאַיאַוולעניע" דורך דער באַהן, מיט אַ „פּראָ־שעניע" צום „נאַטשאַלניק" פון דער גרעניץ. ער וועט זיך אַרי־בערחאַפּען אַהין צו דער אידינע און וועט איהר מאַכען אַ פּינ־סטערען סוף. ער וועט זי פרעגען: היתכן?!... ס'איז אָבער קאַלטע פּריפּאַרקעס! עס וועט ניט העלפען קיין „זאַיאַוולעניעס" מיט קיין „פּראָשעניעס". אַריבערחאַפּען זיך צו דער אידינע וועט איהם טייבעל נישט לאָזען, ס'איז בלאָטע, מע זאָל איהר אָנשיטען די שטוב מיט גאָלד. אַזוי האָט זי געזאָגט בפירוש. עס ליגט איהר נאָך אין טעם דאָס „גנב'ענען די גרעניץ". מיר אַלע גע־דענקען נאָך דעם טעם פון דער גרעניץ. מיר דערצעהלען איט־ליכען די מעשה, ווי אַזוי מיר האָבען גע'גנב'עט די גרעניץ, ווי אַזוי די אידינע האָט אונז געגעבען ערלים אויף אַריבערצופּעקלען אונז, ווי אַזוי די ערלים האָבען אונז געפיהרט און פאַרפיהרט אין אַ וואַלד און געוואָלט אונז קוילען. אַ גליק, וואָס מיין שוועגערין ברכה האָט אַ טבע פון חלש'ען און וואָס מיין מאַמע האָט געמאַכט אַ גוואַלד. האָבען דערהערט די סאָלדאַטען און האָבען אָנגע־הויבען שיסען. זענען זיך די ערלים צעלאָפען, און מיר זענען גענעזען געוואָרען. אַזוי דערצעהלט די מאַמע. מיין ברודער אליהו דערצעהלט די אייגענע מעשה, נאָר אַ ביסעל אַנדערש. שלאָגט איהם ברכה איבער און דערצעהלט טאַקי דאָס אייגענע, נאָר אַ ביסעל אַנדערש. זאָגט אונזער חבר פּיני'ס ווייב, טייבעל, אַז ברכה געדענקט ניט אַקוראַט, וואָרום ברכה האָט גע'חלש'ט. און טייבעל וויל אָנהויבען דערצעהלען די מעשה פון אָנהויב אָן, האַקט איהר פּיני איבער און זאָגט, אַז זי ווייסט גאָרניט. אָט וועט ער דערצעהלען נאָך אַ מאָל פון אָנהויב ביז'ן סוף. אַלע טאָג און איטליכען באַזונדער דערצעהלען מיר די מעשה, ווי אַזוי מיר האָבען גע'גנב'עט די גרעניץ. אַלע די, וואָס הערען, שאָקלען מיט די קעפּ, שמוצערען מיט די ליפּען. זיי זאָגען, אַז מיר זענען גליק־ליכע! מיר דאַרפען בענטשען גומל!

ג.

אויף דער זייט גרעניץ איז אונז גוט, בעסער ווי אין דער היים. טהון טהוען מיר ניט קיין האַנט אין קאַלט וואַסער. אָדער מיר זיצען אויף דער אכסניה, אָדער מיר געהען אויפ'ן שפּאַציער, אָנ־קוקען בראָד. אַ שענע שטאָדט. איך ווייס ניט, וואָס מיין שוועגערין ברכה האָט צו דער שטאָדט. אַלע טאָג געפינט זי איין אַנ־דער חסרון אויף דער שטאָדט. דאָס געפעלט איהר ניט — ס'איז בלאָטיג. דאָס זאָגט זי — סע שטינקט, ערגער ווי ביי אונז. איינמאָל ביינאַכט האַפּט זי זיך אויף מיט אַ גוואַלד: מע האָט זי באַפאַלען. מיר זענען אַלע אַראָפּ פון די געלעגערס:

— ווער האָט דיך באַפאַלען? גזלנים?

— וואָסערע גזלנים? וואַנצען!...

אין דער פריה דערצעהלען מיר דעם בעל־הבית פון דער אכסניה, ווייסט ער ניט מיט וואָס מען עסט דאָס. גיט איהם פּיני צו פאַר־שטעהן אויף דייטש, וואָס דאָס איז. זאָגט ער, אַז ביי זיי ווייסט מען ניט דערפון. אין זייער דייטשעס לאַנד זעהט מען דאָס ניט. דאָס האָבען מיר, זאָגט ער, מסתמא געבראַכט מיט זיך פון דער היים... אַי, איז ברכה געווען אין כעס! זי האָט פיינט, זאָגט זי, דעם אידען, ערגער ווי אַ משומד! איך ווייס ניט, פאַר וואָס. דאַכט זיך, זעהר אַ פיינער מענטש. אַז ער רעדט, האַלט ער אַ ביסעל דאָס מויל אויף אַ זייט און שמייכעלט. היינט האָט ער ליעב געבען עצות. וואוהין מיר זאָלען געהן, ביי וועמען מיר זאָלען קויפען און ביי וועמען ניט. און אַז מיר געהען עפּיס קויפען, געהט ער מיט. און קויפען קויפען מיר, צום מיינסטען, מלבושים. מיר האָבען אָנגעהויבען צו ביסלעך אויסקליידען זיך. אונזער חבר פּיני זאָגט, אַז ס'איז ניט שען, וואָס מיר געהען, ווי די שלעפּערס. אין אַ פרעמדער שטאָדט דאַרף מען, זאָגט ער, אַרויסגעהן ווי מענ־טשען. ובפרט דאָ, אין אויסלאַנד, וואו עס איז האַלב אומזיסט.

דאָס איז דאָך באַוואוסט אויף דער גאַנצער וועלט. קודם כל האָט ער זיך געקויפט א קאַפּעלישעל, ווי מע טראָגט ביי די דייטשען, און א פּידזשאַק א קורצען ביז די קניע מיט א נייעם שניפּס. אָנקוקען פּיני'ן אין זיינע דייטשע מלבושים דאַרף מען זיין שטאַרקער פון אייזען. לאַנג און דין איז ער. א נידעריגע ראיה האָט ער. און אַז ער געהט, שפּרינגט ער. היינט די נאָז? די מאַמע זאָגט, אַז ער האָט א פּנים פון חוזק. מיין ברודער אליהו געפינט, אַז ער זעהט אויס ווי א „וויינגער" אָדער ווי א „קאַטערינשטשיק". פּיני זאָגט, אַז ער ווייסט ניט וואָס איז שענער: צי א „וויינגער", צי א „קאַטערינשטשיק", צי גאָר א „שלעפּער"? דאָס מיינט ער טאַקי אונז. מיין ברודער אליהו זאָגט, אַז ער זאָל וועלען, קאָן ער זיך אויך אויסקליידען ווי א דייטש. ס'איז אָבער נישט קיין גרויסע קונץ, זאָגט ער, אויסברענגען געלט, טרענצלען קערבלעך. מע דאַרף, זאָגט ער, דאָס קערבעל היטען קיין אַמעריקע... זאָגט איהם פּיני: אין אַמעריקע דאַרפען מיר קיין געלט ניט. דאָרטען, זאָגט ער, זענען מיר אַליין געלט! ער רעדט איבער אונז אַזוי לאַנג, ביז מיין ברודער אליהו קויפט זיך אויך א קאַפּעליש מיט א פּידזשאַק, און מיר אויך א קאַפּעלישעל מיט א רעקעל. מיר געהען אַלע דריי איבער די גאַסען און רעדען דייטש. איך בין זיכער, אַז אַלע מיינען, אַז מיר זענען דייטשען. איין חסרון נאָר, וואָס אונז געהען נאָך די ווייבער. איך מיין טאַקי די מאַמע, מיין שוועגערין ברכה און פּיני'ס ווייב טייבעל. זיי טרעטען נישט אָפּ פון אונז אויף קיין וויילע. די מאַמע האָט מורא, איך זאָל צווישען די דייטשען ניט פאַרבלאָנזעט ווערען, און יענע געהען גלאַט נאָך, ווי די קעלבלעך. וואָס האָבען זיי מורא — ווייס איך ניט. מחמת מיר דרעהען זיך אַרום זאַלבעזעכסט, קוקט די גאַנצע וועלט אויף אונז. וואָס האָבען זיי ניט געזעהען?

— די גרעסטע נאַראָנים אין דער וועלט זענען דייטשען. — אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. א סימן, וואָס איהר זאָלט ניט זאָגען, גלויבען זיי אייך אויף נאַמנות.

— אחוץ געלט. געלט איז ביי זיי טייערער, ווי ביי אונז! א „גרייצער" איז ביי זיי די נשמה. פאַר א „קרוין" וועלען זיי אייך פאַרקויפען דעם טאַטען, און פאַר א „גולדען" — גאָט אַליין!

אַזוי זאָגט ברכה, און טייבעל האַלט זי אונטער. אַלע דריי ווייבער, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, זענען עפּיס ניט צו־פריערען מיט די דייטשען. איך ווייס ניט, פאַר וואָס. מיר זענען זיי דוקא געפעלען. ווען ניט אַמעריקע, וואָלט איך דאָ געוואָלט זיין אייביג און אייביג. וואו האָט איהר אַזעלכע הייזער, ווי דאָ? היינט די מענטשען? אַזעלכע גוטע מענטשען! אַלסדינג פאַר־קויפען זיי אייך! אפילו די בהמות זענען ניט די בהמות, וואָס ביי אונז. שכל, קאָן זיין, האָבען זיי ניט מעהר ווי אונזערע, נאָר זיי זעהען־אויס לייטישער. אַלסדינג האָט דאָ איין אַנדער פּנים. און רעדט מיט די ווייבער, זאָגען זיי, אַז ביי אונז איז בעסער. קיין זאַך געפעלט זיי ניט, אפילו די אכסניה אויך ניט. און ניט אַזוי די אכסניה, ווי די בעלי־בתים. זיי רייסען די הויט, זאָגט ברכה. פאַר א גלעזעל ווארעם וואַסער הייסען זיי זיך באַצאָהלען. א ביסעל זאַלץ וועלען זיי אייך נישט געבען אומזיסט. אַז מיר וועלען ניט אָפּפאָהרען פון דאַנען בייצייטענס, וועלען מיר דאַרפען געהן איבער די הייזער.

אַזוי זאָגט מיין שוועגערין ברכה. נאָר וואָס מיין שוועגערין ברכה קאָן זאָגען! למאי זי זאָגט אויף מיין ברודער אליהו, אַז ער איז א אידינע? און אויף אונזער חבר פּיני זאָגט זי, אַז ער איז כל־בו, וואָס אין דער קאָרט. איין אַנדערע אויף טייבעל'ס אָרט וואָלט איהר געגעבען א וויסטען פּעטשאַטעק. טייבעל איז אָבער, ווי די מאַמע זאָגט, א מענטש אָהן א גאַל. זי שווייגט איהר אָפּ. אַלע שווייגען איהר אָפּ. איך אויך. אויף מיר איז זי גזלן. מיך רופט זי דער „ווישקראָבעק", אָדער „מאָטעל מיט די פּיסקעס". איך האָב זיך אויסגעהאָדעוועט, זאָגט זי, אין וועג א פּאָר גוטע פּיסקעס. מיך הויבט דאָס אפילו ניט אָן צו אַרען. נאָר די מאַמע

ווילֿ ניט לייִדען, למאי זי רעדט פון מיינע פיסקעס. הויבט אָן די מאמע ווײַנען. און מיין ברודער אליהו האָט פיינט, אז די מאמע ווײַנט. ער זאָגט, אז זי מאכט זיך קאַלי די אויגען, און מיט קאַליעדינע אויגען לאָזט אמעריקע נישט אַריין.

ד.

איך קאָן אייך איבערגעבען א נייעס. מיר האָבען א גרוס פון אונזערע זאכען. די אידינע, וואָס האָט מיט אונז געגנב'עט די גרענעץ, האָט מען איינגעזעצט אין טורמע. אונזער חבר פיני קוועלט. ער זאָגט, אז ס'איז א גרויסע מצוה. זאָגט די מאמע: „ס'טייטש, און מיינע זאכען?" זאָגט פיני: „נו, און מיינע זאכען?"... אצינד ווייסען מיר שוין פאר געווים, אז אונזערע זאכען זענען פאַרפאַלען. וואָס טהוט מען? מע דאַרף פאָהרען ווייטער. א בירה האָבען מיר? מיין ברודער אליהו געהט אַרום אָהן א קאָפּ. די מאמע רעדט איהם אויס דאָס הארץ. זי זאָגט איהם: וואָס וואַלטען מיר געטהאָן, נאַרעלע, ווען מע זאָל בעווען צונעמען ביי אונז דאָס געלט, וואָס מיר האָבען אָפּגעלייזט פאר דער אַלבער דירה, און נאָך קוילען אויך? אונזער חבר פיני גיט אָפּ דער מאמען דעם ערעכט. ער זאָגט, אז א איד דאַרף שטענדיג זאָגען: „גם זו לטובה". ברכה לעגט אויך צו א קנייטעל. זי זאָגט, אז ניט אומזיסט האָט זי איהם א נאָמען געגעבען „אידינע". מיר גרייטען זיך אין וועג אַריין. מיר צעפרעגען זיך ביי מענטשען, ווי אזוי פאָהרט מען קיין אמעריקע? מענטשען הערען־אויס און געבען אונז עצות. איטליכער איין אנדער עצה. איינער זאָגט: אויף פאריז. דער אנדערער — אויף לאָנדאָן. א דריטער דרינגט, אז אויף אנטווערפען איז נעהענטער. מע פאַרדולט אונז אזוי דעם קאָפּ, אז מיר ווייסען שוין אליין ניט, וואָס צו טהון. פאר פאריז האָט די מאמע מורא. א צו גרויסער טומעל, זאָגט מען. אנטווערפען געפעלט ניט ברכה'ן. עפּים אנטווערפען — א מאַדנער

נאָמען. זי האָט אזעלכען ניט געהערט. עס בלייבט לאָנדאָן. פּיני זאָגט, אז לאָנדאָן איז דאָס בעסטע. ער האָט געלייענט ווי־פיעל מאָל אין דער געאָגראַפיע (אזא בוך), אז לאָנדאָן איז א שאַרפע שטאָדט. היינט קומט ארויס פון דאָרטען משה מאָנטע־פיאָרע, און רויטשילד, זאָגט ער, איז אויך פון לאָנדאָן.

— רויטשילד איז גאָר פון פּאַריז!

אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. דאָס איז דאָך ביי זיי א כלל. וואָס איינער זאָגט, זאָגט דער אנדערער פאַרקעהרט. אז דער זאָגט: טאָג, זאָגט יענער: נאַכט. דאָס הייסט, מע זאָל זיך קריענען — דאָס ניט, נאָר מע שפּאַרט זיך. זיי קאָנען זיך אמאָל אזוי אוועקשפּאַרען א שעה כסדר, ביז מע צענעמט זיי. אנומעלט האָבען זיי זיך צעאמעפּרט איבער א דייטשעס וואָרט: „חריין". איינער האָט געזאָגט, אז חריין איז אויף דייטש: „חראַן". דער אנדערער האָט געדרונגען, אז חריין דאַרף מען זאָגען אויף דייטש: „חראָן". א שעה צוויי האָט מען זיך אוועק־געריסען, ביז ס'איז געבליבען, מע זאָל קויפען א ווערצעל חריין און מע זאָל דאָס ווייזען דעם בעל־הבית פון דער אכסניה. גע־בראַכט דאָס ווערצעל חריין, פרעגט מען איהם: „רב דייטש! מיר האָבען צו אייך א בקשה, נאָר איהר זאָלט אונז זאָגען דעם ריינעם אמת. ווי אזוי הייסט ביי אייך אויף אייער לשון אָט די דאָזיגע פּרי — „חראַן", אָדער „חראָן"?" רופט זיך אָפּ דער בעל־הבית: „אויף אונזער דייטשער שפּראַכע הייסט דיעזע פרוכט ניט „חראַן" און ניט „חראָן", נאָר „מערעטיך"... נאַט אייך אזא משוגעת! קירע־דייטש איז א גוטער צו־להכעיס'ניק. ער קאָן אייך אמאָל געבען א זאָג א וואָרט, זאָל זיין וואָס צו הערען. למשל, נעמט, אשטייגער, א זייגערעל. דאַכט זיך, וואָס קאָן שוין זיין מעהר פּשוט פון א זייגערעל? הייסט דאָס ביי קירע־דייטש ניט א זייגערעל, נאָר „א האָר". און א האָר איז ביי איהם „א האַר". א האַר איז ביי איהם „א הער". אהער איז ביי איהם „היר—היר". אז מע זאָגט קירע־דייטש, זאָל מען גלויבען!

ח.

האָט קיין פֿאראיבעל ניט, איך האָב מיך פֿאררעדט וועגן די נאָרישע דייטשען מיט זייער משוגע'נער שפּראַך, און האָב פֿארגעסען, אז מיר פֿאָהרען קיין אַמעריקע. דאָס הייסט, ניט גלייך קיין אַמעריקע — דערווייל פֿאָהרען מיר קיין לאָנדאָן. און ניט גלייך קיין לאָנדאָן, נאָר קיין לעמבערג. דאָרט, אין לעמבערג, איז פֿאַרהאַן, זאָגט מען, א קאָמיטעט פֿאר עמיגראַנטען. אפֿשר וועלען מיר קאָנען דורכ'ן קאָמיטעט עפּעס באָהילפֿיג ווערען. מיט וואָס זענען מיר ערגער פֿון אַלע אַנדערע עמיגראַנטען? ובפֿרט, מיר האָבען נאָך געהאַט אזא שאָדען — אונזערע אַלע פֿעקלעך מיט אונזער גאַנצען בעטגעוואַנט. די מאַמע גרייט זיך שוין, ווי אזוי זי זאָל זיי זאָגען, ווי אזוי זי זאָל פֿאר זיי ווייגען. מיין ברודער אליהו בעט זיך ביי איהר: „נאָר ניט געווייגט! מע דאַרף אין זיגען האָבען די אויגען. אָהן אויגען לאָזט אַמעריקע ניט אַריין"...

אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און געהט אריין צום בעל־הבית זיך צעצאָהלען פֿאר דער אכסניה. אין עטליכע מינוט אַרום קומט אריין מיין ברודער אליהו א טוידטער. וואָס איז? דער בעל־הבית האָט איהם אַוועקגעלעגט א חשבון, איז איהם, זאָגט ער, פּינסטער געוואָרען אין די אויגען. פֿאר אַלסדינג רעכענט ער אונז געלט. פֿאר לייכטער אויף לייכט־בענטשען רעכענט ער זעכס לייכטער — זעכס גרייצערס. פֿאר הבדלה — פּיער גרייצערס. וואָסער הבדלה? ער, דער בעל־אכסניה, האָט געמאַכט הבדלה און מיר האָבען געהערט, קומט איהם פּיער גרייצערס. פֿרענען מיר איהם: „וואָס עפּעס פּיער?" — זאָגט ער: „ווילט איהר פּינף, לאָז זיין פּינף". הייגט רעכענט ער אונז עפּעס א מין זאָך מיט'ן נאָמען „קאָמיסיאָן". וואָס איז דאָס פֿאר א שלאָק? דאָס קומט איהם, זאָגט ער, פֿאר דער טרחה, וואָס ער איז געגאַנגען מיט אונז קויפֿען מלבושים.

דערהערט אזא מעשה, חאפט זיך אויף מיין שוועגערין ברכה מיט א פּלעסק אין די הענט.

— שוויעגער! וואָס האָב איך אייך געזאָגט? זענען די דייטשען ניט ערגער ווי די נאכט־גזלנים אין וואַלד? זענען אונזערע רוסישע חולינאנעס ניט קיין צדיקים אקעגען זיי? מיר זענען רען אין בראָד? מיר זענען דאָך אין סדום!!!...

דאָס פּארגלייכען איהם מיט די רוסישע חולינאנעס, ווייזט אויס, האָט דעם בעל־הבית ניט אזוי פּארדראָסען, ווי דאָס פּארגלייכען בראָד מיט סדום. ער איז געווארען אנגעצונדען! ער האָט אונז געזאָגט, אז ס'איז זעהר רעכט, וואָס די רוסישע „חולינאנעס" מאכען אויף אונז פּאגראָמען. ער געפינט, אז ס'איז נאָך ווינציג, וואָס מע טהוט אונז. וועז ער זאָל זיין, זאָגט ער, דער רוסישער „קאיזער", וואָלט ער „נעהאייסען", מע זאָל אונז אלעמען „אויסקאיליען" ביז „איינעם"!

מיר דאכט, איך האָב אייך שוין געזאָגט, אז אונזער חבר פּיני איז א היציגער פּארשוין. ביז מע ריהרט איהם ניט שטארק אן, קאָן ער אייך שווייגען און שווייגען. נאָר טאָמער דערלאַנגט מען איהם מיט אזא וואָרט, וואָס ער האָט פּיינט, איז חיות ניט זיכער! פּיני האָט זיך אויפּגעהאפּט, אויסגעצויגען זיך ווי לאַנג ער איז, צוגעגאנגען גלייך צום בעל־הבית פון דער סטאנציע און האָט איהם אויסגעשריען אויפ'ן קול גלייך אין פּנים אריין:

— קירע־דאאאייטש!!!... א רוח אין דיין טאאאטען אריין!

אמת, דער „קירע־דייטש" האָט אונזער חבר פּיני'ן געקאָסט טייער. דער בעל־הבית האָט איהם פּאר'ן „קירע־דייטש" אויפּגעוואָרפען צוויי שוועכע, נעשמאקע פּעטש, אז פונקען זענען געפּלויגען. עס האָט אָבער געהאָט דעם זיעבעטען חן. גאנץ בראָד האָט זיך צונויפּגעלאָפען. ס'איז געווען „ליהודים". איך האָב ליעב, אז ס'איז פּרייליך.

דעמזעלבען טאָג זענען מיר אנטלאָפען קיין לעמבערג.

XV

קראָקע מיט לעמבערג

XV

קראָקע מיט לעמבערג

א.

לעמבערג, זעהט איהר, איז שוין גאָר ניט דאָס, וואָס בראָד. ערשטענס, די שטאָדט אַליין. ריין, בריים, ציכטיג, שען — פאר־נעמט אייך אויג! דאָס הייסט, ס'איז פארהאַן אין לעמבערג אויך אזעלכע גאסען, ווי אין בראָד, וואָס אז מע נעהט אין מיטען זומער, דאַרף מען אָנטהון טיעפע קאַלאָשען און פארשטעלען די נאָז. דערפאר אָבער איז פארהאַן אין מיטען שטאָדט א גאָרטען, וואָס אלע מענען דאָרטען נעהן שפאַציערען, אפילו ציענען. א פרייע מדינה. שבת נעהען אידען מיט שטריימלעך פראַנק און פריי אויף אלע נאסען, און קיינער זאָגט זיי ניט א וואָרט. הייגט די מע־טשען? גאָלד און זילבער! מיין מאמע זאָגט, אז פון בראָד בין לעמבערג איז אזא חילוק, ווי פון טאָג צו נאכט. מיין ברודער אליהו זאָגט, אז עס טהוט איהם באנג, וואָס בין דער גרעניץ שטעהט פריהער בראָד און נאָכדעם לעמבערג. עס וואלט באַ־דארפט, זאָגט ער, זיין פארקעהרט. גיט איהם אונזער חבר פיני צו פארשטעהן, אז דערפאר איז לעמבערג בעסער פון בראָד, ווייל עס שטעהט ווייטער פון דער גרעניץ און נעהענטער צו אמעריקע. זאָגט איהם אליהו: „א פאַלג מיך א גאנג! וואו איז לעמבערג

און וואו איז אמעריקע!" זאגט איהם פּיני, אז וואָס ס'איז שייך צו שטעדט, מעג ער זיך נאָך דערווייל לערנען ביי איהם, וואָרום ער האָט געלערנט געאָגראפּיע. זאגט איהם מיין ברודער אליהו: „אז דו האָסט געלערנט געאָגראפּיע, זאָג זשע מיר, וואו איז דער קאָמיטעט?" — „וואָסער קאָמיטעט?" — „דער עמיגראַנטען־קאָמיטעט!" — „א סמיכות־הפּרשה! וואָס געהער זיך עס אַן מיט געאָגראפּיע?" — „דער וואָס וויסט געאָגראפּיע, דער דאַרף וויסען אלסדינג".

אזוי זאגט צו איהם מיין ברודער אליהו, און מיר פּרענען זיך נאָך אויפ'ן קאָמיטעט. וועמען מיר פּרענען, וויסט קיינער ניט. א מאָדנע שטאָדט.

— זיי וויסען, נאָר זיי ווילען ניט זאָגען!

אזוי פּסק'ענט מיין שוועגערין ברכה. איהר געפעלט קיין זאָך ניט. אויף לעמבערג האָט זי אויך א חסרון: צו ברייטע גאסען. א חסרון — די כלה איז צו שען. אונזער חבר פּיני'ס ווייב טייבעל האָט איין אנדער חסרון אויף לעמבערג. דהיינו? למאי זאָגט מען ביי אונז „קראָקע מיט לעמבערג"? אז מען עסט א זויערע זאך, זאגט מען: „ס'איז אזוי זויער, אז מע קאָן דערזעהען קראָקע מיט לעמבערג". אדער אז מע דערלאַנגט אייניעם א נוטען פּאַטש, זאגט מען, אז „ער האָט דערזעהען קראָקע מיט לעמבערג".

בקיצור, די ווייבער האָבען שוין אזא טבע. זעלטען זיי זאָל עפּים געפעלען!...

ב.

מיר האָבען זיך שוין דערפרענט צום קאָמיטעט. א הויבע שטוב מיט א רויטען דאך. פּריהער דאַרף מען שטעהן א ביסעל אין דרויסען. דאָס הייסט, ניט א ביסעל, נאָר א סך. נאָכדעם

עפענט מען די טהיר. דאַרף מען נעהן אויף טרעפּ. אז מע קומט ארויף, טרעפט מען א סך מענטשען. צום מיינסטען, אונזערע רוסישע, עמיגראַנטען רופט מען זיי. כמעט אלע זענען זיי הונגעריג און אלע האָבען קליינע זויגעדיגע קינדער. די וואָס האָבען ניט קיין זויגעדיגע קינדער זענען אויך הונגעריג. מע הייסט זיי קומען מאַרגען. מאַרגען זאָגט מען זיי וויעדער א מאָל, זיי זאָלען קומען מאַרגען. מיין מאַמע באַקענט זיך מיט א סך וויבער. איטליכע פון זיי האָט אויף זיך איין אַנדער אומגליק. פּאַרגליי־כען, זאָגט זי, איהר אומליק מיט זייערע אומגליקען, קומט־אויס, אז זי איז נאָך איינע א גליקליכע! א סך פון זיי זענען אַנטלאָפענע פון פּאַגראָמען. וואָס זיי דערצעהלען זיך אָן איז א גוואַלד! אלע פּאָהרען זיי קיין אַמעריקע, און קיינער האָט ניט מיט וואָס. א סך פון זיי האָט מען אָפּגעשיקט צוריק. אייניגע גיט מען ארבייט. אייניגע שיקט מען אָפּ קיין קראָקע. דאָרט איז, זאָגט מען, דער אמת'ער קאָמיטעט. וואָס זשע איז דאָ? — זיי וויסען אליין ניט. מע הייסט זיי קומען מאַרגען, קומען זיי. וואו איז דער קאָמיטעט? אָט דאָס איז דאָך דער קאָמיטעט. וואר איז דער קאָמיטעט? זיי זאָלען אזוי וויסען פון בייז! עס קומט אריין א הויכער פּאַרשוין מיט א געשטופּעלט פּנים און מיט גוטע לאַכענדיגע אויגען.

— אָט דאָס איז אייגער פּוֹ'ם קאָמיטעט. ער איז א דאָק־טאָר.

דער דאָקטאָר מיט די גוטע לאַכענדיגע אויגען זעצט זיך אוועק אויף א שטוהל. אלע מינוט נעהט־צו צו איהם איין אַנ־דער עמיגראַנט און טענה'ט עפּים, מאַכט מיט די הענט. דער דאָקטאָר הערט איהם אוים און ענטפערט איהם, אז ער איז איין מענטש אליין. ער קאָן נאָרנישט העלפען. פּאַרהאַן, זאָגט ער, ביי אונז א קאָמיטעט פון עטליכע און דרייסיג פּאַרשוין, נאָר קיינער ווילֿ ניט קומען. וואָס קאָן איך, איין מענטש אליין, טהון?

די עמיגראַנטען ווילען ניט וויסען, וואָס ער איז איין מענטש אַליין. זיי קאָנען דאָ מעהר ניט זיצען. זיי האָבען שוין אויפ־געגעסען פון זיך וואָס זיי האָבען געהאַט. זיי זאָגען, אָדער מע זאָל זיי געבען בילעטען קיין אַמעריקע, אָדער מע זאָל זיי אָפ־שיקען צוריק. דער דאָקטאָר טענה'ט, אז ער קאָן זיי נאָר שיקען קיין קראָקע, אויב זיי ווילען. דאָרט איז דאָ א קאָמיטעט. אפשר וועט זיי יענער קאָמיטעט עפּעס קאָנען העלפען. די עמיגראַנטען הערען דאָס אויס און זאָגען, אז זיי האָבען ניט דערווייַלע פון וואַנען א טאָג איבערצולעבען. דער דאָקטאָר נעמט־ארויס דאָס בייטעלע און שענקט זיי א מטבע. די עמיגראַנטען באטראַכטען די מטבע און געהען אוועק. עס קומען אָן נייע עמיגראַנטען. זיי פאַלען, זאָגען זיי, מיט'ן פּנים צו דער ערד.

— וואָס ווילט איהר? — טענה'ט נעבאָך דער דאָקטאָר.

— מיר ווילען עסען! — זאָגען די עמיגראַנטען.

— אָט האָט מען מיר געבראַכט עסען, עסט.

אזוי זאָגט זיי דער דאָקטאָר מיט די גוטע לאַכענדיגע אויגען און ער ווייזט זיי אויפ'ן אָנבייסען, וואָס מע האָט איהם געבראַכט: קאַווע מיט ווייסע בולקעלעך. ער זאָגט, אז ער מיינט דאָס ערנסט. ער גיט זיי אַוועק זיין אָנבייסען. וואָס זאָל ער טהון, איין מענטש אַליין? די עמיגראַנטען באראַנקען איהם. זיי זאָגען, אז ניט פאַר זיך בעטען זיי, פאַר זייערע קינדער נעבאָך.

— נו, ברענגט אהער די קינדער! — זאָגט דער דאָקטאָר און טהוט א וואונק צו אונז מיט זייטע גוטע לאַכענדיגע אויגען.

— וואָס ווילט איהר?

ב.

טרעט־ארויס די מאַמע צום גוטען דאָקטאָר מיט די לאַכענ־דיגע אויגען און הויבט איהם אָן דערצעהלען א מעשה פונ'ם אָנ־הויב, ווי אזוי זי האָט געהאַט א מאַן. דער מאַן איז געווען א

חזן און האָט געקרענקט און געקרענקט. נאָכדעם איז ער געשטאָרבען, איבערגעלאָזט זי איין אלמנה מיט צוויי קינדער, אייגעם איין עלטערען און אייגם נאָך כמעט איין עופה'לע (דאָס מיינט מען מיך). האָט זי דעם עלטערען חתונה געמאַכט. אריינגעגעבען איהם אין א שמאַלץ־גרוב. די שמאַלץ איז אויסגערונגען, די גרוב איז געבליבען. דער שוועהר האָט זיך געשטעלט, און דער זוהן דארף שטעהן צום פריזיוו...

— מאַמע, וואוהין ביזט דו פאַרפאָהרען?

אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און שטעלט זיך אוועק דערצעהלען די אייגענע מעשה, נאָר אין איין אַנדער אופן. ער הויבט אָן אזוי:

— יאָ פריזיוו, ניט פריזיוו — מיר פאָהרען, הייסט עס, קיין אמעריקע. דאָס הייסט, איך, און מיין מאַמע, און מיין ווייב, און א קליין ברודערל (דאָס מיינט מען מיך), און אָט דער יונגערמאַן (ער ווייזט אויף פיני'ן) פאָהרט אויך, הייסט עס, מיט אונז. האָבען מיר באַדאַרפט אריבער די גרעניץ. זענען מיר, הייסט עס, געקומען צו דער גרעניץ. און אזוי ווי קיין פעסער, הייסט עס, האָבען מיר ניט, וואָרום מיר דארפען ביידע שטעהן צום פריזיוו...

— אָט דאָ לאָז מיך! — רופט זיך אָן אונזער חבר פיני און שטופט אָפּ מיין ברודער אליהו און דערצעהלט די אייגענע מעשה, נאָר א ביסעל אַנדערש. חאָטש אליהו איז מיר א ברודער, פון דעסטוועגען מוז איך מודה זיין, אז פיני רעדט א סך שענער פון איהם. ערשטענס, איז ביי איהם נישטאָ קיין „הייסט עס", ווי ביי מיין ברודער אליהו. היינט קען ער רוסיש זעהר גוט. א סך ווערטער זענען ביי איהם רוסישע, און גלאַט שענע ווערטער, מחיה'דיגע. א סך פון זיי פארשטעה איך ניט וואָס ער מיינט, נאָר זיי זענען שען. אָט ווי אזוי אונזער חבר פיני האָט אָנגעהויבען:

— איך וועל אייך נעבען אין קורצען א וויגליאר אויף דער נאַנצער פאַלאָשענע, וועט איהר האָבען א טאַטשקע זרעניע.

מיר פֿאהרען קיין אמעריקע ניט אזוי צוליעב וואינסקי פֿאוויג־נאסט, ווי צוליעב סאמאסטאיאטעלנאסט און ציוויליזאציע, וואס רום מיר זענען דאָרט זעהר סטיעסניטעלני נישט נאָר אין פּראָגרעס, נאָר אפילו אין וואָזדוך, ווי טורגעניעוו זאָגט — און וואָוטאָריך, זינט עס האָט זיך אָנגעהויבען ביי אונז דער יעווריייסקי וואָפּראָס מיט די פּאָגראָמען, קאָנסטיטוציע און טאָמו פֿאָדאָבנע, ווי באָקל זאָגט אין זיין היסטאריא ציוויליזאציא...

איין עבירה! דאָ האָבען ערשט אָנגעהויבען געהן די שענע ווערטער. אונזער חבר פּיני האָט זיך ערשט רעכט צעשאָקעלט. ער האָט זיך ערשט פֿארקאטשעט רעדען און רעדען — צום סוף האָקט איהם איבער דער דאָקטאָר סאמע אין מיטען, טהוט א זופ די קאָווע און רופט זיך אָן צו איהם מיט א שמייכעל:

— זאָגט: וואָס ווילט איהר?

טרעט־ארוים וויעדער מיין ברודער אליהו און מאכט צו פּיני'ן:

— למאי זאלסט דו האָבען א טבע רעדען נישט צו דער זאך?

דאָס פֿארדריסט, אפּנים, אונזער חבר פּיני'ן, מחמת ער טרעט־אָפּ אויף א זייט, פֿארטשעפּעט זיך פֿאר זיינע אייגענע פּיס, און רופט זיך אָן ברוגז'ליך:

— דו רעדסט בעסער? רעד דו!

און מיין ברודער אליהו נעהט־צו צום טיש און דערצעהלט נאָך א מאל די מעשה בקיצור.

ד.

— זענען מיר, הייסט עס, געקומען צו דער גרעניץ. געקומען צו דער גרעניץ, האָבען מיר אָנגעהויבען האנדלען, הייסט עס, מיט די אגענטען. און די אגענטען, ווייסט איהר דאָך, זענען גרויסע ממזרים. האָבען זיי אָנגעהויבען לויפען איינער איבער'ן

אנדערען, גראָבען, מסר'ען, יאבערען, ביז ס'האָט זיך אונטערגע־חאפט אייניג א אידינע, הייסט עס, א לייטישע, איין עהרליכע, א פרומע, א כשר'ע, און האָט זיך אויסגעגליבט מיט אונז פאר'ן מקח, הייסט עס, זיך אונטערגענומען אונז אלעמען אריבערפעקלען, פריהער אונז, און נאָכדעם די זאכען. האָט זי אונז געגעבען, די אידינע, הייסט עס, צוויי ערלים, שומרים, הייסט עס...

— אָט אזוי ניך? זעה נאָר! ער איז שוין פאַרטיג מיט די ערלים.

אזוי שפרינגט־ארוים מיין שוועגערין ברכה, שטופט־אָפּ מיין ברודער אליהו און דערצעהלט בעסער אליין די מעשה. טאקי די איינענע מעשה, נאָר א ביסעל אנדערש: ווי אזוי די אידינע האָט אונז געהייסען געהן און געהן, ביז מיר וועלען דערזעהען א בערגעל. פונ'ם בערגעל זאָלען מיר זיך נעמען רעכטס און געהן און געהן, ביז מיר וועלען קומען צו נאָך א בערגעל. זאָלען מיר זיך פון יענעם בערגעל נעמען לינקס און געהן און געהן, ביז מיר וועלען קומען צו א שענקעל. זאָל אריינגעהן איינער פון אונז אין שענקעל, וועט ער טרעפען צוויי ערלים טרינקען בראָנפען. זאָל מען צוגעהן צו די ערלים און זאָגען זיי נאָר אין ווארט „חיימאָ־וואָ", וועלען זיי שוין וויסען און וועלען אונז פיהרען איבער א וועלדעל. א גליק, וואָס איך האָב א טבע פון חלש'ען...

רופט זיך אָן דער דאָקטאָר:

— וויסט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען, מיינע ליעבע ווייבער? איך האָב אויך א טבע פון חלש'ען. זאָגט מיר אין קורצען, וואָס ווילט איהר?

טרעט־ארוים די מאמע וויעדער א מאָל, און עס קומט־פאָר צווישען איהר און צווישען דאָקטאָר אזא מין געשפרעך:

מ א מ ע: איהר ווילט אין קורצען? מע האָט ביי אונז צר־געגומען די זאכען.

דאקטאר: וואסערע זאכען?

מאמע: דאס בעטגעוואנט: צוויי איבערבעטען, פיער קי־שענס גרויסע, און נאך צוויי גרויסע קישענס, און דריי קליינע־טשקע ממורים׳לעך איבערגעשאטען.

דאקטאר: דאס איז גאר?

מאמע: און קאלדרעס דריי, צוויי אלטע, איינע א נייע. און מלבושים א פאר, און א פאטשייל׳ע א זיידענע, און...

דאקטאר: נישט דאס פרעג איך. מעהר קיין אומגליק האט איהר ניט געהאט?

מאמע: וואסער איין אומגליק וויל׳ט איהר נאך?

דאקטאר: איך מיין, וואס פעהלט אייך?

מאמע: בעטגעוואנט.

דאקטאר: דאס איז גאר?

מאמע: ס׳איז אייך קארג?

דאקטאר: און בילעטען האט איהר? געלט האט איהר?

מאמע: נישט צו פארזינדיגען. מיר האבען שיפסקארטען, מיר האבען אויף בילעטען.

דאקטאר: זענט איהר דאך, דאנקען גאט! איך בין אייך מקנא. לאמיר זיך בייטען. מיינט ניט, איך שפאס. איך זאג עס אייך אהן ליצנות. נאט אייך מיין אנבייסען, נאט אייך מיינע עמיגראנטען, נאט אייך מיין קאמיטעט, און גיט מיר אייערע שיפס־קארטען מיט אייערע בילעטען, פאהר איך אוועק קיין אמעריקע היינטיגען טאג. וואס קאן איך דא טהון, איין מענטש אליין, מיט קיין עין־הרע אזוי פיעל ארעמע לייט?

דער דאקטאר איז עפעס — מיר וויסען אליין ניט וואס! — אזוי האבען מיר אפגע׳פסק׳ענט, און מיר וויל׳ען נישט מאכען דא קיין לאנגע שהיות. מיין ברודער אליהו זאגט: איין עבירה די הוצאות. לאמיר בעסער פאהרען קיין קראקע. א סך עמיגראנטען

פאהרען קיין קראקע, לאז זיך אונז דאכטען, עלעהיי מיר זענען אויך עמיגראנטען.

— אז מיר זענען אין לעמבערג, מוזען מיר שוין זיין אין קראקע אויך. — זאגט אונזער חבר פיני.

— בכדי ס'זאל אויסקומען, אפנים, קראקע מיט לעמבערג? — חאפט אונטער זיין ווייב טייבעל.

זייט געזונט, מיר פאהרען קיין קראקע.

XVI

מיט די עמיגראַנטען

XVI

מיט די עמיגראַנטען

א.

אז איהר ווילט פֿאָהרען קיין זמעריקע, זאָלט איהר פֿאָהרען נאָר מיט עמיגראַנטען. אז איהר פֿאָהרט מיט עמיגראַנטען, איז אייך גוט. קומט איהר אין א שטאָדט, פֿארשפּאָרט איהר זוכען איין אכסניה. מע האָט אייך אָננעגרייט איין אכסניה פון פֿריהער. דערוויף איז דאָך געמאכט געוואָרען א קאָמיטעט. א קאָמיטעט זעהט, אז איהר זאָלט האָבען אַלסדינג גרייט. מיר, אז מיר זענען אָננעקומען די ערשטע נאכט קיין קראָקע, האָט מען אונז באַלד פֿארטריבען אין אזא מין שטוב, אָדער א קאַמער, אָדער א שטאַל. דאָרט האָבען מיר אָפּגעוואָרט ביז אין דער פֿריה. אין דער פֿריה איז מען געקומען צו אונז פון ס קאָמיטעט און מע האָט אונז פֿאר־שריבען אַלע ביי די נעמען. די מאַמע האָט אפילו ניט געוואָלט זאָגען אונזערע נעמען. זי האָט מורא געהאַט פֿאר'ן פֿריזיוו. א קשיא אויף א מעשה? האָבען די עמיגראַנטען זי אויסגעלאַכט: וואָס געהט־אָן קירע־דייטש אונזער רוסישער פֿריזיוו? נאָכדעם האָט מען אונז געבראַכט אַלעמען אויף א גרויסער אכסניה. א גאַנצע שטוב מיט א סך בעטלאָך מיט אָהן א שיעור עמיגראַנטען. „עס זעהט דאָ אויס ווי ביי אונז א הקדש". אזוי געפינט מיין

מאמע. און מיין שוועגער ברכה זאגט: „שוויעגער, לאמיר בעסער פאהרען ווייטער". איך האב אייך שוין נעזאגט אמאל, אז די ווייבער האבען א טבע — עס געפעלט זיי ניט קיין זאך. אויף אלסדינג מאכען זיי אייך א חסרון. אויף דער שטאדט קראקע האבען זיי גלאט נעווארפען איין אומחן פון דער עהשטער מינוט. אפילו מיין ברודער אליהו איז אויך אין כעם אויף קראקע. קראקע, זאגט ער, איז ניט לעמבערג. אין לעמבערג איז חאטש דא אידען, און אין קראקע איז ניטא קיין אידען. דאס הייסט, ס'איז דא אידען, נאר משונה־מאהנע אידען — אנדרוגינוסען, האלב איד האלב פליאקע, פארדרעהט די וואנסים און „פראשע פאני!"... אזוי זאגט מיין ברודער אליהו. נאר אונזער חבר פיני ווייל איהם איבערשפארען. ער זאגט, אז דא איז פארהאן מעהר „ציווילי־זאציע". איך וואלט וועלען וויסען, וואס איז דאס אזעלבעם „ציוויליזאציע", וואס אונזער חבר פיני קאן זיך אהן דעם ניט באגשהן?

ב.

אויף דער אכסניה, וואס מע האט אונז אננעגרייט פונ'ם קאמיטעט, איז אויסגעצייכענט גוט. דאס הייסט, עס איז ניט אזוי גוט, ווי פרייליך. מע באקענט זיך אלע מאל מיט נייע עמיגראנטען. מע זיצט אינאיינעם, מען עסט אינאיינעם, מע דערצעהלט מעשיות. אך, וואסערע שענע מעשיות! נסים ונפלאות! נסים פון פאנראם. נסים פונ'ם פריזיוו. נסים פון דער גרענץ. איטליכער דער־צעהלט איין אנדער מעשה פון זיין אגענט. איינער פרעגט ביי'ם אנדערען: „ווער איז נעווען אייער אגענט ביי דער גרענץ — א רויטער, צי א שוואַרצער?" ענטפערט איהם דער אנדערער: „ניט קיין רויטער, ניט קיין שוואַרצער, נאר אזוי א גנב"...

נעווייניטליך, דערצעהלען מיר אונזער נס אויך, ווי אזוי נאט האט מיט אונז געפיהרט, ווי אזוי מיר האבען גע'נגב'עט די

גרעניץ, ווי אזוי די אנענטען האָבען אונז באפאלען, ווי אזוי מיר האָבען זיך באקענט מיט א אידינע, ווי אזוי די אידינע האָט ביי אונז אויסגענארט די זאכען, ווי אזוי איהרע שומרים, צוויי ערלים, האָבען אונז פארפיהרט אין א וואלד, געפרענט אונז, וויפיעל געלט מיר האָבען, און ארויסגענומען מעסערס אויף צו קוילען. א גליק, וואָס אונזער ברכה האָט א טבע פון חלש'ען און וואָס די מאמע האָט נעמאכט א גוואלד, — האָט זיך דערהערט א שאָס, זענען די ערלים אנטלאָפען און מיר זענען דערווייל אריבער אויף יענער זייט... אלע הערן־אויס אונזער מעשה, שאקלען מיט די קעפ און שמוצערען מיט די ליפען. איינער א הויבער עמיגראַנט מיט א בייזען קוק און מיט וואָטע אין די אויהערען טהוט אונז א פרעג:

— ווי אזוי זעהט זי אוים, די אידינע? א פרומע, א כשר'ע, מיט א שייטעל אויפ'ן קאָפ?

דערהערט, אז אונזער אידינע איז א פרומע, א כשר'ע, מיט א שייטעל אויפ'ן קאָפ, — טהוט דער הויבער עמיגראַנט מיט'ן בייזען קוק זיך א חאפ־אויף און א זאָג צו זיין ווייב, וואָס זי הויסט שרה:

— שרה! דו האָרכסט? ס'איז דאָך די איינענע אידינע!

— א חלירע זאָל קומען אויף איהר און אויף אלע אנענטען, רבונו של עולם!

אזוי זאָגט זיין ווייב שרה, און זי דערצעהלט אונז אויך א שענע מעשה, ווי אזוי די איינענע אידינע מיט'ן שייטעל האָט זי אפגענארט, באנומען פון קאָפ ביז פיס און נעוואָלט אריינרוקען זיי שיפסקארטען קיין אמעריקע.

דערהערט דאָס וואָרט „שיפסקארטען", חאפט זיך אויף איין עמיגראַנט, א שניידער, מיט שוואַרצע אויגען און מיט א בלאָס פנים, און רופט זיך אָן:

— שיפסקארטען? לאָזט מיך, וועל איך אייך דערצעהלען א מעשה פון שיפסקארטען.

און דער שניידער מיט די שווארצע אויגען און מיט'ן בלאסען פנים וויל אנהויבען דערצעהלען א מעשה פון שיפסקארטען, שטעהט־אויף נאך איין עמיגראנט, וואס מע רופט איהם טאפאליגסקי. ער זאגט, אז ער האט א שענערע מעשה מיט שיפסקארטען, ווי אזוי אין שטעטעל ביי זיי איז דא א קאמפאניע, וואס פאר־קויפען כלומרשט שיפסקארטען פון ליבאווע קיין אמעריקע, האבען זיי דערטאפט א יונגען מאן און האבען ביי איהם אויסגענארט עטליכע און זעכציג קארבען און האבען איהם אריינגערוסט עפיס א סוכה־שער מיט א רויטען אדלער. דער יונגערמאן קומט קיין ליבאווע, ווייל זיך זעצען אויפ'ן שיף, נעמט־ארויס און באווייזט דעם סוכה־שער, מיט'ן רויטען אדלער. וועי? וואס? א נעכ־טיגער טאג! ס'איז ניט קיין שיפסקארטע, ס'איז נאר א שיר־המעלות!

ג.

די מעשה מיט די שיפסקארטען הויבען מיר אן ווערען נמאס. איך האב ליעב עמיגראנטען. איך האב מיך בעסער באקענט, אין וואנאן זיצענדיג, מיט א יונגעל פון די עמיגראנטען אין מיינע יאהרען. מע רופט איהם קאפעל, און ער האט א צעשפאלטענע ליפ. די ליפ איז איהם געקומען פון א פאל. ער איז געקראכען אויף א לייטער און איז געפאלען אויף א שייט האלץ. ער שווערט, אז ס'האט איהם גאר ניט וועה געטהאן, נאר בלוט איז געגאנגען א סך. ניט נענוג, זאגט ער, ער האט זיך צעשפאלטען די ליפ, האט ער נאך געחאפט קלעפ פונ'ם טאטען. אט דער הויכער, וואס מיט'ן בייזען קוק און מיט וואטע אין די אויהערען, דאס איז טאקי זיין טאטע. און די אידינע, וואס מע רופט זי שרה, דאס איז זיין מאמע. זיי זענען געווען, זאגט ער, אמאל גרויסע נגידים. דאס הויסט, ניט אמאל, טאקי אט דא ניט לאנג, פאר'ן פאגראם. איך פרעג איהם, ווי אזוי איז דאס א פאגראם? איך

הער אליז פון די עמיגראַנטען, מע זאָגט: „פּאַנראָם", „פּאַגראָם", נאָר וואָס דאָס איז — ווייס איך ניט. רופט זיך אָן צו מיר קאָפּעל:

— א פּאַגראָם ווייסט דו ניט? עה! ביזט דו דאָך גאָר א ניונקעלע! א פּאַגראָם איז א זאַך, וואָס איז היינט אומעטום, הויבען הויבט זיך עס אָן כמעט פון נאַרניט, און אז עס הויבט זיך אָן, ציהט זיך עס אוועק דריי טעג...

— וואָס־זשע, זאָג איך, איז דאָס? א יאריד?

— וואָסער יאריד? א שענער יאריד! מע שלאָגט פענסטער! מע ברעכט מעבל! מע טרענט קישענס! פּערערען פליהען, אזוי ווי שניי!

— אקענען וואָס?

— נא דיר נאָר אקענען וואָס! אקענען שמערלען! א פּאַגראָם איז ניט נאָר אויף הייזער אליין. א פּאַגראָם איז אויף קלייטען. מע צעשלאָגט אלע קלייטען, און מע וואַרפט ארויס פון דאַרטען די סחורה אויף דער גאַס, און מע צעטראָגט, און מע צעראַבעוועט, און מע צעשיט, און מע באַגיסט מיט גאז, און מע צינדט־אונטער, און מע ברענט.

— נעה שוין, נעה!

— וואָס דען מיינסט דו? איך וועל דיר אויסטראַכטען? נאָכדעם, אז ס'איז נישטאָ שוין וואָס צו ראַבעווען, גייהט מען איבער די הייזער מיט העק, מיט אייזענס און מיט שטעקענס, און פּאַליציע גייהט נאָך פון הינטען. מע זינגט און מע פייפט און מע שרייט: „עי, רעביאַטא, בעי זשידאָוו!" און מע שלאָגט, מע הרג'עט, מע קוילעט, מע שטעכט מיט שפּיזען...

— וועמען?

— וואָס הייסט וועמען? אידען!

— פּאַר וואָס?

— נא דיר נאָר פּאָר וואָם! ס'איז דאָך א פּאָגראָם!
— און אז א פּאָגראָם, איז וואָם?
— געה אוועק, דו ביזט א קעלבעל! איך וויל מיט דיר ניט רעדען!

אזוי זאָגט צו מיר קאָפּעל, שטופּט מיך אָפּ פון זיך און לעגט־אריין די הענט אין די קעשענעס, ווי א גרויסער. מיר שטעהט ניט אָן די מעשה. סע פּאַרדריסט מיך אויף קאָפּעלן, וואָם ער האָלט זיך אזוי גרויס אקעגען מיר. נאָר איך מאַך א שווייג. „וואַרט־אויס, גדלניוק! וועסט אַמאָל אָנקומען צו מיר!"... אזוי טראַכט איך מיר, און לאָז דורך עטליכע מינוט. איך געה־צו וויעדער א מאָל צו קאָפּעלען און מאַך מיט איהם א שמועס. שוין נישט פון פּאָגראָמען — פון אַנדערע זאַכען. איך פרעג איהם, צי ער קאָן רעדען אויף דייטש. צעלאַכט ער זיך: „וואַר קאָן דאָס ניט קיין דייטש? דייטש איז דאָך אידיש!"...

— אזוי? אז דו קאָנסט יאָ דייטש, זאָג זשע מיר, וויאזוי זאָגט מען חריין אויף דייטש?

צעלאַכט זיך קאָפּעל נאָך שטאַרקער, קוים וואָס ער קאָן אויס־רעדען א וואָרט.

— וואָס הייסט, וויאזוי איז חריין? חריין איז חריין!
— אויב אזוי, זאָג איך, וויסט דו טאַקי ניט!
— וויאזוי זשע דען איז חריין?

אויף צו־להכעיס, האָב איך אליין אויך פאַרגעסען, וויאזוי מע זאָגט אויף דייטש חריין. איך האָב געוואוסט, נאָר איך האָב פאַרגעסען. געה איך צו מיין ברודער אליהו און פרעג איהם: וויאזוי איז אויף דייטש חריין? זאָגט ער: ער וועט מיר געבען א חריין, וועט מיר פאַרגעהן אין די צייהן... מיין ברודער אליהו איז, אפּנים, אין כעס. אלע מאָל, וועַן ער געהט צו דער קעשענע נעמען געלט, איז ער אין כעס. אונזער חבר פּיני לאַכט פון איהם. זיי וועַרטלען זיך. איך זוך מיר אויס איין אָרט אויף דער ערד צווישען די פּעקלעך און לעג מיך שלאָפען.

ד.

מיר האָבען אין קראָקע נישט געמאַכט גאָר נישט ניט. אין קאָמיטעט זענען מיר ניט געווען. די עמיגראַנטען האָבען אונז געזאָגט, אַז ס'איז אַרויסגעוואָרפען. אַז איהר קומט, זאָגען זיי, אין קאָמיטעט, הויבט זיך אָן אַ דולעניש. קודם פאַרשרייבט מען אייך די יאָהרען. נאָכדעם שיקט מען אייך אָפּ צו אַ דאָקטאָר, ער זאָל אייך באַטראַכטען. נאָכדעם הייסט מען אייך וואַרטען. נאָכדעם הייסט מען אייך קומען. קומט איהר צו געהן, פרעגט מען אייך: וואָס זענט איהר געקומען? זאָגט איהר, אַז מע האָט אייך געהייסען קומען, זענט איהר געקומען. הויבט מען אייך אָן זאָגען מוסר, למאי איהר פאָהרט קיין אַמעריקע. פרעגט איהר: וואוהין דען זאָלען מיר פאָהרען? זאָגט מען אייך: וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז איהר דאַרפט פאָהרען? דערצעהלט איהר זיי אַ מעשה מיט אַ פּאָגראָם. זאָגען זיי: איהר זענט אַליין שולדיג. אַ סימן, אָט האָט נעכטען אַ יונגעל פון אייערע עמיגראַנטען אַוועק־גע'גנב'עט אַ בולקע אין מיטען מאַרק. זאָגט איהר: אפשר איז ער געווען הונגעריג? זאָגען זיי: אָט האָט זיך נעכטען צעשלאָגען פון אייערע עמיגראַנטען אין מיטען גאַס אַ מאַן מיט אַ ווייב, מע האָט געמוזט אַראָפּברענגען זשאַנדאַרמען. זאָגט איהר: דאָס ווייבעל איז געווען גערעכט; זי האָט דערקענט איהר מאַן, וואָס האָט זי אַוועקגעוואָרפען אין דער היים, געוואָלט אַנטלויפען קיין אַמעריקע. האָט זי איהם דערזעהן דאָ אומגעריכט און האָט איהם געפּאַקט. האָט ער זיך געוואָלט אויסרייסען און אַנטלויפען. האָט זי געמאַכט אַ גוואַלד... זאָגען זיי: למאי געהען אייערע עמיגראַנ־טען, צום מיינסטענס, אָפּגעריסען? זאָגט איהר: זיי זענען אָרעם; לאָז מען זיי געבען קליידער, וועלען זיי ניט געהן אָפּגעריסען. בקיצור, מוסר זאָגען זיי, און קיין געלט געבען זיי ניט.

אַזוי קלאָגען זיך פאַר אונז די עמיגראַנטען. זיי זאָגען, אַז מיר זענען גליקליכע מענטשען, וואָס מיר האָבען ביז אַהער ניט

באדאַרפט אַנקומען צו דער לאַסקע פונ׳ם קאַמיטעט. די מאַמע זאָגט: זי וואָלט איצטער אויך ניט אַננעקומען צו זיי, ווען ניט דאָס בעטגעוואַנט. ווען מע נארט ניט אויס ביי אונז די זאַכען אויף דער נרעניץ, וואָלט זי איצטער געווען א „קייסעריגע". איך דערמאַן מיך אַן דער מאַמע׳ס זיידענע גע׳לע פאַטשיי׳לע, וואָס זי פלעגט טאַקי אויסזעהען אין איהר ווי א „קייסעריגע". די מאַמע זאָגט אַבער, אז קיין זאַך טהוט איהר ניט אזוי באַנג, ווי דאָס בעטגעוואַנט. וואָס וועלען מיר טהון אין אַמעריקע אַהן בעט־געוואַנט?

אזוי זאָגט די מאַמע, ברעכט די הענט און צעווויינט זיך. דערהערט מיין ברודער אליהו, צעשרייט ער זיך אויף איהר:

— שוין? דו ווייסט שוין וויערער? האַסט פאַרגעסען, פאַפנים, אז מיר זענען שוין נאַהענט צו אַמעריקע, און מע דאַרף היטען די אויגען?

מיינט איהר אודאי, אז מיר זענען טאַקי נאַהענט צו אַמע־ריקע? עס הויבט זיך נאָר ניט אָן! מיר דאַרפען נאָך פאַהרען אוּן פאַהרען! וואוהין פאַהרען — ווייס איך נאָך ניט אַקוראַט. איך הער פון די עמיגראַנטען נעמען פון שטעדט: האַמבורג, וויען, פאַריז, לאַנדאָן, ליווערפול... אויף האַמבורג זאָגען אַלע, אז עס מעג זיך אַנצינדען היינטיגען טאָג. האַמבורג, זאָגען זיי, איז סדום. דאָרטען טרייבט מען די עמיגראַנטען אין א באַד אַריין, ערגער ווי אַרעסטאַנטען. אזעלכע רשעים, ווי אין האַמבורג, איז נישטאָ אין ערגיץ.

אזוי זאָגען די עמיגראַנטען, אוּן מיר קלייבען זיך דערווייל קיין וויען. דאָרטען, זאָגט מען, איז פאַרהאַן א קאַמיטעט, טאַקי וואָס א קאַמיטעט היסט!

יא קאַמיטעט, ניט קאַמיטעט — איך וויים דערווייל, אז מיר פאַהרען קיין וויען. איהר האָט אמאל געהערט פון דער שטאַדט וויען? וואַרט־צו אביסל, אָט וועלען מיר קומען קיין וויען, וועל איך אייך דערצעהלען אַלסדינג, וואָס אין וויען טהוט זיך.

XVII

ווען איז אַ שטאַרט און גאָט איז אַ פּאָטער

XVII

ווין איז אַ שטאָדט און גאָט איז אַ פּאָטער

א.

— ווין איז אַ שטאָדט!

אזוי האָט נע'פּסק'ענט מיין ברודער אליהו, און אונזער חבר פּיני האָט צוגעבאָמקעט:

— נאָך אַ מין שטאָדט! פון שטאָדטענלאַנד אַ שטאָדט!

אפילו די ווייבער, וואָס זיי געפעלט נישט קיין זאַך אין דער וועלט, האָבען אויך צוגעגעבען, אז ווין איז אַ שטאָדט. צוליעב דער שטאָדט ווין האָט די מאַמע ארויסגענומען די שבת'דיגע זיידענע פּאָטשייליע. מיין שוועגערין ברכה האָט זיך אויסגעפּוצט, ווי צו דער חתונה. זי האָט אָנגעטהאָן איהר שבת'דיג מלבוש און האָט אויסגעזעהען אינ'ם פּאַריק מיט די לאַנגע באַמבעלדינע אויהערינגלעך אוּן מיט איהר רויט קליינדיג פּנים, אזוי ווי אַ רויטע קאַץ אין אַ שוואַרצען שלייער. איהר האָט אַמאָל געזעהן אַ רויטע קאַץ אין אַ שוואַרצען שלייער? איך האָב שוין געזעהן. אונזער שכנה פּעסי'ס קינדער האָבען ליעב מאַכען מיט דער קאַץ אַלערליי אָנשטעלען און טהעאַטער־שטיק. די קאַץ האָט ביי זיי, ווי איך האָב אייך שוין אַמאָל דערצעהלט, אַ מאַדנעם צוגעמענישׂ:

„פייגע־לאה די גבאי׳טע". זיי האָבען שוין אַמאָל אָנגעטהאָן „פייגע־לאה די גבאי׳טע" אַ יאַרמעלקע. עס פאַרשטעהט זיך, אַז זיי האָבען איהר די יאַרמעלקע אונטערגעבונדען מיט צוויי בענדלעך און האָבען זי געלאָזט לויפען. אַ חוץ דעם, האָבען זיי איהר אָנ־געהאָנגען אויפ׳ן עק, אַפּנים, פון שענקייט וועגען, אַ פלעדערוויש. די יאַרמעלקע איז געווען פאַר איהר, ווייזט אויס, אַ ביסעל צו גרויס, האָט דאָס איהר פאַרשטעלט די אויגען, און דעם פלעדערוויש קאָן זי נישט ליידען. האָט זיך „פייגע־לאה די גבאי׳טע" געלאָזט לויפען משוגענערווייז, דראַפּען זיך אויף די גלייכע ווענט, און האָט אָנגעמאַכט ביי אַלע שכנים מורא׳דיגע שאָדענס. אַי, האָט מען זיי דעמאָלט געקאַטעוועט! מעהר פון אַלע האָט געהאַט ושתי, הערשעל הייסט דאָס, אָט דער, וואָס מיט דער גאָלי אויפ׳ן שטערן. אַ מאָדנער יונג, אָט דער ושתי! וויפיעל מע זאָל איהם נישט שלאָגען, איז דאָס ווי אין אַ וואַנט. איך בענק נאָך איהם מעהר ווי נאָך אַלעמען! עס קאָן זיין, אַז מיר וועלען זיך אין גיכען זעהן מיט איהם אין אַמעריקע. מיר האָבען געהאַט אַ ידיעה, אַז אונזער שכנה פּעסי מיט איהר מאַן משה דעם אַיינ־בינדער מיט דער גאַנצער חאַליאַסטרע פאָהרען היינט קיין אַמע־ריקע. פריהער האָט זי געלעגט קנויטלעך, וואָס מיר פאָהרען אין אַזאַ ווייט לאַנד, און איצט פאָהרט זי אַליין אויך אַהין. אַלע פאָה־רען היינט קיין אַמעריקע. אַזוי שרייבט אונז אונזער מחותן יונה דער בעקער. ער פאָהרט אויך קיין אַמעריקע. ער איז שוין אויף דער גרעניץ. נישט אויף דער גרעניץ, וואָס מיר האָבען גע׳גנב׳עט. אויף אַיין אַנדער גרעניץ. אונזער גרעניץ טויג נישט. אויף אונ־זער גרעניץ גנב׳עט מען אַוועק דאָס בעטגעוואַנט. אויף אַנדערע גרעניצען גנב׳עט מען אויך בעטגעוואַנט, נאָר מע פאַלט נישט אָן אין מיטען וואַלד מיט שאַרפע מעסערס, ווי מען איז אָנגעפאַלען אויף אונז, למשל. עמיגראַנטען דערצעהלען, אַז ס׳איז פאַרהאַן אַזעלכע גרעניצען, וואו מע טהוט אויס נאַקעט און מע נעמט־צו וואָס מע האָט. נאָר שלאָגען שלאָגט מען נישט. אונז האָט מען

אויך נישט געשלאָגען, נאָר מע האָט אונז געוואָלט שלאָגען. מיר זענען שיער נישט געשטאָרבען פאָר שרעק. א גליק, וואָס מע האָט אויסגעשאָסען פון א ביקס. איך האָב דאָך אייך שוין דערצעהלט א מאָל, ווי אזוי מיר האָבען גע'גנב'עט די גרעניץ. מיר האָבען עס שוין לאַנג פארגעסען. מיר האָבען פיינט געדענקען א זאַך. אמת, די וויבער דערצעהלען נאָך היינט אויך די נסים, וואָס מיט אונז האָט געטראָפען בשעת גנב'ענען די גרעניץ. עס מישען זיך אָבער אריין די מאנסביל'ען, איך מיין דאָס מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני, און לאָזען נישט, אז די וויבער זאָלען דערצעהלען. זיי וועלען דאָס אליין דערצעהלען א סך בעסער. אונזער חבר פיני זאָגט: ער מוז דאָס באשרייבען אויף די גאזעטען. ער האָט שוין אפילו אָנגעהויבען דאָס צו באשרייבען אין א ליעדעל. איך האָב אייך, דאכט מיר, אמאָל דערצעהלט, אז פיני שרייבט ליעדלעך. דאָס ליעדעל פון דער גרעניץ הויבט זיך אָן ביי איהם אזוי:

ראָדזיוויל איז נישט גרעסער ווי א געהניץ,
דאָרט גנב'עט מען די גרעניץ,
און מע ווערד באַ'גנב'עט פון קאָפ ביז פוס,
און מע ווערד באהאַנדעלט זעהר מיאוס;
מע גיט אוועק וואָס מע האָט,
און מע זאָגט נאָך דאַנקען גאָט!
מען איז גליקליך, ווי די ראבע קעץ,
וואָס מען איז אריבער אהן א זעץ,
און אהן א קלאָפ, און אהן א שטורך,
און אהן א מעסער דורך און דורך...

דאָס איז ערשט איין אָנהויב, זאָגט פיני. וויטער געהט ביי איהם, זאָגט ער, נאָך פיעל שענער! ער האָט געמאכט, זאָגט ער, א באשרייבונג פון בראָד אויך. און פון קראָקע מיט לעמבערג אויך. און אלסדינג אין נראָמען. פיני איז דערוויף א מויק.

אלסדינג גראמט זיך ביי איהם. אפילו אויף זיין אייגען ווייב טייבעל האָט ער אויך געמאכט א ליעדעל. איך קען עס אויף אויסוועניג:

איך האָב א ווייבעל,
היימט זי טייבעל,
גוט און שען
און מלא חן,
קיין עין־הרע זאל נישט שאטען!
איין חסרון —
וויל נישט פאהרען
צוריק אהיים צום טאטען...

וואָס זאגט איהר אויף דעם ליעדעל? זאלט איהר אבער זעהן, וויי טייבעל בלאזט זיך! (זי האָט א טבע פון בלאזען זיך). מיין שוועגערין ברכה נעמט זיך אן איהר קריוודע. זי רופט פיני'ן „שמד'ילניק". די מאמע רופט איהם „שלים־מזל". זיי קאנען גישט לוידען, למאי ער מאכט ליעדלעך. מיין ברודער אליהו, פאר־קעהרט, איז איהם מקנא. ער זאגט, אז אין אמעריקע איז גראמען און ליעדער א סחורה. מיין ברודער אליהו זאגט, אז אין אמעריקע וועט ער די סחורה פארצוקערען. מע וועט איהם אין אמעריקע, זאגט ער, אפגילטען. אין אמעריקע זענען דאָ א סך בלעטער מיט א סך אידישע גאזעטען. פיני זאגט, אז ער ווייסט אליין, אז אין אמעריקע וועט ער מאכען גוט. ער פיהלט, זאגט ער, אז ער איז באשאפען פאר אמעריקע און אמעריקע איז באשאפען פאר איהם. ער וואלט שוין געהרען, זאגט ער, מיר זאלען שוין זיצען אויפ'ן שיף און שווימען אויפ'ן ים. דערווייל זיצען מיר נאך אויף דער טרוקענישׁ און זענען אין וויען.

ב.

וואָס טהוען מיר אין וויען? גאָרנישט. מיר שפּאַציערען איבער די גאַסען. אי, גאַסען! אי, שטיבער! איהר זאָלט זעהן פּענסטער! שפּיגלען, נישט קיין פּענסטער! הייגט זאַכען! צאַצקעס! מלבושים! כלים! ציערונג! כמעט ביי יעדען פּענסטער שטעלען מיר זיך אוועק שאַצען, וויפיעל סע קאָן אָנטרעפען. מיר, מאַנסביליאָן, שאַצען, און די וווייבער ווינטשעוועט זיך פּאַרמאָגען חאָטש האַלב פון דעם, וואָס סע טרעפט אָן די שטאָדט וויען מיט די הייזער און מיט די געוועלבען און מיט די סחורות. צעלאַכט זיך פּיני און זאָגט:

— איהר מעגט זיך ווינטשען חאָטש א צשהנט־חלק, איז אויך גענוג.

— וואָס אהרט דיך, אז האַלב? דו פּאַרגינסט זיי נישט? אזוי זאָגט צו איהם מיין ברודער אליהו און דרעהט זיך דאָס בערדעל. אין דער צייט פון אונזער נסיעה קיין אמעריקע האָט דאָס בערדעל ביי מיין ברודער אליהו שטאַרק א וואכס געטהאָן. און מאַדנע א וואכס געטהאָן. עפּים ווי א בעזעם. איך בין א בעלן געוועזן איהם געבען א נעם־אַראָפּ אויף פּאַפּיער. איך האָב אנומעלטען פּיני'ן אויך אָפּגעמאַהלט אויף א שטיקעל פּאַפּיער. און מיין שוועגערין ברכה האָב איך אַראָפּגעשאַפּט מיט א שטיקעל קרייד אויפ'ן טיש. האָב איך געחאַפּט א מיאוס'ען פּסק. זי אליין, ברכה הייסט עס, האָט דערזעהן און האָט זיך דערקענט ווי אין א שפּיגעל. האָט זי צוגערופען מיין ברודער אליהו. האָב איך פון איהם געהאַט! וועז נישט די מאַמע, וואָלט ער מיר געמאַכט דעם טוידט. ער שלאָגט מיך אלע מאָל, וועז ער דערזעהט מיך מאַהלען. מאַהלען האָב איך ליעב פון קינדווייז אָן. פּריהער פלעג איך מיאַהלען מיט שווארצע קויל אויף די ווייסע וועגט, האָט מען מיך געשלאָגען. נאָכדעם — מיט קרייד אויף דער טהיר, האָט מען

מיך אויך נעשלאָגען. איצט מאָהל איך שוין מיט א בליישטיפטעל אויף פאפיער — וויל מען מיך ווייטער שלאָגען.

— האָסט שוין ווידער נענומען זיך צו די „מענטשעלעך"?...

פאר מאָהלען שלאָגט מען מיך נישט אזוי, ווי פאר קנעטען. איך האָב א טבע קנעטען ווייך ברויט און מאכען פון דעם חזירים־לעך. מיין ברודער אליהו אז ער דערזעהט, גיט ער מיר איבער די פינגער. אונזער חבר פיני וויל זיך איינשטעלען פאר מיר. ער זאָגט:

— וואָס האָסט דו צו איהם? לאָז ער קנעטען, לאָז ער מאָהלען! אפשר איז איהם באשערט זיין אמאָל א מאָהלער!

מיין ברודער אליהו דערהערט און שיט מיט ווערטער:

— וואָס? א מאָהלער? א מולגעטש? ער וועט שמירגעווען קלויסטערס? וואלגאָזשען וועגט? פליאסקען דעכער? ארומגעהן מיט פארפאטשקעטע העגט, ווי א בעל־עגלה מיט סמאָלע? לאָז ער מיר בעסער זיין א זינגערעל ביי א חזן. אז מיר וועלען קומען, אם ירצה השם, קיין אמעריקע, באשטעל איך איהם ביי א חזן. ער האָט א סאָפראָנאָ־שטימע.

— פאר וואָס נישט ביי א בעל־מלאכה? אין אמעריקע זענען אלע בעלי־מלאכות. אין אמעריקע ארבייטען אלע!

אזוי טהוט זיך אויף א מינוט א זאָג אונזער חבר פיני. חאפט זיך ארויף אויף איהם די מאמע:

— אזוי? א בעל־מלאכה? מיינע שונאים וועלען נישט דערלעבען, אז פייסי דעם חזן'ס יונגעל זאל זיין א בעל־מלאכה!

איך זעה, אז די מאמע וויל שוין אנהויבען ווייגען. פיני וויל זיך פארענטפערען. ער זאָגט:

— א מאָדנע אידיע איהר זענט! למאי אָט לערנען מיר אין דער גמרא, אז דער תנא רב יוחנן איז געווען א שוסטער. דער תנא רב יצחק איז געווען א שמיעד. אדער וואָס דארפט איהר א סך? אָט איז מיין פעטער א זייגערמאכער און מיין מאטע א מעכאניק!

פיני מיינט, אז ער האט פארריכט. צום סוף האט ער גע־מאכט א סך ערגער. די מאמע הערט נישט אויף צו ווייגען:

— אודאי האט מיין מאן בארארפט זיין א כשר'ער איד, א חזן, און נעהן יונגערהייד פון דער וועלט, בכדי זיין מיזיניקע זאל זיין חלילה א שניידער אדער א שוסטער, און נאך אין אמעריקע דערצו?...

— שוין? דו ווייגסט שוין וויעדער? האסט פארגעסען, אז אין אמעריקע דארף מען אויגען?

אזוי זאגט מיין ברודער אליהו, און די מאמע הערט באלד אויף צו ווייגען.

ג.

וואס איך זאל נישט זיין אין אמעריקע — אבי איך זאל שוין זיין. עס ציהט מיך אהין — סכנות. ביי זיך האב איך אפגע־מאכט, אז אין אמעריקע לערען איך מיך אויס דריי זאכען: שווי־מען, שרייבען און רויכערען ציגארען. די אלע דריי זאכען קען איך איצט אויך, נאר נישט אזוי גוט, ווי מע קאן עס קענען אין אמעריקע. אויף שווימען וויים איך, אז איך וואלט געוועז א בריה, האב איך נישט געהאט וואו צו שווימען. ביי אונז אין טייך איז אוממעגליך. ביי אונז אין טייך, אז איהר לעגט זיך אוועק מיט'ן בויך אויף דער בלאטע, זענען די פיס אין דרויסען. אויך מיר א טייך! אין אמעריקע, זאגט מען, איז א ים. דארט, אז איהר לעגט זיך אויפ'ן וואסער מיט א פענחער, טראגט דאס אייך אוועק צו אלדי רוחות! שרייבען קען איך אויך, חאטש קיינער האט מיך נישט געלערענט. איך שרייב געדרוקטע אותיות פון סדור. איך שרייב אזוי, אז ס'איז שווער צו דערקענען. איך מאהל, נישט איך שרייב. איך וואלט אבער א בעלן געווען שרייבען ניך — קאן איך נישט. אין אמעריקע, זאגט מען, שרייבט מען ניך. אלסדינג וועהרד דארטען געטהאן, זאגט מען, ניך און געשווינד.

חאַפּענדיג. מע האָט דאָרט קיין צייט נישט. אַזוי האָב איך גע־הערט דערצעהלען אונטערוועגענס פון די עמיגראַנטען. איך ווייס כמעט אַלסדינג, וואָס אין אַמעריקע טהוט זיך, נאָך איידער איך בין דאָרט געווען. דאָרט פאָהרט מען, זאָגט מען, אונטער דער ערד און מע מאַכט אַ לעבען. ווי אַזוי מע מאַכט דאָס — ווייס איך נאָך נישט. נאָר איך וועל דאָס גיך וויסען. איך נעם־איבער אַ זאַך זעהר גיך. אַז איך זעה אַ מענטשען איין מאָל, מאַך איך איהם נאָך מיט אַלע פּישטשעווקעס. איך האָב אַנומעלטען נאָכ־געמאַכט אונזער חבר פּיני, ווי אַזוי ער געהט מיט אַ טענצעל, און ווי ער קוקט מיט די קורצזיכטיגע אויגען, און ווי ער רעדט גיך, זופּט הייסע לאָקשען, האָט זיך מיין שוועגערין ברכה געהאַלטען ביי די זייטען, און די מאַמע האָט אַזש אָנגעהויבען וויינען פאַר געלעכטער. מיין ברודער אליהו אָבער האָט דאָס פיינט. ער לאָזט מיך נישט אַ קאָפּ אויפהויבען. אַ מאָדנע זאַך מיט מיין ברודער אליהו! ער האָט מיך ליעב — און שלאָגט מיך, מאַכט מיר דעם טוידט. די מאַמע דערלאָזט איהם נישט, ער זאָל מיך שלאָגען. זי זאָגט צו איהם:

— האָב פריהער אייגענע קינדער, וועסט דו זיי נאָכדעם שלאָגען...

לאָז אָבער פּרובען אַ פרעמדער מיך אָנריהרען מיט אַ פינגער, וועט ער יענעם די אויגען אַרויסנעמען. אַנומעלטען האָט איין עמיגראַנט'ס אַ יונגעל מיר געשטעלט אַ גובערנאַטאָר. איהר ווייסט, וואָס הייסט שטעלען אַ גובערנאַטאָר? אָט וועל איך אייך אויס־לערנען, ווי אַזוי: מע טהוט אַ נעץ־איין דעם גראָבען פינגער אין מויל און מע דערלאַנגט אייך אין זייט צווישען די ריפּען און צווישען בויך, דערזעהט איהר זיך מיט'ן מלאך־המות. דאָס יונגעל, וואָס האָט מיר געשטעלט אַ גובערנאַטאָר, איז אַ יונגאַטש פון אַ יאָהר עלף מיט געשוואָלענע באַקען. האָט ער אַ פּאָר ידים — מעגען זיי איהם אָפּדאַרען! ער האָט זיך געוואָלט מיט מיר באַקענען, איז ער צוגעגאַנגען צו מיר און האָט מיך אַ פרעג געטהאָן, ווי אַזוי

היים איך? זאג איך: מאטע׳. זאגט ער: מאטע׳ קאפאטע׳, דראבע׳ דראטע׳, יוסף סאטע׳, ארץ קאנאטע׳. זאג איך: וואס היסט דאס? זאגט ער: דאס היסט, אז דו ביזט א יאָלד, חאטש איך אליין היים אויך מאטע׳. אפשר ביזט דו א בעלן אויף א גובערנאטאר? זאג איך: פאר וואס נישט? זאגט ער: קום אהער א ביסל׳ נעהענטער, וועל׳ איך דיר ווייזן. בין איך צוגעגאנגען. האט ער מיר נעווייזן. בין איך אנידערגעפאלן. האט דערזעהען די מאמע און געמאכט א גוואלד. איז געקומען צו לויפען מיין ברודער אליהו און האט איהם געגעבען!

פון דעמאלט אן זענען מיר געווארען מיט איהם חבר. ער האט מיך אויסגעלעהרענט, א חוץ דעם „גובערנאטאר", נאך א סך זאבען. אשטייגער, בויכרעדעריי. איהר קענט דאס? אויסלעהרנען אייך איז אוממעגליך. דערצו דארף מען זיין געבארען. מע דארף האלטען דאס מויל׳ צו, נישט ריהרען מיט קיין אבר, און בילען ווי א הונט, אדער חרוקען ווי א חזיר, אזוי, אז אלע זאלען זוכען אונטער׳ן טיש. איך האב געגוג איבערגעשראקען אונזערע לייט. מיין שוועגערין ברכה, ווייסט איהר דאך, האט א טבע פון חלש׳ען. אלע האבען זיך א וואהרף געטהאן אונטער׳ן טיש און אונטער׳ די בעטען. איך האב מיך אויך אננעבוינען זוכען דעם הונט און האב נישט אויפגעהערט צו בילען. עס איז געווען, זאג איך דיר, א ריינע קאמעדיע! מיין ברודער אליהו האט זיך אבער סוף־כל־סוף נעחאפט, אז דאס וואכסט פון מיר. האט ער מיר אייגנעטיילט! פון דעמאלט אן האב איך אוועקגעוואַרפען די קונץ פון בויכרעדעריי.

ד.

מיר וואלטען פון וויען שוין לאנג אוועקגעפאהרען, וען נישט דער „אליאנץ". וואר איז דאס דער „אליאנץ" — קאן איך אייך ריכטיג נישט זאגען. איך הער נאר, אז מע רעדט פונ׳ם „אליאנץ".

„אליאנץ"! אליאנץ! אלע עמיגראנטען זענען אויפ'ן „אליאנץ" בייז! זיי זאגען, אז דער „אליאנץ" טהוט גאר נישט ניט. דער „אליאנץ", זאגען זיי, האט קיין רחמנות נישט אויף א מענטשען. דער „אליאנץ" האט פיינט א אידען. אלע טאג געהען צום „אליאנץ" מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני. און קומען צו געהן פון דארטען אלע מאל ווי פון א שוויץ־באד.

— לאז ער זיך אנצינדען! — זאגט אליהו.

— לאז ער ברענען, ווי א ליכט! — זאגט פיני.

— לאזט בעסער מיך זיך אויסשמועסען מיט'ן „אליאנץ"! — זאגט די מאמע און זי נעמט מיך פאר א האנט.

מיר געהען אלע צום „אליאנץ": די מאמע און איך, און אליהו, און פיני, און ברכה, און טייבעל. מיר שטעלט זיך פאר דער „אליאנץ" מיט א באָרד און מיט א גארטעל און מיט א רויטער נאז. פאר וואס עפנט מיט א רויטער נאז — וויים איך אליין נישט. למאי דער „ונתנה־תוקף"? דעם „ונתנה־תוקף" האב איך דען געזעהן אמאל? פון דעסטוועגען, מאהלט זיך מיר אוים, אז איך קען איהם: ער האט בייזע גלאנצענדיגע אויגען, טראגט א ברייטען דאשעק און האלט א קאנטשיק אין דער האנט.

אוי, זענען מיר זיך אנגענאנגען! מיין שוועגערין ברכה האט געווינטשעוועט דעם „אליאנץ", ס'זאל איהם אזוי שטעכען אין דער רעכטער זייט, ווי עס שטעכט איהר אין דער לינקער, וואלט ער זיך נישט פארקליבען צו אלדי שווארצע יאהר אין עק שטאדט! קוים מיט צרות זענען מיר געקומען צום „אליאנץ". ער זיצט אין א שטוב — „אויף אלע אידען געזאגט געווארען". נאר אהן א הויף. וויען האלט נישט פון קיין הויפען. וויען האט ליעב משונה־ברייטע פענסטער מיט אומגעלומפערטע טהירען. נאר זיי האלטען די טהירען פארשלאסען. „זיי האבען מורא, אפנים, מע זאל זיי נישט אווענ'גנב'ענען?" אזוי זאגט מיין שוועגערין ברכה. שוין, זי האט שוין געווארפען איין אומחן אויף וויען אויך! עס

געפעלט איהר נישט, וואָס אז מע קומט־צו צו א שטוב, דאַרף מען פריהער קלינגען. וואָס אהרט מיך, אז מע קלינגט? אבי מע זאָל עפענען. דער „אָליאַנץ" אָבער עפענט נישט אזוי גיך. איהר מעגט קלינגען צעזעצטערהייד — ער האָט צייט. איהר מיינט, מיר זענען די איינציגע? א חוץ אונז שטעהען דאָ נאָך עמיגראַנטען. זיי דאַרפען אויך צום „אָליאַנץ". די עמיגראַנטען קוקען אויף אונז, ווי מיר קלינגען. „קלינגט נאָך אביסעל, אפשר וועט מען אייך עפענען, אפשר האָט איהר מעהר גליק?"... אזוי זאָגען זיי, די עמיגראַנטען, און לאַכען. אפנים, ס'איז זיי גוט אויפ'ן האַרצען. אלע מאָל קומען־צו נייע עמיגראַנטען. עס שטעהען אויף דער גאַס שוין א היבש ביסעל עמיגראַנטען: אידען און ווייבער און קליינע קינדער. איך האָב ליעב, אז ס'איז א סך מענטשען. די קליינע קינדער זאָלען נישט איבערשלאָגען מיט זייער געוויין, און די מאַמעס זאָלען זיי נישט שעלטען און פאַר־שטופען די מיילער, וואָלט דאָ געווען גאַנץ פריילך. דאַנקען גאָט, מע האָט געעפענט די טהיר. אלע האָבען זיך געגעבען א לאָז־אַריין אויף דערשטיקט צו ווערען. א גליק, וואָס אויף דער טהיר האָט זיך באַוויזען א נפש אָהן א היטעל, מיט א רויט פנים און מיט א געגאָלטער מאָרדע, און האָט אונז גענומען שליידערען איינ־ציגווייז אין דרויסען אַרויס, אזוי ווי די האָלעשקעס. איינע, א ווייבעל מיט א קינד, האָט ער דערלאַנגט אזא וואָרף־אַרויס, אז ווען נישט איך מיט מיין ברודער אליהו, וואָלט זי געקליבען די צייהן. זי האָט זיך אזוי אויך איבערגעקעהרט דריי מאָל. עס האָט לאַנג געדויערט, ביז מיר זענען אַריין אלע איינציגווייז אינ־וועניג אין שטוב אַריין. און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען א חתונה — מאַטעניו! אלע ווילען רעדען פריהער. אלע קריכען גלייך צו די טישען. ביי די טישען זיצען מענטשען מיט נאַקעטע קעפּ און מיט געגאָלטע בערד און לאַכען, און רויכערען ציגאַרען. ווער פון זיי איז דער „אָליאַנץ" — ווייס איך נישט. מיין מאַמע ווייסט אויך נישט. זי שטעהט און טענה'ט צו זיי:

— זאָגט מיר, ווער פון אייך איז דאָ דער „אַליאַנץ"? איך האָב געהאַט א שאָדען, דאָס גאַנצע בעטנעוואַנט האָט מען ביי מיר צוגענומען אויף דער גרעניץ, און שיער נישט אומגעבראַכט מיך מיט מיינע קינדער, אָט דאָס זענען זיי, יתומים נעבאַך, מיין מאַן איז געשטאַרבען יונגערהייד, געווען א חזן כּל ימיו...

און ווייטער לאָזט מען זי נישט רעדען א וואָרט. איינער ציהט זי ביי דער שאַל און ווייזט איהר צו דער טהיר. ער רעדט אויף א לשון, וואָס סע שווער צו פארשטעהן. די מאַמע ווילּ נישט אָפּטרעטען ביז זי וועט נישט באַקומען איהר רעכט. זי זאָגט:

— וואָס רעדט איהר צו מיר אויף דייטש? איהר רעדט בעסער מיט מיר אויף אונזער אייגען לשון, ווילּ איך אייך אויסדערצעהלּען מיין ביטער האַרץ... איהר זאָגט מיר נאָר, ווער פון אייך איז דאָ דער „אַליאַנץ"?...

— שוויעגער! פאַלּגט מיך, קומט לאָמיר געהן. דער אויבערשטער האָט אונז אויסגעפיהרט ביז אַהער אָהן דעם „אַליאַנץ", און אָהן דער שטאַדט ווייזן, וועט ער אונז ווייטער אויך מסתמא אויספיהרען. נאָט איז א פאָטער.

אַזוי זאָגט מיין שוועגערין ברכה צו דער מאַמע, און די מאַמע ענטפערט איהר:

— ביזט נערעכט, מיין קינד! קומט לאָמיר געהן! ווייזן איז א שטאַדט און נאָט איז א פאָטער...

XVIII

וואונדער פון אַנטווערפּען

XVIII

וואונדער פון אַנטוואַרפּען

א.

איהר האָט געהערט אמאָל, א שטאָדט זאָל הייסען אַנטוואַרפּען? פֿאַרהאַן אזא שטאָדט אויף דער וועלט, פֿאָהרען מיר אהינצוצו. ווי קומען מיר קיין אַנטוואַרפּען? ווייל אונזער מחותן, מיין ברודער אליהו'ס שוועהר, יונה דער בעקער, פֿאָהרט קיין אמעריקע אויף אַנטוואַרפּען. דערהערט, אז איהר טאָטע איז אין אַנטוואַרפּען, האָט מיין שוועגערין ברכה געזומען שלאָגען האַלז און נאָקען, מיר זאָלען אויך פֿאָהרען אויף אַנטוואַרפּען. פֿריהער האָט זי פון דער שטאָדט נישט געוואָלט הערען אפילו. דער נאָמען איז איהר נישט געפֿעלען. איצט האָט זי זיך פֿאַרליעבט אין אַנטוואַרפּען! אונזער חבר פּיני זאָגט, אז ער וועט זיך מוזען אָפּטיילען פון אונז. ער וויל בעסער פֿאָהרען פון וויען גלייך קיין לאָנדאָן. עס ציהט איהם, זאָגט ער, קיין לאָנדאָן. לאָנדאָן, זאָגט ער, שמעקט שוין מיט אמעריקע: אייגנלענדער... געלע האָר... קעסטעלדיגע הויזען... ס'איז נאָר איין אנדער וועלט!

— פֿאָהר־זשע דיר געזונטערהייד צו דיינע אייגנלענדער מיט די קעסטעלדיגע האָר און מיט די געלע הויזען, און מיר וועלען זיך פֿאָהרען קיין אמעריקע אויף אַנטוואַרפּען.

אזוי זאגט מיין שוועגערין ברכה, און פּיני׳ס ווייב טייבעל בלאָזט זיך אָן, ווי איין אינדיטשקע. איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אז זי האָט א טבע, באַלד עפּיס — בלאָזט זי זיך אָן און רעדט נישט. פּרעגט ביי איהר פּיני: וואָס ביזט דו ברונז? זאָגט זי, אז זי האָט פּיינט איינגלענדער. זאָגט צו איהר פּיני: דו קענסט זיי דען? וואו האָסט דו געזעהן איין איינגלענדער? זאָגט זי: נו, און דו, וואו האָסט דו געזעהן איין איינגלענדער?

בקיצור, עס בלייבט, אז מיר פּאָהרען אַלע קיין אמעריקע אויף אנטווערפען. ביי מיר מאַכט נישט אוים, מע זאָל פּאָהרען אפילו איבער האָצעפּלאָץ — אבי קיין אמעריקע. איך און אונזער חבר פּיני — מיר ביידע רייסען זיך קיין אמעריקע מעהר פון אַלע־מען. מיר פיהלען, אז אונז וועט דאָרטען זיין גוט, ווי די וועלט. פּיני האָט טענות צו מיין ברודער אליהו. ער זאָגט: מיר פּאָהרען און פּאָהרען — און שטעהען אויף איין אָרט. זאָגט איהם אליהו: נו, ווער האַלט דיך צו? פּאָהר! לויף! פליה! זאָגט פּיני: ווי קאָן איך פליהען, אז דיין מאַמע ווייל זיך באַקענען מיט אַלע קאַמי־טעטען פון דער גאַנצער וועלט?... דערהערט די מאַמע און זאָגט צו פּיני׳ן: אז דו ביזט יא אזא חכם, טאָ גיב מיר איין עצה, ווי אזוי זאָלען מיר קומען קיין אמעריקע אָהן בעטגעוואַנט?... דאָ בלייבט שוין פּיני אָהן לשון, און מע ווערד וויעדער חבר. אונזער חבר פּיני קאָן זיך מיט אונז נישט צעשייידען. די וויבער קאָנען אויך נישט לעבען איינע אָהן דער אַנדערער. דאָס הייסט, מע קריגט זיך אפילו גאַנץ אָפט, מע זאָגט זיך שטעכווערטלעך. עס דערגעהט אמאָל כמעט צו פּעטש אויך. מע בעט זיך אָבער באַלד איבער. וועז נישט די מאַמע, וואָלט מיין שוועגערין ברכה מיט פּיני׳ס וויב טייבעל קיין לאַנגע גוטפּריינדשאַפט נישט אויסגע־האַלטען. עס וואָלט ביי זיי נעווען אַלע טאָג צוויי שלייערס א גראָשען. איבערהויפּט, מיין שוועגערין. זי זאָגט אַליין אויף זיך, אז זי איז א שוועבעלע. איהר אז עס קומט אָן די שלעכטע מינוט, וועט זי אייך מאַכען מיט דער בלאָטע. אין א ווייַלע אַרום וועד

זי ווייך, חאטש לענט זי צו צו א מכה. מיט מיר „וואיעווען" זי פון דער ערשטער מינוט נאך דער חתונה. זי ווייסט, אז איך האב זי נישט ליעב. ערגער פון אלסדינג איז ביי איהר, למאי איך לאך פון איהר. עס ווייזט זיך איהר רק, אז איך לאך זי אוים. אז איך קוק אויף איהר, הייסט ביי איהר, אז איך לאך. איך האב אייך שוין דערצעהלט, אז איך האב ליעב מאהלען, און אז מיין ברודער אליהו שלאגט מיך דערפאר. האב איך אנומעלטען אויס־געמאהלט א פוס. א מוראדיג גרויסען פוס. מיט קרייד אויף דער ערד האב איך איהם אויסגעמאהלט. האט איהר באדארפט זעהן וואס ס'האט זיך געטהאן! זי, ברכה הייסט עס, האט זיך אנגעטשעפעט, אז דאס האב איך אויסגעמאהלט איהר פוס. פאר וואס עפּיס איהר פוס? ווייל קיינער האט נישט אויעלבע גרויסע פיס, ווי ברכה. קאלאשען טראגט זי נומער דרייצעהן. איהר זאלט זעהן א פאר קאלאשען!... האט זי מיר צוגעשטעלט א בענ־קעלע צו מיין ברודער אליהו. האט זיך מיין ברודער אליהו אויף מיר צעשריען, ווי געוויינטליך:

— מענטשעלעך? האסט זיך שוין ווידער גענומען צו דיינע אלטע שטיק, מאהלען מענטשעלעך?...

שוין! פון א פוס איז שוין ביי איהם געוואָרען א מענטש! און פון א מענטש — „מענטשעלעך"!... מע קאן פון זיי משוגע ווערען!... איך מוז מיך מודה זיין, אז וואס ווייטער וועדר ביי מיר דאס חולאת פון מאהלען מענטשעלעך גרעסער און שטארקער. איך האב דערטאפט א פארביג בליישטיפטעל. מיר האט דאס אוועקגעשענקט איין עמיגראנט'ס א יונגעל. אט דער אייגענער, וואס האט מיר באוויזען, ווי אזוי מע שטעלט א „גובערנאטאר", און אויסגעלעהרענט מיך די קונץ פון בויכרעדריי. איך האב אייך שוין דערצעהלט פון איהם. ער הייסט אויך מאטעל. רופען מיר איהם מאטעל דער גרויסער, און מיך רופט מען מאטעל דער קליינער. מיר זענען נעוואָרען חבר נאר אויף איין אנדער אופן! דערפאר, וואס ער האט מיר אוועקגעשענקט דאס פארביגע בליי־

שטיפטעל, האָב איך, פאָהרענדיג אין וואַגאָן, איהם אָפּגעמאָהלט אויף פּאַפּיער, אינגאַנצען זיין געשטאַלט מיט די געשוואָלענע באַקען. איך האָב איהם באַשוואָרען, ער זאָל דאָס קיינעם נישט ווייזען, וואָרום טאָמער דערוויסט זיך מיין ברודער אליהו, וועל איך האָבען אַ וויסטען סוף. ווי מיינט איהר? אודאי האָט ער דאָס גלייך אָפּגעטראָגען צו מיין ברודער אליהו און האָט איהם געגעבען אַ טהו־אַ־ווייז דאָס געמאָהלעכטס גלייך אין פּנים אַריין.

— דאָס דאַרף זיין מאָטעל'ס אַרבייט! וואו איז ער ערגיץ, דער מוגלעטש מיט די „מענטשעלעך"?

אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און זוכט מיך און קאָן מיך נישט געפינען. איך זיץ אונטער דער מאַמע'ס פּלייצעס און ווער שיער נישט דערשטיקט פאַר געלעכטער. קיין בעסערער אָרט אויף צו באַהאַלטען זיך, ווי ביי דער מאַמען, איז נישטאָ אין דער גאַנצער וועלט!

ב.

דאַנקען גאָט, מיר זענען שוין אין אַנטווערפּען. מיר האָבען זיך גוט אָנגעהעצקעט, גענוג אויסגעריסען געוואָרען, אָבער מיר זענען געקומען! וואָס זאָל איך אייך זאָגען — איז דאָס אַ שטאָדט! דאָס הייסט, צו וויען קומט דאָס נישט. מע דאַרף זאָגען „להבדיל"! וואָרום וויען איז פיעל גרעסער, און אפשר שענער אויך. און מענטשען אויך מעהרער. דערפאַר איז אָבער דאָ אין אַנטווערפּען ריין, אַזוי ווי גאָלד. וואָס איז דאָס חדוש? אַז די גאַסען וואַשט מען, די טראָטואַרען פּוצט מען, און די הייזער צוואָגט מען. איך האָב אַליין געזעהן, ווי מע צוואָגט זיי און מע זייפט זיי מיט זייף. דאָס הייסט, נישט אומעדום. למשל, דאָרט, אויף די אכסניות, וואו מיר שטעהען מיט אַלע עמיגראַנטען, איז אַזוי ווי עס דאַרף צו זיין. דאָס הייסט: בלאָטיג, און רויכיג, און נאַס, און גליטשיג, און ענג, און אַ יאַריד מיט אַ טומעל מיט אַ האַרמידער. פריילך.

אויסגעצייכענט. אזוי ווי איך האָב ליעב. אונזער מחותן יונה דער בעקער איז נאָך נישטא. אונזער שבנה פעסי מיט דער חא־ ליאסטרע — אויך נישט. זיי פאָהרען נאָך. שלעפען זיך ערגיץ איבער דייטשלאנד. „דייטשלאנד איז סדום!" אזוי זאָגען די עמיגראנטען און דערצעהלען זיך אָן מורא'דינע מעשיות! אונזער אומגליק מיט'ן בעטגעוואנט, וואָס מע האָט ביי אונז אוועקגע־ לקח'ענט אויף דער גרעניץ, איז א הונט אקעגען די אומגליקען, וואָס מע הערט זיך אָן פון די עמיגראנטען. מיר האָבען זיך באַ־ קענט דאָ אויף דער סטאנציע מיט א אידינע פון מעושביזש, דוקא נישט קיין אלמנה. זי האָט דוקא א מאן, און דוקא אין אמעריקע שוין. זי פאָהרט אָט דאָס צו איהר מאן. שוין באלד א יאָהר, אז זי שלעפט זיך מיט צוויי קינדער. זי איז אויסגעווען ווי די וועלט האָט איין עק. נישטא איין שטאָדט, זי זאָל דאָרט נישט זיין. זי האָט זיך איבערגעקריענט מיט אלע קאָמיטעטען. קוים מיט צרות האָט זי זיך פארשלעפט אהער, קיין אנטווערפען, און ווי זיך זעצען אויפ'ן שיף, לאָזט מען זי נישט. איהר מיינט, זי האָט קאלידינג אויגען? חלילה! געזונט און שטארק. נאָר זי איז א ביסעל גערירט פונ'ם זינען. דאָס הייסט, אזוי, אז איהר וועט מיט איהר רעדען, רעדט זי אלסדינג, ווי א מענטש. נאָר אמאל טהוט זי אייך א זאָג א וואָרט, קאָן מען בלייבען אָהן א בויך לאכענדיג. למשל, איהר פרעגט ביי איהר: וואו איז אייער מאן? זאָגט זי: אין אמעריקע. וואָס טהוט ער דאָרטען? זאָגט זי: ער איז דאָרט קיסער... זאָגט איהר דאָך איהר: ווי קאָן א איד זיין א קיסער? ענטפערט זי אייך, אז אין אמעריקע מעג מען... נו, האָט איהר עפּעס צו איהר?... נאָך א זאָך האָט זי זיך אריינגענומען אין קאָפּ אריין: זי עסט נישט! אונז הייסט זי אויך נישט עסען. זי זאָגט אונז אָן, מיר זאָלען זיך נישט צוריהרען צו קיין מילכיגס, מחמת דאָס מילכיגס איז דאָ פליישיג. פרעגט ביי איהר די מאמע: נו, און דאָס פליש? זאָגט זי: דאָס פליש איז דאָ נישט פליישיג, נישט מילכיג, נאָר פארעווע... שיסען מיר

ארויס א נעלעבטער אלע. אלע, אויסער די מאמע. די מאמע ווײל נישט לאכען. די מאמע ווײל בעסער ווייגען. זי זאגט: „אז אך און וועה איז צום גלעכטער!" — און זי צעווייגט זיך טאקי.

— שוין? האסט שוין לאנג נישט געווייגט? דו ווילסט, אז פון אנטוועדפען שוין זאל מען אונז אפשיקען צוריק אהיים איבער דיינע אויגען?...

אזוי זאגט צו איהר מיין ברודער אליהו — און ביי דער מאמע ווערען אין איין מינוט די אויגען טרוקען. מעהר ווי אויף דער אידינע אליין האט די מאמע רחמנות אויף איהרע צוויי קינדער נעבאך. איך וויים נישט, וואס די מאמע באווייגט אזוי די קינדער? די קינדער זענען, דאכט זיך, גאנץ פרייליך! אז זייער מאמע הויבט אן רעדען נארישקייטען, צעלאכען זיי זיך. איך האב מיך מיט זיי גיך באקענט. זיי האבען מיר דערצעהלט, אז מע שיקט זיי צוריק אהיים, נאר זייער מוטער ווײל נישט פאהרען. זי ווײל קיין אמעריקע, צו זייער פאטער, צום קייסער (חי־חי־חי!). נארט מען זי אף און מע זאגט איהר, אז מע שיקט זי מיט דער באהן קיין אמעריקע (חי־חי־חי!). מע האט איהר איינגערעדט, אז עס געהט א באהן פון דאנען גלייך קיין אמעריקע (חי־חי־חי!).

ג.

די חדושים, וואס מע זעהט זיך אן אין דעם אנטוועדפען, איז גאר נישט צום באשרייבען! אלע טאג קומען־צו נייע פארשוינען. צום מיינסטען, מיט קאליזיגע אויגען. „טראכאמעס" רופט מען דאס. אמעריקע לאזט נישט אריין קיין „טראכאמעס". איהר מענט אייך האבען טויזענד שלאפקייטען, איהר קאנט אייך זיין קרום און שטום און וואס איהר ווילט, אבי נישט קיין „טראכאמעס" אויף די אויגען. פון וואנען נעמען זיך „טראכאמעס"? פון דעם, וואס מע נעמט זיך אן. אמאל מאכט זיך, אז מע וויסט אליין נישט,

פון וואנען עם האָט זיך געגומען. אזוי האָב איך געהערט טאקי דאָ אין אנטוווערפען. פון א מיידעל האָב איך עם געהערט. נאָל־דעלע היסט דאָם מיידעל. זי איז אין מיינע יאָהרען, אפשר עלטער פון מיר מיט א יאָהר. מיט דער נאָלדעלע איז א שענע געשיכטע. זאָל איך אייך דערצעהלען? באקענט האָב איך מיך מיט איהר אין דער „עזרה". נאָר איהר וויסט דאָך נישט וואָם איז „עזרה". דאָרף מען אייך קלאָר מאכען. די „עזרה" אין אנטוווערפען איז דאָם איינענע, וואָם דער „אָליאנץ" אין וויען. געמאכט געוואָרען פון אונזערטוועגען, פאר די עמיגראנטען. דער חילוק איז, וואָם דער „אָליאנץ" איז א זכר און די „עזרה" א נקבה. איהר הערט דאָך, אז מע זאָגט דער אָליאנץ, די עזרה. דאָרפט איהר שוין אליין פארשטעהען דעם אונטערשיער... הכלל, וויבאָלד מיר זענען אָנגעקומען קיין אנטוווערפען, זענען מיר געגאָנגען גלייך אין דער „עזרה". די „עזרה" איז נישט דאָם, וואָם דער „אָליאנץ". דער „אָליאנץ" וואָרפט מענטשען, אזוי ווי האָלעשקעס, און די „עזרה" טרייבט אייך נישט. איהר קאָנט קומען צו איהר וועז איהר ווילט און קאָנט זיך אויסרעדען פאר איהר דאָם הארץ וויפיעל איהר ווילט. אלסדינג, וואָם איהר רעדט, וועדד אריינגעטראָגען אין א בוך. סע זיצט א מיידעל, וואָם מע רופט זי פרייליין זייטשיק, און פארשרייבט. זעהר א וואָהל מיידעל. זי האָט מיך געפרעגט, ווי אזוי איך היים, און האָט מיר געשענקט א צוקערקע. נאָר פון דער פרייליין זייטשיק וועל איך אייך דערצעהלען איין אנדערש מאָל. איצט דאָרף איך אייך זאָגען, ווער איז נאָלדעלע. זי איז פון קוטנע. בעקומען איז זי אהער פאר־א־יאָהרען מיט איהר טאטע־מאמע, שוועסטער און ברידער. סוכות־צייט איז דאָם געווען. האָבען זיי געהאָט, זאָגט זי, א יום־טוב — אויף אלע אידען געזאָגט ע־ווארען. דאָם היסט, קיין גליקען האָבען זיי נישט געזוכט, און קיין האָניג האָבען זיי נישט געלעקט. געוואלגערט זיך גלייך מיט אלע עמיגראנטען. נאָר דערפאר האָבען זיי געהאָט שיפסקארטען ביז אמעריקע אויף דער גאנצער משפחה, און אויסגעקליידט איז

מען געווען בגדי־מלכות. אלע האבען געהאט צו צוויי העמדער און גאנצע שיך. היינט איז זי געבליבען אינגאנצען מיט איין העמד און אהן שיך. וועז נישט דאס פריילין זייטשיק, זאגט זי, וואלט זי נאר געגאנגען בארווים. דאס פריילין זייטשיק האט איהר אווענקגעשענקט, זאגט זי, א פאר שיך פון איהרע אייגענע פים. נאך גאנץ גוטע שיך. אזוי האט מיר דערצעהלט גאלדעלע און האט מיר באוויזען די שיך, וואס דאס פריילין זייטשיק האט איהר אווענקגעשענקט. גאנץ שענע שיך, נאר א ביסעל צו גרויס אויף איהר... בקיצור, ס'איז אווענקגענאנגען די ערשטע טעג סוכות און שמחת־תורה, ס'איז געקומען די צייט, וואס מע דארף זיך זעצען אויפ'ן שיף. זאגט מען צו זיי, אז זיי זאלען זיך דורכגעהן צום דאקטאר. זענען זיי געגאנגען צום דאקטאר. האט זיי דער דאקטאר באטראכט און געפונען, אז זיי זענען אלע געזונט און שטארק און קאנען פאהרען קיין אמעריקע. נאר זי, גאלדעלע הייסט עס, קאן נישט פאהרען, ווייל זי האט „טראכאמעם" אויף די אויגען. פריהער האבען זיי נאר נישט פארשטאנען, מיט וואס מען עסט דאס. ערשט שפעטער האבען זיי דאס רעכט צעקויט. דאס האט געהייסען, אז אלע פאהרען אוועק קיין אמעריקע, נאר זי, גאלדעלע, בלייבט איבער דא, אין אנטוווערפען. איז געווארען א געווויין, א יאמער, א קלאג. די מאמע האט ע'חלש'ט דריי מאל. דער טאטע האט געוואלט בלייבען דא, האט מען נישט געקאנט. די גאנצע שיפסקארטע וואלט געגאנגען פארלארען. איז געבליבען, אז זיי פאהרען אוועק קיין אמעריקע, און זי, גאלדעלע, בלייבט איבער דא ביז עס וועלען זיך אויסשטעהן די „טראכאמעם" פון איהרע אויגען... און אט אזוי, שוין באלד א יאהר, אז זי היילט זיך און האט זיך נאך נישט אויסגעהיילט. דאס פריילין זייטשיק זאגט, אז דערפאר היילען זיך נישט אוים איהרע אויגען, וויל זי ווייניט כסדר. נאר זי, גאלדעלע, זאגט, אז איבער איין אנדער זאך היילען זיך איהר נישט אוים די אויגען. איבער'ן בלוישטיין! אלע מאל, וען זי סומט צום דאקטאר, שמירט ער איהר די אויגען,

זאגט זי, מיט'ן זעלבען בלוישטיין, וואס ער שמירט אלע איבעריגע קראנקע. וועז זי, גאלדעלע, פארמאגט צו קויפען אין איינעגעם בלוישטיין, וואלט זי זיך שוין לאנג, זאגט זי, אויסגעהיילט.

— נו, און דיינע טאטע־מאמע? — פרעג איך זי.

— זענען אין אמעריקע. זיי מאכען דארט א לעבען. איך האב פון זיי בריעף. אלע חודש כמעט האב איך פון זיי א בריוועל. נא וזה, קאנסט לייענען? לייען מיר!

און זי נעמט־ארויס פון בוזעם א גאנצען פאק מיט בריוועלעך און ניט מיר, איך זאל זיי איהר לייענען הויך אויף א קול. איך וואלט דאס איהר נעווים געטהאן. קאן איך אבער נישט לייענען קיין נעשריבענעם. ס'זאל זיין געדרוקט, וואלט איך עס געלייענט. לאכט זי פון מיר און זאגט, אז א יונגעל איז נישט קיין מיידעל. א יונגעל דארף קאנען אלץ אויף דער וועלט! איך האב מורא, אז זי איז נערעכט. אי, וואלט איך א בעלן זיין קאנען לייענען גע־שריבענעם! אי, בין איך מקנא מיין חבר מאטעל דעם נרויסען, וואס ער קאן לייענען און שרייבען (איך האב אייך שוין דער־צעהלט פון איהם)! האט איהם גאלדעלע נעגעבען איבערלייענען די בריוועלעך, וואס מע שרייבט איהר פון אמעריקע. האט זיי מאטעל דער גרויסער געלייענט ווי א וואסער. די בריוועלעך זענען כמעט אלע נעשריבען מיט איין לשון און מיט די זעלביגע ווערטער: „טהייערע גאלדעלע, הארציגע גאלדעלע, לעבען זאלסט דו! אז מיר דערמאנען זיך דא, אין דעם אמעריקע, אז אונזער קינר האט מען ארויסגעריסען פון אונזערע הענט און דו וואלגערסט זיך דארטען אין דער פרעמד צווישען אומבאקאנטע מענטשען, נעהט אתז נישט איין דא דער ביסען. טאג ווי נאכט טהוען מיר דא קלאגען און ווייגען אויף אונזער ליכטיגען שטערן, וואס איז צו־נעגומען געוואָרען פון אונזערע אויגען..." און אזוי ווייטער.

מאטעל דער גרויסער לייענט און לייענט, און גאלדעלע ווייגט, וויש זיך די אויגען. דערזעהט דאס פרייליין זייטשיק, הויבט זי אן זיך בייזערען אויף אונז, וואס מיר מאכען זי ווייגענדיג.

און צו גאָלדעלען זאָגט זי, אז זי האָט קיין רחמנות נישט אויף זיך אליין. זי מאכט זיך א תל פון דעם איבעריגען ביסעל אויגען! ענטפערט איהר דערויף גאָלדעלע מיט א געלעכטער, און טרערען גיסען זיך איהר פון די אויגען:

— א תל פון די אויגען מאכט מיר דער דאָקטאָר מיט זיין בלוישטיין, ערנער ווי איך מיט מיין געוויין...

מיר געזעגענען זיך מיט גאָלדעלען, און איך זאָג איהר צו, אז מאָרגען אין דער צייט וועלען מיר זיך דאָ וויעדער א מאָל זעהן.

— אם ירצה השם! — ענטפערט גאָלדעלע מיט א פרום פנים, ווי איין אלטע. און מיר ביידע, מאָטעל דער קלייזער און מאָטעל דער גרויסער, לאָזען זיך נעהן שפּאַציערען איבער אנטוערפען.

ד.

מיר, דאָס הייסט, איך מאָטעל דער קלייזער, און מיין חבר מאָטעל דער גרויסער, זענען נישט אליין. מיר האָבען דאָ נאָך א חבר. ער איז א יונגעל פון א יאָהר דרייצעהן און הייסט מענדעל. ער איז אויך פּאַרבליבען אין אנטווערפען, פּאָהרענדיג קיין אמעריקע. נישט איבער די אויגען, נאָר איבער איין אנדער זאך. איהם האָט מען פּאַרלוירען אויפ'ן וועג, ערגיץ אין דייטשלאנד. א נאנץ וועג, דערצעהלט ער, האָבען זיי זיך דערהאלטען די נשמה נאָר מיט הערינג. האָט איהם געברענט אויפ'ן הארצען. האָט ער זיך אראָפּגענאפט אויף א סטאנציע האפען א טרונק וואסער, און איז געבליבען שטעקען אָהן א בילעט און אָהן א קאָפּיקע געלט און אָהן א העמד אויפ'ן לייב. און מחמת ער האָט נישט געקענט זייער שפּראָך, האָט ער זיך פּארשטעלט פּאר א שטומען. האָט מען איהם אויסגעפיהרט וואו די וועלט האָט אַיין עק, ביז ער האָט דערזעהן א פּאַרטיע עמיגראַנטען, אידען. איז ער צוגענאנגען צו זיי און האָט זיי דערצעהלט די גאנצע מעשה. האָבען זיי

אויף איהם רחמנות געהאט און האָבען איהם גענומען מיט זיך און געבראַכט צו פיהרען אַהער, קיין אַנטווערפּען. דאָ האָט ער זיך דער־שלאָגען צו דער „זרה". האָט די „עזרה" אוועקגעשריבען א בריעף קיין אַמעריקע, טאָמער וועט מען אויפזוכען זיינע עלטערען. וואַרט ער דאָס אויף איין ענטפער און אויף א שיפסקאַרטע. דאָס הייסט, אויף א האַלבע שיפסקאַרטע, מחמת ער איז נאָך א קליי־נער. דאָס הייסט, ער איז נישט אַזוי קליין, ווי ער האַלט זיך קליין. ס'איז א סברא, אַז ער איז שוין בר־מצוה, האָטש קיין תפילין לעגט ער נישט. ער האָט נישט. זענען געוואָהר געוואָרען עמיגראַנטען, אַז מענדעל איז א בר־מצוה־בחור'על און האָט נישט קיין תפילין, איז געוואָרען א גוואַלד: פאַר וואָס זעהט מען איהם נישט קיין תפילין? זאָגט מענדעל: „פאַר וואָס זעהט מען מיר נישט קיין שטיוועל?"... רופט זיך אָן צו איהם איינער איין עמיגראַנט מיט שאַרפע אויגען: „א דו, שייגעץ! נישט גענוג מע זאָרגט זיך פאַר דיר, ביזט דו נאָך איין עזות־פּנים?"... דער עמיגראַנט מיט די שאַרפע אויגען האָט אַזוי לאַנג געאַרבייט, ביז די איבעריגע עמיגראַנטען האָבען זיך צונויפגעלעגט און האָבען איהם געקויפט א פּאָר תפילין. אַלסדינג איז צו קריגען אין דעם אַנטווערפּען. אפשר מיינט איהר, ס'איז נישטאָ קיין בתי־מדרשים מיט קיין שוהלען? אָהאָ, נאָך וואָסערע שוהלען! איין שוהל איז דאָ א טערקישע. איהר מיינט, דאָרטען דאַוונען טערקען? ניין! דאָרטען דאַוונען אידען, די אייגענע אידען, וואָס מיר, נאָר אויף טערקיש. דאָס הייסט, פאַרקעהרט. מע פאַרשטעהט נישט איין וואָרט! געפיהרט האָט אונז אַהינצו אונזער נייער חבר מענדעל. מיר אַלע דריי, איך און מאָטעל דער גרויסער און מענדעל, זענען געוואָרען חבר. גאַנצע טעג געהען מיר אַרום איבער דער שטאָדט. דאָרט, אין בראָד, אין קראָקע מיט לעמבערג, אָדער אין וויען, פלעגט מיך די מאַמע מורא האָבען אָפּלאָזען פון זיך אויף א טריט. דאָ אין אַנטווערפּען האָט זי קיין מורא נישט. דאָרט, זאָגט זי, זענען סאַמע דייטשען, און דאָ, אין אַנטווערפּען, זענען מיר, זאָגט זי,

צווישען מענטשען, צווישען אייגענע. מע הערט רעדען א אידיש וואָרט. דאָס מיינט זי די עמיגראַנטען. לעבען זאָלען די עמיגראַנטען! צווישען עמיגראַנטען פיהלען מיר זיך טאַקי היימיש. ובפרט צווישען אייגענע! אָט באַלד וועלען מיר האָבען געסט. אם ירצה השם, נאָך שבת קומט אונזער מחותן, יונה דער בעקער, מיט זיין הויזגעזינד. מיר וואַרטען, היינט־מאָרגען זאָל קומען אונזער שכנה פעסי מיט איהר חאַליאַסטרע. אָט דאָ וועט ערשט וועלען א שמחה. איך וועל אייך, אם ירצה השם, באַשרייבען אַלסדינג.

XIX

די חאַליאַסטרע

XIX

די חאַליאַסטרע

א.

איהר זענט דאָך שוין באַקאַנט מיט דער חאַליאַסטרע. דאָס איז אונזער שכנה פּעסי מיט איהר מאַן דעם איינבינדער (ער הייסט משה), מיט זייערע אַכט קינדערלעך, וואָס יערער האָט ביי זיי, ווי איך האָב אייך שוין אַמאָל דערצעהלט, איין אַנדער צונעמעניש. דער קלענערער פון אַלע איז אין מיינע יאָהרען (נייען, דאָס צעהנ־טע). מע רופט איהם „ושתי". דאָס הייסט, דער אמת'ער נאָמען זיינער איז הערשעל, נאָר מחמת ער האָט א גאָלי אויפ'ן שטערן, האָבען איהם די עלטערע א נאָמען געגעבען „ושתי". איך האַלט פון „ושתי'ן". איך האָב איהם ליעב דערפאַר, וואָס ער ווייניט נישט. וויפיעל איהר זאָלט איהם נישט שלאָגען, נעמט ער צו ווי א שוואָם. עס נעמט איהם נישט קיין קוויל. איינמאָל האָט ער צעריסען א פּרעמדען סדור, האָט איהם זיין טאַטע, משה דער אייבינדער, געשלאָגען מיט'ן ברעטעל, וואָס מע שניידט אויף דעם פּאַפּיער. „ושתי" האָט נאָך דעם נוט געקרענקט צוויי טאָג כסדר. איהר קאָנט פּאַרשטעהן, אז ער האָט זיך אָפּגעזאָגט פון בולקע. מע האָט שוין נישט געהאַלטען פון זיין לעבען. די מאַמע זייגע, אונזער שכנה פּעסי, האָט איהם שוין באַווייניט, און דער פּאַטער

איז ארומגענאנגען אהן א קאָפּ. אלע האָבען געמיינט, אז ס'איז איין עק, אויס „ושתי"! צום סוף — גאָר נישט. אויפ'ן דריטען טאָג האָט „ושתי" געבעטען ברויט און געגעסען ווי נאָך א תענית. עסען האָבען זיי ליעב אלע, זיי האלטען פון דער אכילה. „די הונגעריגע טשערעדע" — אזוי רופט זיי די מוטער אליין, פּעסי הייסט עס. פּעסי איז א אידינע זעהר א וואהלע, נאָר אביסעל צו דיק. זי האָט דריי גיידערס. איך האָב זי שוין עטליכע מאל אראָפּגענאָפּט אויף פּאפּיער. האָט איינמאל דערזעהן „ושתי", האָט ער ארויסגעהאפּט ביי מיר דאָס געמאהלעכטס און האָט דאָס באוויזען אויף א ציקאוועסט דער מאמע זיינער. האָט זי געלאכט. איז געוואָרען מיין ברודער אליהו, האָט ער מיר געוואלט איינטיילען פּאר די „מענטשעלעך", ווי זיין שטייגער איז. א גליק, וואָס פּעסי אליין האָט זיך איינגעשטעלט פּאר מיר. „א קינד, זאָגט זי, מאכט זיך נאריש, נישט כדאי זיך אָפּעסען דאָס הארץ". לאָנג לעבען זאל זי, פּעסי. איך האָב זי ליעב. איך האָב נאָר פּיינט, אז זי קושט זיך. אז זי איז געקומען קיין אנטווערפּען, האָט זי מיך ארומגעהאפּט קושען, ווי איין איינגען קינד. מיט אלעמען האָט זי זיך געקושט. מעהר פון אלע, געוויינטליך, מיט דער מאמע. די מאמע אז זי האָט זי דערזעהן, איז גלייך ווי דעם מאטען פון יענער וועלט: זי האָט זיך אזוי צעווייינט, אז מיין ברודער אליהו איז אָנגעפאלען אויף פּעסי'ן, אז איבער איהר מאכט די מאמע א תל פון די אויגען און קאָן נישט געהן צום דאָקטאָר... געהן צום דאָקטאָר — דאָס מוז יעדער, ווער עס קומט אהער קיין אנטווערפּען. דאָס ערשטע, וואָס איינער פרעגט ביי'ם אנדערען, איז: „זענט איהר שוין געווען ביי'ם דאָקטאָר?"... „וואָס האָט אייך געזאָגט דער דאָקטאָר?"... אפילו די „עזרה", אז מע קומט צו איהר צו געהן, שיקט זי באלד אָפּ צום דאָקטאָר. אז מיר זענען געקומען אהין דאָס ערשטע מאל, האָט די מאמע נאָר־וואָס געוואלט אָנהויבען דערצעהלען די מעשה: ווי אזוי איהר מאן איז געווען כל ימיו א חזן אין דער קצב'ישער שוהל... ווי אזוי ער האָט זיך

פּאַרקיהלט און קראַנק געוואָרען... ווי אַזוי זי האָט אלסדינג פּאַר־קויפט, אבי ראַטעוועט דעם טאַטען... ווי אַזוי דער טאַטע איז גע־שטאַרבען און זי איז געבליבען אַיין אלמנה מיט צוויי קינדער יתומים... אייגעם האָט זי, ברוך השם, חתונה געמאַכט, אַרויסגע־געבען אין א שמאַלץ־גרוב... די שמאַלץ איז אויסגערונען, די גרוב איז געבליבען... נאָכדעם, ווי אַזוי מיר האָבען פּאַרקויפט דאָס לעצטע שטיקעל חיות, אונזער האַלבע שטוב, און געלאָזט זיך קיין אַמעריקע... נאָכדעם, ווי אַזוי מיר האָבען גע'נגב'עט די גרעניץ הינטער בראָד, שיער נישט גע'הרג'עט געוואָרען אין א פּינסטערער נאַכט, און האָבען פּאַרלאָרען דאָס גאַנצע ביסעל גוטס, דאָס בעט־געוואַנט — וואָס וועלען מיר טהון איצט אָהן בעטגעוואַנט אין אַזא ווייט לאַנד?...

אַזוי טענה'ט די מאַמע פּאַר דער „עזרה", און די „עזרה" הערט, און דאָס מיידעל, וואָס זיצט ביי'ם טיש (פּרייליין זייטשיק הייסט דאָס מיידעל), פּאַרשרייבט איטליכס וואָרט, וואָס די מאַמע זאָגט, אין א בוך אריין. די מאַמע האָט נאָך צו דערצעהלען און צו דערצעהלען, רופט זיך אָן צו איהר איינער פון דער „עזרה":

— אלזא, פּאָהרט איהר קיין אַמעריקע?

זאָגען מיר:

— פּאַרשטעהט זיך, נישט קיין יעהופּעץ, קיין אַמעריקע.

רופט זיך אָן צו אונז יענער, וואָס פון דער „עזרה":

— זענט איהר שוין געווען ביי'ם דאָקטאָר?

זאָגען מיר:

— וואָסער דאָקטאָר?

רופט זיך אָן צו אונז יענער, וואָס פון דער „עזרה":

— אָט האָט איהר אַיין אַדרעס. געהט זיך דורך, ראשית חכמה, צום דאָקטאָר, וועט ער באַטראַכטען אייערע אויגען.

דערהערט דאָס וואָרט „אויגען", טהוט מיין ברודער אליהו א קוק אויף דער מאַמען און ווערד טוידט ווי די וואַנט...

וואָס האָט ער זיך דערשראָקען?...

כ.

שוין, דאנקען גאָט. מיר זענען שוין אַלע געזונט ביי׳ם דאָק־מאָר, נאָר די מאַמע נאָך נישט. די מאַמע וועט זיין שפּעטער. מיין ברודער אליהו האָט מורא. זי האָט די לעצטע ציים צופיעל געווייניט... דער דאָקטאָר האָט אונז אריינגעקוקט אין די אויגן אריין און אָנגעשריבען אונז עפּים אויף פּאפּיער און פּאר׳חתמ׳עט אין א קאָנווערט. האָבען מיר זיך תחילת זעהר דערשראָקען. מיר האָבען נעמיינט, אז דאָס האָט אַר אונז פּאַרשריבען א רפואה צו די אויגען. פרעגען מיר איהם: וואָס האָט אַר אונז פּאַרשריבען? וווייזט אַר אונז מיט דער האַנט אויף דער טהיר. שטויסען מיר זיך, אז מע הייסט אונז געהן... קומען מיר צו דער „עזרה" און וווייזען איהר דאָס געשריפּטס פונ׳ם דאָקטאָר. נעמט דאָס מיידעל (פּריילייז וויטשיק) און עפּענט אויף דאָס קאָנווערטעל און לייענט־איבער און מאַכט צו אונז:

— איך קאָן אייך אָנזאָגען א בשורה: דער דאָקטאָר זאָגט, אז איהר האָט געזונטע אויגען.

אודאי איז דאָס פּאר אונז א בשורה! וואָס טהוט מען אָבער מיט דער מאַמע? זי הערט נישט אויף צו וויינען. מענה׳ן מיר מיט איהר:

— וואָס טהוסט דו? טאַמער חלילה וועט דער דאָקטאָר פּאר־בראָקעוועז דיר די אויגען?

— הערסט דו? אָט דאָס וויין איך דאָך!...

אזוי ענטפּערט די מאַמע און לעגט־צו צו די אויגען א פּלעס־מערל. דאָס פּלעסטערעל האָט איהר נענעבען איין עמיראנט א פּעלדשער. ער איז זעהר נישט קיין שענער. ער האָט משונה־מאַדנע צייהן, נאָר ער בחור׳ט זיך. ער טראָגט א מעשענעם זייגער מיט א זילבערנער קייט מיט א רוקער, און א גאָלדען רינגעל אויף דער האַנט. ער הייסט נישט קיין שענעם נאָמען: „ביבער!" געקומען איז ער אהער קיין אַנטווערפען מיט דער חאַליאַסטרע.

אויפ'ן וועג האָט ער זיך מיט זיי באקענט. זיי האָבען אינאיינעם
געגנב'עט די נרעניץ. קיין נסים ונפלאות, ווי מיט אונז, האָט
זיך זיי נישט נעטראָפען. הרג'ענען האָט מען זיי נישט נעוואָלט,
קיין בעטנעוואנט האָט מען ביי זיי נישט צוגענומען, נאָר זיי זענען
נלאָט אזוי פּארשווארצט בעווארען. זיי האָבען נעהאט, זאָנען זיי,
צו זינגען און צו זאָנען. זיי זענען דורכנעגאנגען, זאָנען זיי, א
שוויץ־באָד, אין האמבורג. וואָס זיי דערצעהלען זיך אַן פון דעם
האמבורג! די האָר שטעלען זיך קאפויר! סדום איז א הונט
אקענגן האמבורג! מע באגעהט זיך דאָרטען, זאָנען זיי, מיט די
עמיגראנטען א סך ערגער ווי ביי אונז מיט ארעסטאנטען. וועז
גישט אָט דער פעלדשער (ביבער), וואָלטען זיי דאָרטען אומנע־
קומען. ער איז זיי נעשטאנען אין זייערע נויטען. ער, ביבער,
איז א נרויסער עזות־פנים. ער דערצעהלט, ווי אזוי ער האָט זיך
נערעטנט מיט די דייטשען, איז א שרעק! ער האָט זיך, זאָנט ער,
אויסנעשמועסט מיט זיי דוקא אויף רוסיש. רוסיש, זאָנט ער,
קאָן ער נוט. א סברא, אז נאָך בעסער פון אונזער פּיני'ן. פּיני
דרינגט, אז אלסדינג, וואָס דער ביבער דערצעהלט אונז, וואָלט
נעווען זעהר שען, וועז ס'זאָל זיין אמת. אונזער חבר פּיני האָט
פון דער ערשטער מינוט אָן נעווארפען איין אומחן אויף דעם פעלד־
שער ביבער. ער האָט נעמאכט אויף איהם א ליעדעל. אז פּיני
האָט נישט ליעב א מענטשען, מאכט ער אויף איהם א ליעדעל.
אויב איהר ווילט, קאָן איך עס אייך איבערזאָנען:

אונזער פעלדשער ביבער
איז א נרויסער נבור
אויף דערצעהלען זאכען.
ס'קאָן זיך אמאָל מאכען
(פופציג מאָל א טאָג),
טהוט ער זיך א זאָג
א נרויסען ליגען
פון דרך־שלום וועגען.

ב

ביבער, אָט דער פּעלדשער, וואָס אִיך דערצעהל אייך, האָט זיך אונטערגענומען צו־רעכט מאכען דער מאַמע די אויגען. ער זאָגט, אז קיין דאָקטאָר אין דער וועלט וועט נישט נעפינען אויף זיי קיין חסרון. ערשטענס, וויים ער די קונץ נאָך פון דער היים. ער איז א פּעלדשער, און א פּעלדשער איז דאָך א האַלבער דאָקטאָר. און חוץ לזה, איז ער געווען אין „דייטשענלאַנד" און האָט זיך צוגעקוקט, וואָס מע טהוט מיט די עמיגראַנטען, זיי זאָלען האָבען געזונטע אויגען. ער זאָגט, אז מע מאכט ממש פון בלינד זעהענדיג. פרעגט איהם פּיני: „אפשר פּאַרקעהרט?"... וועדר ער אין כעס (ביבער איז א גרויסער כעסן). ער שיט־אָפּ פּיני'ן מיט ווערטער. ער זאָגט, אז ער איז צו א גרויסער חכם! צו קלוג פּאר אמעריקע! אין אמעריקע, זאָגט ער, האָט מען פּיינט חיטראַקעס! אמעריקע איז א לאַנד, וואו מע וויסט נישט פון קיין חכמות. אין אמעריקע איז געזאָגט — געמיינט, געמיינט — געזאָגט. אין אמעריקע איז א ווארט א ווארט. אמעריקע איז, זאָגט ער, געבויעט אויף אמת, און אויף יושר, און אויף ערעכטיג־קייט, און אויף כבוד, און אויף עהרליכקייט, און אויף סאָוועסט, און אויף מענטשליכקייט, און אויף נאמנות, און אויף רחמנות... פרעגט איהם פּיני: „און אויף וואָס נאך?"... וועדר ביבער נאָך מעהר אין כעס! איין עבירה, וואָס מע האָט זיי איבערגעשלאָגען סאמע אין מיטען שמועס! מען איז אונז געקומען זאָגען, אז עמיצער פרעגט זיך נאָך אויף אונז אין דרויסען. וועד קאָן עס זיין? מיר געהען ארויס — געסט! געסט! געסט! אונזערע מחותנים זענען געקומען! יונה דער בעקער מיט דער גאנצער משפּחה. א נייע חאַליאַסטרע! וויעדער א מאָל א גדולה: מיין שוועגערין ברכה קושט זיך מיט טאַטע־מאמע, מיין ברודער אליהו קושט זיך מיט זיין שוועהר און מיט די שוואָגערס. אויף איהם קוקענדיג, חאפּט זיך פּיני אויך קושען מיט אונזערע מחותנים, און

אויף איהם קוקענדיג, קושט זיך מיט זיי דער פעלדשער אויך. פרעגען זיי: וואר איז דאָס? זאָגט ער: איך בין ביבער. שיסט־אויס פיני א נעלעכטער... און די מאַמע מיינע? די מאַמע טהוט זיך איהרם: זי ווייניט!... מיין ברודער אליהו עקט זיך. ער קוקט אויף איהר און צופט זיך ביי׳ם בערדעל. ער קאָן איהר אָבער איצטער נאָר נישט זאָגען: ס׳איז דאָך אייגענע, נישט קיין פרעמדע, מחותנים, און פון איין שטאָדט. פאַר וואָס זאָל מען זי נישט לאָזען א ביסעל זיך אויסווייגען?...

— ווי אזוי האָט איהר גע׳גנב׳עט די גרעניץ און וואו האָט מען אייך באַנומען?

דאָס איז געווען דאָס ערשטע, וואָס מיר האָבען נעפרעגט ביי אונזערע מחותנים. און אונזערע מחותנים האָבען פון דעם צו דער־צעהלען גאנצע פעק! מיר קריכען אָבער נישט אין קאָפ אריין זייערע מעשיות. איך האָב מיך פארקליבען אין א ווינקעלע מיט מיין שווענגערינ׳ס א שווסטערעל. איך האָב אייך אמאל דער־צעהלט פון איהר. זי הייסט אלטע און טראַגט צוויי צעפלעך, פון אונטען צונויפגעדרעהט, ווי א בייגעל. איהר דאַרפט נעדענ־קען, אז מע האָט זי מיר אמאל נערעדט פאַר א כלה (ביי מיין ברודער אליהו אויף דער חתונה). דעמאלט איז זי אלט געווען נייען יאָהר. איצט איז זי שוין אלט צעהן, דאָס עלפטע. אין איינע יאָהרען מיט גאָלדעלען, מיט דער מיידעל, וואָס איז נעבאך געבליבען זיצען אין אנטווערפען איבער די אויגען. איך דערצעהל אלטען פון גאָלדעלען, און פון איהרע קראַנקע אויגען נעבאך, און פון מיין חבר מאָטעל דעם גרויסען, און פון מיין חבר מענדעלען, און פון דער „עזרה", און פון דעם פרייליין זייטשיק, וואָס שרייבט אין א בוך, און פונ׳ם דאָקטאָר, וואָס קוקט אין די אויגען. און פון וויען דערצעהל איך איהר, פונ׳ם „אליאנץ", וואָס האָט פיינט א אידען, און פון קראָקע מיט לעמבערג דערצעהל איך איהר. און פון דער גרעניץ, ווי אזוי מיר האָבען גע׳גנב׳עט, און ווי אזוי מיר זענען קוים ארויס מיט׳ן לעבען. איך לאָז נישט דורך קיין זאַך.

אלטע הערט מיך אוים מיט גרויסע אויגען. נאָכדעם דערצעהלט זי מיר, וואָס זיי האָבען געהאט. ווי אזוי איהר טאטע האָט שוין לאנג געוואָלט פאָהרען קיין אמעריקע, האָט איהר מאמע נישט געוואָלט. אבן נישט אזוי די מאמע, ווי די משפחה. די משפחה זאָגט, אז אין אמעריקע דארף מען האָרעווען, אבן איהר מאמע איז דערצו נישט געוואָהנט געווארען. איהר מאמע האָט א רעטאָנדע. די רעטאָנדע האָט איהר דער טאטע געמאכט נאָך אין די גוטע יאָהרען, אז זיי האָבען נאָך געהאט א סך געלט. איצט, אז ס'איז זיי געווארען שלעכט, און די בעלי־חובות האָבען אָננעהויבען צו דעקוטשען, איז געבליבען, מע זאָל פארקויפען אלסדינג און פאָהרען קיין אמעריקע. אז ס'איז געקומען צו דער רעטאָנדע, מע זאָל פארקויפען די רעטאָנדע, זאָגט די מאמע: אלסדינג וועט זי פארקויפען, נאָר נישט די רעטאָנדע. פרענט זי דער טאטע: אויף וואָס דארפסט דו די רעטאָנדע? אין אמעריקע דארף מען נישט קיין רעטאָנדע! זאָגט איהם די מאמע: וואָס הייסט, אויף וואָס דארף איך די רעטאָנדע? וויפיעל יאָהר האָב איך, זאָגט זי, נעבעטען גאָט, איך זאָל מיך דערשלאָגען צו א רעטאָנדע, קוים דערלעבט א רעטאָנדע, זאָל איך איצט נעמען און פארקויפען די רעטאָנדע? טאָג ווי נאכט האָט מען געהערט ביי אונז נאָר רעטאָנדע און רעטאָנדע! די גאנצע משפחה (פון דער מאמע'ס צד) זענען זיך צוגויפגעקומען. מע האָט זיך געקריגעט און געוידעלט. עס האָט שוין געהאלטען כמעט ביי צענהן זיך, דאָס הייסט, דער טאטע זאָל זיך נט'ען מיט דער מאמע, אלץ איבער דער רעטאָנדע. ווער האָט אויסגעפיהרט? נעווויינטליך, די מאמע! מע האָט די רעטאָנדע נישט פארקויפט! מע האָט מיטגענומען די רעטאָנדע, איינגעפאקעוועט די רעטאָנדע באזונדער אין א פעקעל, און ביז מיר זענען געקומען צו דער גרענץ איז שוין נישט געווען קיין רעטאָנדע...

אזוי דערצעהלט מיר אלטע, און ווייטער ווייל איך שוין נישט הערען. מיר איז נאָר געגאנגען צו ווייסען, אויב ס'איז נאָך דא א

רעסטאָנדע? דערהערט, אז ס'איז שוין נישטאָ קיין רעסטאָנדע, בין איך צופֿריעדען. איך נעם אַלטען און בעה מיט איהר שפּאַציערען. איך באַווייז איהר די שטאַדט אַנטווערפּען. זי וווּרד נישט נתפּעל. זי האָט, זאָגט זי, נעזעהן גרעסערע שטעדט. וואָס זאָגט איהר אויף איהר מאַטען? איך פֿיהר זי אויף די סטאַנציעס, וואו סע שטעהען עמיגראַנטען. איך מאַך זי באַקאַנט מיט מיינע חברים. אַלטע וווּרד נישט נתפּעל פֿון קיין זאַך. זי האַלט זיך גרוים. זי איז א גרלנ'טע. זי איז פֿון תמיד אָן אזוי... שפּעטער נעהען מיר אַלע אינאייניעם, אונזער חאַליאַסטרע און זייער חאַליאַסטרע, אין דער „עזרה". דאָרט באַגעגענען מיר זיך מיט אונזער שכנה פּעפּי און מיט איהר חאַליאַסטרע. אויך גאָלדעלע זעהען מיר דאָרטען. גאָלדעלע וויל זיך באַקענען נעהענטער מיט אַלטען. אַלטע האַלט זיך מיט איהר פֿון דער ווייטען. גאָלדעלע פֿיהרט מיך אָפּ אויף א זייט און פֿרעגט מיך, וואָס איז מיט דעם מיידעל אזוי דער יחוס, וואָס סע שטעהט איהר נישט אָן מיט איהר צו רעדען? דערצעהל איך איהר, אז מע האָט מיר פֿאר־א־יאָהרען ביי מיין ברודער אויף דער חתונה נערעדט אַלטען פֿאר א כלה. וווּרד זי רויט, אזוי ווי פֿייער, און קערעוועט זיך אָפּ אויף א זייט און ווישט זיך די אויגען...

ד.

וואָס זאָגט איהר אויף דעם אומגליק, וואָס אונז האָט געטראָפֿען? מיר זענען נעווען מיט דער מאַמע ביי'ם דאָקטאָר, ער זאָל איהר באַטראַכטען די אויגען. האָט ער איהר באַטראַכט די אויגען און נישט נעזאָגט גאָרנישט. ער האָט נאָר אָננעשריבען א צעטעלע און אַריינגעלענט אין א קאָנווערט. האָבען מיר דעם קאָנווערט אוועקגעטראָגען צו דער „עזרה". נעקומען צו דער „עזרה", האָבען מיר דאָרט נישט נעטראָפֿען קיינעם נאָך, נאָר אויף פֿרייליין זייטשיק, אָט די, וואָס זי פֿארשרייבט אַלע עמיגראַנטען

אין בוך אריין. האָט זי מיך באגעגנט מיט א געלעכטער. תמיד לאכט זי, ווען זי זעהט מיך. אלע מאל גיט זי מיר איבער א גרוס פון גאלדעלען און לאכט. עפענט זי אויף דאָס קאנווערטל, טהוט א קוק אין צעטעל אריין און הערט אויף צו לאכען, און פארברעכט די הענט. פרעגט ביי איהר די מאמע: וואָס הערט זיך? זאגט זי: וואָס זאל זיך הערען, מיין ליעבע אידינע? ס'איז שלעכט! דער דאקטאר זאגט, אז איהר קאנט נישט פאהרען קיין אמעריקע... מיין שוועגערין ברכה, ווייסט איהר דאך, האָט א טבע פון חלש'ען, איז זי באלד געפאלען חלשות. מיין ברודער אליהו איז געבליבען שטעהן אהן א טראפען בלוט אין פנים. די מאמע אליין איז נעבליבען א פארשטיינערטע. זי קאן שוין אפילו נישט ווינען... דאָס מיידל (פרייליין זייטשיק) האָט זיך א וואָרף געטהאן נאך וואסער. זי האָט אפגעמינטערט ברכה'ן, געטרייסט אליהו'ן, אויסגערעדט דאָס הארץ דער מאמע און געהייסען קומען מארגען. אויפ'ן וועג זאגט איהר מיין ברודער אליהו מוסר, למאי זי האָט געווינט די גאנצע צייט, און ער דערמאנט איהר, וויפיעל מאל ער האָט איהר געזאגט, זי זאל נישט ווינען!... די מאמע ווייל איהם ענטפערען, האָט זי נישט קיין וועדטער... זי קוקט ארויף און בעט נאָט: „טהו מיט מיר, רבונו של עולם, א חסד און מיט מיינע קינדער, און נעם מיך צו פון דער וועלט!"... אונזער חבר פיני דרינגט, אז אינגאנצען איז דאָ שולדיג אָט דער לינגער, אָט דער פעלדשער ביבער. א גאנצען טאג מיט א גאנצע נאכט הערט מען נישט אויף צו עסען איינס דאָס אנדערע, ביז עס קומט מארגען. אויף מארגען געהען מיר וויעדער צו דער „עזרה". גיט אונז די „עזרה" איין עצה, אז מיר זאלען זיך פרובען פאהרען איבער לאנדאן. אפשר וועט לאנדאן דורכלאזען די מאמע מיט איהרע פארווינטע אויגען קיין אמעריקע. אדער אויב נישט קיין אמעריקע, איז חאטש קיין קאנאדע... וואו איז קאנאדע — ווייסען מיר נישט. מע זאגט, אז ס'איז נאך ווייטער פון אמעריקע... מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני האבען דערווייל איבער וואָס צו קריענען

זיך. אליהו פרענט איהם: „פּיני! זאָג נאָר, וואו איז דאָס אָט דאָס קאנאדע? ביזט דאָך עפּעס אמאל געווען א מענטש פון נעאָגראפּיע"... זאָגט איהם פּיני, אז קאנאדע איז אין קאנאדע, דאָס הייסט, נישט אין קאנאדע, נאָר אין אמעריקע. דאָס הייסט, ער וויל זאָגען, אז קאנאדע איז טאקי דאָס אייגענע וואָס אמעריקע, נאָר פּאָרט נישט אמעריקע. פרענט איהם אליהו: „ווי קאָן דאָס זיין?" זאָגט איהם פּיני: „נו, זעהסט דו דאָך!"... דערווייל דאַרף מען נעהן צום שיף באַגלייטען גוטע פרײַנד, אונזער שכנה פּעסי מיט איהר מאן דעם אייגבינדער (משה הייסט ער) מיט איהר נאנצער חאַליאַסטרע. וועהווועה, וואָס סע טהוט זיך ביי'ם שיף! אידען, ווייבער, קינדער, קלומקעס, פּעקלעך, קישענס, זעק מיט בעטנעוואנט. דער לויפט. דער שרייט. דער ווײנט. דער שוויצט. דער עסט. דער שלעפּט. פּלוצים הערט זיך א קול פון א ווילדע חיה, פון א ווייזלטיר: ה־ה־ה־ה־ו־ו־ו!!!...

דאָס הודעט מען פון שיף, מע זאָל זיך שוין נעזעגענען. עס ווערד א לויפערי מיט א קושערי מיט א נעווײן — א טהאַטער און נעגוג! אלע נעזעגענען זיך. מיר נעזעגענען זיך אויך. אלע קושען זיך. מיר קושען זיך אויך. מיר קושען זיך מיט דער חאַליאַסטרע. די מאַמע קושט זיך מיט אונזער שכנה פּעסי. פּעסי רערט איהר אוים דאָס הארץ, בעט, זי זאָל נאָר נישט זאָרגען, זיי וועלען זיך, אם ירצה השם, זעהען אין ניכען אין אמעריקע... די מאַמע מאַכט מיט דער האַנט און שלינגט די טרערען... די לעצטע צייט ווײנט זי א סך ווינציגער, ווי פריהער. זי האָט עפּעס אײַנגענומען אזעלכעם אויף נישט ווײנען... דער נאנצער עולם איז שוין אויפ'ן שיף. מיר זענען אין דרויסען. אי, זענען מיר זיי מקנא! אי, בין איך מקנא „ושתי'ן"! אמאל האָט ער מיר מקנא געווען. היינט בין איך איהם מקנא!... און „ושתי" שטעהט מיט א צעריסען מיצעל אויפ'ן שיף. ער האלט די הענט ארונטער און ווייזט מיר א צונג. דאָס הייסט, ער וויל מיר נעבען אָנצוהערענש, אז ער פּאָהרט און איך נישט. פּאַרדריסט דאָס מיך זעהר, נאָר

איך נעם מיך אָן מיט הארץ און שטעל איהם ארויס א פייג:
„נא דיר!"... דאָס הייסט אזוי גרויס, ווי איך וואָלט איהם זאָגען:
„ושתי! אזא מכה דיר און אזא שטיק גאָלד מיר, ווי איך וועל אין
ניכען זיין אין אמעריקע!"...

א! איהר זאָלט נאָר נישט זאָרגען — איך וועל אין ניכען
זיין אין אמעריקע!

XX

די חאַליאַסטרע ווערד צעקראָכען

XX

די חאַליאַסטרע ווערד צעקראַכן

א.

וואָס א טאָג, וואָס א טאָג ווערד די חאַליאַסטרע עמיגראַנטען קלענער, און אַנטווערפען ווערד א פּוסטקע. שבת מיט'ן שיף פאַהרען־אַף א גוזמא עמיגראַנטען, אַלע קיין אַמעריקע. מיט זיי פאַהרט אַוועק אויך מיין חבר מאָטעל, דאָס איז מאָטעל דער נרוי־סער, אָט דער, וואָס האָט מיך אויסגעלעהרענט שטעלען א גובער־נאַטאָר, די קונץ פון בויכרעדנריי און נאָך אזעלכע זאכען. איך וויים נישט, וואָס האָט אין איהם דערזעהן אזעלכעם מיין ברודער אליהו, וואָס ער האָט איהם פיינט. איך מיין, אז דאָס וואכסט פון ברכה'ן. מיין שוועגערין ברכה האָט א טבע זיך אונטערהערען, וואָס מע רעדט, און צוקוקען זיך, וואָס מע לאכט. ס'איז איהר עסק, וואָס מיר לאכען. אפשר לאכען מיר פון אונזער פיני'ן, אליהו'ס חבר, וואָס ער שלעפט לעקאך פון די קעשענעם מיט צוקער־קעס און עסט? אדער אפשר גאָר פון ביבער דעם פעלדשער, ווי אזוי ער באריהמט זיך פאר דער חאַליאַסטרע עמיגראַנטען, האָסט אזעלכע שקרים, אז מע קאָן בלייבען אהן א בויך לאכענדיג?

מאַהלט אייך, איצטינס מאָל איז זי נערעכט נעווען. מיר האָבען געמאכט א גאנצע קאָמעדיע פון איהר מאמע, ריווקעלע די

בעקערין מיט דער רעטאַנדע. טאָג ווי נאכט רעדט זי פון דער רעטאַנדע, וואָס מע האָט ביי איהר אַוועקגע'גנב'עט אויף דער גרעניץ, דאָס מויל מאכט זיך איהר נישט צו!

מאהלט אייך, אז מיין מאמע קאָן זיך שוין נישט איינהאלטען און זאָגט צו איהר:

— אוי, מחותנת'טע! ווען איך זאָל וועלען אזוי פיעל רערען פון מיין בעטגעוואנט, פון מיינע קישענס, וואָס מע האָט ביי מיר צוגענומען אויף דער גרעניץ, ווי איהר פון אייער רעטאַנדע!...

זאָגט ריווועלע די בעקערין מיט איהר מאנסביל'שער שטים:

— זאָגט חאָטש להבדיל!

זאָגט איהר די מאמע:

— ביי מיר איז דען גנבה'שע קישענס?

זאָגט ריווועלע די בעקערין:

— גנבה'שע נישט גנבה'שע, איך בין צוקאָפענס נישט נע־שטאנען.

זאָגט איהר די מאמע:

— איך פארשטעה נישט, מחותנת'טע, וואָס איז ביי אייך פאר א לשון?

זאָגט ריווועלע די בעקערין:

— וואסער א גוט־מארגען, אזא גוט־יאָהר.

זאָגט איהר די מאמע:

— מחותנת'טע! מיט וואָס האָב איך דען אָנגעריהרט אייער האָנאָר?

זאָגט ריווועלע די בעקערין:

— וואר זאָגט דען, אז איהר האָט מיר אָנגעריהרט דעם האָנאָר?

זאָגט איהר די מאמע:

— וואָס זשע זאָגט איהר „להבדיל"?

זאָגט ריווועלע די בעקערין:

— פארשטעהט זיך, להבדיל! אז איך רער פון מיין רעטאנרע, פאהרט איהר מיר ארויין מיט אייער בעטנעוואנט, מיט אייערע קישענס!

זאגט איהר די מאמע:

— ביי מיר איז דען גנבה'שע קישענס?

זאגט ריוועלע די בעקערין:

— גנבה'שע נישט גנבה'שע, איך בין צוקאפענס נישט נעשטאנען.

און וויערער א מאל דאס אייגענע און אבער א מאל דאס אייגענע!

דארף מען טהעאטער?

ב.

פארשטעהט זיך, אז מיר ביידע, דאס הייסט, איך מאטעל רער קליינער, און מיין חבר מאטעל רער גרויסער, האבען זיך דעם זעלבען אויפרערנאכט אוועקגעזעצט און האבען געמאכט אזא מין אנשטעל: וויסט דו וואס? איך וועל זיין ריוועלע די בעקערין, און דו וועסט זיין די מאמע דיינע, און לאמיר מאכען די אייגענע שפיעל, וואס זיי. נאר וואס דען? מיט'ן אייגענעם לשון און מיט'ן אייגענעם קול: איך וועל רערען נראב, ווי ריוועלע די בעקערין, און דו — מיט א ווייגענדיג קול, ווי די מאמע דיינע.

און ביידע מאטעלעך האבען זיך פארשטעלט. איינער האט אננעטהאן א פאריק, רער אנדערער א פאטשייעלע. צוגויפגערופען חברה: מענדעל דאס בר־מצוה־יונגעל, אונזער מחותנ'ס טעכטערעל אלטע, גאלדעלע מיט די קאלי אויגען, און נאך יונגלעך און מיידלעך פון רער חאליאסטרע עמיגראנטען. און מיר האבען זיך געזומען צו רער ארבייט:

מאטעל דער קליינער (מיט א ווייגענדיג קול): אוי, מחותנת'טע! וועז איך זאל וועלען אזוי פיעל רעדען פון מיין

בעטגעוואנט און פון מיינע קישענס, וואָס מע האָט ביי מיר צוגע־נומען אויף דער גרעניץ, ווי איהר פון אייער רעטאָנדע!...

מאָטעל דער גרויסער (מיט א גראָבער שטימע): זאָגט חאָטש „להבדיל".

מאָטעל דער קליינער: ביי מיר איז דען גנבה'שע קישענס?

מאָטעל דער גרויסער: גנבה'שע נישט גנבה'שע, איך בין צוקאָפּענס נישט געשטאַנען.

מאָטעל דער קליינער: איך פאַרשטעה נישט, מחותנת'טע, וואָס איז ביי אייך פאַר א לשון?

מאָטעל דער גרויסער: וואָסער א גוט־מאָרגען, אזא גוט־יאָהר.

מאָטעל דער קליינער: מחותנת'טע! מיט וואָס האָב איך אָנגעריהרט אייער האָנאָר?

מאָטעל דער גרויסער: ווער זאָגט דען, אז איהר האָט מיר אָנגעריהרט דעם האָנאָר?

מאָטעל דער קליינער: וואָס זשע זאָגט איהר „להבדיל"?

מאָטעל דער גרויסער: פאַרשטעהט זיך, להבדיל! אז איך רעד פון מיין רעטאָנדע, פאָהרט איהר מיר אריין מיט אייער בעטגעוואנט!

מאָטעל דער קליינער: ביי מיר איז דען גנבה'שע קישענס?

מאָטעל דער גרויסער: גנבה'שע נישט גנבה'שע, איך בין צוקאָפּענס...

ג.

געה ריכט זיך, אז אקוראט אויפ'ן וואָרט „צוקאָפּענס" וועט זיך עפענען די טהיר און עס וועלען זיך באַווייזען געסט: מיין שוועגערין ברכה מיט איהר מאַמע ריוועלע די בעקערין, מיט איהר

טאַטען יונה דעם בעקער, מיט זייערע „בנים", מיין מאַמע, מיין ברודער אליהו, אונזער חבר פּיני מיט זיין ווייב טייבעל, ביבער דער פעלדשער מיט די געלע צייהן און נאָך אידען און ווייבער — א גאַנצע חאַליאַסטרע! דאָס ערשטע האָט מיין שוועגערין ברכה מיר צוגעשטעלט א בענקעלע פאַר אַלעמען, אַז איך מאַך־נאָך דער גאַנצער וועלט. זי האָט געוואָלט, אַז די גאַנצע וועלט זאָל זיך אין מיר נוקם זיין. די גאַנצע וועלט האָט זיך אָבער נישט געוואָלט נוקם זיין אין מיר. פאַר מיר איז געווען גענוג מיין ברודער אליהו אַליין. מיין ברודער אליהו האָט א טרוקענע האַנט מיט דאַרע פינגער. אַז ער ווארפט אייך אויף א פּאַטש היינט פאַר־נאַכט, בלייבט ביי אייך א סימן אויף דער באַק ביז איבערמאָרגען אין דער פריה.

„מע דאַרף אָט די צוויי מאָטעלס צעשיידען!" — אַזוי האָט גע'פּסק'עט ברכה, און מיין ברודער אליהו האָט מיר אָנגעזאָגט מיט'ן האַרבען וואָרט, אַז טאָמער דערזעהט ער אונז אינצווייען, מאַכט ער פון מיר א מאָצינקע! איך וואָלט וועלען זעהן, ווי אַזוי ער וועט דאָס מאַכען פון מיר א מאָצינקע? ער פאַרגעסט, אַז ס'איז דאָ א מאַמע אויף דער וועלט, וואָס וועט גיכער לאָזען זיך אַרויסנעמען די קאַלי אויגען, איידער דערלאָזען, מע זאָל פון מיר מאַכען א מאָצינקע.

ד.

מיט דער מאַמע'ס אויגען איז נישט אין בעסטען. דאָס הייסט, נישט גוט. זעהר נישט גוט! מע זאָגט, אַז מע וועט זי גישט אַרויפלאָזען אויפ'ן שיף פאַר קיין מיליאָן אפילו. מע דאַרף אַנט־לויפען פון אַנטווערפּען. אין אַנטווערפּען זענען דאָקטוירים רשעים! זיי קוקען אין די אויגען אַריין. וויבאַלד זיי געפינען ביי אייך אויף די אויגען „טראַכאָמעס", אַזוי חאַפּט זיי אַוועק דער רוח. נישטאָ ביי זיי נישט קיין כבוד, נישט קיין רחמנות! מיר וועלען מוזען פאָהרען קיין אַמעריקע דורך איין אַנדער וועג.

דורך וואָסער א וועג — וויסען מיר נאָך נישט. ס'איז דאָ וועגן נענוג. הלואי וואָלט נאָר געווען מיט וואָס צו פאָרן. ס'איז א סברא, אז ביי מיין ברודער אליהו אין קעשענע טאָנט שוין. דער גאנצער מאיאָנטעק פון אונזער האַלבער דירה איז ביי אונז אוועק אויף די דאָקטוירים מיט די פעלדשערעס — אַלץ צולויעב דער מאמע'ס אויגען. איך האָב געהאפט א וואָרט פון מיין ברודער אליהו און פון זיין חבר פיני: „הלואי מיר זאָלען זיך חאָטש דערשלעפען ביז לאָנדאָן!"... אודאי וואָלט איך בעסער וועלען גלייך קיין אמעריקע, איידער קיין לאָנדאָן. אונזער שכנה פעסי די גראָבע מיט איהר גאנצער חאַליאַסטרע איז שוין לאנג אין אמעריקע. זיי מאכען שוין דאָרט א לעבען. ושתי (הערשעל מיט דער גאַלי) געהט שוין דאָרט ארום שפאציערען מיט די הענט אין די קעשענעס איבער אַלע גאסען און קנאַקט ניסלעך. אונזערע מחותנים — יונה דער בעקער, ריוועלע די בעקערין, מיט די „בנים", מיט מיין כלה אלטע — האָבען זיך נישט געקאָנט דערווארטען אויף מיין מאמע'ס אויגען און זענען אוועקגעפאָהרען קיין אמעריקע אָהן אונז. אוי, אוי, אוי, וואָס סע האָט זיך אָפגעטהאָן יענעם טאָג אין אַנטווערפען! מיר האָבען בישט געלאָזט די מאמע, זי זאָל זיין ביי'ם שיף, וואָרום אז זי וועט זיך דערפען געזעגענען מיט די מחותנים, וועט זי וויינען און דערווייל באגראָבען דאָס אַיבערויגע ביסעל אויגען. וואָס האָבען מיר געפועל'ט? האָט זי נאָך מעהר געוויינט. זי טענה'ט, אז מע נעמט צו ביי איהר דאָס אייניגע שטיקעל חיות — חאָטש אויסוויינען זיך די צרות, גרינגער מאכען דאָס הארץ!... נאָר וועי הערט זי?

ה.

וויסט איהר, וועי ס'איז צופריערען מיט'ן אָפפאָהרען פון אונזערע מחותנים? איהר וועט קיינמאל נישט טרעפען — גאַלדעלע! אָט דאָס מיידעל, וואָס מיט די קאַלי אויגען, וואָס איהר

פאָטער און מוטער זענען אין אַמעריקע שוין העכער אַ יאָהר און זי זיצט דאָ, אין אַנטווערפּען, צוליעב די אויגען. דערהערט, אַז אונ־זערע מחותנים פאָהרען־אַוועק, האָט זי געוואָלט געהן טאַנצען. וואָס איז די מעשה? זי האָט פיינט אַלטען, אָט די, וואָס מע האָט זי מיר גערעדט אַמאָל פאַר אַ כלה. זי האָט זי פיינט פאַר איהר גדלות. גאָלדעלע האָט פיינט אַ מענטשען, וואָס בלאָזט פון זיך.

— דיין כלה מיט די רויטע צעפּעלעך קאָן איך נישט אָנקוקען: זי איז אַ גדלנ'טע!

אַזוי זאָגט צו מיר איינמאָל גאָלדעלע, און דאָס פּנים ברענט איהר ווי איין אויוועז.

— פון וואַנען האָבען זיך גענומען ביי אַלטען רויטע צעפּעלעך, אַז זי האָט גאָר שוואַרצע?

אַזוי זאָג איך צו גאָלדעלען. ווערד זי נאָך מעהר אין כעס, וויינט און זאָגט צו מיר:

— רויטע! רויטע! רויטע!...

גאָלדעלע, אַז זי איז בייז, דאַרף מען זי לאָזען צו־רוה, ביז עס געהט איהר אָפּ דער כעס. און אַז עס געהט איהר אָפּ דער כעס — איז זי גאָלד און זילבער! מיט מיר איז זי טאַקי נאָר ווי אַ שוועס־טער. אַלסדינג דערצעהלט זי מיר: ווי אַזוי זי האָרעוועט אויף דער סטאַנציע, קעהרט די שטובען, האָדעוועט די עופות, פאַרוויעגט די קינדער (די בעל־הבית'טע, וואו זי שטעהט, האָט אַ צייט נישט געהאַט קיין קינדער; איצט האָט זי גאָט געבענטשט מיט אַ צווילינג). היינט דערצעהלט זי מיר, ווי אַזוי זי געהט צום דאָק־טאָר אַלע טאָג זיך קורירען די אויגען; ווי אַזוי דער דאָקטאָר שמירט זי מיט'ן זעלבען בלוישטיין, וואָס ער שמירט אַלע איבעריגע קראַנקע.

— אוי, ווען גאָט העלפט מיר איין אייגענעם בלוישטיין, וואָלט איך אפשר קאָנען אַמאָל זעהן מיין טאַטע־מאַמע...

אַזוי זאָגט גאָלדעלע מיט טרערען אויף איהרע קראַנקע אויגען. עס רייסט מיר אויס אַ שטיק האַרץ. איך קאָן נישט הערען, ווי

זי רעדט פון מאטע־מאמע. איך קאן נישט זעהען, ווי זי ווייזט. איך זאג צו איהר:

— ווייסט דו וואס, נאלדעלע? אט פאהר איך קיין אמעריקע. איך וועל מאכען דאָרט א לעבען, וועל איך דיר צושיקען פון דאָרט א בלוישטיין.

— דו נארסט מיך נישט אפ? שוועהר מיר ביי דיין הייליגע נאמנות.

אזוי זאגט צו מיר נאלדעלע, און איך שוועהר איהר ביי מיין הייליגע נאמנות, אז איך וועל זי נישט פארגעסען. אז נאט וועט מיר העלפען, איך וועל נאָר אנהויבען מאכען א לעבען אין אמעריקע, אזוי שיק איך איהר באלד ארויס א בלוישטיין.

ו.

איך וויים שוין פאר געווים, אז מיר פאהרען שבת אין דער פריה קיין לאנדאן. מיר גרייטען זיך שוין אין וועג אריין. מיין מאמע מיט מיין שוועגערין ברכה מיט אונזער חבר פיני'ס ווייב טייבעל נעהען פון איין סטאנציע אין דער אנדערער זיך נעזעגענען מיט דער חאליאסטרע עמיגראנטען. נישט אזוי דאָס נעזעגענען, ווי אויסרעדען זיך דאָס הארץ פאר מענטשען. וואס לאזט זיך אויס? מיר זענען גאָר מאנארכען קענען אנדערע עמיגראנטען. ס'איז פארהאן אין דער חאליאסטרע אזעלכע מאדנע שלים־מזל'ען, וואס זענען אונז מקנא. זייערע צרות איז נאָר נישט איבערצו־דערצעהלען. אלע זענען געווען אין דער היים שענע בעלי־בתים. אלע האבען פארמאגט אלדאס גוטס. אלע האבען נעהאט שטענדיג א טיש פאר ארעמע לייט. אלע ווינטשען זיך פארמאגען, וואס מענטשען האבען ביי זיי צוגענומען. אלע האבען געטהאן די שענסטע שדוכים. היינט זענען זיי אלע שלעפערס. מאדנע ברואים! מיר האבען זיך שוין צוגענעסען זייערע מעשיות. פרי־חער, אז איך פלעג הערען, מע דערצעהלט פון א פאגראם, האב

איך אנגעשטעלט מאל און אויהערען. היינט, אז איך דערהער דאס וואלט פאגראם, — אנטלויף איך. איך האב בעסער ליעב פרייליכע מעשיות. איז אבער נישטא וועלט ס'זאל דערצעהלען עפיס פרייליכעס. נעוועז איין פעלדשער ביבער א פרייליכער פארשוין, אפילו א גרויסער ליננער, איז ער שוין אויך אין אמעריקע.

— ער האקט דארט שקרים אויפ'ן פוד! — אזוי זאגט אונזער חבר פיני.

— מע וועט איהם דארט לאנג נישט לאזען האקען שקרים. האב קיין מורא נישט. אין אמעריקע האט מען פיינט אזעלכע... אין אמעריקע איז א ליננער ערנער פון א משומד!...

אזוי זאגט מיין ברודער אליהו, און ברכה פרעגט איהם: פון וואנען ווייסט דו? הויבט זיך אן ביי אונז א חתונה: איך און פיני האלטען מיט אליהו'ן, טייבעל האלט מיט ברכה'ן. וואס אייגער זאגט, דרינגט דער אנדערער קאפויר.

מיר מאנסביליען: אמעריקע איז א לאנד פון גאלע אמת!...

זיי, די וויבער: אמעריקע איז א מדינה פון סאמע ליננערס!...

מיר מאנסביליען: אמעריקע איז געבויט אויף אמת, יושר און רחמנות!...

זיי, די וויבער: גנבה, גזילה, שארלאטאנעס!...

א גליק, וואס סע מישט זיך אריין די מאמע. זי זאגט:

— קינדערלעך, וואס דארפט איהר זיך קריענען איבער אמעריקע, אז מיר זענען נאך אין אנטווערפען?

זי איז זעהר נערעכט. מיר זענען נאך אין אנטווערפען. אבער נישט אויף לאנג. אט־אט פאהרען מיר אוועק קיין לאנדאן. אלע צעפאהרען זיך פון דאנען, אלע עמיגראנטען, די גאנצע חאליאסטרע.

וואס וועט זיין מיט אנטווערפען??!

XXI

זיי געזונט, אנטווערפען!

XXI

זיי נעזונט, אַנטוועדפען!

א.

קיין שטאָדט האָט מיר אזוי נישט באַנג געטהאָן אוועקצוואַרפען, ווי די שטאָדט אַנטוווערפען. און נישט אזוי די שטאָדט, וווּ די מענטשען. און נישט אזוי די מענטשען פון אַנטווערפען, ווי די חאַליאַסטרע עמיגראַנטען. און נישט אזוי די חאַליאַסטרע אליין, ווי מיינע חברים און חבר'טעס. א סך זענען זיך צעפאָהרען פריהער. ושתי, אלטע, מאָטע דער גרויסער — די זענען שוין לאַנג אין אַמעריקע, מאכען אלע א לעבען. געבליבען איז נאָר מענדעל דער בר־מצוה־בחור (ברכה האָט איהם געשענקט א צונעמענישׂ „דער לאָשעק"). און גאָלדעלע האָס מיידעל מיט די קאַלי אויגען איז געבליבען. ווייטער קיינער נישט. וואָס וועט טהון די „עזרה", די וואָס העלפט די עמיגראַנטען? וועמען וועט זי העלפען? עס טהוט מיר באַנג אַנטווערפען. איך וועל בענקען נאָך אַנטווערפען. א וואהלע שטאָדט, וואהלע מענטשען. אלע האַנדלען מיט בריליאַנטען. אלע טראָגען זיך ארום מיט שטיינער. אלע קענען די מלאכה: שניידען, קליוון, שלייפען שטיינער. וועמען איהר באַגעגענט, איז ער אַדער א שטיינשניידער, אַדער א קליוער, אַדער א שלייפער. א סך יונגלעך פון אונזער חאַליאַסטרע

זענען דאָ פּאַרבליבען, געוואָרען שטיינשניידער. מיר זאָלען זיך אזוי נישט רייסען קיין אמעריקע, וואָלט מען מיך אויך אוועק־נעגעבען צו דער ארבייט, געמאכט פון מיר א שטיינשניידער. מיין ברודער אליהו'ן איז געפּעלען די מלאכה. אונזער חבר פּיני'ן אויך. זיי זאָלען זיין, זאָגען זיי, א ביסעלע יונגער, וואָלטען זיי אליין נענומען זיך צו דער ארבייט — שלייפען שטיינער. ברכה לאכט פון זיי. זי זאָגט, אז שטיינער איז גוט צו טראָגען, נישט צו שלייפען. פּיני'ס ווייב טייבל האָלט מיט איהר. טייבל איז אויך א בעלן אויף צו אָנטהון שטיינער. זיי געהען אלע טאָג קוקען אין די פענסטער און קאָנען זיך נישט אָפּלויבען פון די בריליאָנטען מיט די דימענטען, וואָס וואָלגערען זיך, אזוי ווי מיסט. עס דרעהט זיך אזש דער קאָפּ. עס שעמערירט זיי אין די אויגען. זיי זענען אוים מענטש. פּיני לאכט פון זיי. ער זאָגט, אז די אלע שטיינער האָבען ביי איהם א פּנים פון חוזק, און די, וואָס נעבען זיך אָפּ דערמיט, זענען־אוים ביי איהם ווי משוגעים. איהר מיינט, ער האָט נישט געמאכט אויף זיי קיין ליערעל? אזוי הויבט זיך אָן דאָס ליעדעל:

אנטווערפען איז א לאנר
פון די בעסטע שטיינער,
מיליאָנערען אלערהאנד —
קיין ארעמאן נישט איינער.
דימענטען ווי מיסט,
העכער האלב אומזיסט!
בריליאָנטען האָבען זיי א סך! א סך!
ציערונג? — פאר דער נאנצער וועלט!
עס פּעהלט זיי נאָר איין זאך:
— — — — — — מזומן נעלט...

און ווייטער נערענק איך נישט.

ב.

אָנגעדענקען זיך אַלע ליעדלעך, וואָס פּיני מאַכט, דאַרף מען האָבען אַ קאָפּ פון אַ מיניסטער. מיין ברודער אליהו קוילעט זיך מיט איהם דערפאַר. אליהו זאָגט, טאָמער ווערד מען געוואָהר אין דער „עזרה", אַז מיר מאַכען ליעדלעך אויף אַנטווערפּען, טרייבט מען אונז ארויס פון דאָרטען. און מיר קוקען־ארויס אויף דער „עזרה" פאַר אונזער אַוועקפאָהרען, זי זאָל אונז עפּיס העלפען. מיר געהען צו איהר אַלע טאָג. מיר זענען דאָרט היימישע מענ־טשען. דאָס מיידעל, וואָס שרייבט אין בוך, דאָס פרייליין זיי־טשיק, קען אונז אַלע ביי די נעמען. מיך האָט זי ליעב, ווי אַ קינד. מיט דער מאַמע איז זי ווי אַ שוועסטער. איהר קאָנט פאַרשטעהן, אַז אפילו ברכה זאָגט, אַז פרייליין זייטשיק איז אַ גלגול פון אַ אידיש מיידעל מיט אַ אידישער נשמה. די גאַנצע חאַליאַסטרע עמיגראַנטען האָבען זיך פאַרליעבט אין איהר. און נאָר דערפאַר, וואָס זי רעדט צו זיי אויף אידיש, נישט אויף דייטש. ווייטער רעדען זיי אין אַנטווערפּען אַלע דייטש, חאָטש געב זיי אַ קרענק! פּיני זאָגט אפילו, אַז דאָס לאַנד געהער נישט צו קיין דייטשען, און די אידען וואָלטען געמעגט רעדען אידיש. נישקשה, עס וואָלט זיי גאָרנישט געשאַדט. אַלע אידען פון דער זייט גרעניץ האָבען פיינט אידיש, האָבען ליעב דייטש. אפילו די קבצנים זייערע רעדען דאָ אויך אויף דייטש. ער וועט אייך פּגר'ען פון הונגער, אַבי אויף דייטש! אַזוי זאָגט ברכה און טרייבט אונז אונטער, מיר זאָלען שוין פאָהרען קיין לאָנדאָן. ס'איז איהר שוין נמאַס געוואָרען דאָס אַנטווערפּען מיט זייער לשון. אַז וואו מע געהט און וואו מע שטעהט, הערט מען נאָר: בריליאַנטען! דימענ־טען! אַלע טראָגען זיך ארום מיט פולע קעשענעס, מיט גאַנצע פּעק בריליאַנטען. עס זאָל זיך דאָס אפילו צוקלעפּען צו אונז אַ בריליאַנטעל! עמיצער פון זיי זאָל חאָטש וועלען פאַרלירען אַ פּאָר דימענטלעך, און איך זאָל זיי געפינען! אַזוי זאָגט ברכה,

און די אויגען איהרע ברענען. איך וויים נישט, וואס ברכה איז אזוי פארקאכט אין דימענטען מיט בריליאנטען. איך וואלט אייך אוועקגענעבען אלע שטיינער פון דער נאנצער וועלט פאר איין קעסטעל פארבען מיט א בערשטעלע אויף צו מאהלען. איך האב אויסגעמאהלט א שיף נישט לאנג מיט א שטיפטעל אויף פאפיער, א שיף מיט א חאליאסטרע עמיגראנטען, קעפ אויף קעפ. איך האב דאס מאהלעכטס אוועקגעשענקט נאלדעלען, דעם מיידעל, וואס מיט די קאלי אויגען. נאלדעלע האט דאס נעוויזען דעם פריילין זייטשיק. יענע האט דאס באוויזען אין דער „עזרה" פאר דער נאנצער וועלט. האט דערזעהן אויך מיין ברודער אליהו, האב איך נעהאט פון איהם: „מענטשעלעך! וועסט אויפהערען אמאל מאהלען מענטשעלעך, צי ניין?" מיין ברודער אליהו האט מיך שוין לאנג אזוי נישט געשלאגען. איך האב עס דערצעהלט נאלדעלען. האט דאס נאלדעלע דערצעהלט דעם פריילין זייטשיק. האט דאס פריילין זייטשיק פירנעהאלטען מיין ברודער אליהו, פאר וואס ער שלאגט מיך. זי האט איהם באוויזען דאס מאהלעכטס און האט איבער איהם נע'טענה'ט און נע'טענה'ט. מיין ברודער אליהו האט זי אויסגעהערט, און אז ער איז נעקומען אהיים, האב איך ערשט רעמאלט פון איהם נעהאט. מיין ברודער אליהו זאגט, אז ער מוז מיר ארויסשלאגען דעם שגעון פון מאהלען מענטשעלעך...

ג.

הייגט זענען מיר נעווען דאס לעצטע מאל ביי דער „עזרה". וואס מיר האבען דארט נעטהאן — וויים איך נישט. מיין ברודער אליהו האט עפעס נע'טענה'ט. פיני האט נעמאכט מיט די הענט. ברכה האט זיך אריינגעמישט אין מיטען. די מאמע האט נע־וויינט. די וואס זיצען אין דער „עזרה" האבען עפעס נערעדט צו אונז, נעווויינטליך, אויף דייטש. דריי זענען דארטען נעזעסען, און אלע דריי האבען זיך פארהערט, ווער קאן בעסער רעדען

דייטש... פרענט מיך בחרם, וואָס זיי האָבען דאָרטען גערעדט? אז מיין קאָפּ איז מיר גאָר דאָרטען, אויפ'ן שיף, אויפ'ן ים, אין לאָנדאָן, אין אַמעריקע. און דאָ קומט צו לויפען גאָלדעלע אין איין אָטהעם:

— דו פאָהרסט שוין טאַקי?

— איך פאָהר.

— ווען?

— מאָרגען.

— וואוהין?

— קיין לאָנדאָן.

— און פון דאָרטען?

— קיין אַמעריקע.

— און איך בלייב דאָ מיט מיינע קאַלי אויגען, און מיין טאַטע־מאַמע — גאָט ווייסט, ווען איך וועל זיי זעהן!

אַזוי זאָגט גאָלדעלע און וויינט מיר אָפּ דעם קאָפּ. עס טהוט מיר וועה דאָס הארץ. איך וויל זי טרייסטען, האָב איך נישט קיין ווערטער. איך קוק אויף איהר און טראַכט מיר: „רבונו של עולם! וואָס האָסט דו צו אָט דעם מיידעל? וואָס האָט זי דיר געטהאָן?"... איך נעם זי ביי דער האַנט. איך גלעט זי:

— וויין נישט, גאָלדעלע. אָט וועסט דו זעהן, איך וועל קומען קיין אַמעריקע און וועל מאַכען אַ לעבען, איז דאָס ערשטע — שיק איך דיר אַרויס אַ בלוישטיינדעל אויף צו שמירען די אויגען. נאָכדעם וועל איך דיר שיקען אַ שיפס־קאַרטע, אַ האַלבע שיפס־קאַרטע, ביזט דאָך נאָך נישט אַלט קיין צעהן יאָהר. וועסט דו קומען צו פאָהרען קיין אַמעריקע. דאָרט וועט אויף דיר וואַרטען אין „קעסטעל־גאַרטעל" דיין טאַטע מיט דיין מאַמע. איך וועל אויך זיין אין „קעסטעל־גאַרטעל". אַז דו וועסט צופאָהרען מיט'ן שיף קיין אַמעריקע, זאָלסט דו קוקען אין „קעסטעל־גאַרטעל" און זאָלסט מיך זוכען מיט די אויגען. איך וועל האַלטען אָט דאָס בליישטיפטעל אין די הענט — זעהסט דו? אַז דו וועסט רערזעהן

אין אמעריקע א יוננעל מיט אט אוא בליישטיפטעל — זאלסט דו וויסען, אז דאם בין איך, מאטעל פייסיס. נאכדעם, אז דו וועסט אראפ פון שיף, וועסט דו זיך צעקושען מיט דיין טאטע־מאמע. אהיים וועסט דו נישט נעהן מיט זיי. דו וועסט זיי נאר איבער־נעבען די זאכען דיינע און בעסער נעהן אנקוקען מיט מיר אמע־ריקע. איך וועל דיר וויזען נאנץ אמעריקע, מחמת איך וועל דאך שוין זיין קלאר אין דעם אויף אויסוועניג. נאכדעם וועל איך דיך ברענגען אהיים צו דיין טאטע־מאמע, וועסט דו עסען מיט זיי וועטשערע, א פרישע יויך...

נאלדעלע האט נישט געוואלט הערען וויטער. זי איז מיר געפאלען אויפ'ן האלז און געקושט מיך. איך זי אויך.

ד.

אט די ברכה, הערט איהר, האט א טבע: וואו מע פארזייעט זי נישט, דארט וואכסט זי אויס. זי דארף אנקומען אקוראט אין דער מינוט, וועו איך געזעגען זיך מיט נאלדעלען! נעזאגט האט זי מיר נאהנישט. קיין האלב וואלט אפילו. זי האט נאר אויסגע־צויגען מיט איהר מאנסביל־שער שטים אפשר אויף דריי קלאפטער: „אז־וי־וי־וי?..."

נאכדעם האט זי עפים מאדנע צונויפגענומען די ליפען, פאר־דרעהט די נאז. א הוסט האט זי אויך געטהאן בשעת מעשה: „ע־העם!" און איז אוועק גלייך צו מיין ברודער אליהו. וואס זי האט איהם געזאגט, ווייס איך נישט. איך ווייס נאר, אז איך בין ארויסגענאנגען פון דער „עזרה", האט מיר אליהו אפגעשטעקט א געשמאקען פאטש. עס האט מיר געקלונגען אין ביידע אויהערען.

— פאר וואס? — פרעגט איהם די מאמע. — פאר וען?

— ער וויסט שוין, פאר וואס!... — ענטפערט איהר מיין ברודער אליהו, און מיר געהען אלע אויף דער סטאנציע. דארט איז א מהומה, א טאראראם. מע דארף זיך פאקען. איך האב

ליעב זעהן, ווי מע פאקט זיך. אויף פאקען זיך איז מיין ברודער אליהו איין בריה. אז עס קומט צו פאקען זיך, ווארפט ער אראפ די קאפאטע און הויבט־אן קאמאנדעווען: „גיט אהער דאס קויטינג גרעט!... מאמע, דעם טשיניק!... דאס היטעלע, ברכה, דאס היטעלע, ניכער!... די קאלאשען, פיני, דו בלינדער יאצקא, דו סליפאק איינער, דו זעהסט נישט? אט שטעהען די קאלאשען ביי דיר אונטער דער נאז!... מאטעל, וואס שטעהסט דו, ווי א לעה־מענער גולם? העלף עפים טהון! ער וויסט נאר מאהלען מענ־טשעלעך! מענטשעלעך!..."

דאס מיינט ער שוין מיך. איך טהו מיך א וואדף און הויב אן העלפען טראגען און וואדפען זואס עס קומט מיר אין די הענט. ווערד מיין ברודער אליהו אין כעס, למאי איך וואדף, און ווייל מיך שלאגען. שטעלט זיך איין פאר מיר די מאמע: „וואס ווילסט דו האבען פונ'ם קינד?"... געפעלט נישט ברכה'ן, למאי די מאמע רופט מיך „קינד", און צעקריענט זיך מיט דער מאמע. דערמאנט איהר די מאמע, אז איך בין א יתום, און ווייל אנהויבען ווייגען. זאגט איהר אליהו: ווייך, ווייך! ווייך אויס דאס לעצטע ביסעל אויגען!...

אט באלד פארלאזען מיר אנטוועדפען.

זיי געזונט, אנטוועדפען!

XXII

לאָנדאָן, פּאַר וואָס ברענסט דו נישט ?

XXII

לאָנדאָן, פאַר וואָס ברענסט דו נישט?

א.

זינט איך לעב, בין איך נישט געווען אויף אזא יריד, ווי אין לאָנדאָן. נישט אין לאָנדאָן איז א יריד, נאָר לאָנדאָן אליין איז א יריד. סע קלאפט און סע קלינגט און סע פייפט און סע טראָסקעט, און מענטשען — מענטשען אזוי ווי מאָהן, אזוי ווי מערעש־קעס! פון וואנען נעמען זיך אזוי פיעל מענטשען, און וואוהין לויפען זיי? אפנים, זיי זענען הונגעריג, אדער זיי האלטען ביי אוועקפאָהרען. אניט, וואָס דארף מען זיך אזוי שטופען, שלאָנען זיך מיט די עלענבויגענס, אומוואַרפען א מענטשען און טרעטען איהם מיט די פיס? איך רעד פון פיני'ן. אונזער חבר פיני, אויב איהר נעדענקט, האָט א נידעריגע ראיה. דערצו האָט ער א טבע, ער האלט דעם קאָפ ארויף און פלאָנטעט מיט די פיס. א פאַרטראָגענער מלאך. דער קאָפ פליהט ביי איהם. דעם ערשטען ברוך־הבא האָט ער געחאפט אויף דער באָהן. מיר זענען נאָר ארויס־געקראָכען פון וואגאָן, האָט זיך שוין געטראָפען איין אומגליק. דער ערשטער איז ארויסגעפלויגען פיני. איין הויז פאַרקאָמשעט, איין זאָק אראָפגעלאָזט, דעם האלזטיכעל פון יענער זייט — אזוי ווי תמיד. איך האָב נאָך פיני'ן קיינמאל נישט געזעהען אזוי האָפערדיג. ער האָט געברענט, ווי אויף פאָקעס. ער האָט אָנגעהויבען שיטען מיט מאָרנע ווערטער, ווי זיין שטייגער איז: „לאָנדאָן! ענגלאָנד! דיזראעלי! באָקל! היסטאָריע ציוויליזאציע!..." עס

איז אוממעגליך געווען איהם איינצושטילען. עס האָט נישט גע־דויערט קיין צוויי מינוט, איז אונזער חבר פּיני שוין געלענען אויף דער ערד, און מענטשען האָבען געשפּאנט איבער איהם, ווי מע שפּאנט איבער א שייט האָלץ. א גליק, וואָס זיין ווייב טייבעל האָט געמאכט א גוואלד: „פּיני, וואו ביזט דו?" האָט זיך מיין ברודער אליהו געגעבען א וואַרף און האָט איהם ארויסגעשלעפּט א צעקנייטשטען און איין אפּגעבליאקעוועטען, ווי איין אלטען קאפּעליש. דאָס איז געווען נומער איינס. דעם צווייטען פּסק האָט ער געהאפּט דעם זעלבען מאָג אין שטאָדט, און דוקא אויף דער אידישער גאס, וואָס מע רופט זי מיט א מאָדנעם נאָמען „וויטשעפּעל", דאָרט וואו מע פּארקויפּט פיש און פלייש, סדורים, ציצית, עפּעל, קוואס, טאָרט מיט צוקערלעקאך, מיט אָנגעשניטענע שטיקלעך הערינג, טליתים, לימענעס, וולוטשקע, אייער, גלעזלעך, טעפּ, קאלאָשען, לאָקשען, בעזעמער, פייפּעלעך, פּעפּער, שטריק — פונקט דאָס איינגענע, וואָס ביי אונז. ס'זאָל פּעהלען א האָר. אפּילו בלאָטע אויך, ווי ביי אונז. און שמאָקען שמעקט אויך ווי ביי אונז. אמאָל נאָך ערגער. מיר האָבען זיך דערפּרעהט, אז מיר האָבען דערזעהען דעם וויטשעפּעל. פּיני האָט זיך שוין צופּיעל דערפּרעהט. „באַרדיטשעוו! — האָט ער זיך צעשריגען. — גוואלד, אידישע קינדער! מיר זענען נישט אין לאָנדאָן, מיר זענען אין באַרדיטשעוו!" אוי, האָט ער געהאפּט א באַרדיטשעוו! איך האָב געמיינט, מע וועט איהם דארפּען אוועקפּיהרען אין שפּיטאָל. פון דעמאָלט אָן לאָזט איהם טייבעל אליין נישט געהן איבער לאָנדאָן אפּילו א טריט. איך קוק אויף דעם וויטשעפּעל און טראכט מיר: רבונו של עולם, אז אין לאָנדאָן איז אזוי, היינט וואָס קאָן שוין זיין אין אמעריקע?!...

רעדט־זשע אָבער מיט ברכה'ן, זאָגט זי, אז לאָנדאָן וואָלט גע־מעגט פּארברענט ווערען נאָך אידער מיר זענען נעקומען. פון דער ערשטער מינוט, וואָס מיר זענען געקומען קיין לאָנדאָן, האָט מיין שוועגערין ברכה געוואָרפּען איין אום־חן אויף דער שטאָדט —

סכנות! ס'איז דען א שטאדט? — זאגט זי. — ס'איז נישט קיין שטאדט, ס'איז א גיהנם! עס וואלט נעמענט קומען אויף איהר א שרפה נאך פאר־א־יאהרען! אזוי זאגט ברכה, און מיין ברודער אליהו פרובט זיך פארענטפערען די שטאדט, זוכען מעלות. נאר עס העלפט איהם, ווי א טוידטען באנקעס. ברכה הערט נישט אויף צו שיטען פעך און שוועבעל אויף דער שטאדט און ווינטשעווען, זי זאל אפברענען. קיין אנדער שטראף ווינטשט זי איהר נישט, נאר ברענען. פיני'ס ווייב טייבעל האלט זי אונטער. די מאמע זאגט: „אפשר וועט גאט רחמנות האבען און דאם לאנדאן וועט זיין אונזער לעצט אפקומענישן?" נאר מיר אין דרייען: איך און אליהו און פיני האלטען פון לאנדאן איין עולם ומלואו. אונז איז דוקא נעפעלען אט דער טומעל, וואס סע טומעלט, מיט דעם קאכענישן, וואס סע קאכט.

וואס אהרט עס אונז, אז סע קאכט? לאז קאכען. אונז געפעלט נאר נישט, וואס מיר געהען ארום אהן ארבייט. מיר זוכען א קאמיטעט און קאנען נישט געפינען. וועמען מיר פרעגען, איז אדער מע וויסט נישט, אדער מע ווייל נישט ענטפערען. מע האט קיין צייט נישט. מע איז פארטראגען. מע לויפט! מיר מוזען אבער האבען א קאמיטעט. מיר קאנען זיך אהן א קאמיטעט נישט באגעהן. נישט מחמת קיין זאך, נאר מחמת דעם, וואס מיר האבען נישט מיט וואס צו דערשלעפען זיך קיין אמעריקע. מיין ברודער אליהו'ס קעשענע האט זיך אויסגעלעדיגט. דאס געלט, וואס מיר האבען אפגעלייזט פאר אונזער האלבע דירה, איז שוועק ווי א רויך. פיני לאכט פון אליהו'ן: „וואס וועסט דו טהון מיט דער קעשענע?"... אליהו איז אין כעס. ער האט פיינט, אז מע טרייבט קאטאווע. ער איז פונקט דער היפך פון זיין חבר פיני. ער איז א פארווייניגטע נשמה. פיני רופט איהם: „דאס פארזארגט בעל־הבית'עלי"... איך האב פיני'ן ליעב נאר דערפאר, וואס ער איז תמיד פרייליך. זינגט מיר זענען געקומען קיין לאנדאן איז ער נאך גענוואלען פרייליכער. ער זאגט, אז דארט, אין קראקע, לעמבערג,

בראָד, אַנטוואַרפּען, ווייַן, מוז מען רעדען דייטש. דאָ איז לאָנדאָן איז א מחיה. מע קאָן רעדען אידיש, ווי אין דערהיים. דאָס הייסט: האַלב אידיש, האַלב־רוסיש.

דאָס לשון זייערס איז ערגער נאָך פון דייטש. ברכה זאָגט, אז דריי ענגלענדער מענען זיין א כפרה פאַר איין דייטש. זי זאָגט: וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אין דער וועלט, אז א נאָס זאָל הייסען וויטשעפּעל, און געלט זאָל הייסען „אייפּעני", „טא־פּעני", „טריפּעני"? ס'איז דאָ נאָך א וואָרט, וואָס געהער זיך אָן מיט געלט, הייסט עס „פייף". מיט דעם דאָזיגען „פייף" האָט זיך געטראָפּען ביי אונז א גאַנצע מעשה. אויב איהר ווילט, קאָן איך זי אייך דערצעהלען.

ב.

איהר וויסט דאָך שוין, אז מיר זוכען א קאָמיטעט אין לאָנ־דאָן. נעפּינען אין לאָנדאָן א קאָמיטעט — איז פונקט, ווי אין א וואָגען שטרוי א נאָדעל. נאָר ס'איז דאָך אָבער דאָ א גאָט אויף דער וועלט, געהען מיר איינמאָל אזוי איבער'ן וויטשעפּעל. פּאַר־נאַכטליך איז דאָס געווען. דאָס הייסט, נישט פּאַרנאַכט, נאָר בייטאָג. אין לאָנדאָן איז נישטאָ נישט קיין בייטאָג, נישט קיין אינדערפריה. אין לאָנדאָן איז שטענדיג פּאַרנאַכט. באַגעגענט אונז א איד מיט א קורץ וויטיקעל, מיט א טשודנעם קאָפּעליש און מיט זוכענדיגע אויגען.

— איך וואָלט געמעגט שוועהרען, אז איהר זענט אידען...

אזוי זאָגט צו אונז דער איד מיט'ן קורצען וויטיקעל, און פּיני ענטפּערט איהם:

— קאָניעטשנאָ! נאָך וואָסערע אידען! פון אידענלאַנד!...

— ווילט איהר אפשר פּאַרדיענען א מצוה?

אזוי מאַכט וויעדער דער איד, און פּיני ענטפּערט איהם:

— למשל־נאַפּרימער?

— איך האָב יאָהרצייט, און קאָן נישט אוועקגעהן פון דער־

היים. עס פעהלט מיר אויס נאָך א פאָר מענטשען צו א מנין... דאָס בחור'ל איז שוין בר־מצוה, צי נאָך נישט?

דאָס מיינט ער מיך. מיר איז דאָס דוקא געפעלען, וואָס ער רופט מיך „בחור'ל" און מיינט, אז איך בין שוין בר־מצוה.

ארויפגעדראַפעט זיך מיט איהם אין דער פינסטער אויף די טרעפ, זענען מיר אריין אין א פינסטער חדר'ל, אָנגעפאָקט מיט קלייניע פארמורזעטע קינדער און אָנגעפילט מיט א געריכטען ריח פון „געפרייטע" פיש. קיין מנין איז נאָך נישט געווען. עס האָבען נאָך געפעהלט זיעבען. דער איד האָט אונז געבעטען זיצען, און אליין האָט ער געגעבען א שפרונג אויף דער גאַס, טאָמער וועט ער חאפען נאָך א צוויי אידען. ער האָט געגעבען עטליכע שפרונג, ביז ער האָט צונויפגעשלאָגען א מנין. איך האָב מיך דערווייל באַקענט מיט די פארמורזעטע קינדערלעך און געחאפט א קוק אין אויוועז. דאָרט האָבען זיך „געפרייט" פיש. ביי אונז אין דער היים זאָגט מען „געפרענגלט". דאָ דאַרף מען זאָגען „געפרייט". איך וויים נישט, פאַר וואָס? אפשר דערפאַר, וויל ס'איז א פריי לאַנד, הייסט דאָס געפרייטע פיש? אָדער דערפאַר, וויל די פיש פרעהען זיך בשעת מע פרענגלט זיי? סאי וווי סאי זענען נע־פרייטע פיש גאָר נישט אזוי שלעכט, ווי מיין שוועגערין ברכה מאַכט דעם אָנשטעל. וועז מע גיט מיר איצטער א שטיקעל נע־פרייטע פיש, וואָלט איך זיך מחיה געווען. איך מיין, אז ברכה אליין וואָלט זיך אויך נישט אפגעזאָגט. מיר האָבען אלע א גאַנ־צען טאָג כמעט געפאסט. מיר לעבען שוין עטליכע טאָג מיט א שטיקעל הערינג און מיט רעטאָך. אין וויטשעפעל קריגט איהר גוטע שווארצע רעטאכער. דער איד וואָלט נעטהאָן א שכל, וועז ער בעט אונז, מיר זאָלען בלייבען מיט איהם עפּים נעמען אין מויל אריין. אפנים, ער הויבט נישט אָן צו פיהלען, אז מיר ווילען עסען. פון וואַנען וויים איך דאָס? מחמת, וויבאלד מיר האָבען אפּנע־דאַווענט מנחה און ער האָט אפּגעחאפט דעם קריש, האָט ער אונז באלד אפּגעדאנקט פאר דער טרחה און האָט אונז געזאָגט, אז מיר

קאָנען נעהן. מיין ברודער אליהו האָט אָבער נעוואָלט האָבען דורך איהם א שטיקעל טובה. האָט ער נעמאַכט א שמועס מיט איהם וועגען קאָמיטעט, און נעהאַפט א קוק בשעת מעשה אויף די נע־פרייטע פיש און נעגעבען א שלונג־ארָאָפּ. דער איד האָט מיט איין האַנט געהאַלטען ביי דער קליאַמקע פון דער טהיר, און מיט דער אַנדערער האַנט האָט ער אונז דערצעהלט פון׳ם קאָמיטעט עפּים זעהר נישט קיין פרייליכע מעשיות. ערשטענס, האָט דער איד געזאָגט, אז עס הויבט זיך גאָר נישט אָן — נאָר נישטאָ קיין קאָמיטעט. דאָס הייסט, ס׳איז דאָ א קאָמיטעט, עטליכע קאָמי־טעטען, נאָר די לאָנדאָנער קאָמיטעטען געבען נישט אזוי גיך קיין געלט. אויב איהר ווילט באַהילפיג זיין פון א לאָנדאָנער קאָמיטעט, מוזט איהר פריהער זיך גוט אָנלויפען, ברענגען פאַפיערען און עדות, אז איהר זענט אַיין עמיגראַנט און פאַהרט קיין אַמעריקע. מחמת ס׳איז דאָ א סך עמיגראַנטען, וואָס זאָגען נאָר, אז זיי פאַה־רען קיין אַמעריקע. נאָכדעם, אז איהר ברענגט שוין אלסדינג, קאָן מען אייך פון קאָמיטעט געבען צושטייער נאָר אויף צוריק־וועגס, דאָס הייסט, איהר זאָלט פאַהרען צוריק אהיים. מחמת די לאָנדאָנער קאָמיטעטען האַלטען נישט פון אַמעריקע. דערהערט אזעלכע דבורים, איז מיין ברודער אליהו באַלד נעוואָרען אין כעס (איהר ווייסט דאָך, אז ער איז א כעסן). און פּיני איז דאָך אודאי א היציגער פּאַרשוין, האָט ער אָננעהויבען צו פייערען אויף זיין לשון:

— קאָק מאָזשנע — ווי אזוי איז דאָס מעגליך? קאָקאָי פאַלנע פּראָוו — ווי האָבען זיי דאָס רעכט אונז הייסען פאַהרען צוריק? קאָק אים נע סטידנאָ — ווי שעמען זיי זיך נישט אין א לאַנד פון ציוויליזאַציע?

שלאָגט איהם איבער דער איד פון׳ם מנין, האַלט אָפען די טהיר און זאָגט צו איהם:

— רער אהער, רער אהין! אָט האָב איך אייך נעגעבען איין אדרעס פון א קאָמיטעט, פאַהרט זיך דורך אליין צום קאָמיטעט, ווען איהר זעהען, אז ס׳איז אַלרייט.

ג.

אַרויסגעגאַנגען פונ'ם יאָהרצייט, איז אונז נאָכגעלאָפען דער ריח פון די געפרייטע פיש. מיר אַלע האָבען געקלערט וועגען זיי, נאָר רעדען האָט קיינער נישט גערעדט פון זיי, אַחוץ ברכה. זי האָט זיי אָנגעבענטשט אַ פולען קאָפּ. זי האָט זיי געווינטשעוועט, זיי זאָלען זיך דערווערגען, רבונו של עולם, מיט זייערע געפרייטע פיש, וואָס זיי אויר'ען אויף אַ מייל. מיין מאַמע קאָן נישט ליידען:

— וואָס האָסט דו צו זיי? נעבאַך עהרליכע מענטשען! זיצען אין אַזאַ גיהנם — פון דעסטוועגען, אַז עס קומט צו אַ יאָהר־צייט, זוכט מען אַ מנין...

דערויף ענטפערט איהר ברכה:

— שוויעגער! לאָזען זיי אַייך ברענען אינאיינעם מיט זייערע יאָהרצייטען און מיט זייערע געפרייטע פיש! מע שטעלט־אָפּ פרעמדע מענטשען, מע רופט זיי אַריין צו זיך אין שטוב אַריין, — נעם געב דעם קינד אַ שטיקעל געפרייטע פיש חאָטש פון יוצא וועגען...

דאָס מיינט זי מיך. אָט ערשט בין איך געווען ביי'ם אידען אַ „בר־מצוה־בחור'על", איצט בין איך שוין געוואָרען ביי ברכה'ן אַ „קינד"... גוטע יאָהרען, אַז ברכה נעמט זיך אָן מיין קריוודע! אַזוי טראַכט איך. מיר לאָזען זיך אַלע זאַלבעזעכסט צום קאָמי־טעט. אַיין עצה האָט אונז דער איד געגעבען, אַ דאַנק איהם, אַז מיר זאָלען נישט געהן צו־פוס — מיר זאָלען בעסער זיך אויפזעצען אויפ'ן טראַמוויי און פאָהרען גלייך. האָט אָבער דער לאָנדאָנער טראַמוויי אַ טבע — ער האָט פיינט זיך אָפּשטעלען. וויפיעל מע זאָל צו איהם נישט מאַכען מיט די הענט, ער טהוט זיך זיינס — ער לויפט. נאָכלויפען איהם וועט אַייך נישט העלפען — איהר וועט איהם נישט חאַפּען. אַ גליק, וואָס איינער האָט זיך אויף אונז דערבאַרעמט, און דוקא אַיין איינגלענדער מיט אָפּגעגאָלטע וואָנ־

סעם (טאָמער זעהט איהר א מענטשען מיט געגאָלטע וואָנסעס, זאָלט איהר וויסען, אז ס'איז איין איינגעלענדער). דער איינגעלענדער האָט געזעהען, אז מיר מאכען מיט די הענט צו די טראָמווייען, און די טראָמווייען לויפען, האָט ער אוכז צוגעפיהרט צו א קלויס־טער און האָט אוכז אָנגעווויזען מיט די הענט, אז הא זאָלען מיר שטעהן. כך הוה. עס האָט נישט געדויערט קיין מינוט, איז אָנ־געלאָפען א טראָמווייי און האָט זיך אָפּגעשטעלט. זענען מיר אלע אריין — איך, און מיין ברודער אליהו, און אונזער חבר פּיני, און די מאַמע, און ברכה, און טייבעל — און מיר פּאָהרען. געהט־צו דער קאָנדוקטאָר און הייסט זיך, מע זאָל נעמען בילעטען. שטעלט זיך אַרויס פּיני און פרענט איהם: סקאָלקאָ־וויפיעל? זאָגט איהם דער קאָנדוקטאָר: „פּייף". פרענט איהם פּיני נאָך א מאָל: סקאָלקאָ־וויפיעל? זאָגט איהם דער קאָנדוקטאָר וויעדער א מאָל, שוין מיט כעס: „פּייף". דרעהט זיך אוים צו אונז פּיני און זאָגט: טשטאָ טאקאָיע, איהר הערט? ער הייסט מיר פייפען! געהט צו מיין ברודער אליהו און פרענט איהם מיט די הענט: וויפיעל קאָסט א פּאָהר? זאָגט איהם דער קאָנדוקטאָר, שוין רעכט אין כעס: „פּייף!" צעלאָכט זיך פּיני, און אליהו רופט זיך אָן צום קאָנדוקטאָר שוין אויך מיט כעס: „פּייף אליין!"... וווערד דער קאָנדוקטאָר מלא גזלן, טהוט א ציה ביי א שטריק, שטעלט־אָפּ דעם טראָמווויי און וואַרפט אונז אַרויס מיט אזא רציחה, גלייך ווי מיר האָבען איהם געוואָלט קויפען און צונעמען זיין רייזע־טאש מיט'ן גאַנצן. צום סוף לאָזט זיך אויס, אז דאָס, וואָס דער קאָנ־דוקטאָר האָט „געפייפט", האָט ער דאָס געמיינט פּינף.

— נו? זאָל נישט קומען א שרפה אויף לאָנדאָן?

אזוי זאָגט ברכה, און מיר געהען אין קאָמיטעט אריין צו־פוס.

ד.

אין לאָנדאָנער קאָמיטעט איז פּרייליך, ווי אין אלע קאָמי־טעטען. אין הויף וואַלגערען זיך עמיגראַנטען, אזוי ווי מיסט,

און אינוועניג אין שטוב זיצען מענטשען און רויבערען ציגארען און זאגען זיך איינס דאס אנדערע: אללרייט. דער חלוק איז, וואס די דייטשע קאמיטעטשיקעס טראגען די וואנסעס פארדרעהט ארויף און רעדען אויף דייטש, און די לאנדאנער קאמיטעטשיקעס האבען אפגענאלט די בערד מיט די וואנסעס איננאנצען און רעדען: „אללרייט!" א טהעאטער מיט זיי. די מאנסביליען געהען גענאלט, און די וויבער טראגען אלע פאריקען אויף די קעפ. און נישט נאר די וויבער — אפילו די מיידלעך טראגען צוגעקלעפטע האר מיט אויסגעריזעלטע בוקלעס, האבען אלע גרויסע צייהן און זענען אזוי מיאוס, אז סע שלאגט צו דער גאל. פון דעסטוועגען, לאכען זיי פון אונז אין די אויגען, טייטען מיט די פינגער, און קוויטשען אזוי, אז ס'איז א בזיון פאר לייטען. צווי מיידלעך האבען אונז אפגעשטעלט אין מיטען גאס און האבען זיך צוגעטשעפט צו מיין ברודער אליהו, ער זאל געהן אין „בארבער־שאפ". פריהער האבען מיר נישט פארשטאנען, וואס דאס באדייט. איצט וויסען מיר שוין: געהן אין בארבער־שאפ הייסט אפשערען זיך און אפנאלען זיך. מאדנע ברואים. אליין געהען זיי פארריפעט ביז'ן האלז, פרעסען אין מיטען גאס געפרייטע פיש, וואס לאזען זיך הערען פאר א מייל, און האבען פיינט האר. שכורים זענען זיי אויך נאנץ נישקשה'דינע, נאר זיי וואלגערען זיך נישט אויף דער גאס, אזוי ווי ביי אונז. מע לאזט זיי נישט. א לאנד איז דאס זעהר א וואהלס, זאגט ברכה, נאר עס וויל נישט ברענען.

— וואס וועט דיר ארויסקומען, אז ס'וועט ברענען?

אזוי פרעגט ביי איהר מיין ברודער אליהו, און חאפט פון איהר א מיאוסען פסק. ברכה אז זי וויל, קאן זי. אמאל, מאכט זיך, זאל זי אייך שווייגען, נישט רעדען א ווארט צו קיינעם, און אמאל עפענט זיך אויף ביי איהר א קוואל פון וועהרטער, איז אדער פארשטעלען זיך די אויהערען מיט וואטע, אדער לויפען אין דער וועלט אריין. איך נעב אייך איבער איהרע רעד, ווארט ביי ווארט:

— וואָס שטעלסט דו זיך אזוי איין פאר דעם געבענטשטען לאָנדאָן מיט'ן שווארצען הימעל, מיט די געגאָלטע מאָרדעם, מיט דעם שענעם ווייטשעפעל, מיט די געפרייטע פיש, מיט די אלטע מוידען, מיט די געררעהטע בוקלעס, מיט די פאַרדריפעטע קלייד־לעך, מיט די קבצנים וואָס טרינקען דזשינדזשער־ביער, מיט די קאָנ־דוקטאָרען, וואָס הייסען פייפען, מיט די אידען, וואָס האָבען יאָהר־צייט און זשאלעווען א טרונק וואסער? אזא שטאָדט מוז ברענען!

אזוי זאָגט ברכה אין איין אָטהעם, ווי די עשרת בני המן, און לאָזט־אויס מיט צונויפגעלעגטע הענט:

— לאָנדאָן, פאר וואָס ברענסט דו נישט?!...

רבונו של עולם! וועו וועלען מיר שוין זיין אין אמעריקע???...